De Tweede Ronde. Jaargang 1

bron
De Tweede Ronde. Jaargang 1. De Tweede Ronde, Amsterdam 1980

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007198001_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

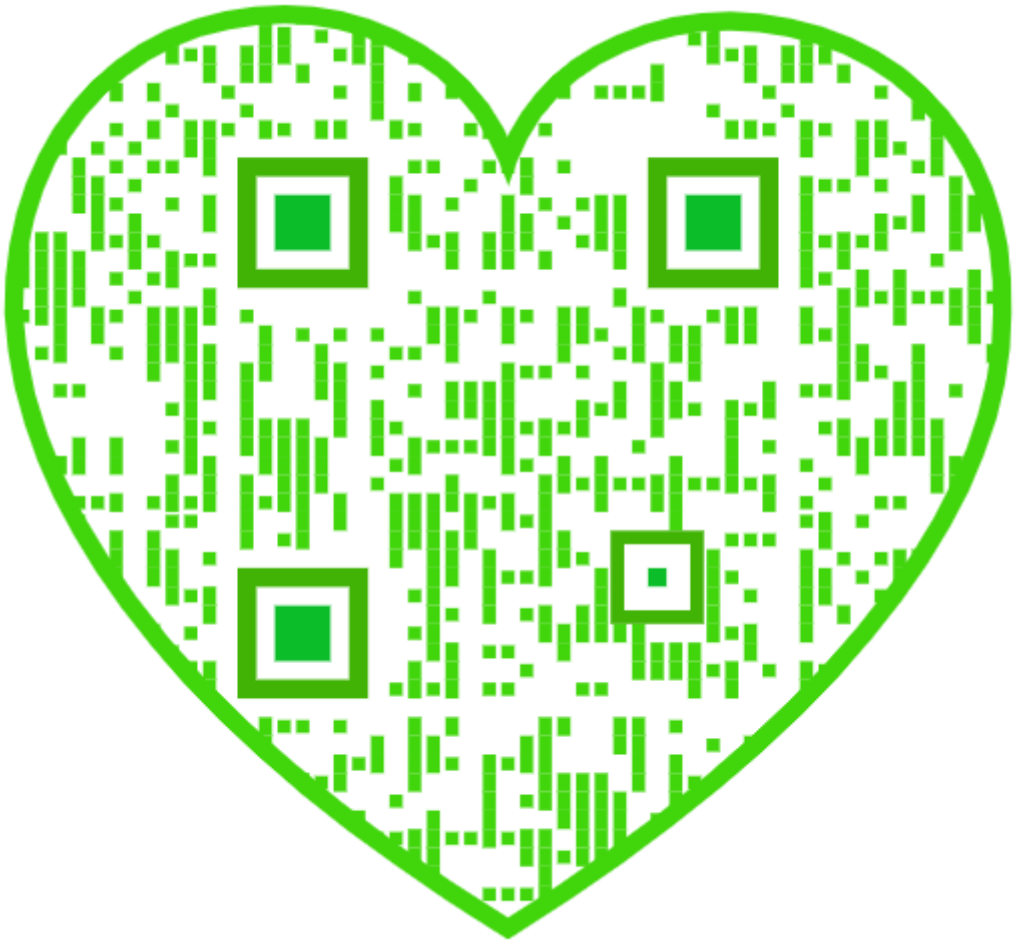

[De Tweede Ronde 1980, nummer 1]

Voorwoord

Hierbij introduceren wij een nieuw literair tijdschrift. De opzet ervan is enigzins onorthodox. Behalve literair werk van Nederlandse makelij nemen wij in ieder nummer van ons blad, dat voorlopig per kwartaal zal verschijnen, ook een flink quantum vertaalde literatuur op. Een ander nieuw aspect van het tijdschrift wordt de afdeling Anthologie, waarin teksten worden afgedrukt die van bizonder gehalte zijn, die ooit gepubliceerd zijn in dag-, week- of maandblad, maar die nu vrijwel onvindbaar zijn. De afdeling Light Verse is voor Nederland ook betrekkelijk ongewoon.

Wat is de literaire richting van dit nieuwe blad? De titel kan worden opgevat als een soort program. Wat de literaire markt in Nederland betreft is er geen tijdschrift dat ons voldoende boeit. Wat betreft ideologie of leeftijd is er weinig dat de medewerkers van ons blad verbindt. De vertalersactie ‘Geef ons heden’ heeft de stoot gegeven tot de oprichting van dit blad. Vandaar ook het belangrijke aandeel van vertaalde literatuur in De Tweede Ronde. In vertaling begint een tekst aan zijn tweede ronde. Wij zullen proberen een kwalitatief goed blad te maken dat vrij goedkoop wordt geproduceerd en verkrijgbaar is in de boekhandel. Bovendien is het onze bedoeling de auteurs aanzienlijk meer te betalen dan in ons land gebruikelijk is.

De redactie

Nederlands proza

Brief aan Ada
Guido Golüke

Alles in en rond Cefn Pawl slaakt al vanaf gisteren een lange zucht van verlichting. Er schuiven grote ijsplakken van de leiplaten omlaag. Uit de vervaarlijk doorbuigende dakgoten ploffen grote halfronde staven ijs in de grijze blubbersneeuw. Er wordt rond het huis weer van alles zichtbaar: kippebeentjes bij de voordeur, leeggevreten tonijneblikjes, een allang vergeten ratteval, Roosjes blauwe plastic dolfijn op drie oranje wielen, voetstappen van weken geleden, een theedoek die in bevroren toestand lang niet zo vies leek. De schapen vinden hier en daar weer wat te eten - ze hebben overal de bast van de bomen en struiken geknaagd. Al die stammen zien ziekelijk oranje in het zwartwit. Er trokken vandaag ijle wolken langs het raam en al mijn kleren zitten vol gaten en scheuren, het huis zit onder de spinragen, de garage vol kolengruis, kattestront en de 2cv bestel nog steeds op de krik. De Bedford bestel kruipt voor het hek langzaam onder de sneeuw vandaan. Hij zag eruit als een meesterwerk van Henry Moore dat nog rijden kon ook. Het wegdek zakt elke dag een centimeter of vijftien en wordt binnenkort weer donkergrijs. En nu zingt Jim Morrison van de Doors ‘Riders on the Storm,’ hele verre, macabere muziek. Goed radioprogramma: Rod Stewart, een soort Johnny Winter in blik op zware siroop (traag vloeiende bassen).

Er moet van alles gerepareerd worden. Er moet van alles geschilderd en aangekleed worden. Er moet een nieuwe voorraad levensmiddelen ingeslagen worden.

Suzanne gaat morgen voor het eerst sinds weken weer naar school. Mariannes puzzel van 2000 stukjes (een enorme treurwilg boven een zomers meer met een gondel erop) nadert zijn voltooiing. De pick-up draait nog steeds te langzaam van de kou.

Het hele huis rook naar eikehout, waarvan ik tegenwoordig 2 ton in een middag tot handzame blokken hak. De Bedford bestel zit nog vol stro en biggestront. Stront van Freddy de big, die nu gehalveerd, gevierendeeld en tot karbonades verwerkt in zijn ijskoude witte

doodskist ligt. Ik moet die wagen voor 26 maart in tiptop conditie hebben, want op die dag moet ik er in Newtown rij-examen mee doen. Dat wordt nog een heel werk: uitmesten, kussentje op de linkerstoel voor de rozige reet van de examinator, nieuwe buitenspiegel, peertjes in de koplampen, nieuwe uitlaat, kleppen opslijpen en handrem bijstellen. Als ik dat alles niet doe, ben ik al gezakt voor ik een meter heb gereden.

We duiken op uit de winter. Als ik nu naar buiten ga, schiet ik gewoon een jas aan, in plaats van mijn lijf methodisch in te pakken tegen de snijdende wind. Het was een harde winter met lange ijspegels en stille avonden. Dagen waarop je de eksters op ter neer liggende ooien zag wippen om te kijken of het veilig was ze de ogen uit te pikken. Zo heb ik vorige week een al zes uren kreperend ram zonder ogen met een jachtgeweer afgemaakt. Diezelfde dag 2 broodmagere ooien met een borstelige, keiharde vacht van ijs naar de schuur gedragen. Ze konden geen stap meer lopen en lieten zich heel gelaten, met hangend hoofd optillen. Een van de twee heeft het gehaald; de andere ligt nu zonder ogen en ingewanden naast de balen hooi, ze had de kracht niet meer er een hapje van te nemen. Mijn voorgenomen schrijfvacantie van 6 maanden is alweer om. Er kwam zoals de vorige keren weer geen scheet van terecht. Hier en daar een regeltje, een alinea en een versje. Ik begin maar niet meer aan het grote werk. In plaats daarvan maak ik af en toe een eindje tekst en leg dat in de gele bak. Er ligt al aardig wat in, allemaal losse rafels, losgetrokken uit mijn chaotisch brein. Een poptekst voor de band ‘White Honey’ in Groningen. Dat heb ik altijd gewild, popteksten schrijven, maar het is verrekte moeilijk hoor! Dirk van Beek schreef me vandaag dat hij in elke Gummi een verhaal van mij wil van 3 pagina's. Ik wil best, maar het zal zweten worden. Zodra ik tegenwoordig weet dat het nog wel eens gedrukt kan worden, slaan alle deuren en kleppen in mijn hoofd dicht. De chemische constellatie in de denkkanalen wijzigt zich, de stroomstootjes flitsen langs duistere stegen waarin ik de weg niet weet. Het licht valt uit in de cerebrale binnenstad, stroomstoring: de vrieskisten vol ideeën vloeien leeg, alles weer vloeibaar, stinkend en rottend de goot in. Mijn ogen rollen naar binnen (waar door de stoomstoring niks te

zien is), mijn trommelvliezen worden stug en stram als deksels van conserveblikjes - muziek en geluiden snijden zich bloedend aan de randen. De Javaanse Jongens schroeien mijn smaakpapillen dicht en zodra mijn vingers machinetoetsen voelen, luisteren ze niet meer naar de wanordelijke directieven uit het geteisterde hoofdkwartier. Kortom, schrijven is godsonmogelijk zodra ik weet dat het gepubliceerd gaat worden. (Net doen alsof dat niet zo is, valt niet mee. Ik heb al twee boeken staan. Maar vreemd en gelukkig genoeg kom ik via een omweg vol traditionele kritiek en literatuurdwangbuizen nu ineens in de underground terecht. Al kost zo'n Gummi (op glanspapier afgedrukt) toch zo'n 7.50! Zou jij dat ervoor neertellen?). Ik ga met ingang van gisteren weer vertalen. Bullet Park van John Cheever. Ik begrijp zoveel dingen niet. R. Ferdinandusse zei een keer dat hij mij nodig ten burele van Vrij Nederland moest spreken. Ik zag al uitzending naar Rhodesie of Eritrea als buitenlands correspondent. Toen ik hem sprak, had hij het over het weer (of een equivalent niet-onderwerp). Hij leek heel ongedurig en was na vijf minuten van moeizame opmerkingen over en weer alweer achter de bruine deur in het heilige der heiligen verdwenen. Waar ik even ervoor een glimp van Van Amerrrrrongen had opgevangen. Dag Rhodesie, hold on Eritrea! En gisteren belde die pief van Van Gennep (zijn naam is Henne of Hidde, zoiets Friesch). Marianne nam op en meldde dat ik elders bezig was hout te hakken. Hij zou vandaag terug bellen. Niet gebeld. Ik zag al zoiets als vijftiende oplage van Verslagen uit Vietnam voor me. Zal wel weer een weerpraatje worden. Hoe wordt men buitenlands correspondent, Ada? Hoe word ik een tweede Max Tak in New York, een Willebrord Nieuwenhuis in Jeruzalem? (Zijn pukkel heb ik al.)

Suzanne wordt Britsig: in brieven naar Nederland schrijft ze dingen als ‘dat is voor zeker.’ Ik zeg er niets van, wil dat niet bederven, het staat zo charmant. Ze had van de week zoveel spionnenfilms op de tv gezien dat ze 's nachts al geheime agenten met pistolen onder haar bed hoorde ademen. Pinkeltje als detective heeft een soortgelijke uitwerking. Het maakt me heel warm en tevreden van binnen als ze dergelijke ervaringen vertelt. Wellicht omdat ikzelf nu nog dat oneindige geluk voel van lezen in bed met een platte zaklantaarn. Nu

voel ik dat oneindige geluk als ik heel dwaas met Bobbel midden in een sneeuwstorm over de *moor* zwalk, lippen blauw, vingers van ijs en het brein even helder als de rijp aan de takken.

Als ik omkijk naar de deur, kijk ik altijd langs de magere man op het hek: Coney Island Baby? Het mag dan op de foto hoogzomer zijn, ik vind hem winters - een oudhollands ijspretschilderij met God op bezoek. Als God bestaat, ziet hij er zo uit. Ik heb God nooit mooi, intelligent of aardig gevonden, altijd een beetje zielig eigenlijk. Een dwaas die zich bezighoudt met mensen die zonder hem ook wel bestuurd worden door de ijzeren cirkelgang van de natuur. Wat een verspilling van al die barmhartigheid en liefde aan zo'n hersenloze kudde! Al die liefde is uit zijn leden weggevloeid en heeft hem sterk vermagerd, leeggezogen door de mensen. Oei, ik tik maar wat, geloof ik. Ik betrap me erop dat ik een voor mijzelf duistere weg bewandel. Even teruglopen naar de kruising. God? Nee, nog verder terug.

Coney Island Baby? Nee.

Een vrouw in een glimmend jack en de tafel van mijn opa. Een winterse dag in Amsterdam en die telefooncel aan de Marnixstraat met een ijle stem erin. Condenswolkjes uit de hoorn. Lang niet gehoord en toch maar een kwartje, daarna gulden voor de tram vol warme mensen in dikke jassen die ik niet ken. Amsterdam is bekend en verleden tijd en nu en misschien ook morgen. Bezoek van een half uur vol sprekende zinnen zonder woorden en een hoop geruststellende ademhaling. Bekende dingen tussen een hoop nieuws. Bekende ogen ook. Mijn zinnen vliegen alle kanten op, springen tegen de ramen. Buiten schop ik in de sneeuw.

Kom eens hierheen.

Kortom, de man op de bank is een figuur waar ik nooit zomaar langs kan kijken naar de deur.

Van Martin heb ik een grote foto van een volkomen kaalgestripte auto op een stoffige weg in Botswana (dat laatste kan je aan de foto niet zien). Martin zag het. Wist ie toen al dat ik zalig weemoedig en bijna kreatief word van autowrakken? De rooie kater keek door het raampje van een Opel Record 58 op het kleine autokerkhof. Niet erg spectaculair dat autokerkhof. Geen Buicks of eindelijk tot stil-

stand gekomen Amerikaanse takelwagens uit de 2de WO. Opeltjes en VW's. Een Morris A40. Bescheiden en gebogen mensen. Dat was in Noord-Friesland. De kater zat achter het stuur van de Opel. Het kerkhof was van hem. Langs het kerkhof was een spoorlijntje waar eenmaal per jaar, in de bietentijd, een trein langskwam. Bescheiden en gebogen mensen. Met kromme tenen van de zware klei. En een arendsblik tot aan de Oeral. Nog even Tom Waits:

If I had all the money we used to spend on dope
I'd buy me a used car lot.
I wouldn't sell any of 'em,
I'd just ride a different one each day.
Depending on how I feel. Kijk, dat bedoel ik nou.
Dag Ada, liefs van ons allemaal,
Succes met vandaag, de brug naar morgen.

Architectuur
Jan Willem Holsbergen

voor Marein Teijken

De verhoudingen kloppen niet, dacht ze, de sleutels al in de hand, voor het huis staande. Je ziet het bij de eerste oogopslag. Duidelijk. Het ene raam is te groot, het andere te smal en te hoog, de deur is te breed. Bij een mens merk je het ook meteen wanneer de grootte van het hoofd niet in verhouding is met de rest van het lichaam of als de benen te kort zijn. Zo kreeg je bij de architect Rietveld de indruk als zouden zijn armen een decimeter zijn ingekort; gebeurd in een opwelling van zuinigheid bij de schepper; want als je kort tevoren een reus hebt geschapen, moet je wat zuiniger met het materiaal omgaan.

Gevoelsmatig en wetmatig liggen alle juiste verhoudingen opgesloten in de gulden snede, had ze geleerd, én de praktijk leerde het - je kunt er duimstok en rekenlineaal bij pakken om het steeds weer te constateren. Bij het menselijk lichaam, in de grote koffiekamer van het Centraal Station in Amsterdam, aan de takkeninplant in de stam van een boom.

Natuurlijk, wanneer je, van een bepaalde overtuiging uit, gaat meten, loop je gevaar je gelijk coûte que coûte te willen bewijzen en misschien onbewust te smokkelen om alles naar je hand te zetten. Maar een objectief onderzoek leverde het bewijs: alle verhoudingen die ons bekoren in het zichtbare zijn terug te brengen op die van de sectio divina.

Die waarnemingen blijken wel achteraf, doordat het niet vaststaat of Moeder Natuur, de klassieke bouwmeester, Bach of Leonardo in hun opzet zijn uitgegaan van deze formule. Die ontstond spontaan, als de op dat moment enig aanvaardbare oplossing; een lijn of vlak, enige centimeters verplaatst, verbreekt de spanning of zelfs de ontroering van de totale compositie. Je kunt het aantonen, als bij een

dissonant in een klassieke sonate of wanneer er zes-tiende noten in plaats van achtste, hele noten in plaats van halve gespeeld worden. Het hoorbare en het zichtbare schijnen aan bepaalde wetten te moeten voldoen teneinde oor en oog te behagen, wat men onder dat behagen ook wenst te verstaan.

Tussen mensen onderling zijn de verhoudingen doorgaans niet zoals je ze zou wensen. De verhouding tot je ouders; je hebt er een voorstelling van hoe die moet verlopen, hoe ze moeten reageren op jouw transformatie van kind tot volwassene.

Ook van de liefde, een vreemd en veel omvattend fenomeen, had zij vaag een beeld: met de geliefde hand in hand langs de bosrand wandelen of met de armen om elkaar heen. De uiterste verrukking elkaar aan te raken, met elkaar te slapen, het begeren en begeerd worden, het samenzijn als een nimmer eindigende euforie. Ze moet er nu om glimlachen; ze heeft echt gefantaseerd dat het zo zou gaan, al had ze er nooit serieus over nagedacht, dat weet ze wel zeker.

Toch waren verschillende verwachtingen uitgekomen, zelfs de momenten van opperste zaligheid. Niettemin stelde het verschijnsel man haar steeds voor raadsels. Het liep anders dan ze zich had voorgesteld. Hoe kon een man in godsnaam na het samenzijn plotseling zijn teennagels gaan knippen, een broodje eten, de krant lezen of zich wegen?

Toen ze in zijn armen wakker werd en de zon rondom de gordijnen de kamer binnendrong, zei Max: ‘De dag is boos voor de marter, maar de nacht is vriendelijk en goed.’

Het klinkt als poëzie, o ja, maar het is verwarrend.

Je zou in zo'n relatie compositie moeten brengen.

Ze praat er wel over met haar oom Simon.

Het moet kunnen, houdt ze vol.

Oom: ‘De liefde is niet één voortdurende toestand van gelukzaligheid. Kun je van mij aannemen. Alles bestaat bij de gratie van zijn tegendeel. Het zwart bij de gratie van het wit en omgekeerd, de schaduw bij de gratie van het licht. Duurt het plezier te lang, wordt het vervelend en je doet alle moeite de harmonie te verstoren. Een levensgezel of -gezellin die alles goed vindt wat je doet, roept het slechtste in je wakker. De gulden snede is van toepassing op dingen

die blijven zoals ze zijn en hoogstens veranderen in de ogen van wie ze bekijkt. Zo zou je je kunnen afvragen - zoals Peter Holstein en anderen - of een omgevallen stoel dezelfde stoel is gebleven. Er is iets met het ding gebeurd en door die wetenschap kunnen we het anders gaan zien. Hoe zou je een compositie willen maken van je verhouding met Max? Door van te voren de maten van de vergulde snede toe te passen bij spontane emoties en reacties? Heb je je eigen stemmingen in de hand? Weet je nu al hoe jij of hij morgen zal reageren? Teveel verwachten van het conjugale leven - kan ik wel beweren, is niet goed. Ik weet het uit ervaring; ik heb veel duur leergeld betaald bij de meisjes. Maar verwachtingen koesteren is iets verrukkelijks en teleurstellingen blijven onvermijdelijk, zelfs op mijn leeftijd. Wanneer het je irriteert dat Max kathedralen steenklompen vindt en niet, zoals jij, van asperges houdt bijvoorbeeld, is er iets anders mis in jullie relatie. Dat weet je net zo goed als ik, speel nu niet de ingénue.'

Max had inderdaad, om haar te plagen, de kathedraal in Vézelay een steenklomp genoemd, die ouwe heeft het goed onthouden.

Dit alles gaat door haar heen, nu zij met de sleutels in de hand voor het huis staat. Het was heel snel gegaan; tijdens een studiereis met haar leerlingen in Italië had Max het gekocht. 'Voor een scheet en drie knikkers' naar zijn zeggen. Een oom (weer een oom, we lijken wel familie van Bomans!) had het betaald. 'Anders krijg je toch maar gedonder over de erfenis'. In de tien dagen van haar afwezigheid was het gebeurd.

Het idee een eigen huis te bewonen, zonder een hospita die opmerkt: 'Jullie hebben het wel weer laat gemaakt gisteravond. Ik heb geen oog dichtgedaan vannacht' en 's nachts niet de wc durven doortrekken, was iets opwindends. Tegelijkertijd kreeg ze een gevoel van spijt, waardoor zij nauwelijks reageerde op het enthousiasme van Max. Tenslotte had hij haar de sleutels gegeven met de boodschap zelf maar te gaan kijken. Zo kon ze een oordeel vormen zonder door hem te worden beïnvloed.

Ze blijft nog even staan. Inspecteert het voortuintje met de rhododendrons, de straat die uitkomt op de Amstel. Van het raam uit kun je schepen zien varen, het huis ligt dicht bij de hoek.

Weer ergert haar de deur. De scharnieren piepen. Is met een oliespuitje te verhelpen.

Een vreemd huis binnengaan, al zijn de bewoners verhuisd, geeft je het gevoel elk ogenblik betrapt te kunnen worden. Voorzichtig doet ze de buitendeur achter zich dicht en kijkt.

De gang van een herenhuis. Door de ruitjes van de keukendeur zie je het prille groen in de tuin, en is dat daar links een bruine beuk? Dubbele deur naar de woonkamer. Als je beide openzet, hoort de brede corridor ineens bij de kamer; geeft een indruk van gastvrijheid. Je kunt naast elkaar lopen of gearmd de kamer binnenkomen als in een bioscoop of een restaurant. De tuin is zeker veertig meter diep, met een schuurtje en een achteruitgang. Bijna automatisch pakt ze de rolcentimeter uit haar tas en meet: drieënveertig meter. Achter de tuinen loopt een pad. De bruine beuk aan de ene en de bloeiende riebes aan de andere kant onttrekken de buren aan het gezicht. Ze meet ook de kamers op. Boven dezelfde brede gang en twee dubbele deuren naar de voor- en achterkamer. Het badvertrek is boven de keuken en heeft een deur met matglas ruiten. Zorgvuldig noteert ze de maten in haar agenda. De trap naar de zolder heeft een sierlijke, gespannen boog en is even royaal als de andere. De zolder, een dorpskerk. Dakkapellen, vier aan elke kant, geven een gefilterd licht door. Ze is al aan het indelen: parterre wonen, eten bij de openslaande tuindeuren. Boven voor, de werkkamer van Max, achter voor haar. Daar kan ook het tweepersoons logeerbed staan. En boven slapen in een bed van twee bij twee. Een luxe.

Wat is er met mij, denkt ze, dat ik een gevoel van spijt heb, eigenlijk wel zou kunnen huilen?

Komt het doordat Max alles buiten haar om heeft geregeld?

Het kon toch niet anders, ze was afwezig en er moest snel worden gehandeld. Of is het te mooi om waar te zijn?

Ze zouden morgen al kunnen verhuizen. Er hoeft niets veranderd te worden. De planken vloeren zijn zo gaaf, je hoeft ze alleen te beitsen, die brede planken.

Ze gaat op de trap zitten en tekent op het millimeterbloc de plattegrond met behulp van een centimeter. Zie je wel, de maat van de gulden snede; je ziet het meteen.

Wat is er met mij? Zou ik liever tegen Max zeggen dat het maar niks is, het huis waar hij zo opgetogen over is? Zou ik hem liever willen teleurstellen, die schat?

Langzaam loopt ze de trap af, constaterend hoe prettig hij loopt en hoe de verhoudingen binnen exact kloppen en een sfeer van, ja wat, van harmonie, ook in het trappenhuis voelbaar is. En toch weet ze de tranen achter haar ogen. Ze zouden vanavond nog een verhuiswagen kunnen bestellen. Oom heeft zelfs nog een extraatje voor de verhuizing gegeven.

Ze draait de deur in het nachtslot en ziet hoe de rhododendrons dikke knoppen hebben die rood en paars zijn aangekleurd.

Vlak bij de Amstel heeft een taxi zijn passagiers afgeleverd en zij houdt hem aan.

De chauffeur is vast een werkstudent. Hij wijst naar de achterbank. Daar zit iemand. Hij is niet vrij.

In deze stemming kan ze niet naar Max gaan. Oom Simon woont hier vlakbij. Misschien weet hij wat er met haar aan de hand is. Of zal hij haar uitlachen?

Oom lacht niet, hij luistert.

Als ze uitgesproken is, zegt hij: ‘Draai je eens om, toen ik je voor liet gaan, dacht ik dat je broek gescheurd is. Ik zag iets van rood onder het wit. Jullie dragen ook veel te nauwe broeken, om je billen het voordeligst te laten uitkomen. In het medicijnkastje in de badkamer staat naaigerei. Ga hem eerst maar even maken. Zo kun je de straat niet op.’

Het ergert haar dat ze direct naar boven loopt; als een gehoorzaam kind laat ze zich wegsturen.

Ze vindt het juiste garen en een naald en begint, op de kille rand van de badkuip zittend. Ze naait de naad drie keer, hij zit erg krap. Oom vindt het een mooie dag en een mooie gelegenheid een mooie fles Gewürztraminer open te trekken, en hij schenkt de glazen in uit een bedauwde fles en drinkt op haar Max en hun huis. Hij is zo verdiept in de wijn, die hij liefkozend prijst, dat ze hem niet direct durft vragen waar haar spijt uit voort zou kunnen komen. Tenslotte verbreekt hij de stilte: ‘Ik heb je wel eens gezegd: wat weten we eigenlijk van ons zelf? Je versiert een meisje - zoals dat tegenwoordig

heet - en als ze ja zegt ben je teleurgesteld. Dan heb je er geen zin meer in. Was de verovering te makkelijk? Is het te mooi om waar te zijn dat zo'n goddelijk wezen voor je valt?

Ik zal je een anecdote vertellen. Aan de universiteit van Moskou, nee, laat ik bij het begin beginnen. Een bekende Amerikaanse schrijver krijgt van een filmmaatschappij de uitnodiging aan een film te werken. Hij krijgt een contract voor een half jaar. Als de tijd om is, is de schrijver helemaal door de molen gegaan en stuk gemaakt. Honderden malen heeft hij scenes over moeten schrijven, tot het script een karikatuur was geworden van zijn oorspronkelijke verhaal. Een zenuwcrisis nabij en bereid aan de drank ten onder te gaan, is hij een wrak geworden.

De publiciteitsman van de filmmaatschappij, keurig in het pak, zonverbrand gelaat, puur gouden manchetknopen, brengt hem - de laatste beleefdheidsfrase van de onderneming - naar het vliegveld. Het vliegtuig heeft vertraging en de filmman biedt hem een glaasje aan in het restaurant.

Vol gram verwijt de schrijver hem dat hij net zo min deugt als zijn bazen en dat hij toch eigenlijk net zo'n schurk is.

De goedgeklede man hoort het gelaten aan en vraagt: ‘Kent u het verhaal van de student Popov aan de universiteit van Moskou? Zeer leerzaam. Genoemde student moest voor zijn prof een opstel schrijven, een verhaal, waarin de moraal duidelijk naar voren kwam. Dat opstel luidde aldus: een kraai vliegt met zijn kameraden naar het zuiden om daar te overwinteren. Onze vriend vliegt aan de uiterste linkervleugel. Het sneeuwt, het stormt. De storm neemt in sterkte toe en onze kraai kan het nauwelijks meer volhouden. Als het nog harder gaat sneeuwen, begint de vogel hoogte te verliezen en raakt achter bij de troep. Door het gemis aan bescherming aan de rechterkant, wordt het vliegen bijna onmogelijk, vooral nu de storm een orkaan lijkt te worden. Totaal uitgeput laat de kraai zich vallen en komt terecht voor de ingang van een armelijk schuurtje op de bevroren modder. Hij steekt de kop tussen de vleugels om de laatste adem uit te blazen. Voor het zover is, komt een kolossale koe het hutje uitstappen en laat een enorme vla op hem vallen. Dat kan er ook nog wel bij, verzucht de kraai, ik zal wel in de stront sterven.

Maar door de warmte van het uitwerpsel, begint hij zich welaan iets beter te voelen. Hij vat weer moed en slaat zijn vleugels iets uit. Op dat moment komt er een kat uit het krot en vreet hem op. ‘Maar student Popov,’ bromt de professor, ‘dat is toch een verhaal van niets, het is burgerlijk en oppervlakkig en er zit geen enkele moraal in. Nee, ik schaam mij over u!’

De student Popov vraagt beleefd of hij iets mag opmerken.

‘Naar mijn bescheiden mening professor, zit er wel degelijk een moraal in mijn opstel, professor. Wat zeg ik? Drie moralen. Ten eerste: zorg dat je erbij blijft, anders gaat het verkeerd met je. Ten tweede: scheld niet op degenen die op je schijten. En ten derde -en dit moet in het Engels - *If you are in the shit, don't move!’*

Een vreemde geschiedenis, die te denken geeft. Wat moet ze ermee? Wat heeft het met haar te maken. Mannen vertellen ons vrouwen altijd weer verhaaltjes, sturen ons weg om een huis te bekijken of naar de badkamer om een kledingstuk te repareren. Max vertelde eens een verhaal, ze kon niet slapen. De Reiskameraad van Andersen. De volgende morgen had ze gevraagd hoe het afliep want ze was in slaap gevallen.

‘Als je naar huis gaat moet je maar langs een wolwinkel gaan en wol kopen om een trui voor Max te breien,’ stelt oom voor, alsof het nog niet genoeg was. Weer is ze geërgerd omdat ze het in de eerste instantie best een aardig idee vond. Truien breien, eten koken, terwijl ze in haar vak beter is dan menig man.

In de zekerheid dat haar broek voorlopig niet meer los zal tornen wandelt ze langzaam naar huis, overpeinzend wat ze tegen Max zal zeggen.

‘En?’ vroeg Max bij haar binnenkomst. ‘Een sprookje!’ liet ze zich ontvallen, hem om de hals vliegend, ‘Niet te geloven. En alle verhoudingen kloppen. De gulden snede. En je moet zorgen dat je erbij blijft, anders gaat het slecht met je. En niet schelden op degenen die op je schijten en *if you are in the shit, don't move!’*

De intocht van de erfelijke vorstin
Hans Plomp

‘Kennis is macht, mijn duifje,’ klinkt in de verte een vreemde, galmende stem. Onwillekeurig kijk ik mijn kamer rond, maar als ik me ervan heb overtuigd dat de stem niet buiten mij geklonken kan hebben, besluit ik dat zich in mijn geest iets moet afspelen. Als schrijver leef ik van dergelijke dagdromen, dus ik geef meteen gehoor aan het teken en ga naar de hoek die ik voor zulke ogenblikken van inspiratie heb klaargemaakt. Daar staat een waterpijp gevuld naast een karafje jonge Portugese wijn. Ik bedien mezelf en sluit mijn ogen, om me over te geven aan het innerlijk theater. Ontspannen haal ik adem. Het is alsof de ruimte zich vult met een onhoorbare maar duidelijk voelbare hartslag. Onwillekeurig neemt mijn eigen hart het ritme over. De waterpijp borrelt tevreden. Ik dein nu mee op de onzichtbare golfslag. Mijn geest gaat in vrije vlucht.

Nu verschijnt er een beeld achter mijn oogleden. Een donkere ruimte, een lantaarn. Een vrouw met een naar mijn smaak afschuwelijk truttig model kapsel. Ze beschijnt een meer dan levensgroot hoofd van brons of koper. ‘Ik ga,’ zegt ze nors. Ik kijk verbaasd tegen wie ze het woord richt, maar dan klinkt uit het hoofd weer die vreemde stem die ik het eerst hoorde: ‘Kan je je grootvader niet behoorlijk goedenacht wensen?’ Ze haalt haar schouders op. Ik zie dat haar gezicht hard, maar tamelijk mooi is. Zou kunnen zijn, met een ander kapsel. ‘Wie zegt me dat jij echt mijn grootvader bent?’ Ergens uit het hoofd, maar alsof het van oneindig ver komt, klinkt een galmend gelach. Ze neemt de lantaarn op en blaast hem uit. Dan doet ze een deur open en daalt een paar treden af. Ik glijd ook naar buiten. De donkere ruimte blijkt een kar te zijn, een zwarte kar zonder raam of kier, getrokken door twee muilezels. Muggen storten zich op de vrouw. Ik ben blij dat mijn lichaam thuis ligt! ‘Vervloekt land!’ stampvoet ze. ‘Wat moet ik hier verdomme in deze uithoek. Wat een erfenis! Een paar duizend mijl moeras met een stel halve wilden.’ Ze slaat haar mantel om zich heen en loopt door de schemering langs de slapende karavaan. Hier en daar klinkt gesnurk of geroeze-

moes. Als een reusachtige nachtvlinder fladdert de vorstin over het zompige karrespoor. Vloekend laat ze zich door twee geneusringde negers in de pauwenstoel tillen, haar ruime draagstoel. Draagsalon eigenlijk, want er kan best een klein gezelschap in vervoerd worden. Alleen, de wegen in dit land met de nat langsslierende boomtakken zijn te smal voor deze luxe. Achteloos schopt ze haar natte laarsjes naar buiten, op het drassige pad. Er schiet een lilliputter onder de draagstoel vandaan, die het kostbare schoeisel gretig onder de trage negers vandaan grist. Achter de gesloten gordijnen leunt luitenant Klotsok in de kussens, het hoofd van haar lijfgarde. Hij is wat laag in rang, naar haar smaak, maar de hogere militairen zijn allemaal hun vuur kwijt. Klotsok zit in zijn legergroene onderbroek, de gulp banaal op een kier. Zijn belachelijke korte benen heeft hij obsceen over elkaar geslagen, zodat ze duidelijk in de opening van zijn gulp kan kijken. Ze haat zijn grofheid, maar tegelijkertijd is ze eraan verslaafd. Het is zó in strijd met de geveinsde netheid aan het hof, dat de merkwaardigste smerigheden haar mateloos boeien. Ze haat het hof. Omdat ze haar deze uithoek toegeschoven hebben. Maar ook omdat ze eigenlijk aan iedereen een hekel heeft, zichzelf inbegrepen. Ze neemt het zichzelf kwalijk dat ze vorstin over dit barbaarse land is geworden, over mensen die haar niet willen en waar ze nu al een afkeer van heeft. Ze vindt het walgelijk dat ze zich de liefde van die Klotsok moet laten welgevallen, omdat ze anders een prooi van totale verveling zou worden op deze eindeloze reis. In gedachten vervloekt ze haar grootvader, die in het verre Wenen is achtergebleven. Die jaloerse oude geilaard heeft ervoor gezorgd dat ze alleen door lilliputters en eunuchen vergezeld werd op reis. Maar als het moet, ha, als het moet, dan geeft ze zich zelfs aan een muilezel! Met minachting ziet ze de zwelling in Klotsoks onderbroek. ‘Wat had die ouwe?’ vraagt Klotsok arrogant. De vorstin weet allang dat haar luitenant jaloers is op haar grootvader, sinds zij hem eens verteld heeft over de spelletjes die de oude al van jongs af aan met haar speelde. Jaloers! Stel je voor. In werkelijkheid is Klotsok niets meer dan een stuk speelgoed, een huisdier, dat wordt afgemaakt als de lol eraf is. De vorstin wordt geprikkeld door de overmoed van haar slaaf, wiens leven zij met één vinger kan laten vernietigen. Ze vraagt

zich af hoever de kleine, oersterke man in zijn jaloezie zou gaan. Het kan van pas komen om een moordenaar in dienst te hebben... Ze laat zich tegen de kussens vallen. ‘Het is je laatste nacht, luitenant Klotsok,’ zegt ze afgemeten. ‘We naderen de grens, en mijn grootvader heeft besloten om jullie voorlopig achter te houden. Eerst eens kijken hoe de bevolking op mijn komst reageert.’ Klotsok springt grommend overeind en slaat zijn armen om de gladgeschoren benen van de vorstin. ‘Je laat toch in ieder geval één van je hofdames bij me achter? Ik kan niet meer droog leven na zo'n vorstelijke behandeling.’ ‘Je hoort eigenlijk helemaal niet te leven na zo'n vorstelijke behandeling, luitenant. Je hebt geluk dat ik misschien nog van je diensten gebruik wil maken, in de toekomst.’ Kwijlend dringt de soldaat zich langs haar benen omhoog. De vorstin sluit haar ogen en laat hem zijn gang gaan.

De grenzen van haar land zijn onbewaakt. Generaties lang heeft dit gebied alleen in naam aan haar familie behoord, maar niemand bekommerde zich er ooit om. Daarom voelt ze haar erfenis zo sterk als een verbanning. Hoewel haar grootvader het anders schijnt te zien. Had ze maar meer zekerheid dat die stem uit dat verdoemde hoofd werkelijk haar grootvader was en wat hij bedoelde met zijn praatjes over bepaalde geheimen die zij als vorstin behoorde te weten. Zij denkt dat de sluwe vos haar gebruikt om zijn duistere kennis te vergroten. Daarom moest zij zo nodig in eigen persoon naar dit gebied en de priesteressen dwingen naar Wenen te gaan, zodat grootvader ze kan uitpersen. Zelf had hij natuurlijk geen zin in zo'n vochtige expeditie. En bovendien heeft hij die kop meegegeven, waarmee hij zowel kan horen als spreken.

Klotsok komt klaar over de kussens en rolt brullend rond. Ze schopt hem tussen zijn ribben. ‘Klootzak,’ sist ze. ‘Ik heb nog helemaal niks gevoeld en jij ligt al te spuiten. Komop, kom op.’ Ze krabt hem de ogen uit zijn kop.

Nu de stoet het moerasgebied, dat de natuurlijke begrenzing van de lage landen vormt, voorbij is, bereikt hij de malse, lichtglooiende kreeftlanden. De vorstin speurt tussen de gordijnen naar buiten, of ze een glimp van een aantrekkelijke onderdaan opvangt. Er wordt beweerd dat de mensen hier geen angst kennen. Nou, dat zou wel

eens kunnen veranderen als hun priesteressen naar Wenen gaan. Grootvader is behalve geil ook martelexpert. Wie de langgerekte, golvende stoet ziet naderen, moet onwillekeurig denken aan een reusachtige, zwartbruine slang, die traag door het landschap glijdt, met als kop de pauwenstoel van de vorstin. Het parelmoer van haar koets vangt de stralen van de zon op, zodat de stoel aan het oog wordt onttrokken door een waas van schittering. Er klinkt gelach, gebabbel en gekrijs uit de slang op, afhankelijk van de bezigheden van de honderd courtisanes. Als de gecastreerde ruiters hun dieren sissend tot stilstand brengen, klimmen de vrouwen uit hun karren, om langs de weg hun behoefte te doen, bespied door de lilliputters. Als de karavaan een mannelijk reiziger passeert, wordt deze verrast door de koerende en lokkende geluidjes die tussen de gordijnen doorklinken. Ook de vorstin bestudeert de mannen nauwkeurig. Ze zijn groter dan waar zij vandaan komt. Hun gezichten zijn open en naief. Ernstig. Diep in zich voelt zij haar honger branden, haar honger naar een meester. Het naieve in de mannen hier, wekt haar spotlust op. Ze voelt de neiging bij de eerste gelegenheid hun onschuld eens te beproeven. Ze komt overeind en trekt aan een schellekoord, dat is vastgemaakt aan het been van een dwergpalfrenier, achterop de pauwenstoel. Meteen klinkt het schrille gefluit van het mannetje en de stoet komt tot stilstand. ‘Twintig ruiters,’ beveelt ze. Als het gewenste aantal mannen aangetreden staat, zegt ze: ‘Jullie rijden vooruit met een bericht voor een of ander oud wijf dat nogal machtig schijnt te zijn. Weda of zoiets heet ze en ze woont op het eiland Skalden. Zeg haar dat de vorstin is aangekomen met haar gevolg en dat ze een goed onderkomen eist voor haar en haar gezelschap. En niet zo'n smerige plaggenhut.’ Sinds ze door dit gebied trekt, vraagt de vorstin zich af of er wel ergens een behuizing bestaat die maar in de verste verte doet denken aan wat ze thuis gewend is. Tot nu toe alleen plaggenhutten, soms samengeklonterd tot een dorpsstraat. Toch moeten de Romeinen hier al nederzettingen gehad hebben. Ze haat dit land nu al. Met woede in haar stem gaat ze verder: ‘Zeg tegen die heks dat we een behoorlijk paleis verwachten. Uh, in afwachting van mijn eigen bouwmeesters. En neem wat van die rommel mee. Kralen en spiegeltjes. En als er geen be-

hoorlijk huis voor mij staat, dan zorgen jullie ervoor dat het er wel staat, eunuchentuig!' Ze gooit haar laars tegen de kop van een dikke ruiter, die haar woorden met een scheve grijns aanhoorde. 'Jij ook, zielige papzak! Jullie zorgen ervoor dat er genoeg arbeiders bij elkaar gehaald worden, om binnen een paar dagen een goed verblijf te bouwen. Je zegt maar dat er voor ieder uur dat ze te laat zijn, na mijn aankomst dus, tien arbeiders gedood zullen worden. Dan zullen ze wel werken.' De ruiters lachen smakelijk. 'Lachen jullie maar niet, want voor jullie geldt hetzelfde. Als wij daar aankomen, willen wij goed uitrusten en van alle gemakken voorzien zijn, anders kost het je de kop.' Ze lacht opeens. Ze moet om zichzelf lachen, zoals ze daar donder en bliksem staat te prediken. Ze lacht een beetje bitter. Ongelukkig zijn is ook niet alles. 'En als jullie een aantrekkelijke bewoner van dit land tegenkomen, dan brengen vier mannen hem zo snel mogelijk naar mij, goedschiks of kwaadschiks.' Ze denkt even na. Hoe krijg je dat gespuis zo ver, dat ze het werkelijk doen? Ze wijst vier ruiters aan. 'Jullie vier brengen me binnen vier dagen een man van dit land. Ik heb hem nodig.' Gegiechel uit de wagens met courtisanes. De erfvorstin ontsteekt in woede. 'Stomme wijven,' roept ze geërgerd. 'Ik verbied jullie op mij te letten. Weg jullie,' schreeuwt ze tegen de ruiters. 'En binnen vier dagen breng je me een man. Een mooie man. Wee je gebeente.' De ruiters zetten zich somber in beweging. De vervloekingen van de vorstin wegen zwaar. Ze zou haar dreigementen best eens kunnen uitvoeren. Een paleis bouwen binnen een week, in een vijandig land. Een onmenselijke opdracht. Met tegenzin sjokken ze het bos in. 'Voortmaken!' krijst de vorstin hen achterna. 'Wee je gebeente.' De gecastreerde mannen huiveren. Ze hebben aan den lijve ondervonden tot welke straffen en grillen de leden van dit vorstengeslacht in staat zijn.

De zon gaat onder. Overal zingen leeuweriken. Er zijn hier trouwens veel zangvogels. Blijkbaar jagen ze in deze kontreien niet met netten en vallen op vogeltjes, zoals bij haar. Goed zo! Zij is toevallig dol op vogeltjes, en er zit hier nog genoeg. Ze zal onmiddelijk een pastei van leeuweriktongetjes laten maken door haar mannen. Dat is haar lievelingsgerecht. Het is trouwens een rage aan alle Europese hoven, sinds deze pastei aan het Franse hof werd geïntroduceerd.

De vorstin schuift het pareldoorstikte gordijn van haar pauwenstoel opzij. Overal stijgt witte damp op uit de grond, alsof de stoet door een wolkenrivier zwemt. Ze trekt aan het schellekoord. Na het gefluit komt de stoet tot stilstand. Haar geneusringde negers helpen haar naar buiten. In de andere wagens is het stil, maar ze weet heel goed dat alle ogen haar bewegingen volgen. ‘Ik verbied jullie op mij te letten,’ stampvoet de vorstin. Er breekt geroezemoes los, terwijl de vorstin naar de staart van de stoet loopt. Foeterend, en soms uitvallend naar de wagen waar ze langsloopt. De witte nevels bedekken haar tot haar middel. ‘Wat een humeurtje,’ hoort ze ergens een stem. ‘Onze vorstin moet zeker ongesteld worden.’ Onderdrukt gegiechel. ‘Stelletje tjoensters,’ roept de vorstin, terwijl ze een gordijn opzij trekt om te zien wie er in de wagen zitten. Als één van de hofdames een onstuitbare lachaanval krijgt, bijt de vorstin haar toe: ‘Wacht maar kreng, jou krijg ik nog wel.’

De wagen van haar grootvader staat een eindje voorbij de laatste paarden. Ze stuurt de bewakers weg. Dan gaat ze naar binnen. Er is geen hand voor ogen te zien, maar dat maakt weinig uit, omdat de wagen vrijwel leeg is. Alleen tegen de verste wand bevindt zich het merkwaardige hoofd, dat misschien het meest weg heeft van de kop van een harnas. De vorstin stampt een bepaald ritme op de grond en mompelt een paar vreemde woorden. Er klinkt een soort gerochel uit de richting van het hoofd, dat langzaam aanzwelt tot een hevig gekras. Tenslotte de stem, onmenselijk en galmend, die zonder introduktie begint te spreken: ‘Ik kan je niet genoeg inprenten, hoe belangrijk hun kennis voor mij is, mijn duifje. Zij bezitten bepaalde planten, waarmee men de goden kan oproepen en vele andere dingen die ik tot iedere prijs wil hebben.’ ‘Hoe krijg ik die planten los?’ ‘Je moet zeggen dat je als vorstin ingewijd wenst te worden in hun geheimen. Je moet eerst hun vertrouwen winnen. En dan zien we wel verder.’ ‘Ouwe intrigant,’ roept de vorstin, met iets van vertedering in haar stem. Ze houdt van intriges. Soms kan ze er bezeten van zijn iemand kapot te willen maken. ‘De intrigant staat zeer slecht bekend,’ zegt de stem. ‘Toch is hij niets anders dan een weerspiegeling van de zwakheden van zijn slachtoffers. De intrigant weeft zijn komplot van zwakheid naar zwakheid, als een kunstwerk, een spin-

neweb dat zich langzaam om het slachtoffer sluit.' 'Wat ben je filosofisch vanavond, ouwe,' zegt ze, voor haar doen komplimenteus. 'Kennis is macht, duifje, en door jou zal ik binnenkort grote kennis krijgen. Daarom wil ik je wat meer vertellen over de familiegeheimen. Ons geslacht bestaat dankzij intriges. Zoals ieder boek bestaat dankzij de intrige van de schrijver. Wij zijn op zoek naar de menselijke zwakheden, en spelen die tegen elkaar uit. In zekere zin zijn wij dus de wrekers, het noodlot.' De stem lacht galmend en spookachtig. Dan spreekt hij verder: 'Je kunt ook zeggen: wij zijn de duivel die de menselijke zwakheden uitbuit en bestraft. In ieder geval zijn wij nodig. We zijn nu eenmaal niet meer in het paradijs, m'n duifje.' 'Hou toch eens op met dat duifje, grootvader. Ik heb je toch duidelijk gemaakt dat ik je niet meer moet?' 'Al goed, al goed,' sust de stem. 'Ik wou alleen maar zeggen dat je trots op ons geslacht kunt zijn. Wij helpen onze slachtoffers "de schellen van de ogen te doen vallen" en wij helpen ze uit de droom. En dat is een eerzame bezigheid, kind, mensen uit de droom helpen!' 'We zullen wel zien, ouwe,' zegt de vorstin. 'Die geheimen van die vrouwen hier beginnen mij ook te interesseren. Waarom zou ik het vuile werk voor jou opknappen, om jou al die geheimen te geven?' 'Ik zal je dwingen, mormel, al moet ik een heel leger op je afsturen,' antwoordt de stem verbazend kalm, emotieloos. 'Vergeet niet, dat ik je honden hier als gijzelaar heb. Als je mij niet gehoorzaamt, snijd ik ze de strot af.' 'NEEE!' krijst de vorstin. 'Dat niet, grootvader...'

Natuurlijke historie met kokodril
Emergo Ponse

Voor Rietje

Ik zal tien of elf geweest zijn, nog ruim voor het grote hongeren van '44-'45. Op een Haarlemse straat stond een vuilnisbak en daarnaast een pak boeken, bijeengesnoerd door in die schamele dagen zeldzaam geworden sisaltouw. Zo'n vondst maakte je tot held van de dag. De emballage werd dan ook meteen geconfiskeerd toen ik met het vrachtje thuiskwam, en de boeken - ach, die fraaie banden - verdwenen voor een pot huishoudjam naar een in onze straat woonachtig studiehoofd. Die bleek achteraf een zeer fout sibbekundige, wiens liefhebberij ettelijke Nederlanders het leven gekost moet hebben. De extra-rantsoenen van het handlangerschap hebben hem niet door de oorlog gesleept. De dood bespaarde dit iele muizetandje een zware douw. De smart van zijn kettingrokende moeder heeft mijn gevoelens erg gecompliceerd. Ik raapte peukjes voor haar, in ruil waarvoor zij me de smaak van beschuit met roomboter en marmelade leerde kennen. Dat moest allemaal in het geniep, want mijn vader zou er me de benen voor gebroken hebben.

Van die boeken is er een, Engelstalig, na bijna veertig jaren weer door een mist van ongerief in mijn bewustzijn opgedoken. Het komt allemaal door Sander en de kokodril. Dat boek viel open bij een plaat (nu weet ik dat het een houtgravure was), met daarop gekleed en wel een zendeling die gelaten, althans overgegeven aan de wil van Wie hem gezonden had, het begin van zijn transformatie tot soep onderging in een formidabele kookpot boven een kundig aangelegd houtvuur. Het moet een Anglicaan zijn geweest, vanwege zijn melkkan-boordje en geklede jas, en ook omdat ik me niet voor kan stellen dat Engelsen in de tijd van de houtgravure belangstelling konden hebben gehad voor anderstalige slachtoffers van kannibalisme en racisme.

Maar hoe wist ik toch dat het een Engels boek was? Pas ná de oorlog immers zou ik de eerste van mijn geslacht zijn die zich enige

kennis van die taal verwierf. Toch weet ik zeker dat ik tóen wist dat het boek Engels was. Dat feit is even onuitwisbaar als de prent. Ik vrees dat die mijn verbeelding vergiftigd heeft.

Bij fraai weer fiets ik met Sander. De vaart langs, de speeltuin in, naar Busch en Dam, waar *De Krokodil* het keerpunt van onze rit vormt. Daar, midden in de U-vorm van de bar, hangt opgezet het gelijknamig reptiel, dat al twee jaar lang mijn nu vierjarige vriend in zijn ongebroken ban houdt. Zelfs geen kerstboom vermag aan zijn ogen dat violette licht te ontlokken, dat door de wimpers heen de snede van zijn pagehaar nog in gloed zet. Maar het intellect breekt door, ook dat. Sinds kort breekt hij zich namelijk het onherhaalbare kopje over herkomst, bestemming in het geheel van de schepping en eetgewoonten van zijn *kokodril*. 'Zíjn land is Afrika,' zeg ik op de besliste toon die ik zelden in mijn omgang met de prins aansla, en al de wateren van de Orinoco wassen die overtuiging niet weg. Afrika slaat aan; dat komt door de media. En door de donkere kroeshoofden die allang tot zijn wereldbeeld horen. De bestemming binnen het scheppingsplan koppelt zich moeiteloos aan het voedselpakket van zijn griezel: kokodrillen eten zendelingen, als die een rivier willen oversteken, rauw. Alles heeft een doel in de schepping, zelfs de propaganda-afdeling van de schepper. Moest het niet zijn, het zou niet zijn. Maar die overwegingen houd ik voor me, want helemaal zeker weten doe ik het ook niet.

'Wat zijn zendelingen?' 'Dat zijn nieuwsgierig-Aagjes.' 'Wat zijn dat?' 'Bemoeials.'

Als ik hem dat heb uitgelegd, is zijn woordenschat weer aardig verrijkt. De frons op zijn voorhoofd maakt plaats voor de glans die bij hem het dagen aankondigt. Ik weet niet wat mooier is.

Dezer dagen had de prins een hoogtijdag. De Spaanse eigenaar van *De Krokodil* nam hem uit mijn handen over in de zijne, liep met hem de bar binnen en tilde hem op tot pal voor de vileine tanden. Hij is niet bang. Wat heeft hij te vrezen, hij is toch geen zendeling?

'Ik heb u al een paar keer met de kleine jongen in de berm zien zoeken naar blommetjes,' spreekt een medeklant me aan. 'Bent u soms natuurkundige?'

‘Nee hoor, maar zijn broer gaat al op het grote school en die vertelt hem er alles over. Soms vinden we iets wat die nog niet in zijn plantenboek heeft.’ Ik wijs naar de paarse moerasorchidee die ik juist met een schuldig gemoed en natte voeten uit wat drasland verworven had, terwijl Sander uit het kinderzitje toekeek.

De prins belandt weer op de barkruk naast me. Dichter bij zo'n engerd als hij juist is geweest, hoop ik dat hij nooit zal komen. Met de kokodril is hij nu definitief vertrouwd. Maar met die zendelingen is hij nog lang niet klaar. Nog pas heeft hij er een aan de kant van de vaart gezien; met een lange zwarte jas aan. En nu mag ik bezweren wat ik wil dat zendelingen en kokodrillen hier niet gezamenlijk voorkomen, en dat we al blij mogen zijn met die paar kikkers - dat beest hangt niet zomaar boven die bar. Is het hier soms niet ook een beetje Afrika? En dat er in dat beest niet een stuk zending steekt, maar gewoon stro of houtwol, dat praat je er bij hem niet in. Hij kan alles missen, maar een droom pak je hem niet at.

Een liefdesverhaal
Judicus Verstegen

De schrijver Karel Woudrichem bewoonde een arbeidershuisje aan een zandpad dat uitkwam op de weg naar het dorp N, die langs een rivier liep. Hij was onder zijn kunstbroeders een bijzonder exemplaar, verzorgde geen omkaderd krantehoekje (ook kolom genoemd omdat het het schrijversbestaan schraagt), zat niet in televisieforums en deed slechts bij uitzondering een beroep op de fondsen van het ministerie van C.R.M. omdat hij ervan uitging dat anderen het geld harder nodig hadden. Dat viel nog te bezien, want Karel was geen bijzonder succesvol schrijver, misschien wel juist omdat hij zich afzijdig hield van bovengenoemde activiteiten. Zelden haalden zijn boeken een tweede druk. Hij had het daarom niet breed, maar was opgewekt van aard en zijn bestaan werd niet ingewikkeld gemaakt door grote behoeften, noch door een vaste relatie met een lid van de andere sexe, zodat alles nog wel te doorstaan was. Het arbeidershuisje, in agrarische omgeving, had hij gekocht van een erfenis en hij had er zoveel aan vertimmerd dat het er leefbaar was en dat het warm kon worden gehouden zolang 't buiten niet meer dan vijf graden vroor. Dat het er stil was, vond Karel eerder een voordeel: Er gingen uren voorbij dat hij niets anders hoorde dan het aanslaan van de ijskast, die hij op een vuilnishoop had aangetroffen.

Eénmaal per dag kwam de postbode in een rode bestelauto die, middels een daarop aangebrachte tekst, pleitte voor gebruik van de postgiro, éénmaal per twee weken een vuilnisman. Geregeld passeerde een gierton op wielen, met een hooibaard vol stront aan de kraan, die door een trekker naar de weiden verderop werd gereden. Bezoek kreeg hij vooral van dieren: éénmaal hadden een paar uitgebroken trekpaarden zijn tuin omgeploegd en nog gisteren was een doffer, blind van liefde, zijn raam binnengefladderd. De vogel had wat kalkspetters achtergelaten en zich daarna tegen de muur te pletter gevlogen. Karel had verdriet gevoeld toen het kadavertje stijf werd in zijn hand. Maar een passerende boer, op weg naar zijn akker, had hem geleerd hoe hij de duif moest plukken, schoonma-

ken en braden. En hoewel het een vreemde gedachte was dat hij een dier at, dat nog maar een paar uur geleden door de liefde op zo'n fatale manier bezeten was geweest, had de duif hem goed gesmaakt. Een meevaller was het ook dat een rijke, maar verre oom, die eens een boek van hem had gelezen, hem een electrische schrijfmachine cadeau had gedaan. Onder het schrijven genoot Karel van de capriolen van het metalen bolletje en hij had zijn oom, bij wijze van dank van elk van zijn boeken een presentexemplaar gestuurd. Zelfs liep hij met het idee rond een roman over hem te schrijven: de oom was een bekend telepaath die eind december op de beeldbuis kwam vertellen waar komend jaar nu weer de cyclonen, overstromingen en hongersnoden huis zouden houden en die weggelopen kinderen, uraanaders en gezonken galjoenen vol goud had opgespoord.

Aan die roman kwam Karel voorlopig niet toe. Een paar dagen terug immers, had een uitgeverij bij hem een oorspronkelijk verhaal van vijfduizend woorden besteld, waarvoor de opdrachtgever het aanzienlijke bedrag van driehonderdvijftig gulden over had. Karel kon zich de weelde niet veroorloven dergelijke opdrachten te weigeren, maar hij werd juist de laatste tijd gehinderd door een inzinking in zijn scheppingskracht die hij toeschreef aan voorjaarsmoeheid. Een paar dingen stonden vast: hij zou zijn verhaal lokaliseren in en om het dorp N, de hoofdpersoon zou sprekend op de schrijver Karel Woudrichem lijken en het zou een liefdesverhaal worden, omdat hij zoiets nooit eerder had geschreven. Tot nu toe had hij echter nog geen zin op papier gezet.

Die morgen stond hij op. Hij telde zijn verlangens als een vrek zijn munten en vond er een goudstuk bij: het verlangen om lief te hebben en lief gehad te worden. In de verwachting dat hij zou slagen in het schrijven, rolde hij een vel papier in de machine en stak hij de stekker in het stopcontact. Het rode lampje op de kast gloeide aan maar tot Karels verbazing bleef het daar niet bij. Het letterbolletje zette zich zelfstandig in beweging en vormde de volgende zin op het papier: ‘Een man in de leeftijd van vijfentwintig jaar naderde het dorp N over de weg, die langs een rivier liep.’

Karel herkende die zin: het was die waarmee hij zijn verhaal had willen openen en die hij alleen nog niet had neergeschreven omdat

hij niet wist hoe hij verder moest gaan. De machine wist dat kennelijk ook niet, want het bolletje schreef niet door. Dat was jammer, want aan een machine die alleen zinnen schreef die Karel al had bedacht, had hij niet veel. Hij probeerde allerlei trucs om de machine weer aan de praat te krijgen: drukte de spatietoets in, schoof daarna de slede terug en schreef de punt aan het eind van de zin nóg een keer waarbij hij zich in de positie vergiste, zodat er twee punten naast elkaar kwamen te staan en hij er nog maar een derde achter zette. Dat alles bracht het bolletje niet ertoe verder te schrijven. Hij haalde de stekker uit het stopcontact, herstelde daarna de verbinding met het net en ja hoor, de machine werd wakker en schreef: ‘Het was een prachtige lentemorgen en de leeuweriken, hoog in de hemel, zongen dat het een aard had.’

Daarmee was het weer afgelopen. Karel voelde zich bekocht: deze laatste zin had iedere sufferd met enige kennis van de natuur kunnen bedenken en anders had hij hem kunnen overschrijven uit werkjes over natuurbeleving. De zin maakte niet duidelijk hoe het een vijfentwintigjarige, die zó energiek naar N op weg was dat Karel zichzelf erin herkende, verder zou vergaan.

Het probleem waar Karel in zijn eigen verhaal mee zat was, hoe de man, die hij Klaas Wonderlijk noemde, de belangstelling zou kunnen wekken van één van de mooiste meisjes van N, een blondine, Tonia. Karel overwoog of hij Klaas, als klerk bij de dorpsnotaris, zo zou laten zwendelen bij de transacties in landbouwgrond, dat hij - Klaas - er slapende rijk van zou worden, waarna de verovering van Tonia natuurlijk nog maar een peuleschil zou zijn. Klaas kon ook boer Wouterse, de steenrijke oom van Tonia, zo goed helpen op diens bedrijf dat hij - opnieuw Klaas - bij diens ontijdige dood zou worden bedacht met have en goed. Deze materialistische aanpak stond Karel - en naar hij hoopte, Tonia - tegen, zodat hij nieuwsgierig uitzag naar de oplossingen van de machine. Dat die in plaats daarvan leeuweriken uitbraakte, viel hem tegen.

Maar goed, een kort verhaal mocht wel wat natuuroprispingen bevatten en de leeuweriken konden er, in de uiteindelijke versie, altijd nog uit verwijderd worden. Hoe meende de machine dat het Klaas Wonderlijk verder zou vergaan? Karel verbrak opnieuw de ver-

binding met het net en herstelde die weer. De machine zoemde besluiteloos, het bolletje bleef in rust. Karel klopte ongeduldig op de kast. Dat hielp. ‘Ondanks zijn naam, Walter Koninklijk, werd de man door een steentje in zijn schoen gehinderd.’

Hierdoor raakte de schrijver ontstemd. De machine had het gewaagd de hoofdpersoon een andere naam te geven dan die, welke de schrijver in zijn hoofd had. Bovendien was Karel er de auteur niet naar het leven van zijn figuren te vergallen met steentjes in hun schoenen. De eigengereidheid van de machine zat Karel danig dwars en overheerste zijn vreugde over het feit dat hij de eerste autoschrijver ter wereld had. We zouden ook niet blij zijn met een automobiel die, ergens onder de motorkap, besliste waarheen de rit zou gaan. Het ging allang niet meer om de driehonderdvijftig gulden. Het ging evenmin om een machtstrijd tussen de machine en de schrijver. Van belang was hier de geheimzinnige koppeling tussen enerzijds wat de machine, anderzijds wat de schrijver wilde én wat de werkelijkheid was. Drie lagen van waarheid en verbeelding waren met elkaar vervlochten en de wijze waarop hij, Klaas Wonderlijk, Walter Koninklijk of Karel Woudrichem daarin was opgenomen, was wezenlijk. Er moest een Tonia - of een ander - in rood of goud zijn ingeweven die met zachte hand zijn verlangen zou stillen, die zijn trillingen liefdevol zou dempen in haar vlees.

Daarom moest hij verder zien te komen met de machine. Die naam kon altijd nog veranderd worden en dat steentje in die schoen was weliswaar irrelevant, maar het zou de machine in staat stellen Walter Koninklijk af te schilderen als iemand die zich over die moeilijkheid heen zou zetten en rustig zijn wandeling naar N zou voortzetten. Karel beschreef graag mensen met karakter, omdat hij zichzelf verbeeldde er een te zin. Daarom begon hij opnieuw de machine te bewegen meer tekst prijs te geven. Kloppen op de kast hielp niet meer, de verbinding met het net verbreken en herstellen evenmin. Hij schroefde de kap los en streelde het inwendige van de machine. Het bolletje zwichtte en vertrouwde de volgende zin aan het papier toe: ‘Hij voelde zich gedwongen in de berm te gaan zitten om het te verwijderen.’

Deze zin beviel Karel allerminst. De zwakte van de hoofdpersoon

zou de kritici verleiden tot de veronderstelling dat de schrijver aftakelde en zijn uitgever zou prompt nóg minder pogingen doen om zijn werk in de publiciteit te brengen. Nee, die zin moest eruit... Misschien gold dat wel voor die hele passage over het steentje, wat de machine er ook van zou vinden. Sinds wanneer hebben de machines het voor het zeggen? Ze zijn toch gewoon mensenwerk?

Hij deed van alles om de machine tot doorschrijven te bewegen maar het bolletje leek er wel genoeg van te hebben. Onzin. Hij, Karel, hield toch ook nooit na drie zinnen op? Al was het misschien beter van wel. Ja, misschien was het wel beter om helemaal nooit te beginnen. Na lang praten, strelen, de verbinding met het net verbreken en herstellen, zette het bolletje zich moeizaam in beweging en schreef: ‘Toen dit gebeurd was, vervolgde hij zijn weg.’

Dat haalt je de koekoek... Karel sloeg boos met zijn vuist op de machine maar schrok van zijn eigen gebaar. Zelf had hij óók dagen dat het hem niet goed afging. ‘Sorry,’ zei hij. ‘Als je moe bent, hoeft het niet verder.’

Hij las de vier zinnen over. Elk ervan was korter dan de voorgaande, of de energie van het bolletje was verminderd. Ook viel hem het gebeuzel op in de zinnen drie en vier, nadat het verhaal zo vitaal was geopend. Hij dekte de machine af en besloot dat het die dag genoeg was geweest.

Het was mooi weer en Karel besloot naar N te lopen om wat inkopen te doen. Buiten snoof hij met welbehagen de geur van het voorjaar op. De leeuweriken, hoog in de hemel, zongen dat het een aard had. Er was nogal wat verkeer langs de weg, zodat Karel uitweek naar het grindpad tussen de weg en de rivier. Kort daarna voelde hij een steentje in zijn schoen, maar hij vervolgde moedig zijn wandeling. In de verte zag hij de kerktoren van N, verzacht door de nevel. Het was nog drie kilometer, iets verder dan als hij boodschappen in het centrum wilde doen. Het steentje hinderde hem behoorlijk en hij probeerde het naar een minder pijnlijke plaats te kwispelen. Dat lukte niet. Licht hinkend vervolgde hij zijn weg. De overeenkomst met wat de machine geschreven had, drong zich op, maar evenzo het voornemen door te zetten. Maar een paar honderd meter verder gaf hij toe dat als de machine duidelijk had gemaakt dat het

ging om een bijzonder scherp steentje - zo een als hem nu hinderde - hij minder negatief zou hebben geoordeeld over de zwakte van Walter Koninklijk. Het ging tenslotte niet alleen om de pijn, maar ook om het feit dat het steentje zijn sokken zou vernielen. Hij voelde zich gedwongen in de berm te gaan zitten om het te verwijderen. Toen dit gebeurd was, vervolgde hij zijn weg.

Plotseling besprong hem de gedachte dat hij zichzelf niet kende, dat hij onvoldoende wist wat hij kon dragen aan lijden, eenzaamheid, liefdeloosheid - in de betekenis van leven zonder liefde. Misschien kon de machine hem ook leren waar zijn grenzen lagen. Die van de pijn dwong Karel tenminste om aan het begin van het dorp zijn boodschappen te doen en meteen terug te gaan. Halverwege dronk hij nog een kop koffie in Het Oude Veerhuys. Er stond een dikke vrouw achter de tap, die hem hartelijk bejegende. Het was of ze een gordijn openschoof, waarachter haar warmte en gloed voor hem klaar lagen. Thuis Week dat de post hem drukproeven had bezorgd, waarmee hij de rest van de dag bezig was. Hij was wat moe van de belevenissen van die dag en ging vroeg naar bed. Zijn slaapkamer was kaal en de onderkant van één van de muren was vochtig. Daar zat het behang los. Vroeger had er een muis gewoond, die altijd een minuut of vijf nadat Karel de dekens over zich heen had getrokken, tevoorschijn kwam. Hij had dat een gezellig idee gevonden, maar vorige herfst was het dier plotseling verdwenen. De volgende morgen besloot Karel de machine opnieuw aan de tand te voelen. Hij hoopte dat het bolletje door de lange rust voldoende energie had opgespaard om hem verder tehelpen. Hij meende inderdaad een nauwelijks bedwongen lust in het bolletje op te merken om over het papier te dansen en dat met verschillende sectoren aan zijn oppervlak te kussen. Hij begon echter met een korte toespraak.

‘Luister hier,’ zei hij. ‘Ik wil dat je snel tot het plot van het verhaal komt. Het invullen van kwinkelerende leeuweriken kan ik zelf ook. En, als ik dan eens wat mag zeggen, Walter Koninklijk is geen naam. De hoofdpersoon moet Klaas Wonderlijk heten, naar een Duitse pretorganist.’

Wat was dit nu voor gezeur? Wat hing eraf van een naam? Het ging erom wie hij was, hoe zijn leven en liefde zou verlopen, hoe de

warmte die hij beschikbaar had, kon worden opgevangen door een ander. Hij stak de stekker in het contact en de bol danste over het papier, aanvankelijk snel, later langzamer: ‘In N heerste een drukte van belang omdat het marktdag was. Walter Koninklijks blik werd getrokken door een mooie jonge vrouw, wier naam Eva was - al wist Walter dat niet - en die tussen de kraampjes met de menigte meeschuifelde. Ze had hoogblond haar, waarin het zonlicht glansde en ze droeg een plastic tas aan haar rechterhand. Een groot verlangen in Walter dwong hem haar te volgen. Ze maakte zo duidelijk deel uit van het voorjaar, van de vernieuwing en bovendien waren bij Walter, door het eten van een minzieke doffer, de metastasen der liefde door zijn bloedbaan verspreid.’

De letters van het woord ‘verspreid’ waren met lange tussenpozen op het papier verschenen, ja, de laatste d had Karel met inkt opgeschreven, zonder de tik van het bolletje af te wachten. Toch was deze alinea een topprestatie van de machine. Dat betekende echter niet dat Karel tevreden was. In de eerste plaats werd er nog steeds over Walter Koninklijk gesproken. Als de schrijver die naam overal zou moeten veranderen, zou het manusscript er zó smerig uit gaan zien, dat hij het eigenlijk zou moeten overtypen. En hij had het vermoeden dat de machine eenvoudig Walter Koninklijk zou schrijven als Karels vingers hem tot Klaas Wonderlijk probeerden te dwingen. Daarnaast had de schrijver problemen met de hoofdfiguur. Hij wilde een autobiografisch verhaal maken maar Walter Koninklijk nam trekken aan, die hij bij zichzelf niet aanwezig achtte. Dat hij, Karel, een arme duif had opgegeten was al erg genoeg, maar dat de machine meende dat de liefde van de doffer door Karels bloed werd verspreid, ging te ver. Hij zou nooit de behoefte voelen een meisje te volgen met - bah, bah! - hoogblond haar waarin het zonlicht glansde. Karel Woudrichem had geen last van eenzaamheid en de vrouwen zaten eerder achter hem aan dan omgekeerd. Bovendien, het mooiste meisje van N liet zich niet inpalmen via een ordinaire volgactie, maar door haar voor een aanstormende sportauto van het merk Alfa Romeo weg te sleuren.

Maar terwijl Karel zich manhaftig teweer stelde tegen de gevoelens die Walter Koninklijk heetten te beheersen, begon hij te vermoeden

dat hij evenzeer onderworpen was aan verlangens naar een woord, een aanraking, een gebaar van genegenheid en dat zijn strijd tegen die verlangens tamelijk hopeloos zou zijn.

Hij probeerde echter de machine tot andere gedachten te brengen en sprak die toe in treffende volzinnen. Op dat moment viel de klopper op de deur van zijn huisje. De melkboer stond op de stoep en wilde over de afgelopen week afrekenen. ‘De komende dagen misschien wat meer melk?’ vroeg hij opmonterend. ‘Waarom dat?’ vroeg Karel verbaasd. ‘Ik hoorde u praten en nam aan dat u niet meer alleen woonde.’ ‘Dat hebt u zich verbeeld,’ antwoordde hij. ‘Volgende week het gewone...’ ‘Zoals u wilt,’ zei de melkboer afgemeten en keek zijn klant bevreemd aan.

Hij ging terug naar de machine maar die was er niet zo makkelijk toe te bewegen zijn relaas te hervatten. Pas toen Karel het inwendige met een kwastje van stof had gereinigd en een stukje van het concert voor twee violen van Bach had gespeeld, vervolgde het bolletje zijn rotaties en translaties. Het tikte de tekst: ‘Het blonde meisje stak de straat over en vervolgde haar weg tussen twee rijen oude populieren door. Ze was omkranst door zoveel voorjaarslicht, dat ze wel geschapen moest zijn om iets van die gloed en warmte aan de minder bedeelden door te geven.’

Hier stopte de bol. Min of meer tot Karels opluchting, want het verhaal dat ontstond, boezemde hem afkeer in. Hij las de alinea nog eens over en haalde mistroostig zijn schouders op. Hij kon hier niet achter staan. Zelfs een tijdschrift dat hem had beledigd door hem driehonderdvijftig gulden aan te bieden voor een oorspronkelijk verhaal, kon hij dit niet offreren.

Hij ging naar zijn keukentje om een pot koffie te maken. Het was er kil. In een laken geknoopt lag zijn vuile wasgoed te wachten op de wasman. De kraan drupte en het water had een bruine vlek in de gootsteen gevormd. Hij stak het gas aan en wachtte tot het water kookte. Toen goot hij dat uit op het filter. Hij keek uit het raam aan de achterkant van het huis en zag de velden, die begrensd werden door rijen populieren en aan het eind door een kerktoren, die opdook in een verte welke, tegen zijn zin, wel nevelig genoemd moest worden. Hij had het huis gekocht voor het uitzicht, de rotte raam-

Een tere kleur van herfst lag over het doorkruiste land. Kastelen op de heuvels, witte ganzen op de erven. Waterputten met diagonaal geheven hefbomen tekenden zich in 't landschap af. Nooit was Walter zo dicht bij het geluk geweest. Het gloeide op zijn huid, trilde in zijn lichaam als een ongeneeslijke ziekte. Hij rukte zich los van de beelden en hoorde de vogels kwetteren in de klimop. De mannetjes besprongen de vrouwtjes, die na afloop nuffig de veren schudden en een goed heenkomen zochten. Misschien zou ze aan het raam verschijnen en haar beddegoed uitkloppen, zodat het stof van haar lichaam, beladen met haar geuren, zich zou mengen met het voorjaarsaroma. Misschien zou ze een antieke kushand van 1883 werpen naar hem, die daar op het plaveisel onder haar vensterbank wachtte. Toen ging een raam open en hij zag haar hand, alleen haar hand, maar het kon niet de hand van iemand anders zijn. Een ogenblik later - hij wou zich al omkeren om naar huis te gaan - hoorde hij muziek. Het was een piano, die het voorspel aanhief van wat kennelijk een lied was. Een vrouwenstem, háár stem, verhief zich: ‘Meine ruh' ist hin, Mein Herz ist schwer...”’

Met een nijdige ruk trok Karel de stekker uit het contact. De machine hield hem voor de gek. Welke waanzinnige bestuurde dit apparaat? Was het geprogrammeerd? En wie was dan de krankjoreme boeketreeksauteur die dit op zijn geweten had? Zelfs al kon hij tonnen verdienen met verhalen in die stijl te schrijven, dan nog zou hij zich daarvoor niet lenen. Deze alinea bevatte geen componenten die ontleend waren aan de werkelijkheid en als fantasie was het walgingwekkend, Hij draaide zich nijdig af van de machine en liep naar het keukentje. Zijn ogen gleden over het landschap met de kerktoren en de rijen populieren, die hun bladeren al hadden ontvouwd. De wens deel te hebben aan de vernieuwing, de opstanding dreef hem naar buiten. Hoeveel deeltjes van schone vrouwen zweefden niet in de atmosfeer, hechtten zich op dit moment aan zijn huid, drongen zijn neusgaten binnen? Van vrouwen die eens geleefd hadden en die tot de jongste dag gefragmenteerd voortjoegen door de lucht? Van vrouwen die nog steeds leefden en wier cellen onderworpen waren aan afsterving en vernieuwing?

De vochtige, donkere aarde dampte in de zon. De aarde die hem nog

posten en scheurende muren voor lief nemend, maar het feit dat hij alleen genoot van dit panorama, verbitterde zijn vreugde om de schoonheid ervan. Hij dronk de koffie, at een paar sneden brood van de plank en begon het huis een beetje schoon te maken. Toen dat gebeurd was ging hij terug naar de machine zonder te weten wat hij moest doen. Was hij geïnteresseerd in een verhaal dat steeds sterker afweek van wat hij zelf zou schrijven? Maar wat hij zelf wilde schrijven, kwam niet op papier. De machine deed tenminste nog iets, hij moest er blij mee zijn.

Hij besloot de rest van de dag te lezen en pakte ‘Glorie’ van Nabokov. ‘Gisteren heb ik een griet genomen,’ las hij. ‘Heel gezond en zo...’ Hij legde het boek weg. Hij had geen behoefte aan een Libelleverhaal, maar evenmin aan krasse termen, zoals door Nabokov gebruikt. Ergens moest een middenweg zijn, zoals dat ook moest bestaan tussen zijn leven in het vervallen huis en dat van de volledig gebonden burgerman, met vrouw en kinderen in de doorzonkamer. De volgende dag straalde de zon aan een onbewolkte hemel en in de verte blonk de rivier. Hij voelde het begin van een nieuwe dag op hem neerdalen: of zijn bloed dunner werd en overal heen kroop. Zonder smaak at hij wat en daarna ging hij naar zijn machine. Zijn wrevel jegens het apparaat had plaats gemaakt voor nieuwsgierigheid naar wat de bol vandaag zou opleveren. Hij zag af van een instruerende inleiding: de machine deed toch wat hij wilde. Hij stak de stekker in het stopcontact en de bol schreef: ‘Walter zag hoe ze een vervallen poort binnenging die voerde naar de binnenplaats van een oud huis, waarvan de muren bedekt waren met klimop. Hij had dit huis eerder opgemerkt: het droeg het jaartal 1883. In de klimop stoeiden de vogels. Een jongetje op de fiets keek het meisje na en ze leken met elkaar verbonden als spin en vlieg in een web van licht. Walter waagde het niet de binnenplaats op te gaan: een dergelijk gebaar zou te veel onthullen van zijn verlangen nader kennis te maken met het blonde meisje. Hij aarzelde voor de poort en las de naam op het koperen bord: Marolyi, een naam die bij hem het verlangen opwekte naar verre landen, bedekt met poestagras, waardoorheen paarden draafden in een ademwolk. Eén van deze paarden nam hem mee naar een paradijs van blinkend water, warmte, gloed

niet wilde hebben, die hem gebood te leven, te beminnen, bemind te worden, zoals de kraaien die in de takken om de wijfjes vochten. De paarden draafden verderop door de wei. Hij voelde in zijn lichaam het trillen, waarmee een al te grote behoefte aan liefde zich op de mens wreekt.

In de middag kwamen de wolken. Ze hechtten zich aan de bomen en bleven boven Karels huis hangen. Na enige tijd viel er regen uit. Dikke druppels die de gevoelens van de schrijver aantastten tot hij niet meer wist of het verdriet was of vermoeidheid of teleurstelling of geen van drieën. ‘Na zichzelf te hebben toegegeven dat hij niet het echte aangeboren sang-froid bezat, nam hij zich toch vast voor zich altijd te gedragen zoals iemand die geen vrees kende, het in zijn situatie zou doen,’ las hij. Het bleef regenen. Het water stroomde langs de ruiten en kroop door de lekke sponningen naar binnen. De gaten in het zandpad vulden zich. De machine gaf geen tekst meer af die dag en evenmin de volgende, hoewel Karel alles probeerde. De zwarte vochtvlek op zijn muur breidde zich uit en in huis werd het klam, zodat er geen zout uit de strooier kwam. Het regende ook nog de volgende dag, tot in de middag. De machine wilde niet meer schrijven, maar de hemel klaarde op.

Karel fietste naar het dorp. Af en toe schoot de ketting door en dan smakte hij bijna met zijn kin op het stuur. Hij was binnen een kwartier op de markt. De zon straalde alweer op de zeildoeken daken van de kraampjes. Toen ontdekte hij haar, voortschuifelend in de menigte. Het zonlicht ving haar in een zilveren vlies, dat als een extra kledingstuk om haar lichaam zat gewikkeld.

Hij volgde haar omdat haar schoonheid, de trots van haar gang, de houding van haar hoofd hem daartoe dwong. Wat lag achter hem? Een kil huis, waarin ooit de lach van kinderen geklonken had maar waarin hij nu sprak tegen een machine en zijn vliegende gasten opvrat. Ze stak over en sloeg een van de oudere straten van het dorp in, die omzoomd was door twee rijen populieren. Zo boorde ze een mensvormige, vrouwvormige tunnel in het voorjaarslicht. Een tunnel die Karel gebruikte, waarin hij geborgen was en beschermd. Hij herkende het huis met de vervallen poort, die haar Hongaarse naam droeg en onder het raam wachtte hij op het lied.

Toen dat geklonken had sloot het raam weer. De vogels in de klimop leken te zwijgen, het jongetje op zijn fiets verdween in de richting van het marktplein. Karel wachtte nog een uur en keerde toen terug naar huis.

In zijn afwezigheid was de post bezorgd. Hij raapte een grijsgerande rouwenvelop op en haalde daaruit de overlijdensaankondiging van de oom, die hem de machine had geschonken. Het schokte hem, hoewel de oom al ver in de tachtig was. De begrafenis zou morgen plaats vinden en hij besloot erheen te gaan. Hij deed nog één poging het bolletje tot schrijven aan te zetten, als een posthume hulde aan zijn oom, maar het bleef onbewegelijk. Toen tikte hij zelf achter de laatste zin: 'Klaas Wonderlijk wachtte nog een uur en liep daarna terug naar huis.' De machine verzette zich niet merkbaar tegen de naam.

Over het land daalden avond en duisternis en het zwijgen der vogels. Wat hij al die dagen had gevoeld, terwijl de machine zijn derderangs liefdesverhaal schreef, kwam met nog meer kracht in hem boven. Hij zou, voor hij naar de begrafenis ging, een bos rode rozen brengen naar het blonde meisje in het huis van 1883. Hij was tevreden met dit voornemen, hoewel een inwendige stem hem zei, dat hij geen vrije keus had. Hij sliep die nacht onrustig; een paarderug droeg hem over de poesta maar waarheen wist hij niet.

De volgende dag liep hij naar N, vanwaar ook de trein hem naar de begraafplaats zou brengen. Hij kocht een bos rozen, die hij eigenlijk niet kon betalen. Hij liep door de straat, die omzoomd was met twee rijen populieren. Vanmorgen had hij besloten dat de machine nooit meer uit zichzelf zou schrijven. Het luchtte hem op. Hij belde aan bij het huis van 1883. Een grijze dame deed open en bracht hem, door haar verbaasde blik in verwarring. 'Woont hier een blond meisje?' vroeg de schrijver. 'Nee,' zei ze. Ze zag zijn rozen en zijn ontreddering en nodigde hem binnen. 'Een paar dagen geleden zag ik haar hier binnen gaan,' vulde hij aan. 'Ik woon alleen,' zei de grijze dame. 'Al jaren.'

Toen viel het zonlicht over haar gezicht en hij herkende het meisje dat hij gevolgd had. Hij reikte haar de rozen aan en ze zei: 'Ik

dank je. Mag ik ze naar een goede vriend brengen, die vandaag begraven wordt?’

Opinie

Apocalyps wat nou?
Nico Scheepmaker

Ik heb een bijzondere band met de film ‘Apocalypse now,’ en vooral met zijn regisseur Francis Ford Coppola. Door besognes kwam ik een dikke drie kwartier te laat bij het Amstel Hotel, waar hij z'n persconferentie zou geven. Ik parkeerde m'n auto, en liep achter een man die een koffer droeg het hotel binnen. De koffer was van Francis Ford Coppola, die vóór de man met de koffer van Francis Ford Coppola het hotel binnenliep. Omdat ik NIET de koffer van Francis Ford Coppola droeg, had ik het gevoel dat ik pal achter hem het Amstel Hotel betrad. Hoewel verlaat, waren we dan toch nog gearriveerd!

Ik was trots op onze jongens. In een vreemde taal (Engels) stelden ze de ene belangwekkende vraag na de andere, nu eens een Amerikaanse krant, dan weer een Frans filmtijdschrift citerend. Menig feit dat hij zelf alweer vergeten was, kwam Coppola op die manier over zichzelf te weten! Hij had op alles een steekhoudend antwoord. Zal ik het doen, of zal ik het niet doen? vroeg ik mezelf af. Daar zat hij tenslotte, The Godfather van de Hedendaagse Amerikaanse Film, waarschijnlijk zou ik hem toch nooit van mijn leven meer ontmoeten. De persconferentie was afgelopen. Iedereen strekte de benen. Ik liep met mijn opschrijfboekje naar de tafel waarachter Francis zat, en vroeg hem om zijn handtekening. ‘Signature’. Die gaf hij. Een markante handtekening, dat kunt u rustig van me aannemen. Zo had ik hem toch nog iets gevraagd ...

Zodra de film in Tuschinski was gearriveerd, ging ik er heen. Alleen niet alleen, we waren met z'n achten, vrienden van ons hadden ons uitgenodigd, na een etentje bij hen thuis. We zaten opzij in de loge, met van die verplaatsbare fauteuiltjes. Een beetje feestelijk, zou je kunnen zeggen. De film noodde weliswaar niet tot feestelijke gevoelens, maar verwachtingsvol mochten we toch wel zijn, want zouden we straks niet De Film Der Films te zien krijgen? De film die alle vorige en alle volgende films eigenlijk overbodig zou maken? Tuschinski zat vol. Ik keek eens om me heen. Ik wist bijna wel zeker,

dat ik de enige in de zaal was met de handtekening van Francis Ford Coppola op zak.

Straks, dacht ik na een tijdje, straks ... Dan komen de scènes die zo onvergetelijk zijn, dan krijgen we de dingen te zien die we tot op ons sterfbed aan ons voorbij zullen zien flitsen. Dat met Kilgore, de surfende kolonel met de cowboyhoed, dat was al een hele sterke scène, dat was de voorbode van alles wat deze film zo onvergelijkelijk maakt! Rustig afwachten. Ik wachtte en wachtte, ik keek mijn ogen uit, maar mijn hart, mijn lief, dat kende geen bewegen. Marlon Kurtz Brando, kom nou! The Deer Hunter, dat was nog eens een film!

Zesentwintig weken later. De laatste week dat ‘Apocalypse now’ in Amsterdam draaide. ‘Eh-pôh-klips nauw!’, zo sprak Francis het uit. Het had er niet eens bij gestaan: ‘absoluut laatste week!’ of zoiets. Ik besloot hem voor de tweede keer te gaan zien, ik wou mezelf een herkansing geven. Misschien waren de verwachtingen toen overspannen hoog gespannen. Misschien was het toch niet wijs geweest om met z'n achten gezellig in de loge-fauteuiltjes dit Vietnamdrama te gaan bekijken, en was een soberder benadering passender geweest. Hij draaide in het Rembrandttheater, zaal 2, de trap op. Als de oude bokser die, murw geslagen, op zijn tandvlees lopend, in een oude school in de achterbuurt nog een paar dollars mag verdienen. Het was maandagmiddag, we waren met ons twaalven in de zaal. Twaalf, beroemd getal. Zo voelde ik me ook een beetje. Ik ademde alle oude adem uit, verjoeg alle spinrag uit mijn hersens, opende al m'n ramen en deuren, en zat klaar om De Film Der Films nu het volle pond te geven. ‘Saigon ...’ Famous first word. Klassieke films herkent men aan hun klassieke scènes, welke scènes in ‘Apocalypse now’ zouden we later klassiek vinden, vroeg ik me af. De surf-scène, met Robert Duval. De zinloze uitmoording van de inzittenden van de prauw. De koe, die doormidden wordt gehakt. De speer, die dwars door het lijf van de kapitein van het bootje steekt. Het afgehakte hoofd dat in de schoot van de gevangen Martin Sheen wordt gegooid. Daar zal het nageslacht de keus uit moeten maken. Het zijn allemaal gewelddadige scènes, besefte ik, en opeens (de film was nog niet afgelopen) besefte ik met een schok: de film kent geen

enkele liefdesscène, hoe terloops ook. Vrouwen spelen überhaupt een hoogst ondergeschikte rol in de film, af en toe een beetje als garnering, meer niet. Uw hart, mijn lief, en kent 't geen bewegen? vroeg P.C. Hooft zich al ongerust af. Nee. Niks van dat al. Ook de tweede keer, in die bijna lege zaal, had ik De Film Der Films onbewogen uitgezeten. En Marlon Brando, en het hele slot van de film waarin hij figureert, was er ook niet beter op geworden. Ik had vaag gehoopt op zoiets als een ‘historische noodzakelijkheid’ waardoor ik nu, de tweede keer, had begrepen waarom Coppola, na veel gezucht en gesteun, voor die aanpak van het slot had gekozen. Ik heb het getimed, vanaf het moment dat het bootje met Martin Sheen de rij met prauwen (of wat zijn het?) doorbreekt: drie kwartier! Drie kwartier lucht en Engelse nothing, voordat Francis Ford Coppola onder de aftiteling zijn grote gewelddadige vuurwerk kwijt kan. Dat ontploffende oerwoud moet alleen al het budget van drie Nederlandse speelfilms hebben gekost, plus het leven van één triljoen kleine en grotere beesten. Ik kijk het helemaal uit. Het licht gaat aan. We zijn nog maar met ons drieën in de zaal. The horror ... The horror ...

Anthologie

Een ware geschiedenis
Fascistoïde drek
Karel van het Reve

voor Maarten Biesheuvel

Iedereen heeft een voorlopige of definitieve laatste keer dat hij naar de bioscoop is geweest of Wiegel op de TV heeft gezien. Zo heeft ook iedereen een laatste keer dat hij in zijn broek gescheten heeft. Mijn laatste keer was in 1968. Ik was toen zevenenveertig jaar oud. Het was middag. Om vier uur had ik een afspraak met André A. Ik bezocht hem altijd te voet, omdat dat minder opzien baarde.

André was heel arm. Ik kwam een keer bij hem en toen toonde hij me een houten honingpot. Met hun laatste geld had hij zijn vrouw uitgestuurd om voedsel te kopen, maar in plaats van met voedsel was ze met die honingpot, die ze in een winkel had zien staan en mooi had gevonden, teruggekomen. Ik geef je hierbij die pot ten geschenke, zei André toen: we hebben toch niets om er in te stoppen. Kort daama hadden ze aan een buitenlander een schilderij verkocht. Van het geld hadden ze onder meer een socialistisch barbecue-apparaat gekocht, dat niet in de open lucht op houtskool werkte, maar in de keuken op een gascomfoor. Ze lieten het me die middag met trots zien en ik moest meeëten van een of ander Aziatisch gerecht, uien en vlees, op dat apparaat bereid.

Nu was ik al zenuwachtig, omdat ik na André nog een afspraak had. Dat is niet goed. Zowel leuke als vervelende dingen behoren geïsoleerd in je agenda te staan, zodat je je erop kunt concentreren en als je bezig bent met 't ene geen zorgen hoeft te hebben over het andere. Ik wil best naar de verjaardag van Scheepmaker, maar dan wil ik niet eerst naar Drakesteyn.

Maar die middag had ik twee afspraken. Om vier uur André A., en om zes uur gaf Henry S. een cocktailparty. Wij noemden hem wel ‘de harige aap’. Een door mijn voorganger gemaakte afspraak ver-

plichtte mij al het nieuws dat ik had aan United Press te geven, waarvan Henry de bureauchef was. In ruil daarvoor kon ik van U.P.I. alles stelen wat ik wilde en dat naar mijn krant doorbellen als afkomstig van ‘onze correspondent’. Een prachtige regeling, die mij in staat stelde thuis te blijven als Gamal N. uit Kaïro kwam aanvliegen en gemeld moest worden op hoeveel wangen hij door Leonid B. gezoend was en wie er nog meer op het vliegveld waren. Maar de moeilijkheid was dat Henry bang was om dingen op de telex te zetten die tot zijn uitwijzing konden leiden. Hij was al sinds de jaren dertig in het land, gold als een kenner, een specialist. In een ander land zou hij een gewone journalist zijn.

Zo kwam het dat bepaalde berichten die ik hem bracht nooit door U.P.I. wereldkundig gemaakt werden. Dat dwong mij zo'n bericht - zonder dat Henry het wist - aan collega's te geven die minder bang waren dan hij, en dan tegen Henry te liegen dat ik niet wist hoe die collega's aan dat bericht kwamen. Om Henry niet wantrouwiger te maken dan hij al was, wilde ik in ieder geval naar die cocktailparty gaan. Hij woonde niet zo ver van André, in de Foermahovstraat. Behalve door die tweede afspraak was ik ook nog zenuwachtig omdat je bij André nooit wist of de politie niet opeens binnen zou komen. Ik ben erg bang om ‘angeschnauzt’ te worden. Tussen blinde onderwerping en me verschrikkelijk kwaad maken heb ik weinig te bieden. Ik ben geen heer, geen diplomaat, ik kan niet waardig op mijn rechten staan, deftige, beleefde formules naar voren brengen terwijl ik eigenlijk woedend ben. Of ik doe deemoedig wat de meneer zegt, óf ik begin tegen hem te schreeuwen.

Daar kwamen die uien nog bij. Al gauw begonnen de darmen te spreken. De A's wonen in een middenstandsflat uit 1913: centrale verwarming waarvan je de radiatoren dicht kunt draaien, wc, badkamer, keuken, en een stel ruime kamers. In elk van die kamers woonden één of meer personen. André had een eigen bel geconstrueerd, zodat hij zelf open kon doen als er iemand voor hem kwam, en meestal loodste hij de bezoeker snel naar hun kamer - het ontvangen van ‘verdachte buitenlanders’ kon een van de andere bewoners op de gedachte brengen André te denunciëren bij de politie. Aanbrenging van buren op politieke gronden is een neiging waar slechts

weinig mensen weerstand aan kunnen bieden. In Nederlandse politie-archieven schijnen duizenden brieven te liggen, door Nederlanders tijdens de laatste oorlog geschreven om hun buren aan te geven. Daarom voelde ik er niet veel voor van de ‘communale’ wc gebruik te maken. Weet je wat, dacht ik, ik wandel van André naar Henry, en bij Henry ga ik naar de plee.

Buiten gekomen bleek mij al spoedig dat ik dat nooit zou halen. Ik wist niet precies waar de Foermanovstraat was. Het aanspreken van een voorbijganger of een agent zou zoveel turbulentie in de darmen teweegbrengen dat het middel erger zou zijn dan de kwaal. Ik besloot niet naar Henry te gaan. Naar huis teruglopen was te ver. Vlakbij - zij het in de richting tegenovergesteld aan die naar huis - bevond zich het restaurant Praga, nog door Vladimir M. bezongen. Daar eten vaak buitenlanders. Wij waren er geweest op een receptie, gegeven door de Nederlandse ambassadeur voor een aantal Nederlandse kapitalisten, die handel kwamen drijven met de godloochenaars. Toen we, van de receptie terugkomend, naar onze automobiel liepen, die we voor de ambassade hadden neergezet (parkeren doe je daar het veiligst voor een buitenlandse ambassade of een flatgebouw waar buitenlanders wonen, want daar staat dag en nacht een agent voor. Zet je je auto zo maar ergens neer, dan wil er nog wel eens een wieldop, ruitenwisser, wiel of accu afgesloopt worden vanwege de kapitalistische overblijfselen in de zielen van socialistisch opgevoede en voor vrede en vriendschap der volkeren palstaande mensen), werden we aan de overkant van het ambassadestraatje ingehaald door een hollende ambassadeur, zonder jas. ‘Er is iemand niet lekker geworden,’ riep hij ons ter verklaring toe, ‘ik ga even een paar aspirientjes halen.’ Hij had ook een van zijn ondergeschikten kunnen sturen, maar hij was een echte aristocraat.

Bij Praga loop ik, als buitenlander, zonder moeite naar binnen alsof ik kom eten, en dan loop ik zonder te eten door naar de wc, dacht ik. Maar nee. De deur was dicht en er stond de bij restaurants gebruikelijke rij voor. Met enige brutaliteit had ik de portier misschien kunnen passeren, door hem in het Engels aan te spreken bijvoorbeeld, en te suggereren dat er binnen door een belangrijke groep

dinerende diplomaten op mij gewacht werd. Maar zelfs al zou ik dat fysiek gekund hebben, geestelijk zou ik daar niet toe in staat zijn geweest. Ik geloof dat ik toen onze ambassade nog overwogen heb, vlakbij gelegen, maar daar moet je eerst de agent voor de deur en dan een stel inheemse secretaresses voorbij, voor je een landgenoot te spreken krijgt, en ik was het spreekstadium voorbij. Al mijn energie, al mijn wilskracht en al mijn coördinatievermogen had ik nodig om twee dingen tegelijk te doen, die moeilijk te verenigen waren: met verkrampte passen lopen en de sluitspier van de anus dichthouden. Iemand aanspreken, ja iemand aankijken alleen, zou een ramp veroorzaakt hebben.

Er bleef niets anders over dan naar huis te lopen. Van op een bus wachten of een taxi aanroepen kon geen sprake zijn. Ik liep nu naar huis, aan de overkant van de Kalinin-prospekt, ook wel Nieuwe Arbat genoemd. Hoe ik aan die overkant terecht ben gekomen weet ik niet, ik ben misschien toch even op weg naar de ambassade geweest. Hoe het ook zij, ik strompelde door die Nieuwe Arbat, met aan de overkant die rij hoge flatgebouwen, die lijken op een in kiellinie (*kielwatemoj kolonnoj*, zegt Alexander B.) opgestoomde vloot van oceaanreuzen, die enkele ogenblikken geleden allemaal tegelijk dertig graden naar stuurboord gedraaid zijn, zoals je dat ziet op kaartjes van zeeslagen. Ik liep langs de grootste boekwinkel ter wereld, waar ik verscheidene keren met veel geld in mijn zak had rondgelopen, in de vergeefse hoop dat er onder al die boeken althans één zou zijn dat ik wilde bezitten. Kreunend strompelde ik langs de grootste broodwinkel ter wereld, waar ik kleine, harde, lijsterkleurige broodjes placht te kopen, met een papieren bandje er omheen waarop het woord ‘gezondheid’ stond - 's nachts als ik niet slapen kon, zat ik in de keuken van onze woning die broodjes, met boter besmeerd en met zout bestrooid, te eten. Uit het keukenraam zag je dan in de vroege morgenschemering de limousines uit het centrum komen, op weg naar de buitenverblijven van de grote bazen, om ze af te halen en naar hun bureau te brengen. Vaak stopten de chauffeurs om bij de kiosk aan de overkant een ochtendblad te kopen, zodat hun baas op weg naar kantoor kon lezen wat hij wel en wat hij niet moest zeggen die dag. Ik mis dat gezondheids-

brood. Het Nederlandse brood is het slechtste ter wereld. Er zijn geruchten dat prins Claus zich wekelijks brood uit die winkel op de Nieuwe Arbat laat sturen via de ambassade in Den Haag. Hij heeft gelijk.

Ook kwam ik langs de bioscoop, die ‘Oktober’ heet en waar we nog niet zo lang geleden de film ‘Anna Karenina’ hadden gezien. Een zeer slechte film, stom opgenomen en in een holklinkende studio van geluid voorzien. Als Anna naar haar zieke zoontje rent, tikt er iemand met een potlood op een studiotafel om het geluid van haar voetstappen weer te geven, hij tikt uit de maat en gaat nog even door als ze het kereltje al in haar armen houdt. Onder de bezoekers merkten we Vjatsjeslav M. op, van 1939 tot 1949 en van 1953 tot 1956 minister van buitenlandse zaken. Hij had Joachim von R. nog gefeliciteerd met de verovering van Nederland. Hij was met zijn echtgenote, een klein joods vrouwtje, dat van 1948 tot 1953 of daaromtrent gevangen gezeten had. Nu was hij al enige jaren lang een *unperson:* zijn portret had al tien jaar niet meer in de krant gestaan. Hij stond wel in de Winkler Prins, in de Petit Larousse Ill., maar niet meer in de Kleine Grootslobodische encyclopaedic. Toen we naar buiten liepen, zei een vrouw vóór ons tegen haar metgezellin: ‘Niemand herkent hem.’ Het vroor zestien graden. Hij had een bontmutsje op dat zijn oren onbedekt liet en keek vergeefs rond naar een taxi. Ik overwoog nog hem een lift aan te bieden, maar ik wilde hem niet in moeilijkheden brengen.

Publieke toiletten waren nergens te zien. In New York is dat nog veel erger. Engeland is wat dat betreft een prachtig land. In kleine, bijna verlaten dorpen staan openbare telefooncellen en openbare wc's. Ik zocht naar een schutting of enig struikgewas waar ik achter zou kunnen neerhurken, maar er was niets.

De grote brug over de rivier doemde op. Daarna was het nog maar enkele minuten. Maar al vóór de brug ging het mis. Dat gaat anders dan je zou denken. Je zou denken dat een uit alle macht aangetrokken spier door een grotere kracht overwonnen wordt, zoals een gewicht door een ander gewicht omhoog wordt getrokken: de gasbel en de krampen persen die spier open. Maar zo gaat het eigenlijk niet. Als iemand iets uit alle macht vasthoudt en dat niet meer kan

volhouden, zie je dat hij op een gegeven moment echt *loslaat*, hoewel hij dat eigenlijk niet wil. De omstandigheden trekken het ding dat hij vast wil houden niet uit zijn handen, zijn handen worden niet opengetrokken, nee, hij *laat los* via een wilsbesluit, zij het tegen zijn wil, en stort vervolgens bijvoorbeeld in de afgrond. Zo ging het in mijn geval ook. Het is niet zo dat de 'scalding hot inferno' van mijn binnenste zich met geweld een weg naar buiten baande. Veeleer was het zo dat dit 'inferno' mij dwong om enkele keren heel eventjes de contractie van die sluitspier te verslappen.

Nu moet gij niet denken, lezer, dat dit mij ook maar enige verlichting bracht. Daartoe waren de hoeveelheden die ontsnapten te gering. Zij brachten alleen nieuwe ellende. Ik werd gekweld door vragen: hoeveel ben ik kwijtgeraakt? Waar is het precies gebleven? Zou het door mijn broekspijpen op mijn schoenen vallen? Zien de voorbijgangers iets? Ruiken zij iets? Ik wilde iedereen wel snel voorbijlopen, maar dat kon niet.

Onder niet aflatende krampen en elkaar steeds sneller opvolgende ontsnappingen stak ik bij het hotel onze straat over door de voetgangerstunnel. Nu ging ik langs het flatgebouw waar buitenlanders wonen. Daarna het gebouw waar weer inboorlingen wonen, zoals de weduwe van de componist Prokofjev, en een politieagent, wiens begrafenis ik gedeeltelijk had meegemaakt nadat ik in mijn kamer het blaasorkest van de politie 'Zo gaat Jantje naar de bliksem' had horen spelen. Toen kwam ons huis, met de schoenenwinkel op de benedenverdieping. Onze lift werkte bijna altijd. Het gebouw was een jaar of tien oud, met zo'n ouderwetse lift waaromheen zich het trappenhuis slingert, en met van die ingewikkelde klapdeurtjes zoals in Franse films. Maar de lift verdween net naar boven toen ik binnenkwam. De trap dus. Wij woonden vier hoog.

Achteraf is het goed dat ik niet even later of eerder arriveerde: de lift was naar boven geroepen door mijn vrouw Jozien, die in gezelschap was van mijn assistente, Janet. Welk een afschuwelijke ontmoeting zou dat geweest zijn. Nu daalden zij af in de lift terwijl ik naar boven klom. Ik opende de flatdeur, ging naar binnen en gooide de deur dicht. Nu hoefde ik alleen nog maar de zes, zeven meter naar de badkamer af te leggen, maar ik haalde het niet zonder aan-

zienlijke verliezen. Zo was het mij ook gegaan op weg van mijn bed naar de wc in 1941, toen ik dysenterie had en hoge koorts, zodat urenlang de monoloog van Boris Godoenov door mijn hoofd ging, die wij van Bruno B. uit het hoofd hadden moeten leren: *Ik won de hoogste macht./ Het zesde jaar regeer ik al in vrede,/Maar in mijn ziel is geen geluk. Vergeefs/ voorspellen mij de wichelaars* enz.

Urenlang ben ik daarna bezig geweest mijzelf, mijn kleren en het huis te reinigen. (*Cetera desunt*. Red.)

Noot:
'Fascistoïde drek' verscheen eerder in Propria Cures, in het Kerstnummer van 1973.

Drie dagen in juni
Bep Vuyk

voor Rudy Kousbroek

Kampong, Makasar, 3 juli 1945
's morgens 10 uur

We liggen op de brits en zijn heel rustig. De meeste van ons roken. Een paar dagen geleden hebben we ons tabaksrantsoen gehad, boven de zestien elk acht kleine sigaren. We worden gelijk geacht met de krijgsgevangen soldaten. Roken kalmeert en je voelt de honger minder. Sommige worden er misselijk van, dan voel je de honger helemaal niet meer. We hebben altijd honger, maar vandaag hebben we honger als straf. We mogen niet werken, niet baden, niet eten. We zijn in de barakken opgesloten, 3500 vrouwen en kinderen in veertien barakken. De deuren en luiken zijn dicht, vannacht was het electrische licht uitgeschakeld, in de badkamers en wc's zijn de kranen zo afgesteld, dat ze alleen nog maar druppelen. Naar de wc gaan mag, dan kun je gelijk de fles met drinkwater bijvullen.

Het is niet donker in de barak, door de spleten en kieren en gaten van het dak siepelt het licht naar binnen. Prettig zacht geel licht, terwijl het buiten schel en gloeiend heet is. Je kunt naar buiten kijken door zo'n spleet of er zelf een maken in het bamboevlechtwerk van de wand, aan het hoofdeinde van de gemeenschappelijke brits. Buiten lijkt het nu uitgestorven. Uitgestorven is een vlakke traditionele uitdrukking, die in deze situatie ineens haar oorspronkelijke betekenis dreigt te krijgen. Hoe gruwelijk, het kamp is uitgestorven.

Gisteren was het brood dat in barak 14 A werd uitgedeeld ongaar en verwrongen en klein. Er gingen mensen naar K., die daar hancho is, om te klagen. K. is een Duitse met een Nederlander getrouwd, ze spreekt nog met een Duits accent. Haar positie is moeilijk, maar ze slaat er zich goed doorheen. Ze is een van de beste hancho's *(Japans woord voor wijkhoofd, in het kamp heetten de vrouwen die aan het hoofd van een barak stonden zo)*. Ze heeft tact en organisatie-

vermogen, is niet bang voor de Japanners. Ze geeft de vrouwen van haar barak het gevoel dat ze voor hen opkomt, men respecteert haar, maar men mag haar niet. K. ging met een deputatie van vijftien vrouwen uit haar hut naar de goedang, de voorraadschuur, waar de levensmiddelen die in natura binnenkomen door een aparte ploeg vrouwen en meisjes over de hutten worden verdeeld. Daarna ging K. met haar mensen door naar het kampkantoor.

Ieder kamp had een dubbel bestuur. De Japanse commandant van Kampong Makasar en zijn ondergeschikten, merendeels Koreaanse onderofficieren hadden hun kantoor in het hoofdgebouw van het oude landhuis Kampong Makasar, buiten de kampomheining gelegen. Ze woonden er ook, in de bijgebouwen waren de heiho's, de Indonesische bewakingstroepen, gelegerd. Dat was het buitenkantoor. In het binnenkantoor vlak bij de grote poort gelegen zetelde en woonde ons eigen kamphoofd. Ze was Engelse, mevrouw Summersel. Het onderhoofd was een Nederlandse, haar naam Staat nergens in mijn aantekeningen. Ik kende beiden nauwelijks. Ze waren kampstaf en ik was een soort soldaat tweede klas, die zeven uur per dag in de groentetuinen werkte met een duizend of wat andere moeders en Soldaten.

Het onderhoofd heb ik een paar maal gesproken als we ons voor het een of ander op het kantoor moesten laten registreren. Ze leek mij het type van een heel bekwame en zakelijke directiesecretaresse. Van mevrouw Summersel heb ik nog minder indruk overgehouden, hoewel ik haar tweemaal per dag zag, als ze samen met een van de Japanners appel moest afnemen.

Wij stonden in lange rijen voor de barakken aangetreden met dysenterie en kinderen. De dysenterie (of wat daarvoor doorging) was toen al zo erg, dat vele kleine kinderen met hun potje en als er geen potje was met de etenspan in de rij stonden. De hancho's hadden ons in de hutten geteld en stonden aan het hoofd van hun mensen. We moesten ons zelf nummeren van één tot tien en dan weer met één beginnen. Het nummeren ging in het Japans. De Japanners vergisten zich telkens met de algehele optelling, en soms hadden de hancho's zich vergist. We moesten in de rij blijven staan tot het klopte. Als het te dik-

wijls misging werden de Japanners woedend en kreeg het kamphoofd de volle laag.

Appel staan was een dodelijk vermoeiende, appel afnemen een uiterst nerveuze opdracht. Verschillende Japanners waren zichtbaar zenuwachtig. Zij moesten een kloppend aantal gevangenen overleggen aan hun meerderen. Ik heb mevrouw Summersel wel gespannen, maar altijd uiterlijk kalm achter de Jap aan langs de rijen zien lopen. Ook als er iets mis was en zij het moest uitleggen in een hakkelend Maleis, dat hij ook niet al te best kende en dat zij elk met hun eigen accent spraken. Voor het behandelen van meer ingewikkelde zaken, nieuwe bevelen van het hoofdkwartier, regelingen, klachten en alle zaken betreffende het kamp, die dit ongelijksoortige en ongelijkgerechtigde dubbelbestuur te regelen had, was een Japanse tolk aanwezig, Een jong Japans vrouwtje, getrouwd met een Nederlander. Haar positie moet nog moeilijker geweest zijn dan die van het kamphoofd.

Mevrouw Summersel waarschuwde, dat de Japanse heren die dag in een bijzonder slecht humeur waren en zei dat ze de consequentie van een klacht niet aandorst. Ten slotte ging ze toch naar het buiten-kantoor met mevrouw K. en dokter H., een al oudere, snel geëmotioneerde vrouw. De rest van de delegatie bleef wachten bij het binnenkantoor. Uit de omheenliggende hutten kwamen een aantal nieuwsgierigen bij hun groepje staan. Later beweerde de kempeitaiofficier dat er een rel ontstaan was, maar dat was beslist niet het geval.

De dames S., K. en T. werden bij de commandant toegelaten. Ze toonden hem een paar mislukte broden en vroegen hem of het brood niet wat beter kon worden en de porties groter. Dokter H. pleitte. Ze was erg opgewonden. Ze hield het brood onder zijn neus en zei dat dat niet genoeg was voor moeders en kinderen. Ze werden teruggestuurd naar het binnenkantoor en moeten daar blijven wachten. Later werden ze weer opgeroepen naar het buitenkantoor. De kempeitaiman ontving hen heel vriendelijk en bood sigaretten aan en deelde daarna de straf mee. Voor onbepaalde tijd geen eten voor het kamp. Na het appel moest de hele protestdelegatie bij het kantoor aantreden.

Zo is het mij verteld. De mensen uit de andere barakken wisten nog van niets. Er heerste gisteren juist een bijzonder opgewekte stemming in het kamp, omdat er 's morgens extra voedsel was binnengekomen. *(Uit zijn eigen fonds mocht het kamp enkele malen per maand levensmiddelen kopen. Het gebeurde onregelmatig en men was er nooit zeker van dat het zou worden toegestaan.)* Het was na het werk en de meeste vrouwen wandelden wat rond of zaten in groepjes met elkaar te praten. De mensen die in de keuken werkten merkten het het eerst, daar werd het bevel gegeven om de vuren te doven. Ook in de bakkerij moest het vuur uitgemaakt worden, het half gare brood lieten de Jappen aan de varkens geven. Ik liep met een kennisje in de buurt van de bakkerij, toen ons een groep meisjes passeerde, die op een draagbaar het dampende brood naar de varvarkenskraal transporteerden. Y. *(Een Koreaan die als welwillend bekend stond, een uitzondering)* liep er met een woedend gezicht naast. ‘Dat hebben we aan die rotwijven te danken,’ schreeuwde een van de meisjes.

Nog wisten we niet wat gebeurd was. Iedereen begon aan iedereen te vragen wat er aan de hand kon zijn. Kinderen kwamen aanhollen en vrouwen begonnen naar hun kinderen te zoeken. Er waren er die huilden en er waren er die scholden, op de Jappen en op die van barak 14 A, en er waren er die niets zeiden en naar binnen gingen met hun kinderen.

Over die avond en die nacht zijn er geen aantekeningen. De electrische stroom was uitgeschakeld en we lagen vanaf zeven uur in het donker. Voor ik slapen ging heb ik toen in de hut met verschillende mensen zitten praten maar wat er besproken is herinner ik mij niet meer. De eerste aantekeningen zijn van de volgende morgen tien uur en die worden hier vervolgd.

De delegatie van barak 14 A zit gevangen. Mevrouw K. heeft haar mensen gesommeerd om zich als hutgemeenschap en bloc te melden - dat schenen ze haar beloofd te hebben - maar ze zijn niet meegegaan. De Jappen lopen heen en weer en schreeuwen. De gevangenen staan in de rij. Nu moeten ze knielen.

Ik voel me beklemd of er iets afschuwelijks gaat gebeuren. Zo moet het zijn, om van een afstand naar een executie te kijken. Eerst zinloze bedrijvigheid en dan ineens weet je de gruwelijke zin ervan. Vanmorgen zijn er scharen opgevraagd. Ze zullen worden kaalgeknipt. Kaalknippen is voor de Jappen een symbolische onthoofding. Dat heeft een kempeitaiofficier me verteld twee jaar geleden in Soekaboemi, toen ik zijn gevangene was. Wie van een halsmisdaad wordt beschuldigd, scheren ze het hoofd kaal. Ik werd niet kaalgeknipt, wel heeft hij zijn lange smalle zwaard achter in mijn hals gelegd.

De anderen blijven kijken en leveren commentaar. De kaalgeknipte vrouwen komen niet terug in de hut, ze worden weggevoerd naar het buitenkantoor. Het zijn rustige vrouwen, de meesten al wat ouder. Nu zijn ze opgesloten in de cellen van de kempeitai *(Japanse Gestapo)*.

Wij zitten in de hut met de kinderen. De meeste van ons liggen languit op de matrassen. Er wordt weinig gepraat. De honger doet nog geen pijn. We zijn duizelig en koud en ijlhoofdig. Ru ligt naast me. Hij heeft de bof. Hij voelt zich ook duizelig en wee, zegt hij. Ik heb nog een beetje zure pap en wat deduk.

Omdat het brood zo slecht was, vrijwel uitsluitend van cassave en maïsmeel gemaakt, dat geen gluten bevat, maakten de meeste vrouwen van een gedeelte van het brood met water en ragi, een gistsoort, pap, die beter verteerbaar was. Het gistingsproces duurde ongeveer twee dagen. Deduk, rijstzemelen, gewoonlijk als kippevoer gebruikt, werd in de kampen uitgedeeld als geneesmiddel tegen een bepaalde avitaminose.

We eten een paar theelepels pap vermengd met deduk. De rest bewaar ik. Er is ook nog een klein stukje bruine suiker, dat is onze hele etensvoorraad. Ik steek een sigaartje op en laat Ru ook een paar trekjes nemen tegen de honger. Het is heel rustig in de hut. Er wordt nauwelijks gepraat. Nu ligt iedereen. Liggend gebruik je de minste energie. Als je maar niet beweegt is de duizeligheid niet onaangenaam. Het geeft je een gevoel van zweven. Het beste is je eraan over

te geven, dan raak je in een vreemde toestand tussen slapen en waken, een soort ijle narcose.

's Middags vier uur

Zo juist bericht dat we vandaag niet op eten hoeven te rekenen. De oebies zijn naar de hieho's en het brood is naar de varkens. Mevrouw Summersel heeft geprobeerd de Japanse commandant te spreken te krijgen, maar hij wilde haar niet ontvangen. De delegatie zit in de cellen en had om twaalf uur nog niets te drinken gehad. Wij hebben tenminste voldoende drinkwater en we maken thee. We doen een beetje thee in een fles water en leggen die op het dak in de zon. De thee is niet lekker maar beter dan koud water, waar je met een lege maag wee van wordt.

Het bericht over de gevangenen is afkomstig van Y. Hij kwam langs en zei tegen de hancho, dat ze nog steeds woedend waren en dat de straf zeker nog niet vandaag zou worden opgeheven. Buiten spelen nu de andere Japanners met de machinegeweren, die ze op de barakken richten. Niemand van ons windt zich erover op. In mijn buurt is iedereen apatisch, maar verderop in de hut *(de barak was meer dan 200 meter lang)* zingen kinderen en leest een moeder voor.

4 juni
's morgens negen uur

Vannacht is het kindje Lasli gestorven, zes weken na haar zusje. De nacht is erg onrustig geweest, kinderen huilden en gaven over. Het zijn vooral de kleuters geweest, die daar last van hebben gehad. Het licht brandde weer niet en overal in de hut hoorde je het geluid van braken en huilen en het sussen van de moeders. De wanhoop, die ons individueel nu en dan overvalt, werd vannacht collectief. Bij het appel ontbrak de helft van de mensen. Y. nam het af, hij rende langs de rijen en dorst niet naar ons te kijken.

We zien groen. Con stond een eind van me af, ik zwaaide naar haar, maar ze reageerde niet. Ze was zonder haar jongetjes. Ruud, mijn overbuurvrouw, ging niet naar het appel. Haar jongste begon over te

geven toen ik een praatje met haar maakte. Ze kan zich niet meer beheersen en komt in opstand tegen de gemeenheid. Gina, mijn andere buurvrouw, at met haar zoontje haar laatste restje suiker in één keer op en is hinderlijk luidruchtig.

We mogen niet wassen of baden, er komt nauwelijks genoeg water uit de kranen om de flessen te vullen, en de kinderen braken over alles heen en daar komen de vliegen op af. De wc's zijn onvoorstelbaar smerig en er is geen water om ze schoon te maken. Ook daar brandde vannacht geen licht, tot zelfs de wanden zijn bevuild. Er zijn verscheidene onder ons die geen schoenen of klompen meer hebben, die stappen zonder dat ze hun voeten hebben kunnen wassen uit de bevuilde wc op de brits, waar we dicht op elkaar liggen, elk op 50 centimeter. Ik durf niet naar mijn zoontje te kijken, zijn ogen zijn diep ingezonken en glanzen of hij koorts heeft.

's Middags vier uur.

Een paar kinderen liggen in stuipen. Het jongetje N. werd helemaal slap en is nu bewusteloos. De dokter kwam langs. Liesbetje van mijn buurvrouw heeft bungkil gegeten *(varkensvoer, perskoeken van sojabonen, onverteerbaar, slechts gegist te eten)*. Ze gaf een uur lang over, toen begon haar polsslag weg te zinken. Ook Ali D., die al tien is, net zo oud als mijn Ru, *(de kinderen van die leeftijd waren er beter tegen bestand)* begint weg te zinken. Een van onze verpleegsters komt langs en geeft de kinderen die het nodig hebben een theelepeltje suiker vermengd met een theelepeltje melkpoeder. Het overgeven van de kleuters heeft geen ernstige oorzaak, wordt ons gezegd. Het komt voort uit een teveel aan maagzuur. De maag blijft maagzuur produceren, ook als er geen voedsel inkomt.

's Middags zes uur.

Een kwartier geleden zijn alle hancho's op het buitenkantoor geroepen. Dat bericht gaf ons allen hoop. Wie nog kon praten dorst weer te praten. Nu is onze hancho moedeloos teruggekomen. Ze waren alleen maar toegesproken. Ze mocht niets verteilen.

Ondanks dat is de stemming tamelijk opgewekt. De schipbreukelingen op het vlot hebben aan de horizon de schaduw van een zeil gezien. We verwachten op het appel wel wat te horen.

's avonds halfzeven.

Vanmorgen waren er veel meer absent op het appel dan de Jap ooit had toegestaan. Wie kon kwam vanavond op het appel. De meesten (waaronder ik zelf) kwamen tot de ontdekking hoe erg ze waren verzwakt. We bleven op de grond zitten tot de Jap er was. Gelukkig was het Y. Hij scheurde het appelrapport van die morgen uit zijn boekje en vulde de cijfers van het avondappel in. Er werden geen mededelingen gedaan. We lagen weer op bed, uitgeput.

Opnieuw gaat de bel voor het appel. We blijven allemaal liggen. De hancho komt in de hut met een rondschrijven van de Japanse commandant. Ze vraagt mij het te vertalen, haast niemand kent voldoende Indonesisch. Er stond in, dat we een strenge straf hadden gehad, omdat we geklaagd hadden over het eten. Er werd in het kamp veel te veel over het eten gepraat, daarom waren wij allen schuldig. De commandant zorgde voor ons en wij moesten hem iedere dag dankbaar zijn en niet klagen. Dat was op het kantoor ook tegen de hancho's gezegd, vertelt onze hancho, maar daar had de commandant ook nog gezegd, dat de hele wereld honger leed, omdat het oorlog was.

In de hut werd gesneerd. Een van ons moet het stuk ondertekenen, als bewijs dat het was voorgelezen.

Ze gaat weg en komt even later terug en roept: ‘Als het licht aangaat mag er niet gejuicht worden’. We gaan rechtop zitten, we durven weer te hopen. Dit is het einde van de straf. Sommigen komen van de brits af. Het is nu bijna donker. We wachten. De honger doet pijn, de honger is niet meer te verdragen, nu we niet meer apatisch zijn. De hancho Staat weer bij de deur. ‘Er mag gebaad worden,’ roept ze. Alleen Nanette de kleine Francaise vliegt naar de badkamer. Wij hebben het te koud. Wie honger lijdt heeft het altijd koud.

En dan komt de hancho opnieuw de hut in en loopt langs de britsen

en zegt: ‘Er komt eten, maar er mag niet gejuicht worden.’ Er moet een dubbel stel teilen naar de keuken gebracht worden, de corveesters zijn te zwak om zware teilen te sjouwen. Het licht gaat aan. Buiten staat een meisje en schreeuwt: ‘Pisang halen. Extra corveesters om suiker te halen.’ ‘Ben jij nog sterk genoeg?’ vraagt Ida. ‘Ja, ik ga mee,’ schreeuw ik.

's avonds tien uur.

Ongehoord, de Japanners hebben zelf de vuren aangemaakt in de keuken. De keukenploeg gooit thee in het kokende water. De Koreaanse sergeant, die de Beul wordt genoemd, snauwt hun een bevel toe ‘Tambah goelah banjak’ - Doe er veel suiker in. Uit alle hutten komen de helpsters met teilen. We staan in een lange rij, om pisang voor onze hut te krijgen. We moeten lang wachten, alles wordt tegelijk uitgedeeld. We gaan zitten naast onze teil, want we zijn te zwak om lang te staan.

Buiten wordt geschreeuwd: ‘Alle barakken extra brood halen!’ Ru komt bij mij zitten. Hij heeft het brood aangenomen en tante Ruud heeft hem er een boterham van gegeven. ‘Ga maar vast verder eten,’ zeg ik, ‘ik kan hier niet weg.’ ‘Nee, straks maar met Mammie,’ zegt hij beheerst.

In onze barak waren de leidingen doorgeslagen, maar er is licht, er branden kaarsen. We zitten op de rand van de brits en eten brood met veel suiker en drinken warme zoete thee. Er heerst een waanzinnig opgewonden feeststemming in de hut. Iedereen is onbekommerd en roekeloos. Buiten schreeuwen de corveesters van de goedang, dat er eendeëieren gehaald moeten worden, pisang, djeroek, nog meer suiker! Sommige kinderen slapen zo vast, dat ze bijna niet wakker zijn te krijgen om te eten. Het elektrische licht gaat aan, de Jappen hebben het gerepareerd. Het mag tot twaalf uur aan blijven en het is nu pas tien.

Ru gaat op de matras liggen. Zijn schedel groeit door de hoofdhuid naar buiten. Hij is weer magerder geworden. ‘Je bent een heel flinke zoon,’ zeg ik en zoen hem.

5 juni
's avonds.

Vandaag zijn er drie mensen gestorven. Ze zijn vanmiddag weggehaald. Op de vrachtauto stonden drie kisten van matten gemaakt. Het lijkje van het kleine meisje Laski was in een oud laken gewikkeld.

We kregen vanmorgen rijstepap *(rijst met water)* met veel Javaanse suiker. We hoeven nog niet te werken. We zijn niet meer opgewonden en heel erg moe. Het lijden en het feest zijn voorbij, de heel erge honger en het korte uur van verzadiging. We zijn weer een gewoon hongerig kamp.

Twee maanden later hadden de Japanners de oorlog verloren en nog eens twee maanden later ontmoette ik Claartje Meyers, de jongste dochter van professor Meyers, die met haar familie in Theresienstadt had gezeten. Ze kwam een avond bij mij op bezoek en bleef de hele nacht door vertellen. Zij verschafte mij de eerste mogelijkheid om onze kampsituatie te vergelijken met de Joodse.

Door de Japanners werden wij behandeld als minderwaardigen, die een oorlog hadden durven voeren tegen een superieur volk en die oorlog verloren hadden. 'Bad soldiers' en vrouwen die slecht waren opgevoed, zonder respect voor de meerderwaardigheid van de man, voor de Duitsers waren de Joden ongedierte dat uitgeroeid moest, mannen, vrouwen en kinderen.

Van de redactie:

'Drie dagen in juni' verscheen eerder op 1 mei 1965 in de NRC, onder de titel 'Honger'. Nu de discussie over de Japanse kampen weer is opgelaaid, leek het toepasselijk dit nuchtere, van iedere rancune vrije document opnieuw te publiceren. Bep Vuyk heeft het stuk van een nieuw slot voorzien en de opdracht aan Rudy Kousbroek toegevoegd die, misschien ten overvloede, duidelijk maakt waar de schrijfster staat. Met betrekking tot voornoemde discussie wenst zij nog aan te tekenen dat de inheemse bevolking - buiten de kampen - er doorgaans veel slechter aan toe was dan de geïnterneerden. De passages die niet in 1945, maar in 1965 zijn geschreven, zijn cursief afgedrukt.

Nederlandse poëzie

Kringloop
Cees Buddingh'

Eigenlijk moet je nooit vragen
wanneer het voorjaar is:
‘Zal 'k ook de zomer nog halen?’
Je hebt al lichtjaren gemist.

Klap gewoon je stoel uit in je tuintje.
Steek heel je nek uit in de zon.
Straks zit je een beetje te kwijlen.
Dan ben je weer waar je begon.

Jona (geboren 16 april 1980)
Bert Demyttenaere

Jona, ineengevouwen, zat zich te rekken
in de visbuik en hij bloeide mettertijd
open en ontsnapte de beslotenheid
van weleer om zich zelfstandig uit te strekken.

Zo een kleine man te roepen, te verwekken,
is een proeve niet van enige redelijkheid,
maar van hoop, op basis van onwetendheid,
anderen in een beter leven te betrekken.

Men zal fel hopen, zonder weten,
dat hij geen verwaande etter wordt,
dat hij al het beste van ons erft

en zich volop in het leven stort,
maar men weet niet of hij voor ons sterft
of ons pas later zal vergeten.

Ten troon
J. Eijkelboom

Ik ben geen god in 't diepst van mijn gedachten,
die god begint bij mij al aan mijn vel.
't Is wel een god die ik niet hoger tel
dan dieren thuis of in het veld,
bloemen ook, bomen, struikgewas
van 't meer verwarde soort,
voorts wateren die uit de bodem komen
of die van bergen over 't laagland stromen.

Ik heb heel lang geleefd bij water
dat bijna niet verliep, al
stroomde het soms snel, met
kolken om de pijlers van de brug,
al liep het op soms tot de lippen
van mens en vee en in de buik
van huizen op het Vlak.

Maar zoals water loopt over
de stenen, de rondgeslepen stenen
en met het wuivend groen daartussen -
mijn god, dat ken ik pas van later
en nu pas stroomt het door mij heen en
weet ik dat ik wisselend daar woon:
in 't binnenst van je ziel ten troon.

Oud zeer - Gedichten van toen
Marko Fondse

In Z, de zaterdagse bijlage van NRC-Handelsblad publiceerde ik op 17 mei van dit jaar een '*Hollands Dagboek*', waarvan het slot (dinsdag 13 mei) mij onvoorzien een lang achterstallige emotionele doorbraak naar een pijnlijk verleden opleverde. Ongezocht ontstond er onder mijn pen de beste inleiding op de hier volgende selectie uit de gedichten van mijn jonge jaren. Met enkele wijzigingen neem ik dit fragment hier dus over:

Dinsdag

Om negen uur suizen Peter en ik naar Loenen om het echtpaar Vuyk te bezoeken. We hebben kort tijd, maar genieten sterk van hun mooie huisje aan de Vecht, blij dat daar iemand van ons woont. Vuyk schenkt mij haar in één deel *Verzameld Werk*, waarvan ik het bestaan niet wist. Als over alle schrijfwerk talmt zij lang over een opdracht aan me.

In de auto had ik Peter verteld dat ik ruim twintig jaar geleden in Utrecht op een kamer naast die van Vuyks zoon Ru had gewoond. Een stille, introverte veterinair die veel en grondig las. Hij verschilde optimaal van de veebonken die voor de verliteratuurde jonkman die ik destijds was een levenslustig contrast verzorgden. De herinneringsbeelden schuiven in elkaar en dat maakt me er niet gelukkiger op.

Na een tijdje zei ik Ru gedag en ging samen wonen op een driekameretage die een jongere vriend voor ons tweeën had aangebracht. Wij waren erg bevriend geraakt tijdens de kleine beproevingen van het studentennovitiaat. Waren wij tot dan toe bijna onafscheidelijk geweest, nu werden we het helemaal. We maakten het beste in elkaar wakker, we bloeiden. Hij was mooi en rank; ik niet gewend aan genegenheid. Ach die dappere intellectuelen in aanbouw, wat hadden ze het druk met ons.

We hoorden of zagen niets, we waren geen 'vriendjes,' dus nergens op verdacht. We leden immers niet het schaduwbestaan van de ge-

tekenden. De dapperen namen hun schot voor open doel: of we de studentenvereniging maar wilden verlaten, schop 248 bis. Weet iemand nu nog wat dat is, zootje christenhonden? Zo leerde ik kennen wat ze homosexualiteit noemden. We stelden ons weliswaar te weer, maar de bodem van onze vriendschap was vernield. We gingen uiteen; hij werd ernstig en langdurig ziek, ik ging studeren in Beograd, zo besmeurd dat ik me er nog steeds niet van heb hersteld, twaalf jaar psychiatrie ten spijt. Onbruikbaar voor enige maatschappelijke functie.

Uit zulke mensen creeër je vertalers, zwoegers in een schaduwbestaan en zeg niet dat het niet zo is omdat de achtergronden toevallig zo wisselen. Vertaler is veelal wie in de eenzaamheid getrapt is. Daar ben ik de laatste tijd wel achtergekomen door onze vertalersactie *Geef ons heden*... Een stille jongen, zei ik, die Ru Vuyk.

Van Ru hoorde ik pas in 1969 opnieuw tijdens een bijzondere bijeenkomst van de Vereniging van letterkundigen, waarop ik vanwege de Nijhoff-prijs gehuldigd werd. Aleida Schot, voor wie ik doodsbenauwd was, sprak een feestrede voor me uit. Daar ontmoette ik ook Bep Vuyk. Vreemd genoeg kan ik me niet herinneren of ik haar in Utrecht daarvoor ooit bij Ru had ontmoet; ik was in die tijd nog te blind dan dat ik enige weldoener van mijn jeugd had kunnen zien en dat was ze toch geweest met haar boeken. Ru was in 1961 verongelukt, vertelde ze me daar in het Brabantse, in 1969. Ik neem nu aan dat hij op me gesteld is geweest. De opdracht van zijn moeder luidde althans: ‘Voor M.F., geërfd als vriend.’ Na al die jaren ging ik opnieuw door de grond en dáár kan niemand wat aan doen.

Tot zo ver NRC-Handelsblad. De hier volgende sonnetten dateren van tijdens en enkele jaren na de hier te boek gestelde gebeurtenissen, behalve het tweede, dat de afronding ervan vormt, naar ik althans hoop. Het schrijven van sonnetten in die tijd was zo veel als een garantie tegen publiceren. De vorm was een soort manusje-van-alles geworden voor de pietluttigste gemoedsbewegingen, maar mij kwam hij blijkbaar goed van pas voor mijn casuele oprispingen. Ik had eigenlijk nooit de ambitie gehad schrijver te worden, maar moest ergens heen met mijn taalvaardigheid, die zich van 1963

af zou ontladen in vertaalwerk. (Vóór 1957 was ik me te buiten gegaan aan wat onschuldige natuurlyriek, een genre dat uit de literatuur verdween toen het onderwerp ervan in versneld tempo ten offer viel aan overbevolking en planners.) Wat ik nu ook van de hier gepubliceerde sonnetten vind, na zoveel jaar, in elk geval vormen ze de beste documentatie van de persoon die ik toen was en die weinig meer gemeen had met de vriendelijke naief van daarvoor. En om hem is het me te doen. Hij staat net ver genoeg van me af om hem te presenteren zoals een romancier van de betere soort het zou doen. Hoe zei de Montenegrijnse dichter-vorst Njegoš het ook weer? Mlado žito savijaj klasove, prije roka došla ti je žetva. En wat dat betekent moet u me niet vragen, want ík vertaal niet meer.

Verweer

*Voor****

Het witter kind kwam meer in mij naar boven
toen door de poorten van vernedering
een pad van vriendschap eenmaal verder ging
en toen geen vriendschap meer in hen kon doven

wat leeft op een vervulde hunkering.
Die enkel sterk staan om wat zij geloven
terzijde van ontkenning en het grove
kennen geen scheiden meer om enig ding.

Die, eenmaal in mijn wezen argelozer
een teken gaf toen ik zijn beeld herzocht
bleef mij getrouw, waar met de jaren vozer

mijn leven werd en eenzamer de tocht -
een vroeger zelf, maar blank en tijdelozer,
een witter kind, dat nimmer sterven mocht.

Utrecht, 24 januari 1957

Jaren van 1956, 1957, 1958

... het hart dat de erinnering zoekt van een vriendschap verdord en verloren
heep zijn grote verlies geboekt.
P.N. van Eyk

Nog altijd komt je jongenslach begroeten
mijn droom en laatst bezit dat geen mij steelt.
In deze vesting ben je er voorgoed en
rijpt de liefde gaaf en onverdeeld.

Het lichaam dat mij toekwam is vergeeld.
Maar o, zijn ogen en zijn schulpen voeten,
die prentten in mijn ziel met tedere moeten
het wrede merk dat enkel sterven heelt.

Wij wandelden in ongeklaarde waan
die onze lijven liefhebben belette.

Nog niet een streling hadden wij begaan
tegen de schennis van hun zedewetten.

Dit bid ik nog voor mijn gederfd bestaan:
dat hen een lepra als die onschuld mag besmetten.

28 mei 1980

I

Een hele wereld is in mij versleten
en dat ik leef is zelf al een gemis.
Geen huis dat als het mijne tochtig is
van 't uitgeschuurde willen, voelen, weten.

Niet meer de buit van wie ook der profeten,
vertederd nog maar door het knaapje Pis,
een volkslied mits het ruig en hartig is,
vraag ik mij af wat ik ooit heb bezeten.

Wat waarde had bleek allemaal verzonnen.
Om wie zijn bestwil werd ík gekastijd?
Mij, schoon nog goed in 't haar, volkomen kaal,

terug van elke reis nog eer hij is begonnen,
verzadigd van het maal nog eer het is bereid,
mij schijnt voor mijn geval ook zelfmoord te banaal.

II

Bij God, was ik geroerd! Sonaten, vaerzen, boeken,
natuurschoon, noem maar op, ik heb het lief gehad.
Mijn ziel en zaligheid vond ik in alles wat
de burger minacht en de dwazen zoeken.

Ik koos verkeerd. Het pooieren en snoeken
geeft aan het leven zin. Maar 't inzicht komt te laat.
Thans vent ik dromen uit op plein en straat,
beschadigd, per dozijn, te geef, om uit te zoeken.

In alles zit het weer, de mot, de roest, de klander,
de made en de mijt gaan in mijn waar te keer,

de houtwurm sloopt mijn bruggen naar de ander,
ik voer over bederf en rotting mijn beheer -

voorgoed en hopeloos gelicht uit de verbanden
van een vergaan maar nog verstaan weleer.

Juli 1959

Leegte I

De leegte die ik zelf heb opgeroepen
uit spijt en onmacht, hoogmoed, wanhoop, leed,
bevolkt zich snel met de gezworen troepen
wier maarschalk niets en niemand ooit vergeet.

Daar ik het pad der deugd, zoals dat heet,
verliet om te belanden naast de stoepen
waarop het zout der aarde deftig schreed,
heb ik die leegte willens opgeroepen.

Dit is punt één: daar is geen enkele brug
meer naar geen enkele weg van uw soort deugd terug.

En was die er, aan 't kudde-wel-en-wee
verging ik evenzeer, en snel. Dat is punt twee.

Maar toch - vergeet mij niet, vergulden en besterden:
mijn hart behoeft een klankbord. Dit ten derde.

II

Om u te vinden, droefverheugde schare
van manemelkers in de naam van God
- en kon ik anders - offer ik de pot
waarin mijn aandeel stinkt aan de barbaren.

Gekroonde schooiers van de lange haren
met wie al wat van geest ontbloot is spot,
betrekt mij in de schoonheid van uw lot
en helpt mij om die eer wél te bewaren,

Doch - 'k ben verwend... ik barstte van de munt.
Maar zie uw rijen griezelig gedund.

Ik vrees dat ik te zwak zal zijn bevonden
om niet jaloers te zijn op 't rijk bestaan der honden.

Maar meest mijn doodsbericht, twee regels in de kranten:
‘De laatste gek stierf. Zonder geestverwanten.’

Beograd, 23 december 1959

Pollice verso

Rust of geluk - zijn ze ooit meer dan woorden
ontastbaar als de blauwste romantiek?
Ik leef op 't spoor van politieke moorden
en speur door 't pastoraal oreren de mimiek

van ketters die op hete mutserts smoorden
voor een vergrijp aan wet of dogmatiek.
Steeds blijf ik aan een anders lijden ziek,
vervolgd tot in nog onverkende oorden.

Bewustzijn wordt tot pijn, beneveling bevrijding,
elk glas een maas te meer in 't moordend net
van trouw en plicht en niet begeerde leiding.

(Ontwakend uit de dronk op een procrustusbed
schreef ik ten bate der beschavingsspreiding
verheugd doch droevig dit volmaakt sonnet.)

januari 1961

Verzuidelijking van de noorderzon

Snijd af de stroom, vergruis de lege flessen
en geef het huis aan alle stilten prijs.
Verstand en bloed, al zonder mij op reis,
verhelderen mijn netvlies met cypressen.

Wees snel, verdoe geen tijd met vijve' en zessen -
vermeend profijt brengt heiligen van de wijs.
Eén blik naar buiten maakt al beelden grijs
die ons tot afvaart zonder uitstel pressen.

Ontzind geboren wordt men nimmer wijs.
Een vleugje thym verleidt ons tot excessen
tot wij verstillen bij de ereprijs.

Wij horen reeds het wetten van de zeis,
ergens scherpt een slager weer de messen.
Morgen is te laat om lust te lessen.

8 januari 1962

Hotel Casa

Voor Frank Kappers

Het snufje zomer van dit regenland
dank ik aan jou; we hebben braaf gelachen,
de dag gepavoiseerd met vaan en vlag en
't leven bood geen schijn van tegenstand.

Ik dacht mijn huis al jaren leeggebrand -
as en vervuiling gemaskeerd door plaggen,
de vensters geblindeerd met spinnerag, een
toonbeeld van oud zeer aan aller wegen rand.

Dan schat je plots de waarde van een lach
en het bestaan wordt onbestaanbaar dwaas.

Trek dan een kaart - het is altijd een aas
in spel waarin een wijle alles mag.

Wij staan een poze buiten elk gezag -
twee passen op één naam.
De naam is Haas.

20 juni 1962

Genetiek

Ik ben een landman, maar El Greco streek
een bloedstreep aan de deurpost toen mijn moeder
bevallen moest van weer een varkenshoeder
Ik werd niet rond en ros maar dun en bleek.

Wie zette mijn belangen in de week
en mengde poëtine in het voeder
dat mij moest doen gedijen tot een loeder
maar maakte tot bespotting van de kweek?

Nee, lieflijk is 't bestaan maar van mijn broers
die met pa's aard gebekt zijn op z'n moers.

Al deel ik al hun achting voor mijn ouders,
zij doemden mij tot vulling in de schouders

en twijfel aan de taaie huwelijkszwendel.
Mijn hele troost - het priesterschap van Mendel.

1962

[Gedichten Ron Mooser]

Zettertje
Ron Mooser

En elke donderdag gebeurt het weer,
het bladeren in je Vrij Nederland,
totdat je bij het blad bent aangeland
met aanbod, wensen, klacht en hartezeer.

Je leest - en hoopt dat je niet wordt gestoord -
en zoekt de klacht van 't aanverwante hart,
dat net als jij van eenzaamheid versmart
en hoopt dat dit nu eind'lijk wordt gehoord.

Je vindt... en schrijft een ‘lieve vriend, ik ben’,
en soms ook een ‘ik voel het net als jij’,
een hoopvol ‘nu nog ik, maar morgen wij’,
met lijf en ziel een noodsein met een pen.

Waarom toch wordt dit noodsein nooit ontvangen
en blijf je met dat gloeiende verlangen?

Château en Espagne

Ik heb van woorden een kasteel gebouwd,
net groot genoeg om samen in te wonen;
het wachten is op jou: ik wil je tonen
dat ik, niet vlug vergank'lijk, van je houd.

De fakkels zingen zachtjes in de hal
van marmerlach en lippenrode kleden;
de kamers zijn gevuld met glansvol heden
en spiegels tonen toekomst van kristal.

De mooiste kamer heeft een hemelbed
van glas en blauwe, ruisende gordijnen;
de lakens, kussens zijn van droom - de mijne -
en zijn met kanten kusjes afgezet.

En in die kamer lig ik nu en wacht...
maar jij blijft weg: ik slaap alleen vannacht.

[Gedichten Anton van der Niet]

Psyche
Anton van der Niet

De gekkengroep zat bij elkaar:
stilte hing asgrijs en zwaar.
In 't naastgelegen pand
speelden twee zonder twijfel
slanke handen
Chopins minutenwals.
De noten zweefden luchtig aan,
ik sloot mijn ogen en ik voelde
hoe alle woelen in mijn ziel
wellicht op een vergissing stoelde.

Somnolence

Met lome hand neemt ze een wat
en haalt de schmink van haar gezicht.
Vooroverbuigend spiegelbeeld
staart bleek terug,
een mug
zoemt tegen het behang
zich niet bewust dat
slechts
een bloedvlek
resten zal
eer ze het licht uitdoet.

Abstract
Willem van Toorn

Je wordt al haast abstract.
Het dagelijks landschap roept
je overal op: een vrouw uit een boek.
Hier liep ze langs het pad

naar het huis toe. Woonde ze daar?
Was ze maar op bezoek?
Onder de woorden vermoedt
een andere taal tekens van haar.

Vertrekken. Is zij hier geweest?
Trap. Deuren omgeslagen
als bladzijden. Ik blader
het huis door tot ik je lees.

[Gedichten Judicus Verstegen]

Bergwandeling
Judicus Verstegen

Ik zoek het pad over de kale stenen;
de menietekens liggen achter mij.
Niet velen kwamen deze plek voorbij,
hun spoor verkruimelde op de morene.

Waar vond ik voor mijn wandeling de moed?
Ik heb dit niet geweten, noch berekend.
Daar, op de top, tegen een wolk getekend,
zie ik de offersteen, waar 'k straks verbloed.

Een hemelscherf deelt, oudgeworden, grijs,
met alle steen de kristallijne staat
en noodt, horizontaal, tot overtrekken.

Daar zie ik, ingevroren in het ijs,
veroordeeld tot de slaap, je trots gelaat,
wachtend, of ooit een zomer het zou wekken.

Vondelpark

Daar in het park. Een man leidde de dans:
een bal - over zijn armen, neus en haar.
Ik zag de knoppen, zwanger van 't voorjaar,
een zwarte dog rook, rood gepunt, zijn kans.

Zie, naast mij op de leuning ligt de hand
die 't sterven streelde uit mijn moede huid.
Als ik mijn vingers om de hare sluit,
lopen wij haastig naar de zonnekant.

Daar, bij een klein orkest, luisteren wij.
De geuren van narcis en hyacint
verzoeten Mozarts bitterste g-moll.
Op rolschaatsen, de handen in de zij,
zwiert, doelbewust, geen aarzeling, het kind
en schrijft met onze naam de paden vol.

America
Peter Verstegen

This is to be the poem of my fortieth year,
The year I must sort out the mess with my woman,
After some summers the flaws come out.
My murderous silence in the cab to the airport,
Thinking we'd miss the plane through her clumsiness:
Not very cool or relaxed, and we were right on time.
Posters: Concorde's myopic white raven:
'Fly the Future, Fly the flag'. Our flight
Was Air India, quite teahouse-like inside,
So ceremonious, the serving beauties wore
Flowery sarongs over shrunken green T-shirts,
And Buddha-like marriage marks as third eyes.
A wall decoration showed a white-bearded man
With his two girl companions, playing chess
On a tasselled chess mat, elephants for rooks,
A waterpipe and a plate of delicacies handy.

America's coast, green flatland, full of woods,
Sprawling out into the sea. This is the North Country
Leif called Vine Land, to lure other Danes to this shore.
Into the City, the buildings less tall than imagined,
Small wispy trees on top of a lot of them.
First impressions: police cars emitting
Wailing war cries, infernal roar and rattle
Of subways, the wildly sprayed graffiti,
Gaudy paint everywhere, even on ceilings:
'Wake up ya bunch of sardines, yer late for work'.
Sudden lightning in one splintered window
From an oncoming train thundering by.
People erect and drawn-in, life weighs heavy on them.
Some are asleep here and still 'I don't trust you'
Is written all over their faces. A young black however
Stands reading the Penguin Book of Lieder.

Outside they are all so busy, even the poet
Peddling his wares at a penny a line.
Where to relax? Try the Natural History Museum:
The big display-box with African mammals.
A King Kong-aping gorilla stands in the distance;
Watch his female there, munching so peacefully.
Africa all greenish and blueish, apart from
The snow glow of Kilimanjaro on the horizon.
What about art here? No one ever surpassed
The Lascaux Cave bison bulls in stark red and black,
Altamira's Reclining Bull is as daring
An abstraction as Picasso can ever have dreamt of,
And Henry Moore never did more than play some
Variations on the theme of the Lespugue Venus
With her embryo head and waistbelt of full-blown buttocks.
The eery cave colours, faded ochre, sandy and brown.

But there are plenty more tranquil places around here.
On the Ferry people have fun, a bunch of black schoolkids
Are dancing to cassette music, one clowning like mad,
The jester, is kissed by all the girls in succession.
New York's skyline in an afternoon haze
Emerging in hues of grey and black and silver,
The fishmarket smell of the sea, the white sailing boats,
The Statue's Roman robes and torch pointing skyward.
We watch al this from the deck of the Corneliuś Kolff
(His family and mine for some time disputed
The burgomastership of a small Guelders town).
In this huge town is a place where houses are low:
Greenwich village has lovely shaded gardens
With whitewashed walls and elegant white wire chairs,
SOAVE, BOLLA around you, and pasta and pizza,
The leafy Sumac trees, their Japanese shadows at night.

Snatches of talk: ‘And he asked me what had been
The happiest time in my life and I said:
“Right now! Right now!” and that at seventy-seven.’
And all the ads and slogans: ‘If you see
Someone without a smile, give him one of yours’.
‘New York is no longer a one chicken town’.
‘Life is fragile, handle with prayer’.
‘It takes a tough man to make a tender chicken’.
The messenger boy turned executive on TV,
Making up for poor education, he candidly claimed,
By paying for three university chairs.
The blind pianist who wrote Lullaby of Birdland,
Replying to ‘So you don't feel, let's say, deprived?’
With a vehement 'Not at all!' For failure,
Not even congenital failure, can be admitted.
‘Sight is but a slight part of perception, sir!’

Melodious ‘Oh wow! 's around you; these policemen:
Their voices sleepy to assuage the tension within;
Telephones ringing, air-conditioners, refrigerators
Making eternal noise; Italians on shaded benches,
Straw-hatted all; a caterpillar salvaged by S,
For butterflies must be sparse here; deformity
and beauty all thrown together, antique fire-engines,
The quiet lakeside view and the skyline seen from the park.
Hard-working old-timers are pointed out to you:
‘Old Papa Billy there’ (little old black man carrying trays)
‘He seventy-eight years old and doesn't give in.’
They seem to keep struggling on to the end, the wino
Accosting, fruitlessly, one more waiting car at the red light.
But it struck me how many of those living here,
Far removed from what people should look like, try
To overcome the city's grimness by being sweet-tempered.

Then we drove to the South, colonial style hotels,
Full of two hundred-pounders ballroom-dancing at night.
All that religion on radio: ‘God's gonna send you someplace!
Be born again! Praise the Lord! For the fear of God, hallelujah!’
The vastness, the alikeness of those coreless cities,
The suburban space with these wide-lawned white frame houses,
The emptiness of the woodlands, the perfumed country,
The whiffs of honeysuckle drifting in through the window,
The steaming shoulders of roads after a rainstorm,
Raindrops scurrying upwards across the windshield,
The names of small towns: Montezuma, Shoe Town, Valhalla.
Carolina, still boll weevil-ridden, fenceless graveyards,
And huge signs, Piggly Wiggly, the Frog and Brassiere Tavern,
Empty old Uncle Tom cabins, pillared porches, Baptist churches,
Yellow and reddish dustroads, deserted menhirs destined
To support future bridges, if ever, for overhead traffic.

In Georgia it was hot and the ivy-draped fir trees
Looked like giant bears and looming giants.
The odd exploded tyre dogsbody-like on the road.
Dee-jays talking all day about today's test-tube baby
And assorted local murders; yucca trees in bloom.
My darling barely avoided certain death for us both
When overtaking an eighteen-tyre truck on a slippery road
And I had to swerve when a car quite suddenly stopped,
Near Plains, where we went to look for this president's roots.
At his cousin's brie à brac store I bought a small note-book,
We had 'r filled up at his brother's and drank Billy's beer.
But we did not go to his former home, now museum.
At his TV-press sessions, I noted, he cannot stand still,
He keeps wobbling just like a nervous schoolboy.
To me it is proof that he is one of the good guys,
But the bad ones, I fear, will hardly be impressed.

The uniformity of motels is almost total,
But she's different in each, she is beautiful -
Her heart-shaped upperlip, her almost almond eyes.
Clothes don't do her full justice, her nakedness always disarms me,
Her little feet, the smoothness of strong, small buttocks,
Taut hipbones beside soft belly, the furry cleft,
Her nipple-pressing breasts so fully filling my hands,
The thrust and suction of her darling cunt.
One feature is still foreign to me, will remain so:
The caesarian line of chin-neck I just have to accept:
Her strength must show someplace. Away with those dregs,
And enjoy, enjoy the pure Saskianess of her being.
But her sense of efficiency sure can be most dismaying,
And if only she shouldn't so generously state what is obvious.
I have to subdue her a little, to be able to go on,
But there is distrust to defeat: she too is a good guy.

I could not stand New Orleans at first. The noise
And rip-off tourist jazz, the Disneyland-quality of
The strip-joints with their bottomless tabletop dancing
In the reputed French quarter, where we got robbed too:
Her purse with the drugs I had counted on to help us
Sort out the problems between us, find ourselves peace.
But soon I gave in and enjoyed it all and we rode
The ferryboat to Algiers, the wheelboat threedecker too,
Along a stretch, mostly harbour, of old Mississippi River:
Napoleon Avenue Wharf. They expected him here
To escape from his prison island, take over Louisiana
And build a new French empire in the new world,
But he couldn't make it. His ulcers - or was it poison?
We took a cartride too and found a few friends
And answered many times the ‘Where you all from?’
And I became forty here, the age of a young oak.

Forty years back; a heat-wave in The Hague.
My mother, seven months gone, still bicycling,
Gave birth: I was put in a cubicle of glass
And still I sometimes feel like a fish in a tank.
Now it's the seventh year since I found my mate
And she delivered me into a better life,
A heightened sense of living, badly needed,
And love - that's what I think one minute, but the next
I damn her habit of taking so long for a snapshot
Or emphatically explaining what is well known.
But let me try to describe our celebration
In some detail: our breakfast, a four-course meal,
We took in the spacious walled-in, tree-lined garden
Of a former brothel, with gaslight, and an old well,
And sun and shade and cool, cool tiered fountains,
A parrot screeching hello with a feminine drawl.

She gave me brushes, paint, paper, a leather pouch,
An old copper token that would have paid for one night:
‘Screw, bath and beans. Eight ladies and two squaws’.
Five books and the smartest red-blue Puma shoes
That make me stalk so fast I have to restrain them.
I tried a watercolour of our swimming pool,
Not catching the shiny lights on the rippling water,
And read. There was thunder in the air with occasional rain.
Storm Amelia was drawing near, Mohammed Ali was in town.
Later we watched TV, a program about Hiroshima:
Where the bomb exploded now stands a Howard Johnson's.
We watched a Ufo-film and a Godfather spin-off
And decided at the same time that Robert Mitchum
Might make a perfect Maigret if he stopped playing he-men.
And then we got into a leisurely session of love
And concluded the day in another posh eating place.

California was our next stop: the lake-side beach we reached
Through the pines and then a very steep walk downhill.
The timeless boulders there, climbed perhaps once a decade,
From where we watched the life of the lake, the tiny
Fish half an inch in length, multitudes of them,
Waterspiders rowing the surface, jumping like mad.
We, being naked, belonged to this nature too.
My girl with the grace of a girl on a Grecian urn
Walking the rocks and the water was lapping so softly.
Small pebbles I made slip through my hands, inviting the thought
Of the finite number of hours that make up one's life,
So many of them spent in mental numbness or worse.
‘Not amused’ is by far the worst attitude in life,
Human diversity in itself enough to amuse you.
And while deep in these philosophical meditations,
Saskia pointed out how many stonelets were gems.

This poem may be sprawling like America itself,
I must be honest to the man I am to become,
Who twice my age, may be, will be judging me if I
Am to be as old as the Pope who died today.
The boy, they say, is the father of the grown man,
But I would say the reverse applies as well.
I am father to that pimply youth in Paris,
Preposterously pretentious, twenty years ago.
I clearly remember a daydream I had in those days:
If only I could live on with part of my mind asleep,
For twenty years, and then wake up to myself.
I was so curious who I would be by that time.
Well, I would not have been too displeased, I think, after all.
If only the eighty-year-old will be able to say as much.
Clearing cobwebs out of my mind: that is the task
For the next stretch of my life, however long that will be.

augustus/september 1978

Light Verse

Alexander Pola

noot: De verzen 'De Notenboom' en 'De Hengelaar' komen voor in de Bundel 'KAPSTOKKEN VOOR EEN GRAPJAS', die in het najaar 1980 zal verschijnen bij Wijt & Zn. te Rotterdam.

Grafschrift

Vertaler, op élk woord gepakt,
vertaal nóch teken een contract
voor hem, van wie gij nooit een woord
en taal noch teken hebt gehoord
als 't ging om wat hij binnenhaalt
als buit op wat gij hebt vertaald!
Hij taalt, als gij de woorden telt,
die gij vertaalde, slechts naar geld...
Vertaal voor uitgevers alleen
het *Count your blessings* met ‘Ga heen
en weeg uw krenten één voor één....’

Hier rust een man die zeer verbolgen
die raad probeerde op te volgen.

De hengelaar

Een hengelaar deed - nogal dwaas -
eens aan zijn hengel 't ruitenaas.
Toen wierp hij snel zijn hengel uit en
ving daarmee toen in Frankrijk truiten.

(Een *truite* is - dat weet u wel -
het Franse woord voor een forel,
maar 't ruitenaas - dat spijt me zo -
is in het Frans *l'as de carreau*....)

De Notenboom

Een notenboom in Schumanns tuin
verheft zijn hoogverheven kruin.
De boom is eerbiedwaardig oud
en helemaal van notenhout.
Van noten houdt ook Schumann zeer,
derhalve plukt hij keer op keer,
(Wijl Vader noch de tuinman 't ziet),
wat noten voor een Schumann-lied.
't Is of de notenboom hem nóódt....
Dies plukt hij noten in het groot.
Hij plukt en plukt maar, jarenlang,
krijgt steeds meer noten op zijn zang.
Die noten zijn zijn grootste vreugd,
Hij maakt van elke noot een deugd.
Die noten zijn dan ook volmaakt;
Geen kriticus die ze ooit kraakt....
Maar desondanks, naar men vertelt,
Wordt Schumann door één nood gekweld.
De geldnood is 't, die hem doet hopen
zijn boom - zij 't node - te verkopen.
(Men vraagt naar notenhout om 't zeerst).
Hij vindt een koper na een wijl';
De notenboom gaat voor de bijl.
Daar ligt de notenboom ontzield,
Zijn notenhout wordt notenhield.
(Want als een boom ternederleit
wordt ook zijn hout verleden tijd).
Doch zelfs de allerlaatste maal
Blijkt nu de boom nog muzikaal,
Daar hij - ook nu hij niet meer leeft -
Tot slot nog notenbalken geeft.

Tekeningen

Bob Tenge

Noot: de hier volgende tekeningen dienen tevens als illustraties bij de bundel 'De tweede ronde' van Peter Verstegen, die deze maand verschijnt als coproductie van de uitgeverijen Athenaeum - Polak en Van Gennep en De Tweede Ronde.

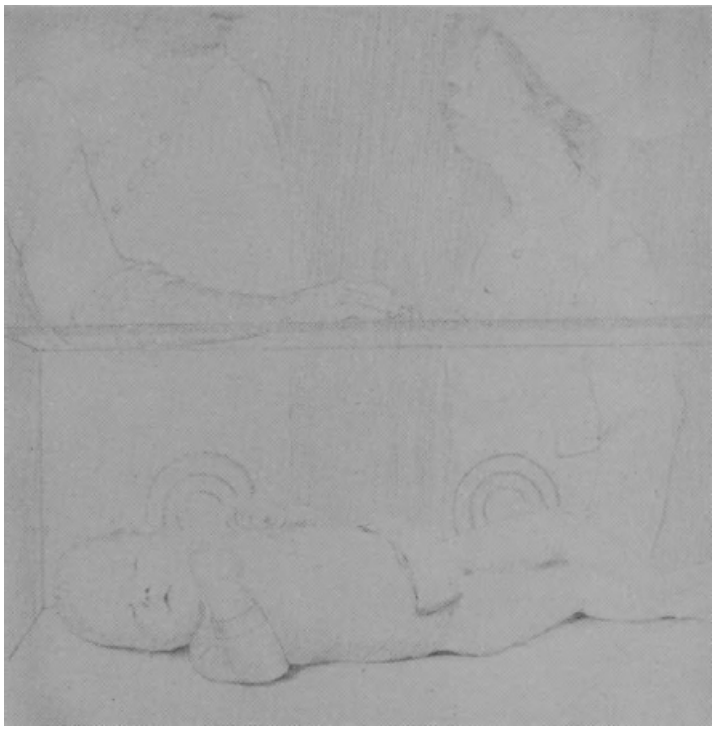

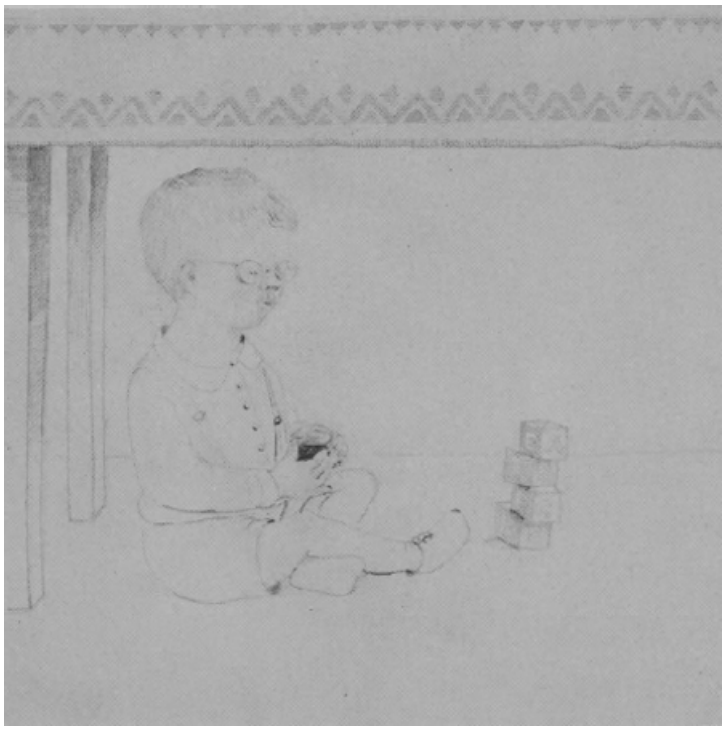

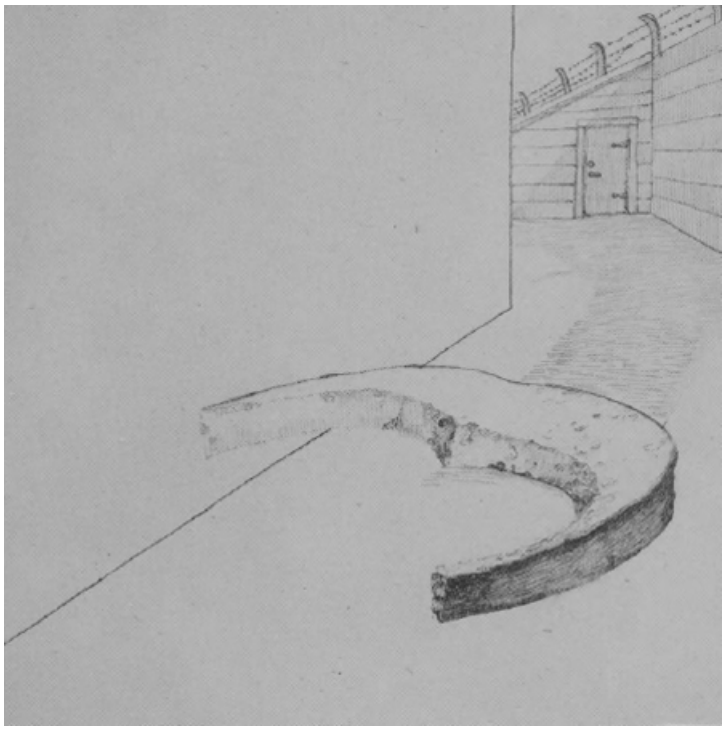

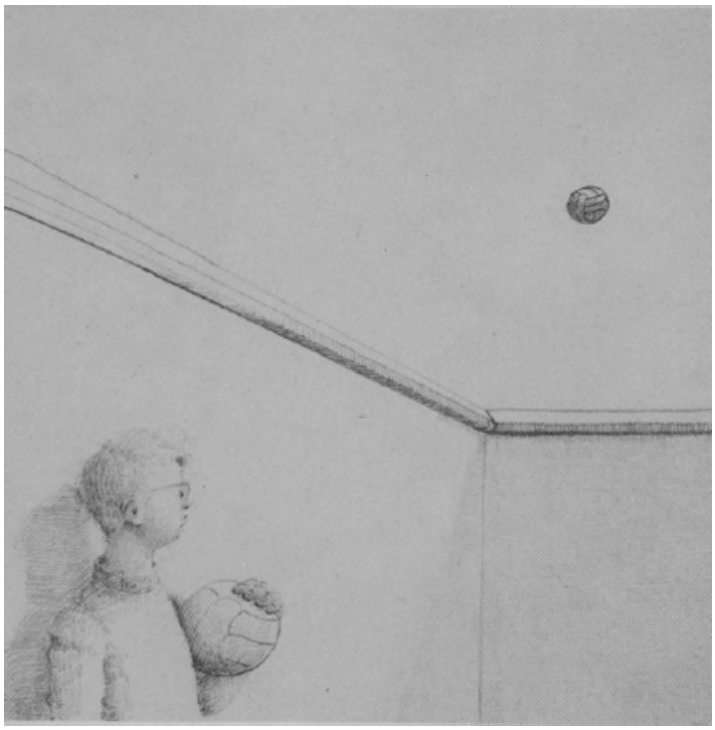

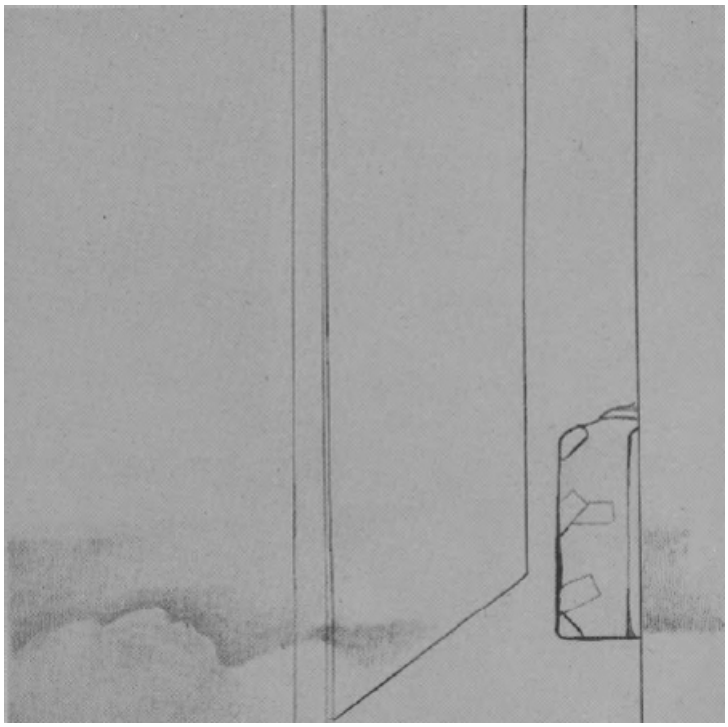

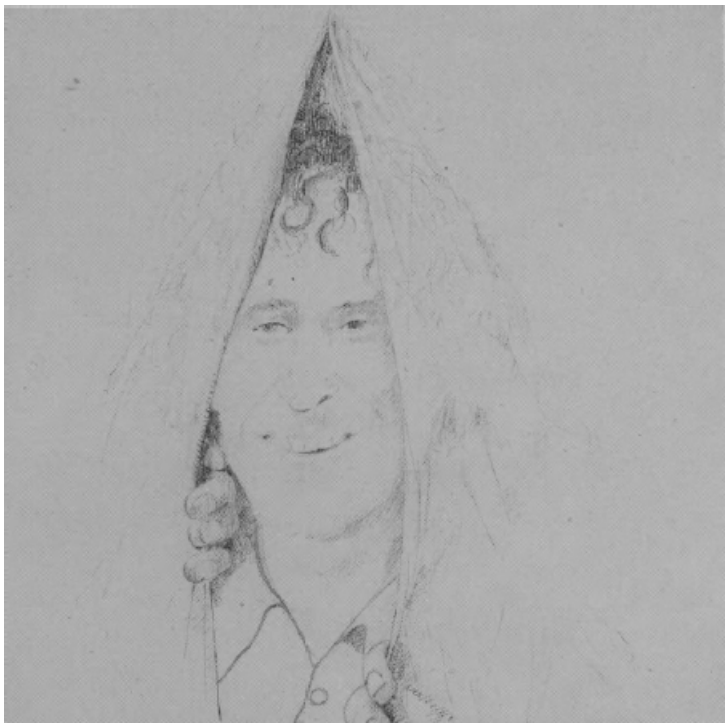

Vertaald proza

Noot: 'Tachtigers' is vertaald door een vierdejaars werkgroep van het Instituut voor Vertaalkunde, bestaande uit Ivo Denisse, Mea Flothuis, Annemieke Hart, Wini Katan, Anna Kapteijns, Nettie van Lookeren Campagne en Adma Weber, in samenwerking met Peter Verstegen en de auteur.

Tachtigers
Anthony Paul

Het was een vaste gewoonte van Ann en Toby Cooper om op zaterdag een bezoek te brengen aan wat hij, de cultuurfilosoof, met een vertoon van zelfspot waarvan alleen zij de portee begreep, betitelde als de rauwe wereld van het onvoorziene.

'Je bedoelt,' zei ze, meteen in haar rol, 'dat we boodschappen gaan doen.' 'Lieve, wat zeg je dat weer treffend. Waar zou ik blijven zonder jou?' 'Ergens diep in het Cinquecento, denk ik zo.' 'Dat had ik dan slechter kunnen treffen.'

Ze trokken de deuren zorgvuldig achter zich dicht en liepen moeizaam, met de absurde schuifelpasjes van hoogbejaarden, over Bourne Terrace naar de Avenue en de Parade. Bourne Terrace was in deze tijd opnieuw een en al oogverblindende bloesem. Amandel, meidoorn, magnolia, forsythia, hysteria. Een grapje van hem, ze glimlachte (maar nieuw was het grapje niet, eerder een winterhard blijvertje). Samen keken ze hoe het leven zich gonzend en klevend bestendigde: bloemen, insecten, meisjes in fladderende jurken. Haar kleed zo zoetjes uit model, wekt nog een weinig lust en drift, merkte hij op: daarom was april de wreedste maand, door die flarden poëzie die weer tot leven kwamen in het aftakelend brein van oude mensen.

Hun weg voerde langs tuintjes waar pas was gemaaid. (Ruik je het gras?' vroeg ze. 'Ik weet niet, ik geloof het wel,' zei hij. 'Ik geloof niet dat ík het nog ruik,' zei ze. 'Maar je wéét nog hoe het rook.' Ze moesten allebei lachen, het leek al te veel op een dialoog uit een stuk van hoe heette die man ook weer... 'Beckett, natuurlijk, Beckett,' zei Toby knorrig.

Je zag ook, dicht opeen, blauwe hyacinthen en narcissen, en rose bloesem tegen donkere baksteen, een typisch Londens effect dat in zijn soort net zo uitdagend was als een Italiaanse gevel met balkons vol bloemen. Langs ronde erkers (ca. 1840), gestucte pilasters, ionisch dorisch corinthisch, dakranden met balustrades, Victoriaanse facades met al hun spitse puntigheid, bereikten ze de vro-

lijke drukte van de winkelstraat. Zij vond 't tenminste vrolijk; Tony ook wel, maar dat wilde hij niet weten. Verandering, verval alom, zag hij, met voldoening constaterend dat zijn ergste voorspellingen werden bewaarheid. Veel dingen waren ridicuul van lelijkheid, ze gaf het graag toe, maar harmonie en schoonheid waren toch ook niet alles? Hij wist best dat de vormgeving alleen geslaagd was in statische, ten dode opgeschreven culturen. Je zag het aan de Etrusken. Maar daar moest hij niets van hebben. Dat riekte hem teveel naar hoe heette dat mens ook weer? De redenatie was trouwens allerminst waterdicht en hoogst tegenstrijdig. Van die Etrusken was zo veel niet bekend en het was de vraag of ‘statisch’ en ‘ten dode opgeschreven’ wel zo'n onafscheidelijk duo vormden. Ach nou ja, zei ze, ik bedoel alleen dat het best allemaal een verschrikkelijke bende kan zijn, maar amusant is het zeker.

Hoe verschillend ze het ook verwerkten, ze waren één in het besef (zeg maar dat ze zich koesterden in de onherroepelijkheid van het gegeven) dat zij totaal niet meer van deze tijd waren. Maar zíj genoot volop van de onverantwoordelijkeid die ze eraan ontleende en danste overal tussendoor, alsof ze geen verzameling ouwe botten was, maar een van Toby's geliefde Florentijnse *putti*. Hij daarentegen liep erbij of hij elk moment een klap kon krijgen. Op straat mompelde hij dingen als ‘O, driewerf donker op het heetst des daags, onwrikbre donkerte, totale eclips’. Zij was gek op ingenieuze nieuwe dingetjes en maakte ze altijd stuk. ‘Zie je wel?’ zei hij dan, ‘niets doet het meer, niets dúúrt, alles gaat naar de knoppen.’ ‘Ach onzin, lieverd,’ zei zij dan, ‘het komt door mijn eigen geklungel, dat weet je best.’ Wantrouwig bleef hij zijn vooroorlogse scheermes aanzetten op de riem.

Af en toe deed zij dartel of ze nog best van deze tijd was, of ze wist ‘wat er spéélde’. ‘En wat is dat dan,’ zei hij, ‘wát speelt er?’

‘Je bent een onmogelijke ouwe dwarskop,’ zei ze.

‘Of juister nog: wat speelt wáár?’

‘Ach, de geest van deze tijd in deze wereld natuurlijk, of je dat nou leuk vindt of niet.’

‘Daar moeten mensen van onze generatie zich niet meer mee inlaten. Wat gaan ons de jaren zestig aan?’

‘Zeventig,’ verbeterde ze hem.

‘Daar heb je het nou.’

‘Daar heb je wat?’

‘Kijk, vroeger vlogen de weken als een schaduw heen. Nu gaat het met tien jaar tegelijk.’ Hij ging er nog even op door: ‘Neem nu die mensen van onze leeftijd die nog wel proberen van deze tijd te zijn,’ zei hij, ‘die proberen *in* te zijn. Grotesk zijn ze.’

‘Ik snap echt niet wat je bedoelt,’ zei Ann. ‘Ten eerste zijn er haast geen mensen meer van onze leeftijd. En ten tweede is er volgens mij niemand bij die probeert in te blijven, of zelfs maar iets in die richting.’

‘Ze zijn er bij bosjes. 't Is een bekende kwaal van deze tijd. Neem nou zo'n Muggeridge.’

‘Muggeridge is een heel stuk jonger dan wij,’ merkte ze op.

‘Bovendien heeft hij toevallig een groot succes gemaakt van zijn nummertje Paai Witbol. Je kan net zo goed zeggen: neem George V.’

‘Dat zou niet veel zin hebben,’ zei Toby. ‘George V is dood, en niet sinds vandaag of gisteren. Die probeert allerminst in te blijven, hij is er juist uitgestapt.’

‘Of ik niet weet dat George V dood is,’ zei Ann met veel vertoon van irritatie.

‘Doodgegaan en door de goden in een hotel veranderd.’ Toby moest lachen om zijn eigen grapje en zij lachte mee, al wou ze wel even aan hem kwijt dat hij een onverantwoordlijk oud kind was waar je onmogelijk een serieus gesprek mee kon voeren.

‘Toch moet Muggeridge op de een of andere manier *in* zijn,’ hield hij vol. ‘Logisch. Hij is misschien een ouwe paai, maar een modieuze ouwe paai.’

Hij wil doorgaan voor een nieuw soort Tolstoi,' zei ze.

'Pfff,' zei Toby. 'Elke keer dat ik de New Statesman opsla, is er wel een idioot die Malcolm Muggeridge 'Goeroe Mugg' noemt. Als ik het nog een keer lees word ik onpasselijk. Vroeger was het in sommige opzichten toch best een leesbaar blad.'

'Ach, je kan er moeilijk wakker van liggen.'

'Het is een druppel aan de wand. Dus de kruik staat wél op barsten.'

Ze schoot in de lach. Spreekwoorden verhaspelen was sinds lang een hobby van ze. Ze noemden het spreekmoorden. Een paar mensen keken naar haar met een vaag soort nieuwsgierigheid. Ze glimlachte terug: dat stralende kindse lachje waar je ze meestal wel mee op een afstand hield. Maar nu kwam er een vrouw op haar af, middelbare leeftijd, type domme schommel; wilde haar helpen Bourne Avenue over te steken. Ann Cooper onderging naar bemoeizucht goedmoedig. Dat gaf die arme ziel een mooi gevoel van binnen. 'Zo, m'n lieve mens,' zei de vrouw met een lachje alsof ze het tegen een jonge hond had. 'Nou gaat het wel weer, hè? Fijn naar de winkels zeker? Ja, die kant op.' 'Dank u,' zei Ann. 'Ja, ik weet waar de winkels zijn, ik woon hier namelijk al meer dan veertig jaar.' 'Ja, nou gaat het wel weer, hè,' zei de genoeglijk glimmende rolmops tot wie niets was doorgedrongen.

Maar natuurlijk lag het aan haarzelf als de mensen haar behandelden of ze halfzacht was. Na Toby's dood was het een gewoonte geworden hardop in zichzelf te praten, zulke gesprekken te voeren die in hun soort vaak heel geanimeerd en plezierig waren. Voor het grootste deel was Toby tenslotte nog bij haar, of dicht in de buurt, al was zijn lichaam er niet meer (op hun leeftijd was het trouwens verleidelijk het lichaam te zien als iets hinderlijks, iets waar je maar beter van verlost kon zijn). 'Allemaal jouw schuld, ouwe spitsboef,' zei ze. 'Mij zo in de steek te laten. Nu moet ik ook nog voor jou praten en je ziet wat er van komt, de mensen denken dat ik helemaal mal ben.'

'Dat ben je ook. Een mal oud wijf. Maar wat kan het je schelen wat ze denken?'

'Ik weet niet, het doet je ergens toch nog wat.'

‘Jij bent nog steeds ijdel. Ik mag wel zeggen dat ik daar overheen ben.’

Ze zweeg toen ze de winkelstraat bereikte. Voor haar was het altijd het makkelijkst geweest om zich aan conventies te houden - ze glimlachte bij de gedachte aan de vele keren dat zij de situatie had moeten redden als een of andere stomkop weer eens aanstoot had genomen aan iets dat hij had gedaan of juist niet gedaan... Ze dacht aan de keer dat hij zich, op bezoek bij van die keurige mensen, spiernaakt had uitgekleed en midden op hun gazon in slaap was gevallen. Hoe heetten ze ook weer, Underwood? In elk geval had zij met een stalen gezicht moeten uitleggen dat hij het op doktersvoorschrift deed, dat hij leed aan een zeldzame huidaandoening... En de keer toen hij die Duitsers had wijsgemaakt dat ‘Punch’ een uitgave was van de Raad voor de Kunst... Of toen hij die Rembrandt van Stavroyan met zijn pennemes te lijf was gegaan (en natuurlijk was het een vervalsing gebleken: ‘Rembrandt? Herbert Herkommer zal je bedoelen. Victoriaans bruin gebakken, met veel kaarswalm!’ ‘Natuurlijk, schat.’ ‘Begin me nou niet te natuurlijk-schatten.’ ‘Natuurlijk niet, schat.’) Hij was het kind in zichzelf altijd trouw gebleven en had een feilloos oog voor mensen voor wie dat niet gold: de kattenhaters, de filisters, de machtsmaniakken. Wat hadden ze altijd een plezier gehad.

Kijk, iets nieuws daar, subliem! ‘Subliem’ was een van hun woordjes; het betekende ofwel dat je iets echt bewonderde maar het toch een tikje belachelijk vond, of dat je iets totaal afwees maar er toch

hevig door gecharmeerd was en er zelfs op een bepaalde manier bewondering voor had. Het was altijd zonneklaar welke vorm van subliemheid werd bedoeld. Alle gala-gelegenheden waren subliem, zo ook Versailles, Disneyland, een groot deel van Wagner, Ella Wheeler Wilcox, het Eurovisie Songfestival en Herbert von Karajan. Beneden de maat van het sublieme bleven het Altare della Patria in Rome en Chagalls plafond in de Parijse Opéra. ‘Wat is er toch geworden van de Zingende Non?’ vroeg Toby. ‘Die was pas subliem.’ ‘Vergeet Mozes niet,’ zei ze. Ze bedoelde die van Michelangelo; ze hadden er een keer voor gestaan in Rome en toen had Toby ge-

fluisterd: ‘De ouwe reus heeft toch echt iets *subliems*, vind je niet?’ en ze hadden zo moeten giechelen dat ze maar weg waren gegaan en een volgende dag waren teruggekomen. Ze was nijdig op hem geweest; en toch had Mozes, met zijn humorloze kwaaie patriarchenkop, die enorme baard en die ‘horentjes’ waar ze nooit goed raad mee had geweten, natuurlijk wel iets dat in de richting kwam. Hij was misschien nog niet echt subliem, maar hij troonde wel op het randje van het sublieme.

Enfin, deze sublieme toestand hier was een soort bazar waarin diverse winkeltjes zoetjes dooreengesmolten waren, als veelkleurig vruchtenijs. Wat moest je er in vredesnaam van maken? Wat waren die grote dikke rode bobbels daar aan de voorkant? Oh, létters - misschien de naam van de zaak. In ieder geval totaal onleesbaar, erger dan de diepst gezonken Jugendstil-letter. Jugendstil leek ook weer eens een revival te beleven. Deze hele etalage was één woekering van kwijnende lelies. En die affiches van Mucha, waren er echt mensen die die dingen in koelen bloede kochten en thuis aan de wand hingen?

Maar de kleren die ze hier verkochten vond ze toch eigenlijk best leuk. Natuurlijk was het ondeugdelijk spul en siecht gemaakt, maar deze jurkjes waren wel vlot en vrolijk, en dat mocht ook best. Ze deden haar een beetje denken aan Virginia Woolf, het goeie mens, de malle dingen waar die altijd in rondliep. Niet zomaar Bloomsbury-mal, maar mal zonder meer. Zou ze nog gelezen worden, vroeg ze zich af. Al met al niet erg waarschijnlijk. ‘Ze is nooit gelezen,’ zei Toby, ‘en terecht.’ Dit was pure provocatie en Ann ging er niet op in.

Wat haar trouwens nog het meest verbijsterde en bléef fascineren, dat waren de prijzen. Ze merkte vaak dat ze de komma niet één, maar wel twee plaatsen verschoven had. Iedereen kankerde natuurlijk dat alles zo duur was, maar dat gebeurde nogal obligaat, leek het. Net zo werd er geklaagd over TV-programma's en de krimmenaliteit. Zouden andere mensen echt net zo versteld staan van deze prijzen, zouden ze zich ook zo verloren voelen? Grappig, dat was misschien nog het meest vervreemdend, veel meer dan het gebrek aan manieren van tegenwoordig, dat onbehouwen geëlleboog. Daar

kon je inkomen, het was een bijverschijnsel van de gelijkheid en dan was de prijs zeker niet te hoog. Bovendien zag je eraan dat er gewoon te veel waren van die arme stumpers, al leek dat hun niet te remmen in hun voortplantingsdrift. Hadden de Fransen vóór de Revolutie goede manieren gehad? De Russen vermoedelijk niet, zouden ze nooit krijgen ook. Nu moest ze niet afdwalen. De prijzen, daarover had ze lopen denken. Wat moest je ermee aan? Tot voor kort was het geld, de koopkracht van geld, een rotsvast begrip geweest. Prijzen veranderden wel, maar diep in je hart had je toch altijd geweten wat geld waard was en hoeveel iets moest kosten. Maar toen waren die nieuwe geldstukken gekomen waar je zo weinig voor kreeg. Weg waren de pennies, shillings en half crowns. Daarvoor in de plaats had je die speelgoedmuntjes gekregen. Alsof er op een dag gedecreteerd was dat rechts niet langer rechts en links niet langer links was, of dat de vier windstreken nieuwe namen hadden gekregen en een slag waren gedraaid. Wat was ook weer het woord dat ze gebruikten voor die wisseltruc? Een heel typerende term, zo hol en gladjes... Oh ja, decimaliseren. ‘Decimeren, zal je bedoelen,’ zei Toby. ‘En is het je opgevallen dat niet alleen wij seniele oudjes er last mee hebben? Heel jonge mensen, mensen in de kracht van hun leven waren totaal de kluts kwijt van dat nieuwe geld. De eerste paar maanden heb ik vaak gezien dat ze een hand met geld ophielden en de winkelier het juiste bedrag lieten pakken. Bedroevend!’ Hij genoot.

‘Maar zij zijn eraan gewend geraakt, en dat zullen wij nooit.’

‘Ze denken dat ze eraan gewend zijn geraakt! Maar de psychische klap is in hun geval net zo hard aangekomen, of nog harder, omdat zij denken dat ze er overheen zijn, terwijl wij wel beter weten. Het is een rampzalige nieuwlichterij. De pijler waar het collectief bewustzijn op rustte is weggeslagen.’

‘Niet van die grote woorden, schat.’

‘Maar de situatie vráágt om grote woorden. Ons zelfbesef als Engelse natie is in de wortel aangetast.’

‘Hoor eens, schat,’ probeerde ze hem zachtjes van zijn stokpaard af te praten, ‘je moet toch toegeven dat niet die decimatie, maar de inflatie de grote boosdoener is.’

‘Misschien. Weet ik niet.’ Hij wist niets van economie en gaf er ook geen zier om, maar het was een favoriete stelling van hem dat het elimineren van vertrouwde namen, maten en begrippen een van de voornaamste onopgemerkte oorzaken was van de neurotische symptomen die de Engelsen in toenemende mate demonstreerden, zowel individueel als en masse. Zoals ze het hadden aangepakt om elk cognitief systeem af te breken... Was hij een tikje senieler geweest, dan had hij er vast een onderdeel in gezien van de internationale communistische of kapitalistische samenzwering, of een diepgewortelde drang tot zelfvernietiging, in plaats van louter stompzinnigheid, de heersende geest van bureaucratisch gerotzooi. Van de maten en gewichten hadden ze niets heel gelaten, zodat de mensen er nog maar een heel vaag benul van hadden hoe warm het was, of hoeveel er in een pak waspoeier ging. Het enige wat die stomkoppen die dit allemaal wel even zouden regelen nu nog hoefden te doen, was de namen van de dagen, weken en maanden vervangen door cijfers, om vervolgens de metrische dag van twintig uur, elk van honderd minuten in te voeren, de twintigdaagse maand, en het jaar van twintig maanden. Het metrische jaar. En als ze dan toch bezig waren, konden ze in één moeite door het spectrum keurig verdelen in tien nieuwe kleuren. Dat zou een grandiose verbetering zijn, dan was je meteen af van die slordige anachronismen als beige-écru en paars-mauve. Eigenlijk zou je naar het Ministerie van Metricatie moeten schrijven om ze het idee aan de hand te doen.

‘Bestaat er een Ministerie van Metricatie?’ vroeg ze zich af.

‘Vast wel. Ministerie van Metricatie, Decimatie en Desoriëntatie.’

Ze was het helemaal met hem eens, maar ze zag ook, al wilde ze het niet graag toegeven van haar briljante lieveling, dat hij stomvervelend kon zijn als hij over die dingen ging doorzagen. Bovendien leek het zinloos je er zo over op te winden als het je uiteindelijk toch niets meer aanging: het was hun wereld niet meer.

‘Goed, ik loop misschien wat achter, maar ik ga toch liever van het principe uit dat ik nog leef, als het jou hetzelfde is,’ bracht Toby, rood aangelopen en met overslaande stem, in het midden.

Ze stond nu met haar boodschappen in de rij bij een kassa. Voor haar stonden twee oude vrouwen - ze bedoelde natuurlijk twee

vrouwen die beduidend jonger waren dan zijzelf - met zure gezichten gezellig te kankeren, waarbij alles door elkaar werd gehusseld tot één warme brei: brutale kinderen werkschuwe arbeiders hoe duur alles was de rotzooi in de bussen de troep op straat de troep op de TV en overal tussendoor en overheen, als fikse klodders mayonaise of ketchup, die goeie ouwe krimmenele criminaliteit. Al die krimmenaliteit, ik weet niet waar het heen mot, ik bedoel - ach mens, wat je zegt, vroeger had je dat toch niet, ze slaan mekaar de hersens in voor niks - nee, zo was het vroeger toch nooit, zoals ze nou tekeer kenne gaan, nee hoor... Ware kinderen van de tijd waar ze zo over kankerden, noem het een tijd van criminaliteit, hoewel dat gold voor iedere tijd. Waar het méér om ging: een tijd van onvrede en rancune, van ontmaskering, rechten, protesten, sociologie. Maar waarom konden ze over een paar van hun beweringen niet eens wat beter nadenken? Hun geklets had net zo weinig vorm en inhoud als een stofwolk en had op den duur hetzelfde irritante effect: je keel en neus raakten er verstopt van.

‘Ze kunnen nog beter helemaal hun bek houden,’ zei Toby. ‘Dat zou verdomme nog het beste zijn.’

De onnozele ganzen draaiden zich om en gaapten haar aan. Ondeugend draaide zij zich ook om en keek achter zich, recht in de uitdrukkingloze snuit van een middelbare zeekoe.

Zo, de boodschappen waren betaald en nu moest ze even zitten. Een bankje op het kerkhof? Nee, daar kreeg ze de rillingen van. Niet omdat het een begraafplaats was. Integendeel, juist omdat het géén begraafplaats meer was. Er waren geen graven meer, daar hadden ze niets van heel gelaten, het was er net zo mee gegaan als met de pennies. Kinderspeelplaatsen waren natuurlijk nodig - en naar de mening van de doden werd niet gevraagd! Maar zoals zo vaak, je verstand zei zús en je hart, dat idiote rechtse orgaan, zei zó. Er moest hier toch ergens in de straat een tearoom zijn? Dat wist ze nog heel goed: hier, naast drogisterij Boot...

‘Maar mijn arm fossieltje, dat is toch wel honderd jaar geleden. Zie je dan niet dat het nu een Italiaans restaurant is?’

Ach ja. Benvenuto's Ristorante Italiano. Diners Club, American

Express, Access, wat dat ook mocht betekenen.

Weet je wat? Ze ging naar de boekwinkel. Daar moest ze toch heen, voor een boek over kruiden voor Lucy's kleindochter. Het arme schaap was blijkbaar aan het koken gestagen, maar ze had nog geen idee van het verschil tussen venkel, rozemarijn en nootmuskaat; met guile hand mikte ze maar raak, voornamelijk knoflook en thijm, waarbij het er niets toe deed wàt ze aan het koken was. Ze was heel goed in staat lavendel of maretak te gebruiken als ze dat toevallig in huis had. Dus dat was een liefdedienst die echt vervuld moest worden. Lucy zelf kwam de deur niet meer uit natuurlijk. Ja, dan kon ze in dat gezellige zaakje even gaan zitten en een praatje maken met die aardige jongeman, als hij het tenminste niet te druk had.

En dus liep ze de Parade af, weer langs de kruidenier, de chocolaterie, de groenteboer, de wasserette, het café. Met niet gering savoir-faire, vond ze zelf, overwon ze de obstakels van loopvlonders en opstuivend zand bij de hoek. Ze stak over en kwam langs Watson, de slager, met zijn plastic peterselie, waar ze je altijd beduvelden met het gehakt, en ze wierp in het voorbijgaan een vernietigende blik naar binnen om te laten zien dat ze het niet vergeten was! Toen kwam ze bij de boekhandel.

Maar in de etalage stond aangekondigd dat er op zaterdagmorgen 10 april, dat was vandaag, om half twaalf een zekere Ken Conroy aanwezig zou zijn om zijn boek ‘Ken Privé’ te signeren. Rare titel. Wat kon dat nou betekenen? In elk geval zag je aan het stofomslag en de foto van de schrijver dat je er maar beter uit de buurt kon blijven. Ze maakte rechtsomkeert. Ze bedacht dat je in de krantenwinkel ook boeken kon krijgen, precies het soort boeken dat zij zocht: informatieve pockets, woordenboeken en zo. Ze hadden vast wel iets over koken met kruiden. De krantenwinkel was aan de overkant van de straat, helemaal terug tot bij de kerk. Wat een afstanden legde ze vandaag af! Toby had een keer gezegd: Als jij het in je hoofd haalt om ergens uit te rusten, loop je er tien mijl voor om.’ Lachend gaf ze hem gelijk.

Dus stak ze de straat weer over en ging terug, langs Clangarth Road en het postkantoor, waar een felrood-en-wit aanplakbiljet de voorbijgangers toebeet: De PTT gaat metrisch mee, vanaf 29 September.

Haal binnen een folder! Ach gunst, een nieuw struikelblok voor die arme stakkers. De PTT gaat metrisch mee. O hemel, wat ontzettend leuk nu toch weer. Ze passeerde de Wijnshop, zoals de kruidenier zichzelf had herdoopt, de Stomerette, Sear Electrotechniek, Caiman & Zn Delicatessen, Edwards Brood en Banket. Hier was het: R. Dolby, tijdschriften, boeken en kantoorbehoeften.

Nu moest ze toch een plekje vinden om éven te kunnen zitten. Ze vroeg het meisje achter de toonbank of ze ergens mocht gaan zitten om wat op adem te komen. Ze had mijlen gelopen, vertelde ze - of moest je tegenwoordig kilometers zeggen? Er was iets met haar hart, volgens de dokter. Inderdaad... ging het af en toe... nogal te keer... Had ze haar pillen wel bij zich? Verder dan de vraag kwam ze niet, ze voelde zich veel te gammel om in haar tas te gaan graaien, trouwens, ze had er toch alleen de gewone armzalige rommel in gevonden, Toby's astmaverstuiver, een theelepeltje, een paar verdwaalde sleutels. Ze was een malle ouwe troela met een tas vol troep. Het was haar op dit moment ook heus teveel om zich druk te maken over haar pillen. Ze was te moe. Ze bleef zitten en probeerde tegen het meisje te lachen, haar geruststellend toe te knikken, er was heus niets aan de hand. Het gezicht van het kind was even symmetrisch en zorgvuldig opgemaakt als dat op de mummiekist van Koning Toet, maar wel wat minder expressief. Het meisje ging weer aan haar werk. Ann deed haar ogen dicht. Het zou zo dadelijk wel overgaan.

‘Hebt u afslankboeken?’ hoorde ze ergens achter zich. Wat zeiden de mensen toch een prachtige dingen soms.

‘Heb u alleen deze?’

‘Ja... Dit is slank met de Puntentelmethode.’

Tel je dagen, tel je hartslag, tel uit je winst. ‘Wat krijgen we nou?’ zei Toby, ‘dit kan echt niet, hoor.’)

‘Zou ik ze alletwee nemen?’

‘Doe maar. Wat kosten ze?’

‘Deze is vierentwintig. Die andere zevenentwintig.’

‘Nou, dat is toch niks duur.’

Enzovoort, enzovoort. Oneindig onbenullige, unieke, met niets te vergelijken geluiden van het voortkabbelende leven. Aan haar was het goed besteed geweest, dank u. ‘Dank u? Dank wie?’ zei Toby

scherp. O nee, stil maar, dàt bedoel ik niet.' Dat niet, al was het waar dat sommige van 's werelds gruwelen je haast nog zouden doen geloven in het bestaan van een persoonlijke God. Bij wijze van spelletje hadden ze zich voorgesteld hoe hij emit zou zien. Zij zag hem als morbide, pathologisch pietluttig, obsessief wraakzuchtig, geraffineerd wreed, een bleke, broeierige griezel met maniakale Byzantijnse ogen en een eindeloos langgerekt lichaam als een figuur van Pontorno of El Greco, gehuld in meters hallucinerend hardpaars, synthetisch oranje en gifgroen nylon. Toby helde meer over naar het idee van een Azteeks of Tolteeks monster, een hond met een mensenkop of een alligator.

Nee nee, zei ze, ik bedoelde natuurlijk: Dank *je*, lieve ouwe vriend van me. 'Goed dan. Maar hou je hersens een beetje bij mekaar, Ann.' Nee, dat ging nu niet meer, dacht ze. Alles begon door elkaar te lopen; voor je het wist zat je verstrikt in een wirwar. Het was de moeite niet. Laat maar gaan, drijf maar mee met de stroom.

Maar hij was er nog steeds, draaide zenuwachtig om haar heen. 'Dit is verdomd vervelend,' zei hij. 'Als jij ziek wordt, hoe moet dat dan? Hoe moet ik me dan redden?'

'Laat me met rust, Toby. Dit moet ik alleen doen: ga nou maar en laat het aan mij over.'

Want op zo'n moment had je niets aan hem. Hij kon niet hebben dat iemand anders ziek was, dan kreeg hij letterlijk uitslag van de jaloezie. Dus stuurde ze hem weg en er zat voor de arme Toby, in zijn huidige toestand, weinig anders op dan te gehoorzamen.

Het was tijd om te vertrekken, het reisseizoen ving aan. Ze hadden geluk gehad, ze hadden veel gereisd, naar het zuiden, weg van Engeland, vochtig land van plumpudding, kroningen en vette jus. Maar nu moest ze vertrekken uit dít buitenland van metrische PTT, totale aftakeling en rommel onderin een handtas. Zonder poespas als het even kon.

Even later, zichzelf vergetend, wilde ze Toby roepen, vragen haar hand vast te houden. Maar hij was er niet, de ouwe spitsboef. Ze miste hem zo. Goed gezelschap is het halve werk.

De verfomfaaide mus
Konstantin Paustovski
(Vertaling Marko Fondse)

Op de oude wandklok hief de smid, van ijzer en niet groter dan een tinnen soldaatje, zijn hamer. Het uurwerk knarste, het smidje haalde uit en deed zijn hamer neerkomen op een minuscuul bronzen aambeeld. Een schielijke klank repte zich door het vertrek en rolde onder de boekenkast om daar te versterven.

Acht malen raakte de smid het aambeeld. Hij wilde nog een negende slag geven, maar zijn arm stokte en bleef in de lucht hangen. Zo stond hij dan een heel uur lang, de arm geheven, totdat het tijdstip voor de negen slagen op het aambeeld zou aanbreken.

Masja stond uit het raam te turen en wachtte zich wel óm te kijken. Als je even omkeek, werd Petrovna, de kinderjuffrouw, vast en zeker wakker en zou haar naar bed sturen.

Petrovna zat te soezen op de sofa en marna was als altijd naar de schouwburg. Zij was balletdanseres, maar Masja eens meenemen naar de schouwburg deed ze nooit.

Die schouwburg was een kolossaal gebouw met stenen pilaren. Hoog op het dak zag je een stel gietijzeren paarden steigeren. Die werden in bedwang gehouden door een man met omkranste slapen; dat moest wel een heel sterke en dappere man zijn. Hij had de vurige dieren nog net voor de dakrand tot staan weten te brengen. Hun hoeven hingen al boven het plein. Masja stelde zich wel eens voor wat een opschudding er zou ontstaan als de man de ijzeren rossen eens niet langer in bedwang had. Dan zouden ze neerstorten op het plein en met veel geraas en gedender pardoes langs de verkeersagenten wegstuiven.

De laatste dagen was mama aldoor uit haar doen geweest. Ze werkte aan de première van Assepoester en had beloofd dat Petrovna en Masja voor die gelegenheid mee mochten. Twee dagen voor het schouwspel had zij uit haar kist een bloemtuiltje van ragfijn geblazen glas tevoorschijn gehaald. Dat was een cadeautje van Masja's

vader. Hij was zeeman en had dat tuiltje meegebracht uit een ver, ver land.

De oorlog brak uit en Masja's vader werd opgeroepen. Hij bracht een aantal vijandelijke schepen tot zinken en werd zelf ook twee keer bijna in de grond geboord. Hij raakte gewond, maar bracht het er levend van af. En nu was hij alweer ver weg, in een land met de rare naam ‘Kamtsjatka’ en hij zou nog lang niet terugkomen, in de lente pas.

Mama haalde het glazen boeketje tevoorschijn en fluisterde er een paar woordjes tegen. Vreemd was dat, want daarvoor had mama nog nooit met dingen gepraat.

‘Zo,’ fluisterde mama, ‘het is zo ver.’

‘Wat is zo ver?’ vroeg Masja.

‘Jij bent nog te klein om dat te begrijpen,’ antwoordde mama. 'Dit boeketje heb ik van papa gekregen en hij heeft toen gezegd: ‘Als je de première van Assepoester danst, vergeet dan niet het op je japon te spelden na de balscène in het paleis. Dat is dan voor mij een teken dat je op dat moment aan me gedacht hebt.’

‘Ik begrijp het lekker wél,’ zei Masja nijdig.

‘Wat heb jij dan begrepen?’

‘Alles!’ antwoordde Masja en kreeg een kleur, want ze kon het niet uitstaan als iemand haar niet geloofde.

Mama had het boeketje op haar tafel gelegd en gezegd dat Masja er met geen pink aan mocht komen, want je hoefde er maar naar te wijzen en het brak al, zo broos was het.

En nu lag het boeketje achter Masja te glanzen dat het een aard had. Het was zo stil dat alles rondom leek te slapen - het hele gebouw en de tuin daarbuiten en de stenen leeuw die beneden bij de poort zat en steeds heviger wit werd van de sneeuw. De enigen die niet sliepen waren Masja, de centrale verwarming en de winter. Masja tuurde uit het raam, de verwarming zong knus zijn behaaglijke deuntje en de winter strooide sneeuw, alsmaar sneeuw. Die zweefde langs de lantaarnpalen en vlijde zich neer op aarde. Het was onbegrijpelijk dat uit zo'n zwarte hemel zulke witte sneeuw neer kon dwarrelen. En al net zo onbegrijpelijk was het dat hartje winter, terwijl het vroor dat het kraakte, op mama's tafel een mand

met grote rode bloemen zomaar in volle bloei stond. Maar onbegrijpelijker nog dan dat alles was wel die bonte kraai. Die zat daar voor het raam op een boomtak Masja met strakke blik aan te kijken. De kraai zat elke avond te wachten tot Petrovna het tochtraampje open deed om voor de nacht de kamer een beetje te luchten en daarna Masja mee te nemen voor de avondlijke wasbeurt.

Masja en Petrovna waren de kamer nog niet uit of de kraai vloog op naar het tochtraampje, wurmde zich naar binnen, griste het eerste het beste wat hem onder ogen kwam mee en maakte dat hij weg kwam.. In zijn haast vergat hij zijn pootjes even af te vegen aan de mat, zodat hij natte sporen naliet. Als Petrovna dan weer binnen kwam, sloeg Petrovna strijk en zet de handen ineen en riep:

‘Zo'n gauwdief! Wat heeft-ie nu weer achterover gedrukt?’

Ook Masja sloeg dan de handjes ineen en samen met Petrovna ging ze dan haastig op zoek om te zien wat de kraai nu weer gegapt had. Meestal bestond de buit uit een suikerklontje, een stukje gebak of worst..

De kraai huisde in een kraam waarin 's zomers ijs verkocht werd en die voor de winter was dichtgespijkerd. De kraai was een schraper en een nijdas. Met zijn snavel hamerde hij al zijn schatten diep weg in de kieren en spleten van de kraam, want de mussen mochten er eens aankomen.

Een enkele nacht droomde hij wel eens dat de mussen stiekem zijn kraam binnenglipten om van tussen de planken een stukje bevroren worst, een appelschilletje of een snoepwikkeltje van zilverpapier los te peuteren. Dan kraste hij akelig in zijn droom en de agent die vlakbij op een hoek stond, draaide zich om naar het geluid en luisterde aandachtig. Hij had dat nachtelijke gekras al veel vaker gehoord en vond het maar vreemd. Herhaaldelijk was hij al op de kraam afgestevend en, de ogen met de handen beschuttend tegen het lantaarnlicht, had hij naar binnen getuurd.

Maar in de kraam was het donker en al wat hij ontwaarde waren de vage omtrekken van een kapot kratje.

Op zekere dag betrapte de kraai een deerlijk gehavend musje, dat naar de naam ‘Pasjka’ luisterde.

Het waren voor de mussen barre tijden. Haver is schaars geworden

omdat er in de stad bijna geen paard meer over is. In vroeger tijden - Pasjka's grootvader, een oude mus met de bijnaam ‘Tsjiepkin’, had het er wel eens over - toen verdrong zich het mussenvolk dag in dag uit rond de standplaats van de koetsiers, waar de paarden altijd wel wat haver uit hun voederzakken morsten.

Maar nu is het één en al auto in de stad. Die eten geen haver, die staan niet zo lekker met hun kaken te malen, zoals de brave paardebeesten, nee, die drinken een giftig goedje met een gemene lucht. De gelederen der mussen waren gedund. Voor een deel hebben ze de wijk genomen naar het platteland, de paarden achterna, voor een deel naar de havensteden, vanwaar het graan verscheept wordt en waar de mus dan ook een weldoorvoed en vrolijk leventje leidt.

‘Vroeger,’ zo vertelde Tsjiepkin, ‘kwamen wij mussen in zwermen van wel twee-, drieduizend bijeen. Af en toe stoven we als een rukwind op, zodat de mensen en zelfs de paarden schichtig achteruit deinsden en mopperden van: “Goeie genade, sta me bij! Denken die herrieschoppers soms dat ze boven de wet verheven zijn?”

En dan die mussengevechten op de markten! Het dons vloog daar in plukken rond. Daar hoef je vandaag de dag niet meer mee aan te komen...’

De kraai betrapte Pasjka toen hij nog maar net de kraam was binnengeglipt en nog geen kans had gezien om iets uit een spieetje los te peuteren. Hij bewerkte Pasjka's kopje duchtig met zijn snavel. Pasjka rolde ondersteboven en trok een zielig gezicht alsof zijn laatste uur was aangebroken.

De kraai smeet hem de kraam uit en kraste hem een stroom verwensingen na, waarbij al wat mus was het moest ontgelden.

De agent keek op en beende op de kraam af. Pasjka lag in de sneeuw; hij verging van de koppijn en hapte hulpeloos naar adem. ‘Zo zo, zielepiet, heb jij geen huis?’ zei de agent. Hij deed een want uit, stopte Pasjka erin en frommelde hem met want en al in een zak van zijn uniformjas. ‘Een mussenleven is ook niet alles...’

Daar lag Pasjka nu in een jaszak met zijn ogen te knipperen en hij verging van machteloze spijt en honger. En was er nu nog maar een kruimeltje te eten geweest! Maar de agent had geen broodkruimeltjes in zijn zak, alleen maar een paar draadjes tabak, waar je niets

aan had.

Het werd ochtend en Petrovna ging met Masja wandelen in het park. De agent riep Masja met opgeheven vinger bij zich en vroeg haar op gestrenge toon:

‘Jongedame, had jij niet eens een musje gehad willen hebben? Om groot te brengen?’

Masja antwoordde dat ze dat best zou willen, wat graag zelfs. Toen kwamen er opeens allemaal rimpeltjes op het van de wind blozende gezicht van de agent. Hij schoot in de lach en diepte de want met Pasjka uit zijn zak op.

‘Hier. Neem de want ook maar mee. Anders gaat hij er nog vandoor. Die want breng je straks maar terug. Ik word pas om twaalf uur afgelost.’

Masja nam Pasjka mee naar huis, streek met een borsteltje zijn veertjes glad, gaf hem iets te eten en liet hem toen los. Pasjka ging op de rand van een schoteltje thee zitten, nipte er wat van, streek

daarna neer op het hoofd van de smid en zou bijna ingedommeld zijn, maar de smid kreeg er tenslotte schoon genoeg van; hij haalde uit met zijn hamertje en wilde Pasjka een klap geven. Pasjka zocht klapwiekend een goed heenkomen op het hoofd van meneer Krylov, de dichter die zulke mooie fabels geschreven heeft. Meneer Krylov was van brons en spekglad, zodat Pasjka nauwelijks houvast aan hem had. Maar de smid begon in zijn woede toch op zijn aanbeeld te slaan, elf keer maar liefst.

Pasjka bleef de hele dag bij Masja logeren en zo kwam het dat hij die avond zag hoe de oude kraai door het tochtraampje vloog en een gerookte viskop van tafel stal. Hij had zich verschanst achter de mand met de rode bloemen en hield zich daar o zo rustig.

Sindsdien vloog Pasjka iedere dag bij Masja langs om zijn kruimeltje te pikken en piekerde zich suf hoe hij haar zijn dankbaarheid kon laten blijken. Op een dag kwam hij aanzetten met een bevroren oorwurm voor Masja - die had hij in het park gevonden. Maar die at Masja niet, daar begon ze niet aan, en Petrovna mikte de oorwurm foeterend uit het raam.

Daarna begon Pasjka, om de kraai dwars te zitten, heel listig allerlei gestolen goed uit de kraam weg te slepen en naar Masja terug te brengen. De ene keer was dat een verpieterd schuimpje, dan weer een stukje pasteideeg of een kleurig snoepwikkeltje.

Blijkbaar ging de kraai niet alleen bij Masja op rooftocht uit, maar ook in andere huizen, want af en toe sloeg Pasjka de plank mis en kwam aanzetten met andermans spullen; zoals een kammetje, een speelkaart - klavervrouw - of het gouden pennetje van een vulpenhouder.

Het was weer avond. Dit maal scheen Petrovna maar niet wakker te willen worden. Masja was toch zo benieuwd om eens te zien hoe de kraai zich door het tochtraampje naar binnen werkte. Dat had ze nog nooit meegemaakt.

Masja klauterde op een stoel, deed het raampje open en verstopte zich achter de kast. Eerst dwarrelden er alleen maar grote sneeuw-vlokken naar binnen die op de vloer wegsmolten, maar even later klonk er opeens een schurend geluid. Daar wurmde de kraai zich zowaar de kamer in, sprong op mama's tafel, bekeek zichzelf uitge-

breid in de toiletspiegel, zette een krop op bij het zien van zijn eigen boosaardig evenbeeld, kraste eens flink, vatte omzichtig het glazen tuiltje in zijn snavel en vloog toen het raam uit.

Masja gaf een gilletje. Petrovna werd er wakker van. ‘O,’ riep ze uit en zei toen een heleboel lelijke woordjes. En toen mama uit de schouwburg terugkwam kreeg ze zo'n verschrikkelijke huilbui, dat Masja van de weeromstuit begon mee te huilen. Maar Petrovna zei dat het geen doodwond was en dat het glazen bloemstukje nog best terecht kon komen, als die misselijke kraai het tenminste niet in de sneeuw had laten vallen.

De volgende morgen kwam Pasjka weer aangevlogen. Hij ging zitten uitblazen op het hoofd van meneer Krylov, hoorde het verhaal over het gestolen tuiltje aan, en dook in zijn veren om het eens goed op zich in te laten werken.

Toen mama later op de dag naar de schouwburg ging om te repeteren, vloog Pasjka achter haar aan en verloor haar geen moment uit het oog. Af en toe streek hij eens neer op een uithangbord, een lantaarnpaal of een boomtak, en zo bereikte hij tenslotte het theater. Daar posteerde hij zich een poosje op de snuit van zo'n gietijzeren paard om zijn snaveltje te poetsen. Hij veegde met zijn pootje een traantje weg, tjilpte wat en was toen opeens verdwenen.

Die avond deed mama Masja haar mooiste witte boezelaar voor, Petrovna drapeerde een bruinsatijnen omslagdoek om de schouders en zo reden ze gedrieën naar de schouwburg. Inmiddels had Pasjka in opdracht van Tsjiepkin alle mussen uit de omgeving opgetrommeld voor een gezamenlijke aanval op de kraaiekraam, waarin het glazen bloemstukje verborgen moest zijn.

De mussen durfden natuurlijk niet rechtstreeks tot de aanval over te gaan, maar hadden zich her en der over de naburige daken verspreid en twee uur lang de kraai zitten treiteren. Ze dachten hem zo wel kwaad te krijgen en uit zijn tent te kunnen lokken. Dan konden ze hem met zijn allen tegelijk bestoken in een straatgevecht, want dan had je meer de ruimte dan in die nauwe kraam. Maar die uitgekookte kraai bleef zitten waar hij zat, hij kende de mussen en hun gemene streken.

Tenslotte raapten de mussen al hun moed bij elkaar en hipten een

voor een de kraam binnen. En daar brak me het lieve leven los. Door alle herrie en geklapwiek zag het alras zwart van de mensen rondom de kraam.

Ook de agent kwam toesnellen. Hij tuurde naar binnen en deinsde achteruit. Het mussendons stoof in plukken rond en daarin viel niets te onderscheiden.

Toe maar!' zei de agent. 'Dat gaat helemaal volgens het boekje, geen generaal die ze dat verbetert!-

Daarna begon hij de planken waarmee de kraam was dichtgespijkerd los te wrikken om zich toegang te verschaffen en paal en perk te stellen aan het gevecht.

Tezelfdertijd gaf in de schouwburg een rijzige man met zijn bleke hand een teken, waarop de violen en cello's zacht trillend inzetten. De man gebaarde met de hand en terwijl het geluid van de muziek aanzwol, kwam er beweging in het zware fluwelen doek, dat moeiteloos uiteen week, en daar zag Masja een vorstelijk ingericht en zonovergoten vertrek, met daarin de monsterlijke stiefzuster en de boze stiefmoeder, en haar eigen mamaatje, in een vaalgrijs afdankertje, tengertjes en o zo mooi.

‘Assepoes!’ riep Masja met een onderdrukt kreetje, en van toen af zat ze helemaal aan het toneel gekluisterd.

Daar, in het maanlicht, in een glans van roze, blauw en goud, verhief zich het paleis. En mama die naar buiten snelde, verloor haar glazen muiltje op de treden van het bordes.

En wat fijn was het dat de muziek zo helemaal meeleefde met het verdriet en de vreugde van mama, net alsof al die violen, hobo's, fluiten en trombones brave levende wezens waren, die het beste met haar voor hadden, net als die lange meneer met het dirigeerstokje. Die had het er zo druk mee, dat hij niet eens ook maar één keertje omkeek, de zaal in.

En dat was erg jammer, want de zaal zat vol kinderen met rode koontjes van verrukking.

Zelfs de oude zaalwachters, die anders nooit een voorstelling bekijken, maar bij de gangdeuren staan met stapeltjes programma's en van die grote zwarte toneelkijkers, zelfs die zaalwachters kwamen nu op hun tenen de zaal in en lieten de deuren op een kiertje aan

staan om naar marna te kijken. Een van hen wreef zelfs de tranen uit zijn ogen. Geen wonder dat hij het te kwaad kreeg, want die daar zo prachtig danste, was de dochter van zijn overleden vriend, een collega, ook een zaalwachter, net als hij.

En toen, bij het eind van de voorstelling, toen de muziek het geluk bezong, zo opgetogen en jubelend dat de mensen ervan moesten glimlachen, al begrepen ze de tranen van de toch zo gelukkige Assepoester niet helemaal, - juist op dat moment kwam, na een zwerftocht door het trappenhuis van de schouwburg, een kleine, deerlijk verfomfaaide mus de zaal in stuiven. Je zag meteen dat hij juist aan een barre vechtpartij ontkomen was.

Van de wijs gebracht door de honderden schouwburglichten, cirkelde hij boven het toneel en iedereen zag dat hij in zijn snaveltje iets oogverblindends meevoerde, een kristallen twijgje leek het wel.

Door de zaal ging een geroezemoes dat weer verstomde. De dirigent hief zijn hand en tikte af. De achterste rijen kwamen overeind om beter te kunnen zien wat zich daar afspeelde op de planken. De mus wiekte op Assepoester toe. Zij strekte de handen naar hem uit en het musje liet in zijn vlucht een glazen tuiltje in die geopende handen vallen. Met trilvingers bevestigde Assepoester het aan haar

japon. De dirigent zwaaide met zijn stokje en het orkest barstte los. Van het applaus begonnen de zaallichten te schudden. De mus fladderde omhoog, de koepel van de zaal in, en streek neer op de kroonluchter, om zijn in het gevecht gehavende pluimage te fatsoeneren. Assepoester bleef maar buigen en lachen en het was dat Masja beter wist, anders had ze nooit geraden dat die Assepoester haar eigen mama was. En later, thuis, toen de lichten al uit waren, toen het nachtelijk duister bezit van de kamer genomen had en elk beduidde te gaan slapen, vroeg Masja, al half uit dromenland, aan haar mama: 'Toen je het boeketje opspeldde, heb je toen aan papa gedacht?'

'Jazeker,' antwoordde mama na een korte pauze.

'Waarom huil je dan?'

'Omdat ik blij ben dat er zulke mensen bestaan als jouw papa.'

'Hoe kan dat nou!' sputterde Masja nog. 'Als je blij bent, dan lach je.'

'Ja, als je een beetje blij bent, dan lach je,' antwoordde mama. 'Maar als je heel erg blij bent, dan moet je huilen. En nu moet je gaan slapen.'

Maar Masja was al ingeslapen. Ook Petrovna sliep. Mama liep naar het venster. Op een tak voor het raam zat ook Pasjka te slapen. Hoe stil was de wereld. En de sneeuw die in grote vlokken zonder ophouden uit de hemel neer bleef dalen, verdiepte die stilte nog. En mama bepeinsde dat gelukkige dromen en sprookjes net als sneeuw neerdalen over de mensen.

Noot:
Van Konstantín Paustovski (Moskou, 1892-1968) verschenen al voor de Tweede Wereldoorlog de werken 'Kolchis' en 'De baai van Kara-Boegas' in vertalingen van Karel van het Reve, die daarmee het record jeugdvertalen op zijn naam bracht. In vertaling van Wim Hartog verschenen bij de Arbeiderspers in de reeks Privé-domein drie van de zes delen 'Levensverhaal': 'Begin van een onbekend tijdperk', 'Onrustige jeugd' en 'Verre jaren'. Paustovski geldt als een van de grootste stilisten van het moderne Rusland en vooral ook als een van de meest integere persoonlijkheden.

De derde krans
Kostas Tachtsis

Nou is het genoeg geweest, ik hou het niet meer uit met haar!... Here God, wat een plaag heeft u mij gezonden! Wat heb ik verkeerd gedaan dat u mij zo wreed straft? Hoe lang nog zal ik met haar opgescheept zitten? Hoe lang nog ben ik verplicht haar te verdragen, tegen haar smoel aan te kijken, haar stem te horen, hoe lang nog? Zal er dan nooit eens een man opduiken die stom genoeg is om met haar te trouwen? Zal ik dan nooit eens van dat misbaksel afkomen dat haar vader mij heeft nagelaten om wraak op mij te nemen? Hel en verdoemenis aan hen die mij hebben tegengehouden toen ik abortus wilde plegen.

Maar wat zit ik op hen te vloeken? Zij zijn dood. En het is ook niet hun schuld. Eigen schuld dat ik naar ze geluisterd heb. In dat soort zaken moet je alleen naar jezelf luisteren, verder heeft niemand er iets mee te maken!... Zolang het nog een kind was, troostte ik mij met de gedachte dat ze met de jaren wel zou veranderen. ‘Ze verandert nog wel!’ zei ik. ‘Ze trekt wel bij. En per slot van rekening zal ze vroeg of laat een keer trouwen. Zal iemand anders die last overnemen.’ Ja, kom nou! Valse hoop. Als er niet snel wat verandert, zie ik voor haar de rol van oude vrijster weggelegd. En hoe kan dat ook anders met zo iemand als zij is? Ach, het is allemaal de schuld van dat monster, van die Erasmia, die heeft haar te gronde gericht met al dat gepreek van haar. Zoals zij zich kleedt, zoals ze doet en praat, ik vraag je, dat beneemt toch elke man de lust zich aan haar te verlekkeren? Geen man toch zal haar de moeder van zijn kinderen willen maken met die belachelijke ideeën van haar, met haar neuroses? Met haar eczeem waar ze aldoor aan zit te krabben, zodat het niet dichtgaat? Ze zal helaas overblijven, en ik weet niet voor wie mij dat meer moet spijten: voor mijzelf of voor haar. Want ik kan hier nou wel van alles bewe-

ren, maar ik wil er niet om liegen: ik ben haar moeder en ik heb met haar te doen.

Maar ik heb ook met mijzelf te doen. Elke keer dat ik mij over haar opwind, word ik gek van de pijn, van mijn maagzweer. ‘God mag je dan bij je geboorte geen schoonheid hebben meegegeven,’ zeg ik tegen haar, ‘maar kleed je dan tenminste wat opvallender, wie weet strik je nog eens iemand!’ Maar helaas lijkt ze ook in dat opzicht niet op mij. Ik wil niet beweren dat ik mooi ben, maar ik wist altijd de aandacht te trekken. Ik wist mij altijd goed te kleden. Op haar leeftijd kon ik er aan elke vinger één krijgen. Als ik langskwam, draaiden de hoofden van de mannen mee als zonnebloemen met de zon. Maar ik zag er dan ook wel even wat anders uit dan dat wangedrocht. Ik zou verdomme wel eens willen weten van wie ze dat nou heeft. Van mij niet in elk geval, van haar grootmoeder niet, van haar grootvader ook zeker niet, van haar vader wel het allerminst. Hij mag dan een stuk schoelje geweest zijn, hij mag dan gedaan hebben wat hij gedaan heeft, maar hij was een man van de wereld. Hij was mooi - mooier dan had gemoeten...

Nee, mooi ben ik niet! Maar ik weet wat leven is. Welke vrouw van mijn leeftijd ziet er nou nog zo goed uit als ik? Al mijn vriendinnen en al mijn klasgenoten van het Arsakio-gymnasium zijn al oud geworden. Ik schrik ervan als ik ze op straat tegenkom. 't Zijn al oma's!... Niet omdat ze kleinkinderen hebben - Julia heeft er geen - maar omdat ze zich verwaarloosd hebben. Ze hebben geen weerstand geboden aan de ouderdom. Het lichaam wordt niet ouder als het hart dat niet eerst doet. ‘Laat m'n dochters het er nu maar van nemen!’ zeggen ze. ‘Laat ze maar gaan dansen en plezier maken! Ik heb m'n portie wel gehad!’ Maar dat kunnen zíj zeggen, zíj hebben kinderen die het waard zijn dat je je voor ze wegcijfert. En niet zo'n Maria! Zij weten niet wat het wil zeggen als je zo'n dochter als Maria hebt. Daarom neem ik het ze ook niet kwalijk als ze mij verwijten dat ik hertrouwd ben, in plaats van te proberen háár aan de man te brengen. Zij kunnen dat niet weten, maar in die tijd dat ik besloot de sprong te wagen en met Thodoros te trouwen, heb ik alle voors en tegens zorgvuldig afgewogen. Maria, zei ik bij mezelf, is net een schipbreukeling die aan het verdrinken is... Als ik een

poging doe haar te redden, zal ze mij ook naar de bodem meesleuren. Laat ik mijzelf eerst maar eens redden, dan heeft zij nog de tijd eerst eens wat ouder te worden, een beetje volwassener. ‘Zorg dat ze trouwt,’ zeiden ze allemaal, 'en je zult zien dat ze onherkenbaar verandert. Moet ík zorgen dat ze trouwt? Is ze niet in staat om zelf een man op te scharrelen? Moet ik die haar op een presenteerblaadje komen brengen? Ik had op haar leeftijd wel tien mannen tegelijk die mij het hof maakten. Waar ik mij maar vertoonde, hingen ze aan mijn rokken. Ik had maar hoeven zeggen: ‘Ik neem jou,’ en hij zou gerend hebben!... Hoe kon ik dan zo stom zijn, zullen jullie zeggen, tegen Fotis op te lopen, maar dat is een ander verhaal. Daar denk ik maar liever niet aan terug, want dan raak ik nog meer van streek. Misschien - zeg ik wel eens bij mijzelf - was het door God beschikt dat ik met hem zou trouwen, om mij al die ellende te geven die ik heb doorgemaakt. Beschikt dat ik die Medusa ter wereld zou brengen!... Andere keren denk ik weer dat het noch de schuld van God is, noch van het lot. Het is mijn eigen schuld en van niemand anders! Ik was een koppig ding en heb mijn wil doorgedreven. Ik zei: ‘Met hem ga ik trouwen,’ en ik bén met hem getrouwd. Uit koppigheid. Juist omdat niemand bij mij thuis hem moest. Zelfs mijn vader zaliger niet, die toch altijd zo voorzichtig was in zijn oordeel. Ik was niet van plan hen nog eens zich te laten bemoeien met mijn zaken en met mijn leven, zoals ze dat in het verleden hadden gedaan. Zij hadden mij al genoeg in de wielen gereden met hun bemoeizucht toen met Arjyris. Ik was geen achttien meer zoals toen. Zesentwintig was ik, onafhankelijk, en vastbesloten mijn zin door te zetten, ik heb het mijzelf op de hals gehaald!...

Maar alles goed en wel. Ieder mens maakt wel eens een fout in zijn leven. Moet ík daarom tot in der eeuwigheid boeten voor die stomme fout? Hoeveel jaren heb ik nog te leven? Tien? Twintig? Wie zal het zeggen! Het kan maar zó gebeuren dat ik vandaag de stad in ga en overreden word door een van die auto's die als duivels door de stad scheuren. Maar zelfs al heb ik nog maar een uur te leven, zal ik het leven zoals ík het wil! Er is geen kijk op dat Galatia nog een nieuwe Nina op de wereld zal zetten. Die ligt al diep onder de grond.

Ik wil wel eens leven zonder dat gekanker van haar om mij heen, een beetje tot mijzelf komen, aan belangrijker dingen kunnen denken dan die eeuwige Maria - mijn God, zult u dat genot nou nooit eens aan mij schenken?

Ze heeft het nu al twee of drie dagen aan de stok met Thodoros. Om de zoveel tijd heeft ze zo'n aanval, dan is ze door het dolle heen. Ze smijt hem de deuren in zijn gezicht. Ze weigert met ons aan tafel te eten. Als hij er niet bij is, begint ze op hem te scheiden; niets laat ze van hem heel, van hem niet en van zijn familie niet, zonder dat die arme ziel ook maar de geringste aanleiding heeft gegeven. Ze is jaloers op mij, dat kreng, hoe moet je het anders uitleggen? 'Als je dan zo graag een man wilt,' zei ik vandaag nog tegen haar, 'ga dan naar het park en zoek daar een of andere sladood uit!... Het park is hier vlakbij, twee stappen maar. Zoek daar een of andere matroos uit om je vuur te blussen! Ik hoef hem toch niet voor je te gaan halen? Op jouw leeftijd had ik niet alleen jou al ter wereld gebracht, ik was al weer bezig voor de tweede keer te trouwen! Vooruit!' zei ik tegen haar, 'kleed je eens mooi aan en ga er op uit, en ik zweer je bij mijn vader zaliger, de man van wie ik het meest van al op deze wereld heb gehouden: met wie je ook thuis komt, ja, wat voor kerel het ook is die je aan mij voor komt stellen: "Deze heer is mijn vriend, mijn verloofde of mijn man," ik zal niet de geringste tegenwerping maken, ik zal ook niet dát van een mening uitspreken! En ik maak er nog tien buigingen bij ook. *Ik* zal niet met hem trouwen. Met hem slapen. Jij zult met hem slapen. Maar kijk wél even uit dat hij je niet te grazen neemt - want snotneuzen als jij laten zich meestal te grazen nemen - en er met je bruidsschat vandoor gaat en jou laat zitten: zit ik behalve met jou ook nog met een of andere bastaard opgezadeld! Kleed je aan,' zei ik, 'en ga er op uit, ik wil je niet meer zien! En als je dan geen man wilt - want zo onevenwichtig ben je wel, je weet zelf niet wat je met je leven wilt - ga dan in het klooster. Er zijn er nog een paar van. Naar de heilige Maria in Keratea! Word dan non, net als Erasmia, jouw grote voorbeeld. Heeft je vader je soms met opzet aan mij nagelaten met de opdracht mij het leven te vergallen? Vooruit, kleed je aan! Doe tenminste iets, wat je dan ook maar wilt. Maar weet één ding.

Ik waarschuw je voor de laatste keen maak mij niet nog een keer zo van streek als vandaag, en nog wel waar Thodoros bij is, want ik vermoord je, ik sla je in elkaar. Waag het niet nog eens de foto's van mijn vader en van Ekavi van de wand van de voorkamer te halen! De lijsten mogen dan lelijk zijn. Het mag dan ouderwets zijn foto's aan de wand te hebben. Zolang ík leef, is dit míjn huis! Ik ben hier de vrouw des huizes en ik zal hier aan de wand hangen wat ík wil, begrepen? Als je, wat ik hopen mag, nog eens trouwt en je eigen huis gaat inrichten, of als ik de pijp uitga, zoals jij dat zegt, en jij mijn erfenis krijgt - en zoals jij mij steeds van streek maakt, zal die erfenis niet lang op zich laten wachten - hang dan maar aan de muur wat je wilt!... Maar zolang ik nog in leven ben en ogen heb om te zien, wil ik naar de foto's kijken van de mensen die om mij gaven, en die helaas gestorven zijn en mij alleen met jou hebben laten zitten, om mij door jou het leven te laten vergallen, heks die je bent!' zei ik tegen haar en ik ging de foto's van vader en van Ekavi weer op hun plaats hangen.

Toen ze dat zag, schuimbekte ze: Welja, pas maar op dat ze je schoonmoeder niet beledigen, dat viswijf!' En ik weer: 'Jij bent zelf een viswijf en zo zie je er uit ook.' Dat was het begin van onze ruzie vandaag. 'Jij bent zelf een viswijf en zo zie je er uit ook,' zei ik, en zo gingen we nog even door. Het scheelde weinig of we waren elkaar in de haren gevlogen. Ik was des duivels, want ik weet dat zij Ekavi met opzet uitscheldt om mij op de kast te krijgen. Want je moet wel begrijpen: als Thodoros hoort dat zij zijn moeder voor viswijf uitmaakt, veegt hij de vloer met haar aan. En wie zal dan weer helemaal van streek zijn? Wie anders dan ik en dan hij? O nee, Maria heus niet. Maria leeft van ruzies, die kan niet zonder.

Maar ook als Thodoros niet in het spel was: zolang ik leef wens ik de foto van Ekavi op zijn plaats te zien. Niet omdat het mijn schoonmoeder is. Welke schoondochter houdt van haar schoonmoeder? God weet dat als zij nog geleefd had, ik er niet over gepiekerd had met Thodoros te trouwen. Ze mag dan de beste vriendin van de wereld zijn geweest, voor schoonmoeder was ze ongeschikt. Ik kon dat beter weten dan wie ook. Zoals zij er psychisch aan toe was die laatste jaren, was ze niet meer in staat tot enige menselijke relatie.

Ze was niet meer de oude Ekavi, met haar grapjes, met haar geloof in het leven en de mensen, de Ekavi aan wie je je verdriet vertelde en die je raad gaf zoals alleen zij dat kon. Oh nee! Als zij nog geleefd had in die tijd toen Thodoros uit het Midden-Oosten terugkeerde, was ik niet eens op het idee gekomen met hem te trouwen en haar schoondochter te worden. Dat zou belachelijk geweest zijn. Onvoorstelbaar. Het was onontkoombaar op ruzies uitgedraaid. Daargelaten nog hoe de mensen ons hadden uitgelachen. Zelfs nu kom ik nog wel eens mensen uit die tijd tegen die ik al in jaren niet meer gezien had en die zeggen: ‘Stel je nou toch eens voor, Nina, had je ooit gedacht dat je nog eens haar schoondochter zou worden?’ En dat zeggen ze op zo'n ironische toon. Als ik niet deed of ik dat niet merkte, zou ik met iedereen ruzie moeten maken. Heeft één van die vrouwen Ekavi gekend? Soms gebeurt het míj zelfs dat ik eraan twijfel of ik haar wel gekend heb, en dan hebben wij nog wel lief en leed gedeeld...

Sommige vrouwen vonden haar wel vermakelijk. Andere keken op haar neer, zoals die snob van een Julia. Die kon maar niet begrijpen hoe ik het zo goed kon vinden met Ekavi. Ze heeft het mij nooit ronduit gezegd, maar altijd wel met omwegen. ‘Jij lieve Maria, jij hebt toch zo'n goed hart!’ zei ze altijd. 'Jij stelt je huis ook voor *iedereen* open. Ik zeg altijd tegen Lilika: ‘Nina heeft het beste hart van de hele wereld.’ Zij kon maar niet begrijpen hoe het mogelijk was dat ik het gezelschap van Ekavi liever had dan dat van haar of mevrouw Karousou.

Martha zag haar als een paljas, en op een keer zei ze ook: ‘Jij bent net als die keizers die er een nar op nahielden.’ Al deed ze dan nog zo geleerd, ze kon maar niet begrijpen wat Ekavi er soms toe bracht zich *ook wel eens* als een paljas te gedragen, uit nederigheid. Ekavi vond het heerlijk haar leven te dramatiseren, maar hoe meer ze dat deed, hoe meer ze er ook de draak mee stak. En altijd ten koste van zichzelf, nooit van anderen.

Wat tante Katinko aangaat, met haar preutsheid en belachelijke principes omtrent de zedelijkheid, het was niet meer dan natuurlijk dat zij Ekavi zag als de verpersoonlijking van de duivel op aarde. Aan één kant had ze ook wel gelijk: Ekavi was óók de duivel. Maar

tegelijk ook god, een heilige, en niemand kan dat beter weten dan ik die haar hele geschiedenis tot het eind heb meegemaakt, die haar hart heb gekend zoals zelfs haar kinderen het niet gekend hebben!...

Haar kinderen, pfff! Ik, met mijn dochter, kan weten dat van al Gods schepselen misschien wel niemand op deze wereld ons minder kan begrijpen dan die uit ons lichaam zijn voortgekomen. En als dat allemaal nog niet genoeg reden voor mij is om haar foto te willen zien, laten we dan zeggen dat ik het doe omdat wij samen onvergetelijke ogenblikken hebben doorgemaakt. Ik heb mijn hart bij haar uitgestort zoals ik dat bij mijn moeder nog nooit gedaan heb. Want na alle siechte ervaringen met haar eigen dochter en ook met haar andere kinderen (Polyxeni heeft haar op het eind niet beter behandeld dan Eleni) was zij de enige van mijn familie en vrienden die vanuit het diepst van haar hart met mij meevoelde. De enige die deel had aan mijn verdriet, die mijn verbittering begreep die ik voelde om het kwade lot dat mij getroffen had - zo'n gedrocht ter wereld te brengen!...

Noot:
Dit is het eerste hoofdstuk van 'Totríto steféni'. Op verzoek van de redactie berichtte de Amsterdamse hoogleraar Nieuw-Grieks het volgende: Kóstas Tachtsís (geb. 1927) is afkomstig uit Thessaloniki, maar woont al van jongs af in Athene. Hij debuteerde als dichter (1954), maar dankt zijn naam aan de in 1962, verschenen roman 'To tríto steféni' ('De derde krans', eigenlijk 'bruidskrans', waarmee het huwelijk wordt aangeduid). Het boek is vertaald in het Engels en Frans. In Engeland verscheen het als Penguin-book.
Hero Hokwerda, die dit fragment vertaalde, is ook de vertaler van Dimitris Chatzis' 'Het dubbele boek ('To dipló vivlío), uitgegeven bij Bert Bakker, 1979, dat geldt als een hoogtepunt van de recente Griekse literatuur. Hero Hokwerda vertaalde ook Nederlandse kinderboeken in het Grieks.

Vertaalde poëzie

Het model
W.H. Auden
(*vertaling Peter Verstegen*)

Meestal is handlezen, net als een handschrift of gezichten lezen
Een soort vertalen, want er is zo menig verleider geweest
Die een heer leek te wezen,
Het fronsend schoolmeisje snakt misschien wel naar
Een uitnodiging; maar
't Fysiek van deze oude dame geeft juist inzicht in haar geest.

Ook zonder Rorschach of Binet ziet zelfs een dwaas aan haar
Dat het goed met haar gaat, dat ze leeft;
Want als je tachtig jaar
En ook al is het nog zo'n beetje hebberig bent,
Ben je een zwaar patiënt,
Iemand aan wie één dag van wanhoop al meteen de doodklap geeft:

Of de stad ooit schuimwijn dronk uit haar schoentjes of dat
Ze gouvernante was, goed aangeschreven
In christelijke kring, of ze 'n man had gehad
Die haar verwende, of een zoon die niet meer leeft,
Dat is nu alles één. Zij heeft
Water ook is gebeurd overleefd; ze wérd; ze heeft vergeven.

Dus de schilder kan doen wat hij wil, haar een Engels park geven,
Rijstvelden in China, of een afbraakpand,
Lichte of donkere lucht, dat is om 't even,
Groen pluche als achtergrond of een rode baksteenmuur.
Zij geeft de dingen rust en duur,
Door haar zie je hun wezenlijke, menselijke kant.

Ode op een Griekse urn
John Keats
(vertaling Wiebe Hogendoorn)

Bruid van de rust, jij bent nog ongerept,
  Pleegkind van stilte en van trage tijd,
Bos-chroniqueuse, die legenden schept
  En bloemrijker dan onze strofen zijt:
Welk bladomzoomd verhaal waart om jouw leest
  Van mens of god, of god én sterveling,
    In Tempe of Arcadië's heuvelland?
Wie zijn zij? Welke meisjes zijn bevreesd?
  Welke bezeten jacht en worsteling?
    Rietfluit en rinkelbom? Vervoeringsbrand?

Zoet is muziek, zoeter een melodie
  Die men niet hoort; speel dus, jij zachte fluit,
Niet voor 't zintuiglijk oor, maar wijsjes die
  De geest vertederen zonder geluid.
Jij knaap onder de bomen kunt je lied
  Niet staken, dat geboomte wordt nooit kaal;
    Stout Minnaar, nimmer is een kus je loon,
Hoe dicht je haar benadert - maar treur niet:
  Zij kan niet welken, schoon jij 't doel niet haalt,
    Jij blijft verliefd, en zij voor immer schoon!

O blijde blijde takken! die steeds bloeit,
Die nooit het afscheid van de lente ziet;
En blijde muzikant, die onvermoeid
Voor immer fluit het immer nieuwe lied;
Blijder verliefdheid! blijder, meer dan blij!
Voor immer warm en nimmer toch verzaad,
Voor immer smachtend en voor immer jong;
De ademende hartstocht ver voorbij,
Die het hart zat en droevig achterlaat,
Het voorhoofd brandend en verschroeid de tong.

Wie zijn die ommegang van offeraars?
Mysterieuse priester, naar welk groen
Altaar leid jij die luid loeiende vaars,
Haar zijden flank getooid met een festoen?
Welk stadje aan de zee of de rivier,
Of welk bergdorpje met zijn vredig fort
Verlaat dit volk, deez' vrome morgentijd?
En zwijgend stadje, in jouw straten wordt
Het stil, voorgoed; geen sterveling keert weer
En meldt de reden van je eenzaamheid.

Attisch maaksel! Schone statuur! Met rand
Van marmeren mannen en meisjes bedekt,
Met boomtakken en de vertrapte plant;
Jij stille vorm, die ons aan 't brein onttrekt,
Net als de eeuwigheid: Koud Herdersdicht!
Als dit geslacht oud en verteerd zijn zal,
Blijf jij, door telkens ander leed ontmoet,
Bestaan, vriend voor de mens, tot wie je zegt:
‘Schoonheid is waarheid, waarheid schoonheid’, - al
Wat je op aarde weet en weten moet.

Vier gedichten uit *Steen* (1916)
Osip Mandelstam (1891 - 1938)
(vertaling Marko Fondse)

Niet gebaat is het met spraak en woord.
Niets bestaat wat het te leren hoort.

Droevig als het is, is zo al goed
van het dier het donkere gemoed.

Niets heeft het te leren ooit begeerd,
spreken heeft het dan ook niet geleerd.

In de kruiving van het zeeravijn
zwemt het als de dartele dolfijn.

1909

Ik kreeg een lijf - wat zal ik ermee zijn,
met dit zo zeer zichzelf en zo het mijn?

De stille vreugd van ademen, bestaan -
zeg mij naar wie mijn dank daarvoor moet gaan?

En bloem ben ik en hovenier ineen,
in 's werelds kerker ben ik niet alleen.

Mijn vochte adem die zijn warmte blaast
heeft reeds het glas der eeuwigheid bewaasd.

Het glas waarop zich ingrift mijn schriftuur,
ononderkenbaar nog op korte duur.

Laat het; de troebeling trekt op temet, -
de tedere schriftuur blijft onverlet.

1909

Schelp

Je denkt het ook wel zonder mij te klaren,
nacht; uit diepe wereldkolken opgewoeld,
werd ik zonder parels, enkel schelp maar,
aan je vloedlijn aangespoeld.

Je golven schuim je, niet te deren,
en oninschikkelijk zingt je taal,
maar minnen zul je ooit, waarderen,
de broze leugen van mijn schaal.

Je zult naast haar in 't zand je vlijen,
haar hullend in je breed gewaad,
en onverpoosd haar huwen aan 't gebeier
dat gigantisch door je deining slaat,

en van de broze schaal de wanden,
als woning van het leegstaand hart,
met schuim vol fluisteren tot de randen,
met regen, wind en nevelflard...

1911

Insomnia. Homerus. Zeilen bol en strak.
Ik las de lijst der schepen door tot halverwege.
Die langgerekte sleep, die eens als opgestegen
kraanvogeltrek van Hellas kust opbrak.

Waar zeilt uw vaart, een wig van kranen, heen, -
het goddelijke schuim om vorstelijke hoofden, -
wat verre grens? Zo u de stad geen Helena beloofde,
Achaeïsch mannenvolk, wat ware u Troje alleen?

Homerus, baren - liefde doet het al bewegen.
Wie schenk ik dan gehoor? Homerus laat het woord
aan zwarte zee, die bruisend en rhetorisch voort
stuwt met gedragen golvendreun mijn peluw tegen.

1915

Drie gedichten van Rilke
(vertaling Peter Verstegen)

De courtisane

De Venetiaanse zon zal in mijn haar
goud maken dat van alle alchemie
het sluitstuk vormt. Mijn wenkbrauwbogen die
zich welven als de bruggen, zie ze daar

wegbuigen boven 't zwijgende gevaar
van mijn twee ogen - als een reservoir
waarin de zee, langs een geheim circuit,
't getij van de kanalen volgt. Al wie

mij eenmaal heeft gezien, benijdt mijn hond,
omdat mijn hand, die aan geen vlam zich brandt,
mijn niet te kwetsen, rijk getooide hand,
wel eens verstrooid blijft rusten op zijn vacht -.

Knapen - de trots van menig oud geslacht,
gaan als aan gif te gronde aan mijn mond.

Spaanse danseres

Zoals een zwavelstokje, aangestreken,
rondom trillende tongen uit zal steken
aleer het echt ontvlamt -: zo krijgt haar dans
in't bijzijn van publiek een helle glans,
een hitte die er trillend uit wil breken.

En plotseling is het een vlam die danst.

Zelf zet ze, met één blik, haar haar in brand,
en wervelend, nog onverhoeds gewaagd,
voedt zij die haard van vuur met haar gewaad,
waaruit, als slangen die verschrikt wegwijken,
haar naakte armen waakzaam, klepperend reiken.

En dan, als laat haar 't vuur geen armslag meer,
graait zij het bij elkaar en werpt het neer,
heerszuchtig, met hoogmoedige gebaren,
en kijkt: daar ligt het spartelend ter aarde
en gaat tekeer, nog verre van gedoofd.

Maar zeker van haar zege, met de zoete
groet van een glimlach zelfs, heft zij het hoofd
en stampt het uit, met kleine, harde voeten.

Archaïsche Apollo-tors

Wij hebben nooit zijn schitterend gezicht
gekend, waarin de oogappels ontbloeiden.
Maar zie zijn tors nog als een blaker gloeien
waarin zijn blik, met een wat bleker licht,

glanzend beklijft. Anders zou ons de boeg
van zijn borst niet betoveren; in 't zacht
draaien der lendenen lonkte dan geen lach
naar 't midden dat zijn mannelijkheid droeg.

Anders was dit stuk steen alleen maar romp
onder de lege, steile schouderstomp,
en zou niet glinsteren als roofdierhuid;

en zou niet als een ster losbarsten uit
zijn grenzen: want met heel zijn wezen ziet
hij hoe jij leeft. Zo dóórgaan kun je niet.

Over Nelly Sachs
Nini Brunt

Nelly Sachs werd op 10 december 1891 in Berlijn geboren, als enig kind van een rijke fabrikant. Ze had een zeer beschermde jeugd. Op haar vijftiende verjaardag kreeg ze ‘Gösta Berling’ van Selma Lagerlöf; ze werd zo getroffen door dit boek dat ze een brief aan Lagerlöf schreef. Deze brief was het begin van een geregelde correspondentie.

Op haar zeventiende jaar begon Nelly Sachs sprookjes en gedichten te schrijven in de romantische stijl van die tijd, niet weinig beïnvloed door Lagerlöf. De relatie met Lagerlöf heeft later waarschijnlijk haar leven gered; toen Hitler in Duitsland aan het bewind kwam, liep Nelly Sachs als schrijfster en als jodin groot gevaar; op voorspraak van Lagerlöf en met hulp van het Zweedse koningshuis kon zij in 1940 met haar oude moeder naar Zweden ontkomen. Al haar familieleden en haar geliefde kwamen in concentratiekampen om. In 1943 begint ze opnieuw te schrijven, maar ze heeft zich dan volledig gedistancieerd van het literaire werk dat ze in Duitsland schreef. Het eerste vers dat ze publiceerde was 'O, ihr Schornsteine', het begin van een cyclus *In den Wohnungen des Todes* (1947). Later werk van Nelly Sachs: *Sternverdunkelung* (1949), *Eli* (toneel, 1950), Und niemand weiss weiter (1957), *Flucht und Verwandlung (1959), Fahrt ins Staublose* (1961), *Zeichen im Sand* (1962). In 1966 kreeg zij de Nobelprijs voor literatuur.

Nelly Sachs overleed in Stockholm in 1970. In zijn naschrift bij een van haar bundels schrijft Hans Magnus Enzensberger over haar: ‘Nelly Sachs is de laatste dichteres van het joodse volk in de Duitse taal en haar werk is zonder deze koninklijke herkomst niet te begrijpen. In haar Stockholmse toevluchtsoord heeft zij de volkerenmoord heviger ervaren dan wij, die in de nabijheid van de kampen woonden, en haar werk is het enige poëtische getuigenis gebleven dat zich naast de sprakeloze ontzetting van de documentaire berichten staande kon houden.’

Nelly Sachs: gedichten
(vertaling Nini Brunt)

Lijn als
levend haar gespannen
gespannen
in doodsnacht verduisterd
van jou
naar mij.

Geleid
naar de rand
ben ik eroverheen gebogen
dorstend
om het einde van de verten te kussen.

De avond
werpt de springplank
der nacht over het rood
verlengt de landtong
en ik zet mijn voet aarzelend
op de trillende snaar
van de al begonnen dood

Maar zo is de lief de -

(Uit: *Flucht und Verwandlung)*

Soms

Soms moet de lantaarn der barmhartigheid
voor de vissen worden neergezet,
waar de vishaak wordt ingeslikt
of het stikken geleerd wordt.

Daar is het gesternte der smarten
rijp geworden voor verlossing.

Of daar,
waar minnenden elkaar pijnigen,
minnenden,
die toch altijd het sterven nabij zijn.

(Uit: *Und niemand weiss weiter)*

O de nacht van de schreiende kinderen!
De nacht van de ten dode gedoemde kinderen!
De slaap heeft geen toegang meer.
Verschrikkelijke verpleegsters
zijn in plaats van de moeders gekomen,
hebben de valse dood in de spieren van hun handen geklemd,
zaaien hem in de wanden en in de balken -
overal broeit het in de nesten der doodsangst.
Angst zoogt de kinderen in plaats van moedermelk.

Riep de moeder nog gisteren
als een witte maan de slaap nabij,
kwam de pop met het weggekuste wangenrood
in de ene arm, -
kwam het speelgoeddier, levend
geworden al in de liefde
in de andere arm,
nu waait de wind van het sterven,
blaast de hemden weg over de haren,
die niemand meer zal kammen.

Jullie, de toeschouwers

onder wier blikken gedood werd.
Zoals men ook een blik in de rug voelt,
Zo voelen jullie ook aan jullie lichaam
de blikken der doden.

Hoeveel brekende ogen zullen jullie aanzien
als jullie uit de schuilplaatsen een viooltje plukken?
Hoeveel smekend geheven handen
in de gemartelde verwrongen takken
van oude eiken?
Hoeveel herinnering groeit in het bloed
van de avondzon?

O de ongezongen wiegeliedjes
in de avondroep van de tortelduif -
velen hadden sterren van de hemel kunnen halen,
nu moet de oude waterput het voor hen doen!

Jullie, de toeschouwers,
die geen moordende hand hebben opgeheven,
maar die het stof niet van jullie nostalgie
hebben geschud,
die zijn blijven staan, daar, waar zij in licht
werd veranderd.

(Uit: *In den Wohnungen des Todes)*

[De Tweede Ronde 1980, nummer 2]

Voorwoord

‘De Tweede Ronde’ heeft zijn ontstaan te danken aan een *coup de folie à deux*, of in het Nederlands, aan het feit dat de redacteuren een dubbele klap van de molen kregen, en voor ze daarvan bekomen waren een nieuw tijdschrift hadden gesticht. Want het getuigt van weinig werkelijkheidszin een literair blad te lanceren zonder intensieve voorbereidingen, zonder kapitaal en zonder uitgever.

Toch is het blad er gekomen, welwillend ontvangen en redelijk verkocht, en nu is, mede dankzij enige geldelijke steun van hogerhand, een tweede nummer verschenen met belangrijke bijdragen uit binnen- en buitenland, uit vroegere tijden en van deze tijd. Is het een Poesjkin-nummer? Nee. Het bevat weliswaar werk van twee Poesjkins, en tweevuldig werk van de beroemdste van de twee, aan wie wij ook de omslagtekeningen danken, maar dit nummer is toch te gevariëerd van samenstelling om het met één naam te verbinden. Het bevat Nederlandse en vertaalde poëzie van een dozijn dichters, verhalen van drie Nederlandse en één Russische auteur, de rubriek *Light Verse* met o.a. een nieuwe versvorm, de rubriek *Anthologie*, gewijd aan Jan Greshoff, de rubriek *Essay* (was: *Opinie*) waarin aandacht wordt gevraagd voor Frans Coenen en Anna Witsen, en voor Vladimir Majakovski, en dan nog Poesjkin in de rubriek *Tekeningen*.

Wij wensen de lezers veel plezier met deze tweede Tweede Ronde, maar bovenal doen wij een beroep op hen een abonnement te nemen, middels het kaartje in dit nummer, omdat een rendabele exploitatie zonder abonnees niet mogelijk lijkt. Wij bieden ruim zeshonderd pagina's leesbare literatuur per jaar voor een abonnementsprijs van f 32,-. Laat u de kans niet ontgaan dit blad in stand te houden.

De redactie

Nederlands proza

Het vestzakhorloge
J.M.A. Biesheuvel

Ik kwam op straat een vent tegen die ik nog van vroeger ken. Wij begroetten elkaar en hadden elkaar een boel te vertellen. Het was een zonnige dag en we kwamen in het stadspark. Daar gingen we op een bankje zitten en hij vertelde me het volgende: ‘Ik heb op het gymnasium gezeten bij Doctor Piet Winter. Dat was een heel nobele man. Misschien wel de edelste figuur die ik van mijn leven ben tegengekomen. Piet Winter was de rector van die school. Hij heeft ons grieks en latijn gegeven. Als het regende leende hij regenjassen uit. Hij had er wel vijftien, maar je moest zo'n jas meteen de volgende dag teruggeven. Winter was vlijtig, vriendelijk, attent, vol liefde voor de leerlingen en voor het vak, hij was een goede leraar. Hij had vooral veel levenswijsheid. Hij had een horloge dat precies gelijk liep, een zakhorloge was het dat aan een ketting van goud, een dunne ketting aan zijn jas was vastgemaakt. Hij was altijd heel voorzichtig met dat horloge en dat mocht ook wel. Het horloge had een heel fijne sekondenwijzer, veel dunner dan een naald. Het horloge was niet te dik en niet te dun, het was van goud en Winter bewaarde het altijd onder zijn hart in zijn vestzak. Ik heb het pas nog gezien. Het was een Engels horloge en het merk was Westwood. Niet bepaald een bekend merk voor horloges. We waren eens op excursie op de Sterrenwacht in Leiden en daar zijn heel precies lopende klokken. Het bleek dat het horloge van Winter nog precieser liep. In al honderd jaar heeft dat horloge geen sekonde voor of achter gelopen. Het gaf precies de Greenwich-tijd weer. Je kon bijvoorbeeld het tijdsein bellen met het horloge van Winter in je hand en als de juffrouw van de telefoon dan zei: “Bij de volgende toon is het precies veertien uur twee en vijftig minuten en veertig sekonden”, dan was dat bij het signaal dat gegeven werd ook precies de waarheid volgens het horloge van Winter. De rector was erg trots op zijn horloge en hij gaf het nooit uit handen. Ik herinner me nog hoe hij op schoolavonden, na het toneelstuk waarin ik vaak urenlang grieks

had moeten spreken, het toneel betrad en ons, de toneelspelers bedankte. Hij prees de curatoren en de leraren, de leerlingen en de amanuensis. Dat gebeurde altijd in de zaal "Musis Sacrum" die nu niet meer bestaat of een tehuis voor zoekgeraakte padvinders is geworden. Dan pakte hij met een teder gebaar zijn horloge. Hij maakte de klep open en zei plechtig: "Ik zie dames en heren dat het precies twaalf uur is. Tegen de toneelspelers zou ik willen zeggen: "Non semper tendit arcum Apollo", we gaan ons nu vertreden. We gaan drinken en dansen. Een kleine vrijage in een donker hoekje zal ik door de vingers zien, als het maar netjes blijft". Dan begonnen wij gymnasiasten een feest dat tot vier uur in de morgen duurde. Dat horloge was in zekere zin het symbool van onze hele school, het horloge stond voor orde en netheid, het stond voor "rustig aan dan breekt het lijntje niet", het stond voor precisie en wetenschap. Nu hadden wij op school een exclusieve club van leerlingen en daar heb ik nooit bij gehoord. De leden van de club waren zoons en dochters van rijke zakenlieden, van slimme advokaten, van professoren, van schrijvers, beeldhouwers en dichters. Er was ook een dochter van een uiterst rijke Arabier, een zakenman die meende het wereldraadsel te hebben ontrafeld en die de grootste kunstenaars van Rusland tot Australië persoonlijk kende. Dat clubje gaf wel eens een feest, maar ik mocht er nooit bijhoren. Als zoon van een gewone kantoorklerk was ik te gewoon en te min. Ik heb vaak in bed liggen huilen dat ik niet bij dat clubje hoorde. Het waren interessante prachtige meisjes en ontwikkelde, slimme knapen die lid waren van de club. Ze hadden van alles gelezen. Van Goethe tot Byron, van Flaubert tot Mann, van Balzac tot Melville. Ik had geen geld om me die boeken te verschaffen en uitlenen wilde men ze niet. Het enige boek dat ik had was "Lettres Persanes" van Montesquieu, maar daar schoot ik weinig of niets mee op. Nu is het twintig jaar later en ik ben hoogleraar geworden. Jazeker, ik ben hoogleraar en publicist, maar ik hoor nog steeds niet bij de club. Nu kwam ik onlangs Piet Winter tegen die mij onderdanig en tegelijk heel vriendelijk groette. "Ik ga straks college geven", zei ik, "maar ik heb geen horloge, mag ik dat van u even lenen, zeergeleerde heer?" Hij stond even na te denken, er verschenen rimpels in zijn voor-

hoofd. Toen lachte hij en zei: “Ik heb het horloge nog nooit uitgeleend, maar als je er erg voorzichtig mee bent mag je het hebben tot vanavond tien uur. Kom het mij dan terug brengen in mijn woonhuis, dan drinken we samen nog een borreltje en praten wat over vroeger”. “Voorzichtig?” vroeg ik, “wat bedoelt u met voorzichtig?” Hij voelde mijn pols. Hij merkte dat ik een hartslag van zestig slagen per minuut had en dat mijn lichaamstemperatuur goed was. “Jij bent de ideale man om het horloge te dragen”, zei hij, “het loopt nog altijd op de sekonde gelijk, het is waarachtig een godswonder, maar men mag er niet mee tegen metaal tikken en men moet het niet op een magneet leggen, als dat gebeurt is het beslist afgelopen met mijn horloge. Breng het vanavond terug, ik moet nu verder. Vergeet niet dat ik het horloge van mijn grootvader heb geërfd en dat het mij zeer dierbaar is”. Ik wilde het horloge teruggeven, maar hij zei: “Neem het toch, ik vertrouw je. Als leerling heb ik juist jou het meeste liefgehad, hoewel ik het nooit heb laten merken. En mijn hoop is uitgekomen, de artikelen die je in Nederland laat verschijnen zijn de beste artikelen, al het andere valt erbij in het niet. Dat zal je wel erg eenzaam maken. Misschien ga ik over een jaar al dood. Een zoon heb ik niet, zou ik het horloge niet het beste aan jou kunnen geven?” Ik bloosde en zei dat ik het werkelijk maar heel even nodig had, hoewel ik hem had kunnen omhelzen, dat magere heertje met zijn kleine bril met het zilveren montuur waarin ronde glaasjes waren gevat, de tengere heer met het witte snorretje, dat hoofd dat die vriendelijke en smetteloze hersens bevatte. Die vriendelijke woorden! Een goed karakter! Goed, ik zou hem het horloge om tien uur die avond teruggeven. Ik gaf mijn college en deed dat geheel in de stijl van mijn oude rector. De studenten zaten sprakeloos te luisteren terwijl ik sprak over zwaartekracht, logica, de evolutietheorie, gekoppelde slingers en de snelheid van het licht. Ik sprak over klokken en de proeven van Morley en Michelson. Toen het college was afgelopen ging ik naar een goed restaurant genaamd “De Doelen”. Ik ontmoette daar een lid van de club van het gymnasium van vroeger. Die mensen waren allemaal persoonlijkheden geworden! De één een groot trompettist, de andere een bekend schilder, weer een ander schrijver van hoog-

geprezen boeken, de volgende was minister. Van de meisjes was er één met een Amerikaanse president getrouwd en een ander tutoyeerde leden van ons Koningshuis. De belangrijkste figuur in de club was een zekere Anna, een slimme en prachtige Arabische vrouw die van haar vader de kunst van het ontrafelen van het wereldraadsel had doorgekregen. Ja, Anna is beslist de meest interessante vrouw die ik ken en van jongsaf ben ik al verliefd op haar. En juist Anna kon je lid van de club maken! Ik ben heel gelukkig getrouwd, maar ik voel me zo dikwijls alleen. Mijn leven lang heb ik al lid van de club willen zijn. Dolgraag zou ik bij de club willen horen, al maakten ze je maar voor twéé jaar lid van de club! Want dat clubje is uitgegroeid tot het machtige hoopje intellectuelen dat we in Nederland hebben. Ze zijn schatrijk en weten van het leven te genieten. Ze reizen overal heen, ze wonen in prachtige huizen, ze neuken links en rechts en de echtgenoot die zelf ook aan de lopende band overspel pleegt, is niet bekrompen of jaloers. Wetenschap, talen spreken, het is allemaal niets voor ze. Misschien ben ik wel de beste essayist van Nederland, maar het vreemde is toch dat juist de leden van het clubje dat eerst moeten beweren vóór het een waarheid is. De man die ik ontmoette, het lid van de club, was een diplomaat. Wij aten samen forel, garnalen en daarna vlees, wij dronken Chablis en Pomerol zoals het hoort. Na de koffie staken wij Havana-sigaren op, in de cognac gedoopte sigaren, de brand ging erin met vlammend cederhout! De leden van de club zijn in alle opzichten kunstenaars. Een goed schilderij maken, een verbluffend gesprek voeren, een roman van de eerste orde schrijven, een oorlog afwentelen, zij draaien er de hand niet voor om! Deze diplomaat bestond het om tegen mij te zeggen, en ik was er verbaasd over omdat ik het eens door Arthur Rubinstein had horen zeggen: “De gelukkigste man, mijn waarde, die ik ooit ben tegengekomen, dat ben ikzelf!” Volledig gelukkig ben ik nooit, hoewel de lof die de rector me die dag had toegezwaaid me veel plezier had gedaan. Ik dacht werkelijk, en wat is het bij God misschien een misvatting, dat ik pas gelukkig zou worden als ik eenmaal lid was van de club. Ik sprak erover met de diplomaat en hij zei: “Maar mijn beste, waarom zouden we jou geen lid maken? Je zult eindelijk onder

je gelijken zijn". Zo ging ik een uur later met hem mee naar een groot huis aan de Vecht. Ik ontmoette daar al mijn oude kameraden die nooit echt mijn kameraden waren geweest. Yvonne, de vrouw van de president, trad op me toe. Ze was nu veertig, maar wat zag ze er slim en verleidelijk uit! Yvonne droeg een blauwe satijnen jurk met een diep decolletee. Dat zag er donders gewaagd uit! "Dus jij wilt lid worden van de club?" vroeg ze, "Laten we dan even naar een apart kamertje gaan". Wij gingen naar een klein kamertje waar alleen kaarsen brandden. "Je zult er iets voor over moeten hebben", zei ze, "niet voor niets hebben we je nooit lid van de club gemaakt. Wat is je dierbaarste bezit?" Ik dacht vreemd genoeg niet aan mijn vrouw, maar alleen aan het horloge van Winter en waarachtig!, dat was mij ook het kostbaarste wat ik me op aarde kon voorstellen. Precisie en wetenschap van een nobel en karaktervol man. Ik haalde het horloge te voorschijn en zag dat het precies twee minuten over half negen was. "Dit is het horloge van Winter", zei ik. "Het horloge van Winter", mompelde Yvonne goedkeurend. Op haar prachtige, volle boezem hingen kettingen, er hing ook een platina vliegtuigje op. "Geef mij dat horloge even", zei ze. Ik gaf het beschaamd en beschroomd uit handen. Het prachtige uurwerk kwam nu tussen de kettingen van zilver en goud, tussen de diamanten en robijnen naast het vliegtuigje van platina te hangen. "Blijf zo doodstil zitten", zei ik, "er mag geen metaal tegen het horloge tikken, dat is niet goed, misschien dat het dan een sekonde per jaar achter of voor gaat lopen". "Koddig", zei Yvonne, "dus nu heb ik ook eens het horloge van Winter op mijn lichaam. Als ik wil beweeg ik, een diamant tegen dat horloge kan geen kwaad. Als het daar niet tegen kan ... poeh! En straks gaan we swingen, dan slingert het horloge lekker in het rond. Is het werkelijk het dierbaarste wat je hebt?" "Beslist", zei ik. "Dan is het goed", zei ze, "we krijgen nu eerst een lezing van de diplomaat die je hierheen heeft gebracht..." "Een lezing van Jan", verbeterde ik haar. "Goed", mompelde ze, zoals je wilt, "daarna gaan we dansen en tenslotte zal ik met een hamer dat horloge een flinke klap verkopen". Ze zat voorover gebogen als om mij een prachtig zicht te geven op haar borsten. Ineens ging ze rechtop zitten en een van de

kettingen en ook het vliegtuigje dreigden hard tegen het horloge te zullen bonzen. “Geef terug”, zei ik. Ik griste het horloge van haar hals. Meteen ging er een lampje aan en toen zag ik in een hoekje Anna zitten. De vrouw waar ik altijd verliefd op ben geweest, die ik altijd in mijn gedachten heb gehad. De slimme, weetgierige, bepaald niet weltfremde en mollige vrouw die mij uiteindelijk lid van de club had kunnen maken. Want als ik eenmaal de beste maatjes met Yvonne was, was Yvonne weer de beste vriendin van Anna. Ik keek naar Anna die er prachtig uitzag, nog mooier dan in mijn herinnering, dan in mijn stoutste droom was ze. Ze droeg een korte rok en hield haar knieën iets van elkaar. Ik zag waar de kousen ophielden en het melkwitte vlees van haar dijen begon. Ik zweette. Ik had haar wel kunnen bespringen, ik had haar wel willen opeten. Sex en wereldraadsel ineen! Hoe is het toch mogelijk. Ik stopte het horloge weer in mijn zak en dacht: “Om tien uur moet ik het aan Winter teruggeven”. “Hij pakt mij dat horloge weer af, Anna”, huilde Yvonne, “dat koddige horloge waarop de kerkklokken van onze kleine stad vroeger werden gelijk gezet”. “Klootzak”, mompelde Anna uit het diepst van haar hart, “op deze manier zul jij wel nooit lid van de club worden. Je mag er toch wel iets voor over hebben? Wij allen hebben de meest nobele gevoelens voor Winter, maar we hebben allemaal wat in moeten leveren, als we lid wilden blijven van de club, de één zijn naam, een ander zijn vrouw, ik mijn principes en integriteit, weer een ander zijn carrière, van Johan hebben we zelfs zijn eerste schilderij verbrand dat nu alleen nog maar in kopie bestaat. Het heeft eens op een veiling in Londen vier miljoen pond opgebracht. Ik zelf heb als paarlen voor de zwijnen aan de leden het wezen van het wereldraadsel moeten onthullen en jij neemt het horloge van Winter terug? Met mij zul je je nooit verenigen, verdwijn maar, je wordt geen lid van de club”. Ik werd eruitgegooid en heb Anna, voor wie ik eigenlijk alles, behalve mijn gegeven woord dat ik voorzichtig zou zijn met het horloge, over had, nooit meer terug gezien. Eenzamer dan ooit kroop ik in een taxi en liet me snel naar Winter rijden. Nu zou ik nooit lid meer van de club worden. Ik werd op de kamer van de oude rector toegelaten. Precies om tien uur kon ik hem het horloge teruggeven.

“Dankjewel mijn beste jongen”, zei hij, “is er niets mee gebeurd?”. “Er is niets mee gebeurd”, zei ik tevreden. We dronken nog een kopje koffie en een glaasje jenever en anderhalf uur later lag ik bij mijn vrouw in bed, in een huis dat me eigenlijk te klein is en waar ik toch nooit leden van de club zou kunnen ontvangen, gesteld dat ik lid geworden was. Ik droomde die nacht dat ik lid was van de club, ik lag maar te woelen en mijn vrouw vroeg wat er toch was. Ik vertelde haar dat ik me afpeigerde met onzin.’ Hij had zijn verhaal af. Ik keek hem aan en zei: ‘Maar Karel’ (want zo heet hij), ‘als ik jou was geweest had ik dat kleine horloge en dat gegeven woord maar opgeofferd’. ‘Maar ik niet’, lachte hij, ‘dan liever alleen ...’. Hij stond op en beende trots het stadspark uit en verdween in de Doezastraat waar ik hem binnen vijftien sekonden in het gewoel der mensen uit mijn blik verloor.

Van hogerhand
Nick Blaser

Het was twee maanden geleden, dat Carel zich met zijn vrouw en twee kinderen vestigde in het kleine stadje op het land. Hij had genoeg gekregen van het leven in de stad. Hij werkte er nog twee dagen. De rest van zijn tijd bracht hij door op de gerenoveerde boerderij. Drie dagen van de werkweek zat hij op zijn studeerkamer en werkte aan de vele opdrachten.

Het was op een dinsdag, het liep al tegen theetijd, toen er gebeld werd. Zijn vrouw was niet thuis. Dinsdagmiddag was haar bridge-middag. De kinderen waren nog op school. Hij ging de trap af en opende de deur. Buiten stond een oude vrouw met haar dochtertje. Zij had een bontgekleurde jurk aan met daarover een zwarte sjaal. Op haar hoofd droeg zij een zwarte hoofddoek. Het meisje was in dezelfde stijl gekleed. Het keek met grote bruine ogen naar Carel. De oude gerimpelde vrouw zei met een vreemd accent ‘Ik kom uw hand lezen’. Carel, die niet wist, dat de zigeuners om de zoveel tijd kwamen bedelen onder het mom ‘ik kom uw hand lezen’, twijfelde even. Het verleden kon hem weinig nieuws vertellen. De verrassingen of teleurstellingen die de toekomst hem zouden brengen wilde hij nu nog niet weten. Hoe vaak had hij al niet gehoord, dat het leven van een mens beïnvloed werd door een juiste of onjuiste voorspelling. Toch gaf hij de vrouw toestemming zijn hand te lezen. Met een glimlach haalde hij zijn rechter hand uit z'n broekzak en toonde hem haar.

De vrouw begon binnensmonds te murmelen, wreef toen met haar tong over de lippen en begon weer met hetzelfde vreemde accent te spreken. ‘Wel meneer, de chiromantie, het voorspellen van de toekomst uit de hand, is een oude wetenschap. In onze familie beginnen wij altijd met het verleden. Tijdens het analyseren van de verleden tijd flitsen beelden van de toekomst voor onze ogen. Voor ons bestaat er maar één tijd. Wij kennen geen verleden, heden en toekomst. Maar laten we beginnen met het beoordelen van de handvorm. Wij onderscheiden vier handvor-

men: de vuurhand, de aardehand, de luchthand en de waterhand. U heeft een typische luchthand, een hand met een vierkante palm en lange flexibele vingers. Dit vertelt ons, dat u een evenwichtig, betrouwbaar en intelligent mens bent. Vooral de intelligentie is bij u goed ontwikkeld. U heeft vele jaren gestudeerd op de Groningse universiteit. Daarna heeft u zich gespecialiseerd. De triade, die gevormd wordt door de jupitervinger, de duim en de venusheuvel, zegt hetzelfde. Het accent ligt bij de jupitervinger, die op de geest duidt en op de venusheuvel, die op het stoffelijke duidt. Uw werk kenmerkt zich door geestelijke inspanning, die in stof wordt omgezet. “Het zelf” is verwaarloosd, dit concluderen wij uit de smalle duim. U hebt u levenslang ingezet voor de medemens. U bent professor in de humane fysiologie en u heeft een nauw kontakt met de anatomie van de mens.

Het vingerpatroon op uw duim, evenals op de andere vingers toont een patroon met één triade, een goed gevormde lus. De lus is een teken van cardinaliteit. Dit is weer in te delen in vier tekens van de zodiak, de aries, cancer, libra en capricornus. Bij u treedt het teken aries op de voorgrond. Aries' invloed zorgt voor veel zelfvertrouwen. Het vuur duidt tevens op het smelten van stof, in dit geval geestelijke stof in bruikbare goed hanteerbare materie. In uw werk bent u zo succesvol, dat u zowel in binnenals buitenland op handen gedragen wordt. Op het vingerpatroon is echter nog een kleine triade te zien. Deze heeft invloed op de toekomst en zegt, dat u meer aan uw eigen leven gaat denken, aan uw vrouw en drie kinderen. Het werk zal daardoor hand over hand verdrongen worden en op de tweede plaats belanden. Wat voor werk u precies doet, is mij op dit moment nog niet duidelijk.’ De oude vrouw, voorovergebogen over Carels hand, begon langzaam op een sprookjesfiguur te lijken. Zij keek Carel vragend aan, maar hij glimlachte alleen en zei: ‘ga verder’.

We zijn toe aan het ontcijferen van de handlijnen. Deze komen voor in de actieve helft van de hand, die beheerst wordt door het vuur, de hartlijn en de hoofdlijn en in de passieve helft van de hand, die door de lucht gedomineerd wordt, de lotslijn en de levenslijn. De levenslijn loopt tussen de venusheuvel, het materialisme van taurus en de maanheuvel, het onderbewuste van

cancer. De lijn staat in het teken van gemini, dat het dilemma tussen stof en geest weerspiegelt. Uw levenslijn is recht en breed. Dit betekent, dat u geen moeite heeft onderscheid te maken tussen het stoffelijke, het aardse en het geestelijke. U weet die twee zelfs goed te combineren. Ah, nu zie ik wat u doet, een hoogst ongebruikelijk beroep. U ontwerpt en construeert protheses voor ledematen. Nu zie ik ook de apollolijn bij de ringvinger, typerend voor creativiteit. Ik heb nu alles in één. De in het begin genoemde fysiologie zorgt ervoor, dat de protheses functioneel zijn, de anatomie dat ze anatomisch juist zijn en het creatieve, het scheppen van een nieuw lichaamsdeel. De hoofdlijn begint aan de radiale zijde en stopt voor de maanheuvel. Het symmetrische vorkje aan het uiteinde betekent, dat u als het ware uw eigenschappen projecteert op anderen. In uw werk biedt dat voordelen. Juist geïnterpreteerd betekent dat, dat de door u gemaakte protheses imitaties zijn van uw eigen lichaamsdelen. In uw huiselijke kring kan de projectie bezwaren geven. U mag niet te veeleisend zijn ten opzichte van uw kinderen. Zij zullen intellectueel niet zo ver komen. U mag dan zeker niet uw teleurstelling tonen. Verder is uw huwelijk zeer harmonieus, vooral nu u zich meer van uw beroep gedistantieerd heeft.

Het is goed dat wij gekomen zijn vandaag. Daar zie ik bij de venusheuvel het jupiterkruis, het zogenaamde zegel van Salomon. Dit wijst, als het opgebouwd is uit twee triades, op onheil in de nabije toekomst. Heeft u nog tijd professor, dan zullen we proberen te achterhalen waar het onheil vandaan komt en of het te voorkomen is. Hiervoor hebben we de hulp van de lotslijn nodig. Deze lijn, die ulnair van de levenslijn loopt toont geen bijzonderheden, behalve een zijtakje. Waarschijnlijk is mijn komst al ingecalculeerd. Het patroon van het jupiterkruis plus het ene zijtakje van de lotslijn tezamen, duiden in de richting van een verkeersongeluk, een ongeluk in het buitenland. U zult het slachtoffer worden van een kettingbotsing op de weg Köln-Arnhem. In het ziekenhuis wacht u een lange onmenselijke lijdensweg. Zij keek nu met harde ogen naar Carel, op wiens gezicht de glimlach verdwenen was. U mag God dankbaar zijn, dat wij gekomen zijn om u te waarschuwen. U moet de rest van

uw leven de autoweg Köln-Arnhem mijden, als u deze afschuwelijke dood wilt voorkomen. Meer kan ik niet voor u doen meneer. Ik heb u gewaarschuwd! Zij keek Carel weer aan en het was duidelijk, dat hij maar op één manier zijn dankbaarheid kon uiten. ‘Een ogenblikje’, zei Carel en liet de twee in de deuropening achter. Hij liep naar de keuken en haalde geld. Toen hij terug kwam, stonden ze nog steeds onbeweeglijk als in een schilderij hem aan te kijken. Met zijn linkerhand gaf hij het meisje twee gulden en de vrouw een tientje. Bescheiden, met een klein knikje zeiden ze: ‘Dank u wel’. Ze draaiden zich om en liepen weg. Toen Carel de deur sloot hoorde hij de vrouw nog zeggen: ‘Vergeet u het jupiterkruis niet?’

Carel ging weer terug naar zijn studeerkamer. Hij moest nu de maker van zijn prothese, Dokter Lübeck, zo snel mogelijk waarschuwen. Hij pakte uit z'n bureaula een enveloppe. Met links schreef hij op de briefomslag:

Weledelzeergeleerde prof. Dr. Hans Lübeck
Königstrasse 7
Köln

Via de noodingang
Hans Plomp

Zeg tijd, laat mij jou je geheimen ontfutselen. Hoe heb ik mijn weg gevonden uit de hel waarin ik geboren werd? Hoe ben ik ooit van de natuur gaan houden? Hoe kan ik in sprookjes geloven? Mijn jeugd heeft me bekend gemaakt met het helse bestaan, dat voor de meesten dagelijkse en enige werkelijkheid is: iedere dag om zeven uur opstaan, een vastgesteld aantal uren in een houten bank zitten, luisterend naar de ellendige rommel die volwassenen menen kinderen bij te moeten brengen. Dag in dag uit herhalen ze, hoe ze zelf gevangen zijn geraakt in deze warwinkelwerkelijkheid, hoe het kind in hen gebroken en geknecht werd en hoe ze nu met keurig gepoetste schoenen aan en het stropsymbool rond hun nek dag in dag uit hun vastliggende levensprogramma afdraaien. Met hun dode ogen staren ze naar de kinderen, speurend naar vonkjes leven of vrije wil, die onmiddellijk gedood moeten worden.

‘Armen over elkaar. Rechtop zitten. Mond dicht. Zit stil. In de hoek. Strafregels. Honderd keer. Duizend keer. Ik mag niet lachen onder de les. Tienduizend keer! En de tafels van vermenigvuldiging van één tot honderddrieenzeventig uit je hoofd leren. Nablijven! Je bent weer een paar minuten te laat! Wat heb je daar in je mond? Wat zit je daar te lezen onder de bank?’ Ziedaar, ons veel geroemde Hollandse schoolsysteem. Alle kinderen worden door die gigantiese zeef gehaald, om eventuele vrije wil en levenslust op te sporen en te vernietigen. Zo ben ik in mijn jeugd gebroken, gedomesticeerd en mak gemaakt. Tenminste, dat was de bedoeling. Hoe ik door de mazen van het net ben geglipt, weet ik niet. Als ik ooit vriendjes uit die tijd ontmoet, zie ik de grijze, vroegoude eenheidsprodukten die onze maatschappij uitbraakt. Natuurlijk is een samenleving waar dieren nog alleen gefokt worden als levende biefstukken, onmenselijk. Maar laat niemand denken dat de kinderen beter behandeld worden dan dieren. Het westerse opvoedingssysteem is gebaseerd op het breken van de vrije wil in een

kind, het uitroeien van individualiteit, het opruimen van de laatste resten sprookjeswereld die er nog in de hoofdjes bestaan, het onderwerpen van de kinderziel aan een ‘autoriteit’ buiten zichzelf.

In wezen creëert de opvoeding zoals die mij werd opgedrongen dus slaven, robots, ideelozen, willozen, fantasieloze eenheidsprodukten, die zich als schapen naar de slachtbank van de konsumptiemaatschappij laten voeren. En wee de ouder die zijn kind vrij wil laten opgroeien. ‘Ter bescherming’ van de kinderen, die recht hebben op onderwijs, worden die ouders gevangen gezet of de kinderen afgenomen. Zelden zal een samenleving haar kinderen een zó schamele opvoeding gegeven hebben, als in het ‘vrije westen’ van de twintigste eeuw. Leerplicht, dienstplicht, werkplicht, betaalplicht, leerplicht. Zelfmoord is verboden, de sprookjes zijn vernietigd. Het is verbijsterend hoe weinig ruimte er is voor kinderen. Angst, geld en dood, dat zijn de sleutelwoorden van mijn jeugd, dat zijn de onderwerpen van radio en krant, film en televisie. Geluk, liefde en goede feeën? Ha, dergelijke slijmerigheden zijn goed voor damesbladen of kleuters. Een man ben je pas, als je je medemens kunt doden .....

Dood, geheimzinnige Broer Dood, hoe heb ik je leren kennen? De eerste keer dat ik zijn adem in mijn nek voel, moet ik vreselijk lachen.

Het zal misschien half acht 's ochtends zijn geweest. Het huis is schemerig, de gordijnen zijn nog dicht. Weer dat geelbruine licht, de lampekappen, het behang, het zeil op de vloeren. Nooit heb ik mijn ouders naakt gezien. Of als we soms per ongeluk de ruimte binnenkwamen, waar zij naakt stonden, dan schrok iedereen. Zij deden snel iets voor, wij draaiden ons om. Mijn moeder in ochtendjas, de huiskamer in het genadeloze licht van de plafondlamp. Schichtig schieten we in onze onderbroeken. Dan opeens is er een vreemd geluid bij de benedenburen. Mijn moeder spitst haar oren. Dit is nieuw. Niet het hondegekerm van de achterlijke Teun in zijn dichtgespijkerde kast, geen knetterende ruzie, maar een onafgebroken gegil, dat ergens in het achterhuis begint en zich dan als een voetzoeker voortbeweegt naar het portiek. Er wordt op onze buitendeur gebonst.

‘O buurvrouw, buurvrouw!’

Mijn moeder snelt naar de trap en doet open. Daar komt ze naar boven, die vrouw van beneden. De dood breekt door alle standen heen, meer nog dan liefde. Voor het eerst is zij bij ons binnen, Riek van beneden. Ze schreeuwt haar wanhoop uit.

‘O buurvrouw, m'n man is dood! Hij is dood! Cor is dood!’

Ik verberg me achter de gordijnen en giechel. Een waanzinnige vrolijkheid borrelt in me op. Dit is echt. Dit is emotie. Ik lach en lach, grote stukken gordijn in mijn mond proppend om het geluid te smoren.

‘O Riek! Riek!’ roept mijn moeder. En ook zij is echt. Verdwenen zijn alle regels, weggevaagd alle zekerheden.

‘O buurvrouw! Vanmorgen lag i zo stil naast me in bed. Ik dacht laat hem maar even slapen, hij zal wel moe wezen. Maar nu wou ik hem net wakker schudden. Hij is koud, buurvrouw, hij is koud!’

‘O Riek!’

‘Vannacht om een uur of vier, toen werd ik wakker omdat i zo lag te zuchten. Maar het hield meteen weer op. Toen moet i doodgegaan zijn.’

Ik glip het huis uit, om het nieuws te verspreiden.

Zo heb ik je voor het eerst ontmoet, broer dood. En daarna?

Het buurjongetje dat ruggelings in een tobbe met kokend water valt.

Het waren sprookjes, gruwelsprookjes, die niet eens zo vreselijk veel indruk op me maakten.

‘Hij voelde niet eens pijn meer, zó diep waren de verbrandingen.’

‘O god, dat is het gevaarlijkste, als je geen pijn voelt. Dan ga je onherroepelijk dood.’

Ik was verbijsterd.

‘Ja, en in de taxi zat i gewoon te babbelen, vrolijk, in een dekentje. Over wat i zou gaan doen. En waarom z'n moeder huilde ...’

Het was zo ver weg, ik hoorde alles, ieder detail, maar ik voelde niet veel. De dood van Bambi's moeder in de bioskoop deed me meer.

Eigenlijk verbaast het me, dat er zoveel nare dingen in mijn

geheugen zijn blijven hangen. Als ik foto's van vroeger zie, was ik toch een vrolijk kind. De juffrouw uit de eerste klas formuleerde het zo: ‘Hij kan heel aardig worden, of heel onaardig.’

Dan was er het meisje op school dat alsmaar dikker en dikker werd. Leukemie had ze. Leuke Mie, wat moest ik daar nu weer van denken? Een ziekte met zo'n naam kan je toch niet serieus nemen? Ze werd wel steeds dikker, en het gerucht ging dat ze sterven moest. Mijn vrienden en ik vonden het eigenlijk meer een morbide grap, dan trieste werkelijkheid. En vooral toen we hoorden dat ze op haar sterfbed had verzocht om het koor van het Leger des Heils met de tophit ‘'t Hijgend Hert der Jacht ontkomen’, konden we geen traantje laten. We trapten lol op het kerkhof, mijn eerste begrafenis. Maar ook de laatste keer dat ik om de dood gelachen heb. En ik heb hem vaak ontmoet sindsdien. Er duikt nog een andere herinnering uit mijn prille jeugd op. Ik zal een jaar of zes, zeven geweest zijn, misschien jonger. Ik heb een mooi race-autootje van een of ander zwaar metaal gekregen. Zeldzaam na die oorlogsjaren. Met dat autootje heb ik de zoon van een politieagent een gat in z'n harses geslagen. Ik weet niet meer waarom, maar toen ik het bloed zag stromen, draaide ik me om en vluchtte. Kain. Ik ren naar huis en verberg me op de plee. Haakje op de deur.

Er wordt gebeld, de zware bromstem van de politie. Het gekerm van het jongetje. Ze komen naar boven. In mijn fantasie zie ik hem zijn revolver trekken.

Laat hem niet binnen, smeek ik fluisterend. En tot mijn opluchting zegt mijn vader:

‘Ik zal hem op zijn donder geven, als hij thuiskomt.’

De politieman mompelt nog een en ander, maar mijn vader vraagt takties of de wond niet verbonden moet worden. De deur slaat dicht. Dan komt mijn vader met dreunende stappen naar de w.c.

‘Hans, kom eruit!’

‘Nee, nee, ik zit te drukken.’

‘Ik geloof er niets van. Doe open!’

‘Ik kan niet. Hij hangt er nog half uit.’

‘Je liegt. Ik ruik niets!’

‘Wel waar, pa.’

Hij geeft een dierlijke brul en rukt. Het haakje houdt, de deurknop breekt af. Pas na langdurige onderhandelingen kom ik naar buiten.

Vechten doe ik voor het laatst op mijn elfde, als ik voor het eerst verlies van een grote, domme jongen. Ik heb hem nog wel eens gezien, als dertiger. Hij belichaamt alles wat ik niet zou willen zijn. Nadat ik zo ontdekt had, dat ik minder sterk was dan sommige weerzinwekkende types, heb ik nooit meer geprobeerd een geschil met geweld te beslechten.

Ik weet niet meer precies wat mijn eerste diefstal was, maar rond mijn achtste jaar pikte ik. Geld en snoep, geld voor snoep. Iemand vertelde me dat dat op een gebrek aan liefde duidt. Ik wist niet eens wat liefde was, wist niet eens dat er iets mis was, al had ik natuurlijk wel een vage notie dat stelen niet mocht. Ik geloof dat mijn oneerlijkheid eerder voortkomt uit een gebrek aan herkenning van mijn karakter en mogelijkheden. Dat kan ik mijn ouders niet verwijten. Ze wisten niet beter. En ik wist niets. Ik deed. Op twee fronten opende ik de aanval: de portemonnee van mijn moeder en de kruidenierswinkel. Na een paar maanden word ik gesnapt. De kruidenier waarschuwt mijn ouders. Na sluitingstijd moet ik naar de winkel, om vergeving te vragen. Het hele kruideniersgezin staat om me heen in de schemerige winkel. Wanstaltige troglodieten in een zonloze spelonk. Maar vriendelijk. Ze vergeven me graag, want mijn moeder is een goede klant en de schade is al vergoed.

Dat is dus het geheim van diefstal. Aan de ene kant krijg je gemakkelijk en gratis iets, aan de andere kant kom je in een positie waarin afschuwelijke vreemdelingen macht over je krijgen. Dat is een hoge prijs. Dan is het het gemakkelijkst om van je ouders te stelen: die hebben toch al macht over je.

Een andere bron van inkomsten bleek de kerk te zijn. Van jongs af aan had ik een gruwelijke hekel aan het zondagse kerkbezoek. De saaiheid, het fanatisme, instinktief stond alles me tegen. Maar omdat mijn ouders kontroleerden of ik wel in de kerk gesignaleerd was, moest ik me in het gebouw laten zien. Al gauw had ik met een paar jongens een kleine bende, die zich speciali-

seerde in het leeghalen van offerblokken en kollektezakjes, zodat we de rest van de zondag konden vieren op ons passende wijze: bioskoop, snackbar, smerige boekjes. Dan, rond mijn twaalfde, bevredig ik al mijn snoeplust in één klap: met een paar vrienden kraak ik een snoepwinkel. Tientallen blikken koek, zuurstokken, lollies, honderden pakjes kauwgom. Alles opgeslagen bij mij op zolder. Iedere avond komen de vrienden hun deel halen, we eten wekenlang vrijwel niets anders dan snoep. Totdat we verraden worden door een buurman, een boosaardige gebochelde gier. Zo ontdekken mijn ouders de schat en ze volgen het spoor terug naar het gekraakte winkeltje. Dan maar geld stelen. Veel beter te verbergen, veel ruimer te besteden. Waar vind je geld? Opletten, spieden, speuren. Bij iedere portemonnee die getrokken wordt, slaat je hart sneller. Geld! Hoe krijg je het te pakken? Met een paar jongens schuimen we de kleedhokjes af in zwembaden. Ik laat me de klas uitsturen om op mijn gemak de jassen van medeleerlingen op de gang te kunnen onderzoeken. Gewetenloos. Als een duistere schim zoek ik mijn weg tussen de mensen, loerend naar geld. Zonder wroeging steel ik het reis- en eetgeld van schoolmakkers. Op de borden in de gang wordt voor me gewaarschuwd: Pas op! Er is een dief op school. Geen geld in je jas!

Dat ging over mij. En ik lachte donker in mijn vuistje. Waarom? Wat deed ik ermee? Niets. Er was nog geen markt voor kinderen. Geen grammofoonplaten of kleren. En van de volwassen begeertes had ik er pas één: smerige boekjes. Maar omdat die mij niet verkocht werden als twaalf-jarige, moest ik ook die stelen. Dus stal ik geld om te kunnen trakteren. Op films, snoep en verder niets. Pas als ik wat ouder word, komt er een nieuwe begeertegolf binnen mijn bereik: bromfietsen, horloges, fototoestellen en daarachter doemt de grote wereld op: auto's, brandkasten, goud en edelstenen.

Twee hoogtepunten uit mijn roversloopbaan verdienen extra aandacht. Vanaf mijn twaalfde jaar sliep ik op zolder met mijn jongere broer. Dat gaf natuurlijk heel wat bewegingsvrijheid, want er zaten twee verdiepingen tussen onze ruimte en die van mijn ouders. Al gauw hadden we een serie valse sleutels van alle zolderkamers rondom en we begonnen de zaak te verkennen.

Iedereen weet hoe het is met zolders: wat daar eenmaal terecht gekomen is, wordt soms jaren vergeten. Zo vonden we de jeugdschatten van de buren twee hoog. Blijkbaar had hij fanatiek verzameld, want we vonden honderden oude albums vol plaatjes, zoals men die vroeger bij veel boodschappen cadeau kreeg. Alsof de buren niet bestonden, begonnen we de mooiste albums uit te zoeken. Vaak scheurden we plaatjes uit, om ze met vriendjes te ruilen voor postzegels of andere moderne waardevolle dingetjes. Een luxe in leer gebonden album gaf ik mijn vader voor zijn verjaardag. Daar trof de eigenaar het een paar maanden later aan, toen hij bij mijn ouders kwam klagen over zijn vernietigde kostbaarheden. Mijn vader stond versteld. Dat ik stal was bekend, maar dat ik voor zijn verjaardag de cadeautjes pikte, ging hem boven zijn pet. Hoe iemand zó verdorven kon zijn. Terwijl ik het juist als een eer voor hem beschouwde, dat ik een mooi ding voor hem gepikt had. Geld had ik nauwelijks, dus iets moois moest gestolen worden. Wat zeurde hij dan? Ik had het risiko genomen voor zijn verjaardag en was dat geen groter cadeau dan iets wat je voor geld in een winkel koopt?

De buurman was ontroostbaar, het gestolene niet te vervangen, of te vergoeden, mijn excuses onoprecht. Voor mijn ouders was ik vanaf toen ‘doortrapt’.

Nico trekt zich iedere dag af, in een kuil op de heide. Voor tien cent mogen jongens kijken hoe hij dat doet en hoe hij een vingerhoed geil tevoorschijn tovert. Het grote mysterie. Ik ben een jaar of tien en ik begin te ontdekken dat er fantastiese gevoelens schuilen in dat dingetje tussen mijn benen. Ereksies had ik natuurlijk allang, maar wat ik daar precies mee moest beginnen, wist ik niet.

Ik ben op vakantie met mijn ouders, broer en zusjes. Op de camping heb ik nog een paar leeftijdgenoten gevonden, en dan is er die geheimzinnige Nico. Ouder dan wij, misschien wel drie of vier jaar, en bereid om ons in te wijden in de geheimen van de lul. Daar, op de heide in Callantsoog, met een groepje ademloze vriendjes, zie ik voor het eerst in mijn leven geil. Iedere nacht ruk ik aan mijn eigen piemel, maar hoewel ik een soort orgasme

voel, komt er niets uit.

Op de jongensklub in Amsterdam, de Pig-club, hebben we al heel wat proeven gedaan met onze lullen, zonder dat iemand ooit geil heeft gezien.

'Wat is geil?' heeft W. een keer aan zijn biologie-lerares gevraagd.

'Lymphe plus vet,' antwoordt ze en verder zegt ze niets.

W. speelt de informatie naar de Pig-club door. Dagenlang proeven en wegen we deze geheimzinnige woorden, proberen ze te doorgronden, maar veel wijzer worden we er niet van. Ik zal wat meer vertellen over deze jonge onderzoekersclub. Een groepje vriendjes en jongens uit de buurt kwam eens per week bijeen, onder het mom van een figuurzaagclub, om de honger naar kennis over seksualiteit te bevredigen. Onze ouders vielen als vraagbaak helemaal af. Instinktief voelden we dat onze vragen hen in verlegenheid zouden brengen, terwijl de ouders misschien dachten: dat vertellen we wel als ze achttien zijn. Maar we waren acht en konden niet langer wachten. Zo ontstond de Pig-club. Zonder regels, zonder voorbedachte rade. Pig is een afkorting van 'pikkengevecht'. Iedere bijeenkomst wordt geopend met een pikkengevecht. We trekken onze broeken uit gaan in een cirkel staan. We pakken elk de pik van de rechterbuurman stevig vast. Dan begint er een rondedans onder gezang van de woorden 'lymphe plus vet'. Wie er het eerst in slaagt zijn geslachtsdeel los te scheuren uit zo'n ijzeren greep, is die middag voorzitter. We slingeren rond en rond, soms schreeuwend van pijn, totdat de ketting breekt. Niemand weet waar dit ritueel vandaan komt. Het is spontaan geboren.

Na het pikkengevecht worden de nieuwe ontdekkingen en ervaringen uitgewisseld.

Max heeft naar aanleiding van de woorden 'lymphe plus vet' een theorie ontwikkeld.

'Het vet, dat is het zaad, de lymphe is het eitje. Eerst komt het zaad naar buiten en als alles goed glad is, volgt het eitje.'

Deze theorie had hij kunnen ontwikkelen, door stiekem een verboden deel van de encyclopedie van zijn ouders te bestuderen. Vreselijk veel moeilijke woorden stonden erin, maar die had hij met een woordenboek proberen te ontcijferen. Zijn zaad/eitje

theorie was de vrucht van lang en moeizaam speurwerk. We hadden er bewondering voor en Max werd met algemene goedkeuring tot hoofddokter benoemd. Maar het bewijs ontbreekt. Wanhopig trekken we ons iedere dag af, zonder dat we verder komen dan een druppeltje kleurloos vocht. Dat zal dan het zaad wel zijn. Nu het eitje nog.

De wijze lessen van Nico op de heide maken voor mij een einde aan de onwetendheid. Er komt geen ei!

Triomfantelijk breng ik na de vakantie verslag uit, maar onze hoofddokter geeft zich niet zomaar gewonnen. Hij verklaart dat het eitje alleen naar buiten komt, als je met een vrouw neukt. Een meisje! Alom heerst verslagenheid, want er zitten geen meisjes op de club. Ik probeer thuis een beetje te neuken met mijn vijf jaar jongere zusje. Geen resultaat. Dan maak ik kontakt met Willie, het smerigste meisje van de klas. We maken een afspraak: als zij door het gaatje in mijn broekzak mag voelen, doet zij de deur niet op slot als ze naar de w.c. gaat. Lieve Willie, ik zie je nog staan met je onderbroek op je enkels en je rok omhoog, terwijl ik huiverend van opwinding door een grote kier kijk. Een stralende glimlach op je gezicht. De zaak is verloren als mijn moeder een briefje vindt, waarin ze schrijft dat ze zo graag weer door het gaatje in mijn zak mag voelen. Mijn ouders gaan op hoge poten naar school en verraden ons geheim aan de meesters en haar ouders. De weg naar een ongekompliceerde ontdekking van de andere sexe is afgesneden.

We hebben een ouder meisje nodig, om ons in te wijden. Hoe we dat aan moeten pakken, weten we niet. Tenslotte besluiten we een list te gebruiken. Op een verlaten stukje land, niet al te ver van een drukke straat, graven we een hut in de grond. Hij wordt goed gekamoefleerd en gezellig gemaakt met stro. Dáár zal het moeten gebeuren, dáár moet een meisje heengelokt worden. We zijn pas tien en onze prooi moet een jaar of vijf ouder zijn. We weten niets van meisjes van die leeftijd. Uiteindelijk kiezen we voor het zielige verhaal. Daar schijnen meisjes wel gevoelig voor te zijn. We boetseerden een vogeltje van klei en staken daar wat veertjes in. Met het slecht lijkende vogeltje in mijn handen verborgen, sta ik aan de weg. Mijn vriendjes hebben zich verborgen.

‘Hee zus ... uh juffrouw ... uh ... kijk eens wat ik hier heb?’

Ze werpt me een minachtende blik toe:

‘Neem je moer in de mating.’

Kunnen meisjes gedachten lezen?

We proberen een andere aanpak. Er komt een wachtpost, die een geschikt meisje al van ver ziet aankomen. Dan begin ik te rennen, ontdaan, met iets in mijn handen. Zogenaamd toevallig kom ik haar dan tegen.

‘Juffrouw, o juffrouw, er is iets ergs gebeurd.’

‘Wat dan?’

‘Er zijn allemaal jonge vogeltjes uit het nest gevallen, daar in dat veld. Ik heb er hier een. Kom even helpen, alsjeblieft.’

‘Laat eens zien, dat vogeltje?’

‘Dat kan niet. Het is veel te erg gewond. Er mag geen wind bij.’

‘Zo. Nee, ik heb geen tijd. Vraag maar aan die meneer daar.’

We druipen teleurgesteld af. Onze dromen natter dan ooit.

Een paar keer heb ik bij familie op het platteland gelogeerd. Wat vonden ze me een heertje, zo van het lyceum in Amsterdam. Het is een echtpaar van de leeftijd van mijn ouders, al jaren getrouwd en met twee kleine kinderen. Ze zijn gereformeerd, de radio staat verborgen in een kast. Dat is de stem van de duivel. Zelf luisteren ze er graag naar, maar soms komt de oude moeder 's avonds rond het huis sluipen, om te loeren en te horen of er geen radio in huis is. Een gebogen heksje, die een verbeten strijd tegen de duivelse buitenwereld voert. Stenen tijdperk in de 20e eeuw. In de oorlog hadden ze allemaal zo'n kastje gekocht, om de Willemien te horen, maar toen de vrede kwam, moesten ze het huis uit. Maar het was te laat. Vader en moeder brachten de kracht nog op, maar alle kinderen waren verslaafd geraakt aan dat kastje met stemmen uit de hele wereld. Ze luisterden en luisterden, zonder door gods bliksem te worden getroffen, zodat het taboe zijn kracht verloor. Alleen moeder, die soms als een Duitser rond het huis sloop, boezemde ontzag in. Maar met seks waren ze helemaal niet kinderachtig. Middeleeuws. De Oud-Hollandse boerten en kluchten komen tot leven. De lange avonden moeten gevuld worden en op seks rust geen taboe. Als de kinderen naar bed zijn, komt de geneverfles op tafel en gaan de

billen bloot. Mijn goede dikke tante ging dan met haar benen wijd in een hoek van de kamer zitten. Haar grote harige flamoes was de mooiste knikkerpot die ik gezien had. Haar man en ik gingen halverwege de kamer zitten en schoten knikkers in de richting van het doelwit. Toen ze merkten dat ik meer wilde, nodigden ze op een dag een nichtje uit om mij gezelschap te houden terwijl zij weg waren. We stoeiden en vrijden, maar ik was nog te jong om naar binnen te glijden. Daar, in de hollandse boerenbinnenkamertjes, vond ik voor het eerst ongefrustreerde, natuurlijke lust.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten
J. Eijkelboom

Dood vogeltje

Voor Anna

Behorend tot de kleine lijsters
kwam je toch volgens Thijsse,
die je nog wel talent toedicht,
niet verder dan snikkerekik.

Ik hield je al vroeg in de gaten:
kon je nu wel of kon je niet praten?
‘Láát mij erin, láát mij erin’
was voor een vogeltje geen slecht begin.

Ik schetste je na van zondagschoolplaatjes
waarop je luidkeels zong bij een
bloedrode zon ('t was hartje winter).
Alleen, van de tekst had ik geen hinder:

‘Waakt dan, want gij weet niet
in welke ure de Heere komen zal.’
Komt vreugde net als hoogmoed
dan altijd voor de val?

De veertjes op je rode borst
zijn klef en niet te onderscheiden
van 't bloed dat er is opgemorst.
Ik kom maar niet meer tussenbeide.
De kat geeft je een laatste toss.

De kat

Gestreept klein standbeeld,
in zichzelf besloten,
vier poten in de cirkel van zijn staart.
Niets steekt er buiten haast,
alleen zijn kop is
d u b b e l g e p u n t m u t s t ,
zoals die van Jagtlust
het zag en beschreef.

Wat sloom, ja vadsig lijkend
springt hij toch
moeiteloos vloeiend
de keukenkruk op
- drie keer zijn lengte hoog -
die uitzicht biedt op tuin en vogels.

Hooghartig delicaat,
tot in het likken van d'eigen,
het ruiken aan andermans aars,
staat hij ons stinkers toe
zijn residentie te bewonen
mits wij hem af en toe maar tonen
dat we beseffen hoe god Ra
- die van de zon -
alleen door hem, en steeds opnieuw,
Apep, de slang der duisternis,
verslinden kon.

-
(‘die van Jagtlust’: F. Harmsen van Beek)

Drie gedichten
Marko Fondse

Matona mia cara (Orlando)

Terzijde van de tijd is het goed horen
naar liederen die statig zijn van stijl.
Teruggestoten in de drom worden de oren
wonden waar de wereld als een pijl
in trilt.

Onmachtig om het heden te omvamen
drukt de erfenis van overlevend schoon.
Geen verlossing meer buiten de ramen
voor wie schoonheid heeft als woon
gewild.

Blue Mozart (Raoul Dufy)

Voor Charlotte Mutsaers

De vlinders zijn afwezig, maar zij zweven;
de vleugel staat met Mozart toegerust
en niemand wordt verlangd uit hem te spelen:
zoals Dufy hem speelde met penselen
heeft geen nog aan dit godskind stem gegeven.
De atmosfeer is eindelijk gesust.

Geen storing zal meer breken in dit leven
dat eindelijk is licht en ongedeeld.

Bij God, wij waren moe en zo verveeld.

Artis poeticae

Wie voor een muzikant niet deugt
wordt wel een dichter.
Onder het koeren van de tortels
in eer en deugd
oplichter van het bloemtapijt
bepist hij wortels,
een lieve pad,
wijl wijd en zijd
de landlui ploegen.

Hij met zijn wrat.

Of, uit zijn voegen,
in het drogbeeld stad,
myope rat,
die waaks in vroege uren
arbeidsploegen
nakijkt op het knekelpad -
brutaal bedeesde.

Van alle beesten
is hij het meest humaan,
in nood de onbevreesde
die men de nek omdraait
en toch in voorsmaak van hun feesten
een niet te worgen
haan
die op een morgen
victorie kraait.

Die dag breekt aan.

Intensive Care
Jean Pierre Rawie

I

Daar lig ik, door mijn ingewand geveld,
op de Interne Afdeling, vier hoog,
waar men mij prikt en tempt, mijn polsslag telt
en flesjes aftapt voor de uroloog.

Verpleegsters houden haarscherp in het oog
hoe het met mijn genezing is gesteld
en komen steeds opdat ik niet verdroog
met allerlei infusen toegesneld.

Ook wordt op die manier, intraveneus,
de hele mens terdege aangesterkt.
Het gaat dus goed:
    de slang mocht uit mijn neus
en nu ik fijn weer alles ruiken kan
blijft ook het ongeremde ruften van
mijn kindse buurman niet onopgemerkt.

II

Als zieke heb je de godganse dag
bij alles hulp van anderen van node
en geeft daardoor bij elke prik of po de
verpleegsters de illusie van gezag.

Maar de als arts geïncarneerde goden
vervullen ook verpleegsters met ontzag,
want ieder weet dat zo'n chirurg iets mag
wat aan gewone mensen is verboden.

Hoe hij ook snijdt en wroet en hakt en kerft
in andermans verziekte lijf en leden,
geen hond die onze dokter tegenhoudt.

En als je niet onder zijn handen sterft,
word je tot slot weer dankbaar en tevreden
geheel aan de verpleegsters toevertrouwd.

III

Het Lab heeft monsters van mijn bloed en plas
met vakkennis en ijver bestudeerd,
naar aanleiding waarvan men concludeert
dat er iets loos is met mijn pancreas,

de alvleesklier, waardoor je spijsverteert.
En thans geschiedt waar ik al bang voor was,
want onheilspellend in zijn witte jas
staat daar de internist, en decreteert:

‘U moet de drank voorlopig laten staan,
want alcohol - jenever, wijn of bier,
noemt u maar op - verkleint uw levenskans.’

- En dat terwille van zo'n dwaas orgaan.
Wat is dat nou voor naam, ‘de alvleesklier’,
en dan die ‘eilandjes van Langerhans’?!

IV

Zo nu en dan klinkt uit de ziekenzalen
een onderdrukt gejammer en gekerm:
dat zijn de evident of hypoderm
voortwoekerende ijselijke kwalen.

De zusters schuiven opgewekt en ferm
de bedden langs met po's en urinalen
en leggen voor het oog de meest letale
gevallen heel discreet achter een scherm.

Deze patiënten zullen niets meer merken
van het bezoekuur en het vloeibaar maal;
ze krijgen iets waardoor ze blijven slapen.

Het is voor ons wat moeilijk te verwerken
maar toch zijn wie hier liggen allemaal
naar Zijn Beeld en Gelijkenis geschapen.

Vijf gedichten
Renée van Riessen

Wat een scheur wil zeggen

Wat een scheur wil zeggen
weet ik als hij is gemaakt

jouw omtrek meet ik pas
wanneer je weg bent:
geen woord kan jou nog vinden

geen woord betekent iets
voordat ik heb geraakt
aan scherven in den blinde

wat een scheur wil zeggen
weet ik als hij is gemaakt.

Alter ego

Aan jou denken lijkt op laat
oogsten en naar binnen dragen
alles waar jouw naam op staat
veilig in mij opgeslagen
ligt - op zolders onbetreden -
een winter lang te rijpen
naar een vast verleden

toch ben ik nooit in jou: al zijn
je dagen zonder mij
probleemloos tot hoogwaardige
minuten te verdichten: schrijf, telefoneer
en condenseer - in deze voedselketen
ben ik altijd het laatst -
het is vergeefs, ik kom
vanuit mezelf niet op jouw plaats

dat jij me niet vergeten zult
daar gaat het om, daarmee vervult
de ruimte zich van een bestaan
dat zonder jou in het verborgen
zichzelf vergeet en zal vergaan.

Beeldentuin

Lang voor het avond wordt
heb je een tuin omheind.

In schemerdonker
- licht is vluchtig, ondermijnt -

heb je de beelden afgerond
en ingeslagen, bijgevijld.

Alleen hermetisch
heerst de vrede:
vast omlijnd.

En buiten dreigt
het rondom suizen
van de tijd.

Usque limina

Voeten kunnen me niet dragen
honger me er niet heendrijven
aan de grenzen van dit vragen
kan ik komen - maar niet blijven

samenvallen is figuurlijk

uit elk samenzijn gestoten
door geen band meer te verbinden
door geen horizon omsloten
ga ik de omlijning na
op de tast, als een verblinde

naar het woord dat zij die dorsten
roepen om gehoor te vinden.

Kinderlijk

Ergens lig ik
in jou verloren

nog niet door jou gekend
maar ingebed
en ongeboren

ergens in jou opgeslagen
zwijgen ongeschonden
woorden die we spreken konden

de dagen van geboortepijn
heb je bewaard
en in je omgedragen

in stilte sterf ik
weg in jou

ik roep
maar ben nog niet gevonden.

Zes gedichten
Nico Slothouwer

Stadsliefde

Hoge kamer. Statig het beslapen bed.
Hier te schuilen. De stad weerklinkt,
de ruiten spiegelen weerszijden. Weg

is verder, en vindbaar is het niet.
Uit onrust worden stad en u volbracht.
Wacht. Trots is de bloem van erotiek.

De man en zijn huis

De man heeft een huis gevonden.
Het krijgt een ziel. Hij breekt
het dak, geduldig. Hij is een
schepper op een trap, die werkt
aan hogere muren. Hoor hoe hij
spreekt, zorgvuldig, maar niet
veel. ‘Want achter woorden blijft
men niet beschut. Dit bouwen is
goed, het gaat een leven duren.’

Vrouw en nachttrein

Zij waakt, dit is haar overgave:
Alle ernst heeft afgedaan.
Alles is belachelijk en klein,
maar zij gaat voort, niet langer
vastgeklampt. De nachttrein heeft
een klare levenskracht geslepen.

Een goed besluit

Een goed besluit komt altijd laat.
Het is een schrik, en dan, nadien,
verplichte raad van alleman. Loos.
Alle vervulling is onzegbaar. Zij
zweeg. Zij staarde uit het venster.

Ik zag alleen een vrouw die reisde;
een goed besluit is nauwelijks een daad.

Dier

Hij is geworden tot aandachtig dier
dat leven wil op grond van leven,

het woord als onomstotelijk bericht,
dat is zijn spoor, het is hem voor,

een dier stapt door het dierenrijk,
het woord wordt gelaten waar het ligt.

De brug

Ik ging over een brug, die de
nanacht overspande, maar weet
niet meer waarheen; niets van
de tocht is gebleven dan deze
brug, hoog in de lucht, zonder
oevers -

Ik beleef dit nog in alle rust,
zonder hoop op mogelijk land -
de nanacht overbrugd,
een taak volbracht.

Soms maar vaak
Willem van Toorn

Soms wil ik dat er straks
als mijn dode hoofd niets meer weet
in mijn gedichten een vreselijke
ziekte zal uitbreken.

Woordenpest bijvoorbeeld, iets zwarts
dat lettertekens vreet
en betekenissen aantast.

Waarom zou jij ze mogen lezen
als je mijn verdwenen
ik geen antwoord kunt geven?

Maar vaak hoop ik dat dit papier
nooit vergaat of vergeelt,
zodat honderd jaar van hier
of nog veel eerder een heel

lieve maar ook zeer eenzame
latere, liefst een dame,
het stof van de bladzijden veegt
en letter voor letter leest:

eindelijk eindelijk samen.

Ommegang
Peter Verstegen

't Was voorbij; het was of ik droomde, maar de
arts was echt, de nachtzuster ook, ik hoorde:
‘kijk, steeds trager’: monitor registreerde
haperend hart, maar

mijn bewustzijn bleef en de deur ging open:
't knaapje dat de kamer betrad, ik zag dat
ik het zelf was: mager gezichtje, piekhaar,
dromerig type:

op de leeftijd dat hij nog vol vertrouwen
praatte met kabouters, want híj wist waar ze
zaten, ook al zag je ze niet, ze kwamen
graag op zijn kamer;

zeggen deed hij niets, maar hij wenkte naar me:
dadelijk stond ik op van mijn bed en ben hem
achterna gegaan naar de gang, maar daar was
alles veranderd;

'k zag een aarden pad dat omhoog spiraalde
langs de wanden van een gewelf: het leek een
holle berg waar steeds het sonore bonzen
van een tomtom klonk;

tastend langs de wand ging het voort en toen de
tocht volbracht was, toen we er waren, heeft hij 't
toverwoord gesproken: een donkere koker
ging voor mij open;

weer heeft mijn geleider gewenkt, en dit was
afscheid nemen: verder alléén naar 't einde
van mijn droomreis, maar het ging zwaar en, kijk, nu
werd ik steeds kleiner;

daardoor kwam ik sneller vooruit, maar leek wel
steeds beklemder, blindelings kroop ik, schoof ik
verder, hoorde hoge geluiden, alles
was in beweging;

't was of ik een kind was in zee en of de
stroom mij greep en meevoerde onder water:
't water leek me samen te persen, ik was
bang om te stikken;

maar er gloorde licht in de verte, ik werd
door een golf het strand opgeworpen, deed mijn
ogen moeizaam, knipperend open, zag een
blinkende wereld;

ik werd hoog de lucht in getild en zag de
stralende gezichten van zachte reuzen;
'k haalde adem en ik vergat mijn hele
vorige leven.

Essay

Een zelfmoord in de negentiende eeuw
Jan Fontijn

Op 5 maart 1889 pleegde Anna Witsen, zuster van de schilder Willem Witsen, zelfmoord door zich te verdrinken in de vijver van het landgoed Ewijckshoeve bij Zeist. Ze woonde op dat buiten samen met haar vader, de koopman en aristocraat J J. Witsen. Dank zij een informatief artikel van Rein van der Wiel in *De negentiende eeuw* beschikken we over nogal wat gegevens met betrekking tot het leven van Anna, de omstandigheden die tot haar zelfmoord hebben geleid en de enkele literaire reacties die de zelfmoord heeft teweeg gebracht. De bekendste literaire reactie is het gedicht van Anna's tijdgenoot Herman Gorter: 'In de zwarte nacht is een mensch aangetreden.' Gorter schreef dit meesterlijke gedicht kort na de zelfmoord in maart 1889, vlak na de voltooiing van *Mei* en even voordat zijn proefschrift werd afgekeurd. Volgens Rein van der Wiel zijn er, met uitzondering van een dagboekfragment van Van Eeden, verder geen reacties van tijdgenoten bekend. Ook in geen enkele correspondentie uit die tijd wordt over de zelfmoord gerept.

Er is volgens mij nog een andere reactie van een tijdgenoot en wel van de naturalistische schrijver Frans Coenen. In 1892 publiceerde hij in De Amsterdamsche Studenten Almanak een fragment van een verhaal, dat in 1896 volledig in het tijdschrift *Nederland* verschijnt en vervolgens is opgenomen in de bundel *Bleeke Levens* uit 1899. Het verhaal bevat, zoals ik verderop zal aantonen, allerlei passages, die het aannemelijk maken dat Coenen bij het schrijven het tragische leven en de tragische dood van de zangeres Anna Witsen voor ogen heeft gehad. En daar blijft het niet bij. Coenen zou misschien ook door Gorters gedicht 'In de zwarte nacht is een mensch aangetreden' bij het schrijven beïnvloed zijn geweest.

Eerst enige biografische feiten betreffende Anna Witsen, ontleend aan het artikel van Van der Wiel. Anna werd in 1855 geboren. Zij was de dochter van J.J. Witsen, een koopman met

belangstelling voor muziek. In 1868 was hij lid geworden van het bestuur van de Maatschappij ter bevordering van Toonkunst, afdeling Amsterdam. Anna's moeder stierf in 1873, toen Anna 18, haar zusje Cobi 22 en de broers Johan, Karel, Hendrik en Willem resp. 24, 17, 16 en 13 waren. Karel stierf op 23-jarige leeftijd aan tuberculose. Hij was de hartstochtelijkste van de jongens.

Anna kreeg zangles in het jaar van haar broers dood. Ze trad op voor klein publiek in het kader van de avonden, die door de Maatschappij werden georganiseerd. Ze leerde daar de bekende musicus Julius Röntgen kennen, op wie zij, zo gaat het verhaal, verliefd zou zijn geweest. Röntgen organiseerde in het begin van de jaren tachtig muzikale soirées in Odéon.

Anna en haar familie woonden tot 1882 in Amsterdam op het Westeinde. Ze verhuizen in dat jaar en vestigen zich vervolgens op het landgoed Ewijckshoeve in de buurt van Zeist. In 1884 doet Anna eindexamen van de muziekschool. In datzelfde jaar werd het Amsterdamse Conservatorium opgericht onder leiding van Frans Coenen Sr, de vader van de schrijver. In tegenstelling tot de muziekschool werden de musici op het conservatorium professioneel opgeleid en men beweert dat vader Witsen Anna verbood het zingen professioneel te beoefenen. Het standsbewustzijn bracht vaak met zich mee (lees Eline Vere) dat een meisje geen beroep uitoefende, zich voorbereidde op het huwelijk en tot die tijd zich bekwaamde in het huishouden. Anna zit met haar evenmin getrouwde zuster Cobi en haar vader op Ewijckshoeve. Ze nodigen Utrechtse en Amsterdamse musici uit om op het buiten te komen speien. Ook de amateur-musicus en schrijver Frans Coenen Jr is van de partij. Dit laatste feit is belangrijk. Frans Coenen kende dus het landgoed en was door zijn verblijf aldaar ongetwijfeld op de hoogte van het wel en wee van de familie. Bovendien zal hij thuis bij zijn eigen familie verhalen hebben gehoord over de familie Witsen: vader Coenen was aktief in het muziekleven in Amsterdam.

In 1885 trouwt Cobi, de zuster van Anna, en gaat in Den Haag wonen. Nu woont Anna alleen met haar vader en het personeel op het eenzame landgoed. Haar broer Willem Witsen, die af en toe komt logeren, klaagt in zijn brieven aan zijn vrienden over

de eenzaamheid van het buiten en de burgerlijkheid van zijn milieu. In brieven van de familieleden wordt o.a. vermeld dat ‘Anna erg lastig is en het de juffrouw lastig maakt’ en ‘dat ze soms zo moeilijk zit te denken en het schijnt dat ze tegen de meiden zich niet opgewassen voelt’. Ze adviseren de vader om Anna kort te houden, de juffrouw te steunen en Anna als kind te behandelen. Anna is melancholiek en zeer wisselend in haar stemmingen; het ene moment is ze boos en onaardig, het volgende heeft ze spijt en gedraagt zich schuldbewust. Ze slaapt lang uit. Vader Witsen neemt ten opzichte van haar een ambivalente houding aan door haar zangplannen te dwarsbomen en tegelijk haar serieus te nemen. Of ze in 1888 een tijdje in een psychiatrische inrichting heeft vertoefd wordt niet duidelijk. Hoe het ook zij, eind 1888 wordt Anna aktief: ze reist naar Parijs, waar ze hard studeert en neemt vervolgens het initiatief om samen met Cramer en Röntgen in een paar plaatsen in Holland te concerteren. Op 26 en 27 november 1888 zingt ze resp. in Amsterdam en Leiden. Over het eerste concert vermeldt het Handelsblad in een recensie o.a. het volgende: ‘Zij heeft een goede school doorloopen, hetgeen de voordracht van een drietal liederen van Schumann (...) en twee liederen van Brahms (...) bewees, doch is nog niet gewoon in het openbaar op te treden. Het kwam ons althans voor dat zij zich niet geheel vrij voelde en daardoor niet ten volle over haar stemmiddelen beschikte. Wanneer zij hare vrees overwon, klonk de stem helder, doch dikwijls had deze iets gedekts, vooral in het mezza voce’.

Ook Anna's zuster Cobi schrijft iets over de concerten en wel in een brief aan haar broer Willem. Ze prijst Anna voor haar zingen en vermeldt verder dat vader Witsen bij het uit de trein stappen gevallen is en zijn been erg heeft bezeerd. Toch gaat hij naar het concert en is zeer zenuwachtig. Hij huilde aldoor. ‘Anna is heel goed en flink en vol zorg! 't Is alsof 't haar goed doet, dat zingen.’ Zo'n laatste zin is veelzeggend voor de houding van de familie ten opzichte van Anna. Anna beschouwde de concerten als een nieuwe fase in haar ontwikkeling, daamaast wil ze het gezin intact houden: ‘en van daaruit verder gaan’.

In de sombere maand maart van 1889 maakt ze een eind aan haar leven.

En nu dan het verhaal van Frans Coenen. Ik ga uit van de versie van het verhaal zoals dat voorkomt in *Bleeke Levens* uit 1899, een bundel die sindsdien nooit herdrukt is. Ik zal daarom wat uitvoerig zijn in het navertellen van de inhoud.

Het verhaal, getiteld *Vervreemd*, begint met een beschrijving van de aankomst van Caroline Doreman op het station. Na een verblijf van drie jaar in het buitenland (in de winter pianostuderend op het conservatorium in Leipzig, in de zomer bij vrienden verkerend) is zij vol verlangen haar vader te zien. Zij heeft zich voorgenomen zich voortaan geheel aan hem te wijden. Wel had ze al eerder naar hem toe willen gaan, maar haar zuster Jeanne, met wie ze niet goed overweg kon, verbleef thuis. De plotselinge dood van haar zuster, een feit dat haar hevig schokte, maakt het mogelijk dat ze naar haar vader kan gaan. In het rijtuig op weg naar het landgoed Lindenhof constateert ze dat er sinds haar vertrek veel is veranderd. Van de koetsier verneemt ze tot haar teleurstelling dat haar vader niet zo hulpbehoevend is. Hij blijkt zich 's avonds uitstekend te vermaken met kaarten in het gezelschap van een kennis en de juffrouw die het huishouden leidt. Dat dempt Carolines vreugde. Ze had een redster van haar vader willen zijn maar hij heeft haar niet nodig. De ontvangst is koel, hij schenkt nauwelijks aandacht aan haar. Ze besluit echter haar plicht te doen en in de volgende dagen werkt zij zich in in het huishouden. De juffrouw van de huishouding, die tot dan toe het bewind heeft gevoerd, verdwijnt. Steeds meer overvallen haar negatieve gedachten over haar vader. Vader en dochter hebben elkaar niets te zeggen. Hij zag haar als een excentrieke vrouw en zij zag haar vader als een ijverige en knappe man, wiens geest laag bij de grond was. De eenzaamheid van het landgoed beklemt haar en zij verlangt naar haar kunst, het pianospelen. Op een avond, als haar vader afwezig is, gaat ze spelen, en dit ondanks het voornemen nooit meer achter de piano te zitten. Na het spelen wordt ze melancholisch en denkt aan zelfmoord. Het komt tot een ruzie met haar vader, als blijkt dat ze door haar spel de huishouding verwaarloost en ze besluit naar Amsterdam te gaan om weer te gaan studeren. Vol weemoed neemt ze afscheid van de natuur rondom het landgoed. In Amsterdam studeert ze verbeten tijdens de

wintermaanden om in de lente met twee jonge artisten, die van plan zijn een tournée in het land te maken, samen te concerteren. Ze heeft een opgewonden tijd. Voor haar familie gold zij als excentriek, ‘voor iemand die van tijd tot tijd bepaalde buien van krankzinnigheid had’. Op het concert, dat veelbelovend begon, stokt zij plotseling in haar spel. Ze blijft roerloos zitten ‘als een krankzinnige, met wijdstaande ogen’. Ze beseft dat ze te zenuwziek was om als uitvoerend pianiste op te treden. Ze voelt zich mislukt in haar leven en besluit te sterven. Met dit voornemen keert ze terug naar het landgoed van haar vader. Het is op een lentenacht, dat ze naar de vijver van het landgoed loopt.

> ‘Roerloos, als de dood, lag het water en geen zucht bewoog ook de grassprieten aan de donkeren kant. Zij had het gevoel of iemand haar volgde en haastig zette zij zich neer in 't vochtig gras bij den lariksstam. Het water, gewekt, beroerde ijs-kil haar voeten en beenen, doorweekte haar rok, langzaam opsluipend. Zij rilde, en wachtte luisterend ...
> Toen was 't haar weer of iemand op de hoogte nader kwam; en ineens zich opheffend aan den tak, liet zij zich neerplompen in 't zwarte water, dat woest opzwalpte.
> Een zwakke schreeuw verwoei, er was nog eenige beweging onder de woelende oppervlakte ... daarna begonnen breede rimpels rustig uit te loopen naar de oevers onder de zwaarstil overhangende bladerboomen, en even later stond de hooge nacht weer in zwijgen’.

Tot zover dit resumé van Coenens verhaal. Er zijn naast verschillen opvallende parallellen tussen Anna Witsens lotgevallen en die van Coenens hoofdpersoon Caroline Doreman. Ik noem hier slechts de meest in het oog springende overeenkomsten. Het gehele verhaal van Coenen is gebaseerd op het probleem van een vrouw die niet weet te kiezen tussen haar roeping en verlangen om kunstenares te worden aan de ene kant en de plicht die zij zichzelf oplegt om als dochter haar vader te verzorgen. Het is een problematiek, die ook centraal staat in Anna Witsens biografie. Het belang van deze problematiek voor

die tijd (om maar te zwijgen van het belang voor onze tijd) is evident. Binnen de eerste emancipatiegolf op het eind van de 19de eeuw is deze problematiek voortdurend een punt van discussie. Vrouwen die de stem van hun hart volgen door te kiezen voor een carrière worden door hun omgeving al gauw als excentriek beschouwd. Ze worden gefolterd door schuldgevoelens omdat ze hun 'roeping' als vrouw en verzorgende moeder niet volgen met alle psychische gevolgen vandien. Zelfmoord is bij Coenen de meest radicale oplossing om aan die ambivalentie te ontkomen.

> 'En telkens weer keerde zij terug op 't zelfde punt. Werp dien last af, doe eenvoudig wat ge gaarne wenscht; word weer kunstenares, zeide iets in haar.
> Maar in de diepe moedeloosheid van haar geest dezen avond, antwoordde zij zichzelf: en als dat ook eens mislukte, als ik ook daar bleek niet te kunnen, wat dan gewonnen?
> Plicht verzaakt hier, spot dáár wellicht. (...)
> Dan maar liever dood meende zij, om te ontkomen aan dit ellendig gehaspel.'

Uit Coenens andere verhalen blijkt voortdurend dat hij zich zeer goed bewust is van het dilemma waarvoor vele vrouwen in zijn tijd staan. Een aantal vrouwelijke personages leggen zich neer en bezwijken voor de druk van de omgeving door te kiezen voor een saai bestaan als echtgenote en moeder, vol verveling. Ik zal hier niet verder ingaan op de columns die Coenen schreef en waarin hij duidelijk te kennen geeft een open oog te hebben voor de situatie van de vrouw. Men kan hier meer over lezen in het boekje dat begin volgend jaar verschijnt bij De Engelbewaarder en dat gewijd is aan Frans Coenen.

Coenen moet zich het tragische lot van Anna Witsen sterk hebben aangetrokken. En dat niet alleen omdat hij door zijn bezoeken en verblijf op het landgoed van de Witsens Anna persoonlijk gekend moet hebben, maar ook omdat haar problematiek ten dele ook de zijne was. We kunnen heel goed zijn persoonlijke ontwikkeling volgen dank zij een dagboek dat hij tussen 1884 en 1901 - dus van zijn 18de tot zijn 35ste jaar -

heeft bijgehouden. Het dagboek is een curieus document, waarin soms met grote openharigheid over zeer intieme zaken wordt gesproken: zijn verhouding tot zijn ouders en andere familieleden, zijn ijdelheid, de verveling, zijn melancholie, zijn verlangen naar de dood, de sexualiteit enz. Een van de problemen, die als een rode draad door het dagboek loopt, is zijn onmacht om te kiezen voor een maatschappelijke carrière of voor zijn roeping als kunstenaar. Hij heeft nogal wat moeite om zijn rechtenstudie af te maken. Zo noteert hij op vrijdag 13 september 1889: ‘Ik zou gaarne weten wat ik eigenlijk wou. Vage gedachten, die zoo vermoeien, heb ik nu al den ganschen dag. Werken is geen straf maar een zegen. Dat wil ik nu wel gelooven, want zonder dat verveelt men zich.’ (...) ‘Dikwijls heb ik gedacht waarom de menschen zich toch zoo moeilijk maken een treurige existentie zich te verschaffen. Waarom gaan ze niet uit dit leven. En in 't tegenovergestelde geval: als men niets en geen liefhebberijen om den tijd te vullen heeft, dan voelt men zich nog beroerder als hij die altijd ploetert. En die verveling schijnt gauwer tot zelfmoord te leiden dan overmaat van arbeid. Maar hoe is dit nu alles op mij toepasselijk. Hoe haal ik er een levensphilosophie uit? Ik heb geen lust tot arbeid en ook geen sterke liefhebberij in iets meestal. Dus is de beroerde stemming dikwijls ten minste, niets anders dan verveling. Komt nog bij de onbevredigde zinnelijkheid. Als ik nu later hard werken moet voor de kost, dan heb ik mijzelf beloofd, dat ik er spoedig een einde aan maak.’ (...) ‘Het leven scheen mij altijd niet de moeite waard, dan als artist en nog wel gevierd artist, of geleerde.’

Op 28 September 1889 noteert hij dat concerten of het lezen van een boek bij hem de lust doen ontstaan om iets moois te doen. ‘Maar 't houdt geen stand en misschien is de ijdelheid vooral schuld aan die wenschen en niet de liefde tot de kunsten. Want als ik dan toch kunstenaar was, dan moest ik alles overhebben voor mijn kunst. Dan moest ik verlangen voelen tot schrijven en ook het schrijven zelf behoorde een genot te zijn. Nu is 't een taak, weinig minder lastig te volbrengen dan de studie van het recht.’ (...) ‘'t Kan zijn, dat er in mij wat steekt van de artist, maar als 't zich niet sterker toonen gaat, zich niet meer uit in ijver tot werken, tot iets maken, dan wordt 't nooit

iets goeds en 't verlicht mijn leven nie t.' (...) 'Ik wou dat er wat kwam, dat mij gevoelig aangreep, dat ik het leven er voor vergeet, dat al mijn belangstelling wakker maakte, dein kan er iets uit mij worden'.

In nog vele andere passages in het dagboek Staat de keuze tussen maatschappelijke plicht en kunst centraal, met alle gevoelens van zelfmoord vandien. De problematiek van Anna Witsen, verbeeld in het verhaal *Vervreemd*, is ook zijn problematiek. Het is opvallend, dat Coenen in dit verhaal en ook in andere verhalen zijn falen als man in het kiezen van een maatschappelijke carrière transponeert naar *vrouwelijke* personages. Het is een fenomeen dat bij andere schrijvers uit die tijd (Couperus, van Groeningen, Aletrino en Emants o.a.) meermalen voorkomt.

Niet alleen in grote lijnen, maar ook in details lijkt het er op dat Anna Witsen model stond voor de hoofdfiguur uit *Vervreemd*. Men lette naast opvallende feiten als het verblijf in het buitenland, de concerten in het land met twee musici, haar typering als excentriek en krankzinnig door haar familieleden, de omstandigheden van haar zelfmoord door verdrinking in de vijver in de lente, ook op de beschrijving van het landgoed Lindenhof in het verhaal, dat sterk doet denken aan Ewijckshoeve van de familie Witsen. Verder is Caroline Doremans uiterlijk in *Vervreemd* sterk gelijkend op dat van Anna Witsen. Men vergelijke de foto van Anna Witsen op ongeveer 26-jarige leeftijd met de beschrijving in het verhaal:

> 'Zij zette haar hoed af en liet zich achterover zakken in de kussens, 't zwarte, glanzende haar tegen het grijze trijp.
> Dit haar en de groote, donkere oogen waren haar voornaamste schoonheid; neus en mond waren te groot en de tint van 't smalle gezicht was geelachtig. Toch maakte het een aangenamen indruk en 't zwarte rouwkostuum kleedde haar goed.'

Uiteraard was Coenen gedwongen om feiten te veranderen. En dat niet alleen omdat de literaire struktuur van het verhaal hem hier misschien toe dwong, maar vooral omdat een te sterk

gelijkende beschrijving van het drama Anna Witsen op weerstand zou stuiten. Zelfmoord was taboe in die tijd; het spreekt boekdelen dat er in de correspondentie uit die tijd geen enkele maal gerefereerd wordt aan de zelfmoord van Anna Witsen. Opvallend is dat in de eerste versie van het verhaal in de Studentenalmanak van 1892 de zelfmoord ontbreekt. Verder publiceerde Coenen dit verhaal onder het pseudoniem Egmond en met de titel *Mathilde Ruysch*. De namen van de personages luiden in dit verhaal anders dan in de latere versie. Het zou kunnen dat Coenen in 1892, drie jaar na Anna's dood, de tijd nog niet rijp achtte om tot volledige publikatie onder eigen naam over te gaan.

Het is niet onmogelijk dat Coenen bij het schrijven van dit verhaal Gorters gedicht voor ogen heeft gehad. De verzen van Gorter heeft hij ongetwijfeld gelezen. Op 16 september 1892 noteert hij in zijn dagboek dat hij na een bezoek, overvallen door een depressie, teleurgesteld is het genot te hebben gemist Gorters verzen te lezen, genot waarop hij rekende. Voor de hand liggend is dat hij op een andere dag zeker zijn schade zal hebben ingehaald. Jaren later zal hij in zijn *Studiën van de tachtiger beweging* uitvoerig stil staan bij de bundel *Verzen* van Gorter, waarin ‘In de zwarte nacht’ verscheen, en zal hij dit boek o.a. prijzen als ‘de triomf van de naturalistische kunst, die o.m. bedoelde de gave “vertaling” der gewaarwordingen’.

En nu het gedicht zelf, dat hierbij is afgedrukt. Enno Endt heeft in zijn voorbeeldige uitgave *Verzen* in 1977 aangegeven dat het gedicht in fases is te verdelen: 1. het aanschrijden van een mens, begeleid door heftig bewogen natuurelementen, die spiegel van haar dramatische zielswereld zijn (strofen 1, 2, 3); 2. het stil blijven staan van allen op een grens, zowel van de vrouw als van de begeleiders (strofen 4-6); 3. de dierbare verwanten uit het verleden, toekomst en eigen heden zijn mede getuige (strofen 7-11); 4. de stem in haar leven, troost en toevlucht voor de eenzame en bevreesde onder de mensen (strofen 12-14); 5. haar laatste daad, half in beeldspraak aangeduid als scheepgaan, schipbreuk.

Deze fasering in Gorters gedicht is, zij het niet in deze volgorde,

ook in Coenens verhaal te vinden. Maar dan moet men zich bij het verhaal niet alleen concentreren op het slot waar de zelfmoord vrij geserreerd wordt beschreven, maar ook op andere dramatische momenten in het verhaal, waarin de zelfmoord wordt overwogen of wordt aangeduid.

Allereerst de passage waarin Caroline weer voor het eerst achter de piano gaat zitten en daarbij haar huishoudelijke plicht verwaarloost. Na het spelen is zij wanhopig. Haar wanhoop wordt begeleid door een naderend onweer. ‘Roerloos en zwaar stonden de donkere gedaanten der groote boomen, waarvan geen blad bewoog. Alles was stil en wachtte het onweer. Slechts een enkele vogel tjipte in de laan twee zelfde noten angstig herhalend’ Als het onweer losbarst, denkt zij aan zelfmoord. Vervolgens de passage waarin Caroline besloten heeft dat ze het ouderlijk huis zal verlaten om haar muziekcarrière weer op te vatten in Amsterdam. Na dit ingrijpende besluit zwerft ze door de natuur van het landgoed: ‘haar klein zwart figuurtje alleen, het smalle donkere passiegezicht met de groote zwarte somber-verlangende oogen’. Er is een grote eenheid tussen de natuur en de vrouw. ‘In die stille, fijngrijze herfstdagen zwierf zij daar om, in het halfonbegrepen gevoel van wat de dingen haar zeiden’. (...) ‘Uiterlijk scheen er niets veranderd en toch was in het buiten het weten van groote, ernstige dingen, die stonden te gebeuren en hoe deze boschstilte en diepe, zalige eenzaamheid al in 't verleden stonden ...’ (zie voor deze passages fase 1 en 2 van Gorter).

In Amsterdam studeert ze fanatiek; ze is op van de zenuwen tijdens het oefenen op de piano en ze voelt voortdurend de druk van haar vader en de rest van de familie. ‘Er kwamen oogenblikken van afmatting, dat zij van alle muziek een afschuw had, als een zware nooit eindigende obsessie, een donker-breeden stroom die haar leven medesleurde, en waarin haar ziel was als een naar adem snakkende en in doodsangst worstelende drenkeling’ (zie fase 3 en 5 bij Gorter).

Na het falen van haar spel tijdens het concert wordt het besluit om zelfmoord te plegen definitief. De passage in het verhaal waarin haar dood wordt beschreven heb ik in de samenvatting

eerder al geciteerd. Hoewel de zelfmoord van Anna Witsen in de namiddag plaats vond, laten Gorter en Coenen beiden deze in de nacht plaats vinden. Bij beiden overweegt in de beschrijving de kleur zwart.

Het thema van de verdronken vrouw is zeer geliefd in de 19de eeuw. In de schilderkunst en de literatuur tref je herhaaldelijk schone Ophelia's, drijvend in het water, het haar wijd uitgespreid. Ze werden bezongen of geschilderd door o.a. Rodenbach, Jean Lorrain, Couperus, Delacroix, Millais, en Rimbaud. In hoeverre deze Ophelia's producten zijn van een sadistische, mannelijke verbeelding, zoals meermalen beweerd is, laat ik hier verder buiten beschouwing, ofschoon er met betrekking tot Coenen wel aanwijzingen zijn in die richting. Ik hoop er bij gelegenheid nog eens op terug te komen. In ieder geval moet de populariteit van het Ophelia-thema ons weerhouden al te snel concluderen dat de ene schrijver (Coenen) beïnvloed werd door de andere schrijver (Gorter).

Anna Agnes Witsen, geportretteerd op ± 26-jarige leeftijd.

In de nacht
Herman Gorter

In de zwarte nacht is een mensch aangetreden,
de zwarte nachtwolken vlogen,
de zwarte loofstammen bogen,
de wind ging zwaar in zwarte rouwkleeden.

't Gezicht was zoo bleek in 't zwarte haar,
de handen wrongen, de mond borg misbaar,
de nek was zwart,
een hel was 't hart,
van daar kwam het zwarte en worgde haar.

Met de wind, met de boomen en met al de wolken
is ze gekomen,
het waren rondom haar groote volken
van zwarte nachtdroomen.

Bij een groot zwart water aan zijn zoom
heeft ze heel stil gestaan,
de lang geleden geboren boom
heeft het toen geraân -

en de wind en de wolken hebben stil gestaan,
ze hadden het niet gedacht,
anders waren ze niet gegaan
en hadden haar niet hierheen gebracht,

en alle zijn ze blijven staan,
de wind en de boomeblaan
en het wolkevolk
en de zwarte golven in de kolk,

en de vaders en de voorouders
stonden omhoog
in stille wolken met hun schouders
tot de voeten in zwarte toog,

en de kinderen die ze had willen baren
kwamen rondom
tegen de boomen staan, ze waren
klein en stom,

en één ding dat ze in haar leven
altijd had gehad,
kwam nu heel hoog boven haar zweven
lichtend mat,

een groote vogel, een groote bloem,
een klinkende klok, haar groote roem,
haar stem waarmee ze was geboren
hing nu omhoog en liet zich hooren.

En al die kindren en die ouden
hadden het niet gedacht
en ook niet de stem die boven de wouden
nog zong in de nacht -

die was altijd in 't leven geweest
haar eenig lam,
die blaatte nu nog als een eenzaam beest
of ze bij hem kwam,

die was het eenige vuur geweest
voor hare handen,
daar kwam ze 's avonds erg bevreesd
uit de menschelanden,

die was het droomen en lavende slaap
voor haar in 't leven geweest,
die stond nu boven, een eenzaam schaap,
een blatend beest.

Maar toch ging ze en ze sleurde mee
in een sleep
kindren en klanken, in zwarte zee
ging alles scheep,

en 't dreef nog even, het water zwart
vonkte van diamant,
in die groote schipbreuk brak ook het hart,
alles zonk, het laatst de hand.

De uitgedoofde vlam
Valeri Poesjkin

...En om een warm, dwaas woord
Zal ik bidden in de sovjetnacht.

O. Mandelstám

Hij leefde als een mens en stierf als een dichter.

M. Tsvetájeva

... Voor macht, voor het livrei
Moeten het geweten, gedachten, noch de nek bezwijken.

A. Poesjkin

Met welk een rauwe vreugde en verachtelijk lachen bespotte Majakovski het spook van de nieuwbakken zelfmoord van Sergéj Jesénin, vier jaar vóór zijn eigen pathetische einde. (Jesénin, imaginist en volgens eigen zeggen ‘de laatste Russische dichter van het platteland’, pleegde zelfmoord in het bekende Petersburgse hotel ‘Angleterre’ en schreef toen zijn laatste gedicht met zijn eigen bloed.):

.. Was er inkt geweest in Angleterre, dan wellicht
gold ge en reden de aders op te snijden.(...)

Er ontviel het volk, de taalherschepper,
een luidruchtig, klinkslagvaardig dronken gildelid.

Niemand had er aan gedacht op te merken dat hij, toen hij al lang zijn ‘eigen lied op de keel [was getreden]’ (citaat uit zijn laatste gedicht *Luidkeels*) bitter de spot dreef met zichzelf.

Wel nauwelijks een andere dichter van de twintigste eeuw vestigde zozeer de aandacht op zich als Majakóvski. Tien jaren van postrevolutionaire werkzaamheid maakten hem tot voorwerp van een massale verering, die na zijn dood roemruchtig

werd gesteund door de autoriteiten. Posthuum werden er granieten obelisken voor hem opgericht, straten en pleinen naar hem vernoemd. Maar het levenslot van de dichter leent zich niet zo eenvoudig tot mythologische bewerking, en talrijke hele en halve verzwijgingen omgeven zijn naam met een raadselachtig aureool.

Hij joeg zich een kogel door het hoofd in 1930, toen de wetten van de ‘ijzeren’ noodzakelijkheid eindelijk hadden gezegevierd, en ‘het begin van de triomftocht van het socialisme’ op plechtige wijze was geproclameerd. De daad deed zijn literaire bewonderaars zo schrikken dat velen weigerden het gebeurde te geloven.

Korte posthuum gevonden notities en dichtregels waren voor zijn tijdgenoten van weinig nut bij het onderscheiden van de ware en verborgen oorzaken van de ramp. En inderdaad, regels als

... De boot van de liefde liep stuk op de sleur.
... Ik sta quitte met het leven.

brengen de onderzoekers van het werk van de dichter zeer in beroering en zijn de oorzaak van heel wat gissingen en vermoedens.

Majakóvski's laatste levensjaren schoten aan de ogen van zijn vijanden en bewonderaars voorbij als een soort angstwekkende en onstuimige flits. Hij draafde heen en weer, schreef, organiseerde en zocht Veteranen uit voor steeds maar nieuwe bewegingen. Hij was bitter bedroefd over het lage culturele peil van de proletarische toehoorders en werkte onophoudelijk aan ‘de maatschappij’.

Men mag daarbij niet vergeten dat hij, zelfs toen hij de functie van partijdichter vervulde, altijd een origineel fenomeen is gebleven. Hij was vaak niet in staat de zware last van propagandist te dragen, maar kon nooit ontkomen aan de verschrikkelijke kracht van zijn dichterschap.

Bij deze persoonlijkheid was alles in beweging: zijn grenzen waren opwindend, onzeker, rekbaar. Waarschijnlijk was dit het gevolg van een noodlottige eenzaamheid die eens was bepaald en

daarna uit eigen wil op de spits gedreven, met de pedanterie waarmee de wil soms aanstuurt op iets onvermijdelijks waarvan iemand zich bewust is geworden. Daar kwam nog een vreselijk geestelijk nihilisme bij. Hij was geniaal-verachtelijk en tegelijk verfijnd-teder: de duivel mag weten waarom, maar zonder er zelfs genoegen aan te beleven en met een Russisch onverstoorbaar irrationalisme, vergooide hij zich geestelijk totaal. Het sleurleven van alledag - in de zin van het verstarde dogma, de houterige gewoonte, de sociale conventie, het vastgestelde schema van het leven - dát was zijn persoonlijke vijand.

Als vijftienjarige jongen die zich had aangesloten bij de bolsjewistische fractie der sociaal-democraten en die propaganda maakte onder drukkers en bakkers, bevestigde hij niet het politieke programma, maar zichzelf, Vladímir Majakovski.

Hij had een simplistisch begrip van Marx en in zoverre de ‘ideeën’ van Marx bedreigend waren voor het conservatisme van zekere aspecten in de Russische levenswijze, zag hij in de propaganda van deze ideeën het beste middel om zichzelf tot uitdrukking te brengen. Hier opnieuw de strijd tegen het alledaagse bestaan, de sleur. De gedachte dat een dichter ‘zichzelf schept’ schoot wortel in Majakovski's wereldbeschouwing en vond een centrale plaats in zijn poëzie. Een hele generatie dichters van die tijd koesterde dezelfde gedachte.

Zijn poëzie is een strijd tegen het literaire leven van alledag. Hij wil geen dichterlijk woord meer horen in de geijkte stijl en bouw, zoals hij het ook beledigend vindt om een dichter te zien in een bourgeois kostuum. Een dichter moet zijn versregels uitschreeuwen met ‘een metrische schreeuw’.

Zijn metaforen schijnen ‘de klassieke smaak’ onwelvoeglijk toe; zijn poëtische taal is gepeperd met vulgaire wendingen. De poëzie van Majakovski is een verovering op literaire conventies en een soort razende aanloop, wanneer je nergens en nooit meer stil kan staan en er bovendien steeds minder mensen zijn, die samen met jou ‘luidkeels’ (zie eerder) zouden kunnen gaan schreeuwen. En je kunt je alleen nog maar neerstorten zoals vorst Mysjkin, de hoofdpersoon van Dostojevski's *De idioot*, vlak voor de voeten van zijn verloofde in een aanval van ‘heilige’ epilepsie, terwijl hij een kostbare vaas omstoot in zijn val.

... De boot van de liefde liep stuk op de sleur.
... Ik sta quitte met het leven.

Er sluipt een aparte betekenis in het raadsel van deze woorden. Het leven van de dichter was tegen het moment dat hij deze doodssnik neerschreef beslibd door het slijk van nieuwe ‘conventies’ en nieuwe sleur.

De marxistische ideeën die eens hadden gediend als wapen tegen het burgerlijke immobilisme, waren zelf tot een starre formule geworden. Uit de revolutionaire roes en smeekbede begon het planmatige werk van de staatsmachinerie te groeien.

Er kwam een dreigend, nieuw type burokratie op dat zwijgende en onpersoonlijke uitvoerders eiste. Lid geworden van de organisatie van proletarische schrijvers onderhoudt de dichter ‘een vriendschap’ met verscheidene toegewijde, lakeiachtige sovjetcritici als Soetýrin en Jermílov, laat hij zich fotograferen in gezelschap van de conformistische sovjetschrijvers Fadéjev, Soerkóv en Stavski. Hij, die een man was met een bijna dierlijke drang naar waarheid, had zich omringd met kleinzielige kankeraars, mensen met een op ficties berustende reputatie, door niets gerechtvaardigde, leugenachtige pretenties. Propaganda in verzen, goedkope reclame-affiches voor de sovjethandel zogen druppel voor druppel de krachten uit zijn pen.

...Je hebt Majakovski en je hebt nog wat doms,
maar hij als voornaamste stafscholier
is dichter over kurken in de Mosselpróm (...)

schamperde Jesénin. (Mosselpróm: typische sovjetafkorting uit de jaren '20: Moskouse landbouwindustrie.) En dan die onzinnige voordrachtsreizen, ontmoetingen, vergaderingen, campagnes, die zijn krachten te boven gingen. ‘Het liefdesbootje’ van zijn poëzie was werkelijk stukgelopen en toen hij zijn ‘afscheidsrecital’ had gegeven, zette hij er werkelijk ‘een kogelpunt’ achter, zoals hij al had aangegeven in zijn ‘poëma’ *De ruggegraatsfluit* (1914-'15).

Toen zijn kolossale ingeslapen lichaam was opgebaard om te worden beweend door talloze tijdgenoten, gebeurde er iets

buitengewoons. Het publiek ging opzij om een kleine, jonge blonde vrouw voort te stuwen, wier blik in ontsteltenis gericht was op het stille voorhoofd van haar broer. Een vreselijke kreet vervulde de zaal van het afscheid. De mensen verroerden zich zwijgend, begonnen te fluisteren en verstomden weer. Daarop weerklonk gesnik. Iedereen kende de zuster van Majakovski en dit niet te stelpen geweeklaag, bij vlagen onderbroken door woorderupties tot de gestorvene, maakten de tragiek van het gebeurde nog dieper. Vol verwijt sprak ze over het échec dat zijn laatste toneelstuk bij een niet-begrijpend, giechelend publiek had geleden. 'Waarom ben je toen niet naar óns toegekomen, Volodja?', haalde zij luid snikkend uit. En toen ze haar zelfbeheersing terug had, schoof ze wat dichter naar hem toe: 'Herinner je je nog, lieve Volodja?'

bracht zij opeens in herinnering, alsof het een levende betrof, en zij begon voor te dragen uit *Een wolk in broek*, een vroeg 'poëma' van haar broer:

En ik voel dat
'ik'
past in mij maar zozo.
Iemand breekt los uit mijn hoede.

Hallo?
Wie aan de toeter?
Moeder?
Moeder!
Uw zoon heeft een pracht van een kolder!
Zeg aan zijn zuster Ljoeda en Olja:
hun broer kan geen kant meer uit.

*

De Majakovski-citaten zijn afkomstig uit: Vladimir Majakovski, *Luidkeels*, vertaald en van een nawoord voorzien door Marko Fondse, gevolgd door een beschouwing van Charles B. Timmer. Russische miniaturen, no 11. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1979.

Deze bijdrage ontstond in samenwerking met R.A.J. Mensink.

Anthologie

Over Jan Greshoff
Marko Fondse

Op een bijeenkomst met vooral jonge vertalers in het kader van de vertalersaktie ‘Geef ons heden’ liet ik mij een paar strofen van Jan Greshoff (1888-1971) ontvallen. Hun reaktie was voor mij om twee redenen verbijsterend: zij bleken Greshoff niet te kennen en waren over mijn terloopse bijdrage zo verrukt dat ik hem een paar keer in reprise moest brengen.

De volgende dag begaf ik mij naar mijn boekverkoper voor een exemplaar van de *Verzamelde gedichten*, waarvan ik wel tien stuks heb bezeten, maar die ik steeds weer weggeschonken heb aan kersverse enthousiasten, zodat ik nu zonder zat. Mijn boekverkoper keek mij wat argwanend aan. Ik was de vijfde die die dag naar Greshoff vroeg en trok maar een blank gezicht, want de oorzaak van die toeloop was, naar ik reden had aan te nemen, ik zelf geweest.

Hoe is het te verklaren dat een dichter van een zo directe zeggingskracht en *candeur*, een dichter wiens populariteit door Du Perron is vergeleken met die van Cats in zijn tijd, en die ook nog na de oorlog herhaaldelijk is herdrukt opeens zo totaal uit de gratie is geraakt dat zelfs de omvangrijkste recente bloemlezingen (Komrij, Warren) hem niet meer dan één enkel gedicht waardig keuren? En dat terwijl het ‘klassieke’ vers, stevig op zijn versvoeten geplant, mooi afgerond van vorm, helder van dictie, vaak voorzien van een pakkende *frappe* - eigenschappen die stuk voor stuk Greshoffs poëzie van ± 1924 tot 1945 sieren - zich weer rijkelijk in de gunst van het publiek mogen verheugen? Over deze vraag heb ik uitvoerig van gedachten gewisseld met Alfred Kossmann die, tien jaar plus een bewust beleefde wereldoorlog ouder dan ik, wel een generatie op mij voorligt. Die benadering vanuit generaties bleek verhelderend, maar leverde geen ‘verklaring’ op voor de huidige afwezigheid van Greshoff op de boekenmarkt.

Voor Kossmann, als adolescent opgroeiend in de steeds smaller wordende marge die ‘de demokratie’ geestelijk nog restte naast

de totalitaire ideologieën in de jaren '30, had Gresshoff's werk de zeer aktuele waarde van een gebruiksartikel - een slagvaardige poëzie die bondig het ijzeren rantsoen normaal fatsoen, benodigd voor de innerlijke afweer, formuleerde. Een juist geplaatste versregel als

... en Hitler vind ik een vulgairen man ...

heeft een *vis comica* die een heel Comité van Waakzaamheid in zich sluit.

Greshoff is zeker niet de opvallendste diepgraver uit de Forum-tijd geweest, maar als verdediger van 'kleinschalig' geluk en *muddling through* een invloedrijk voorvechter van de 'honnêteté', die het wantrouwen tegen heilsleren wist te aktiveren door nieuwe haring op openbaring te laten rijmen. Dat kan alleen een dichter die zijn vak verstaat en in het leven maar één zekerheid, één bedreiging en één verlossing kent: de trouwste werknemer van Gods ophaaldienst, - Hein, of in stemmiger tijden Charon. Naast die zekerheid wordt iedere poging om 'de mensheid' een heilsorde op te leggen een paskwil. Dit inzicht in eetbare poëzie om te bakken verstond Greshoff als geen ander.

Anders dan Kossmann heb ik dit poëtische brood genoten toen de verse aktualiteit er af was. Ik nam het tot me, om het maar met enige pedanterie te zeggen, op de puinhopen van de wereld, waaraan Greshoff zich kort voor W.O. II door emigratie onttrok en daarmee aan de wisse dood die Ter Braak en Du Perron ten deel viel. (Er zijn mensen die hem dat zeer kwalijk hebben genomen.) Los van de directe aanleiding bleek het nog steeds bekomelijk voedsel. Ik heb het gevreten als

in Sappemeer of Weert
.....een jongeman
die eenzaam uit mijn rijmen heeft geleerd
hoe waardeloos de waarde is die men eert;
een opgewonden knaap die walgend van
het huis waar hij tot knecht werd gedresseerd
door mij voorgoed bevrijd is uit zijn clan

en die nu met zijn hart en ogen open
door de natuur in volle bloei durft lopen
niet bang voor wat hem overkomen kan.
(Pro domo)

Zoiets lees je als jong mens met volle overgave en daarom was het voor mij zo'n vreugde te merken dat die jonge vertalers gefascineerd reageerden toen ik iets uit Greshoff voordroeg. Men vindt zich graag in een zuivere jeugdliefde bevestigd.

Greshoffs aandeel in onze literatuur na 1945 moet veel van zijn vooroorlogse lezers hebben teleurgesteld. Hij benaderde de naoorlogse letteren als een betrekkelijke buitenstaander, althans als iemand die de oorlog weliswaar al in de geest had beleefd vóór het uitbreken ervan, maar niet aan den lijve. Er was in vijf-zes jaar tussen hem en Nederland een mentale kloof ontstaan. Als criticus miste hij daardoor de aansluiting op de meeste belangrijke schrijvers van na de oorlog. Ook zijn latere poëzie was niet geschikt om hem een nieuw publiek te verschaffen, hoe aangrijpend ik die zelf soms ook vind. Vooral in zijn laatste levensjaren lijkt het soms alsof hij zich alsnog probeert aan te sluiten bij een 'modernere' dictie en geeft hij prijs wat nu juist zijn grote kracht was, - het bondige, klassieke vers dat zich meteen in het geheugen grift.

Als één dichter past in het begrip tweede ronde, dan is het Greshoff wel. Al heel jong uitgekomen met weliswaar fraaie, maar toch wat onbestemde poëzie, wist hij zich onder druk van zijn bedreigde tijd rond zijn veertigste te vernieuwen tot een totaal ander dichter. Van zo'n ontwikkeling zijn betrekkelijk weinig voorbeelden te noemen.

De laatste druk van *Gedichten* verscheen in 1967. Het is duidelijk wat wij met het afdrukken van deze chronologische keuze hopen te bewerkstelligen, maar we zeggen het er toch maar uitdrukkelijk bij: dat ze zo snel mogelijk worden herdrukt. Een zinnig geluid is nooit weg, maar het moet verkrijgbaar zijn.

Gedichten*
Jan Greshoff

Winternacht op Texel

Het land ligt naast het harde zwarte pad
Onder de maan verloren en verzonken.
Het water glanst verleidelijk en glad
En 'k loop daarlangs volkomen vrij en dronken.

Mismaakte en zotte wilgen zonder blad
Wringen geweldig hun gekorven tronken...
Het eiland geurt zo vruchtbaar en zo zat
Naar 't polderwater en de vette bonken.

In mij is ook die drang, dat geurig gisten
Gelijk in de aarde en 't oude wilgehout,
Mijn adem mengt zich met de lichte misten:

En 'k voel mij nieuw, ik voel mij eeuwenoud,
'k Weet niets én meer dan de allerwijsten wisten...
De winter gloeit. Alléén de dood is koud.

* *Overgenomen uit Verzamelde Gedichten (1967), met dank aan mevrouw A. Greshoff en Uitgeverij Nijgh & Van Ditmar.*

Ik groet u

Ik groet u, buurman, kameraad,
Ik groet u, orgelman, soldaat,
Besteller, boer en bedelaar,
Ik groet u, blinde vedelaar!

Ik groet de honden op de straat
En 't paard dat voor de broodkar gaat.

Ik ben als gij, - ook ik bemin
Een vrouw, een kind, wat aards gewin -
Gejaagd, gedeukt en toch nog even
Gebrand op dit onzalig leven.

Voor de storm

Een zeil en een perfide wind;
Dit spookschip: ‘Het Verlangen’ glijdt
Over de zwarte gladde tijd
Stuurloos en blind.

Er is geen einder en geen kust,
De laatste ster is al geblust.

De dronken equipage brult
‘Wij gaan nog niet naar huis’, een lied
Van bittere overmoed vervuld:
‘Nog lange niet, nog lange niet!’

Monsieur Maurice

Toen hij verdoofd met bloeddoorlopen ogen
Te staren zat naar een verbleekt visioen
Werd hij gehoond, geslagen en bespogen
En hij liet alles met zijn lichaam doen.

Totdat hij plotseling als een wind ging woeden,
Hun liederlijke koppen sloeg
Tot bloeden
En weer jenever vroeg.

Toen lag hij met zijn zacht gezicht geschonden
In 't schel en onbarmhartig morgenuur
Tussen de stronken en de drek der honden
Tegen een muur.

En de klabakken die hem zó
Verlaten in de wereld vonden, brachten
Hem op 't bureau
Tussen de kinderen die om hem lachten.

Toen hij de schaal van smaad en pijnen
Tot op de droesem leeggedronken had
Begon een zachte rust te schijnen:
Hij zag het blauwe lepra van de stad

Met blauwigbleke glans fosforesceren,
Hij zag hoe aan de grenzen der vernederingen
Zijn leven zich ging keren
Tot grote vertederingen.

En toen hij eenzaam met zijn warme wonden
Met ogen schroeiend van verbijstering
Zijn doek en zijn penselen had gevonden
Schilderde hij de scherpe teistering

Van zijn vergiftigd bloed
De schrik
Van 't uiterste ogenblik,
Met wit en zwart, met kalk en roet.

Toen hebben zij zijn offer afgewezen
Zijn heil, ons heil, met steen en staal versperd.
De psychiaters wilden hem genezen
Van wat voor ons zijn glorie werd.

Daar zit hij nu van God verlaten,
Een kind verdwaald en ziek,
Stil in zijn cel en maakt muziek
En speelt met zijn soldaten.

De tappers in de tapkast zwaar en waardig
Die hem uit liefde hebben volgegoten
Krijgen de franken aan hem voorgeschoten
Met warme winst terug: God is rechtvaardig.

De courantiers maken van zijn ellende
Ten bate van het artistiek
Publiek
Een zeer aandoenlijke legende.

En zo komt alles weer in goede sporen:
Dit is toch ook geen wereld van geweld,
Die het verdienen worden welgesteld
Dank zij de dienders en doctoren.

En prosit voor de Tien Geboden!
Het geeft de beurs en het gemoed des burgers rust
Dat Christus steeds door Judas wordt gekust
En vastgespijkerd door de Joden.

Als de bladeren vallen...

De kilte en al de natte blaren
Die zeilen op de najaarswind
Maken mij net als andre jaren
Melancholiek en slechtgezind.

Ik loop onder de kale bomen
Te zinnen op een kwade zet,
Maar 't is er nimmer van gekomen
Ik ben ten slotte toch te nèt.

Ben ik een man voor wilde daden
Ben ik een revolutieheld,
Die boven op de barricaden
Een stuk of wat klabakken velt?

Het blijft, o schande, maar bij woorden:
Ik kanker op de burgerij
Platonisch, want mijn vaadren hoorden,
Als ik, er lekker warmpjes bij.

Wanneer ik 's avonds de gordijnen
Goed dicht doe en de kachel brandt,
Voel ik de opstandigheid verdwijnen
Als ijs smelt in een warme hand.

Maar al die vieze bruine blaren,
Die lauwe regen en de wind
Maken mij net als andre jaren
Ietwat humeurig en verblind.

Verbannen

Tussen ons was er geen geheim:
Wij waren enkel voor elkaar geboren,
Twee woorden die onschendbaar samenhoren
Door de betoovring van het rijm.

Wij leefden zonder argwaan vrij,
Alleen, o goddelijke dwang, gebonden
Door de verteedring van twee donkre monden
Maar dit is alles nu voorbij.

Om wèlke schuld werden wij beiden
Verbannen uit ons helder paradijs,
Waarom zijn goed en kwaad en dwaas en wijs,
Nu onherroepelijk gescheiden?

Vernederd door een scherpe nood
Bid ik om hulp. Waar is uw kleine hand?
Maar tussen ons staat nu dit misverstand:
De kennis van de dood.

Basic Dutch

Een korte volzin duizendmaal herhaald
Heeft tiranniek mijn lot bepaald.

't Verschrompeld Engels telt naar Ogdens leer
Achthonderd woorden en niet meer,

Maar ik kan voor mijn dag- en nachtgerief
Met vier volstaan: ik heb u lief.

Uit: Rammelkast en rommelpot

Wat niets met nù te maken heeft
En dat alleen kreeg zin en leeft

De sterren zijn niet van vandaag
De honger is een oude plaag

De nachtegaal was actueel
Toen 't veen gevormd werd in de Peel

De branders braken op de klip
Lang voor de vaart van 't eerste schip

En de eerste man heeft blij en lang
Als ik geluisterd naar de zang

Waar deze wereld mee begint:
Het lied van de verrukte wind.

*

Gekruide kamperfoeliegeur
Een stokroos in zijn volle fleur

Een late vlinder bij het perk
Een buurman op zijn veld aan 't werk

Een kater die zich zalig zont
Een smaak van honing in de mond

Een maaltijd rijk en naar den aard
Waarbij geen knoflook werd gespaard

Een kleine kring van vrienden die
Verslingerd zijn aan poëzie;

Dat alles, mèt een goed glas wijn,
Behoort ons daaglijks nieuws te zijn.

Uitnodiging

Vogels en bloemen zeilden op de wind
Het witte huis in Marokkaanse stijl
Lost op tot een geluk, zo laat, zo ijl
Dat niemand onzer er meer heul in vindt.

In de avond die naar bittere amandelen smaakt
Werd wat wij leugen waanden toch nog waar:
Een wereld met de losse hand gehaakt
Uit spinrag, maanlicht en sirenenhaar.

Ons zwijgen werd welluidend en, bevrijd
Uit de verneedring van de zwaartekracht,
Hoorde ik haar stem die uitsprak wat ik dacht:
We moesten nu maar gaan, 't wordt onze tijd.

Light Verse

Drie liedjes
Jan Boerstoel

Spuit

Een foto in de krant: een klein dood meisje,
haar mond half open en haar ogen dicht,
een wipneus en vooruitstekende tanden.
Als je het goed bekijkt geen mooi gezicht.
Volgens het onderschrift dood aangetroffen
in zo'n pension waar niemand niemand kent.
Gelieve de politie op te bellen
als u per ongeluk familie bent.

Ze lijkt zo'n jaar of zeventien geworden.
Daar is ze ook voorlopig op geschat,
want uit haar spullen werd geen mens wat wijzer,
behalve dan, dat ze haast niks bezat:
de kleren die ze droeg, een plastic tasje,
wat kleingeld en een nogal vuile spuit,
plus drieëntwintig duurbetaalde dromen,
herkenbaar aan de prikken in haar huid.

En 't zal natuurlijk best haar eigen schuld zijn
- ik ben niet zo goed thuis op dat gebied,
maar wie aan dat soort dingen gaat beginnen,
die vraagt toch om ellende, is het niet? -,
maar ik moet steeds weer naar die foto kijken
en denk: 'Is er nou niemand die haar mist?'
Ze had mijn eigen dochter kunnen wezen....
Hoe weet ik eigenlijk, dat ze het niet is?

** Wij wensen Jan Boerstoel geluk met de hem voor dit lied - gezongen door Jasperina de Jong - toegekende Louis Davidsprijs (red.)*

Recensent

De avond valt, ook voor de recensent,
tijd om de televisie aan te zetten,
of liever twee, vanwege de twee netten.
Wanhopig kreunend komt hij overend.
Daar staan ze dan, zijn beide apparaten!
Hij zucht nog eens en schakelt daarna in,
gereed om weer met frisse tegenzin
een hele avond lang intens te haten.

Nederland I, nou, dat is weer goed mis!
Hij kneedt zijn slabje tussen dikke duimen,
al kijkend wil de bek nog wel eens schuimen,
zodat zo'n slabje reuze handig is.
Nederland II kan evenmin bekoren.
Zijn vulpen vliegt als 't ware uit de dop,
met grote letters schrijft hij ‘rotsooi’ op,
al schijnt dat woord wel met een z te horen.

De vrouw die zich sinds lang met hem verveelt,
beweegt zich door de kamer op haar tenen,
een lief gezicht, afschuwelijke benen,
maar ach, die zijn al jaren buiten beeld.
‘Wil je nog thee, Ger?’ vraagt ze afgemeten,
maar Gerrit kijkt al niet meer naar haar om,
die broeit al op dat stuk van één kolom,
waarin hij alles weer zal beterweten.

Zo zit hij heel de avond zwijgend uit
en spant zich in geen hartaanval te krijgen
tot het moment, dat beide netten zwijgen,
waarop hij met een snik zijn werk besluit.
Nog even gauw noteert hij het woord ‘schande’,
dooft dan de lichten, mompelend van wrok,
en gaat naar bed toe, leunend op zijn stok,
een dunne witte stok met rode banden.

Nachtcafé

Nog even naar de kroeg rond middernacht,
wat drinken en misschien een hapje eten,
een praatje, waar je niks meer van verwacht,
dan iemand even heel dichtbij te weten.

De vaste klanten mompelen een groet,
het weer komt nogal zorgelijk ter sprake,
een oude man wordt tijdelijk niet goed
en beent naar het toilet toe om te braken.

Een pilsje, zonder dat je er om vraagt,
tien losse guldens voor de gokmachine,
bij t'rugwinst is je avond weer geslaagd,
verlies hoort bij je daag'lijkse routine.

Daarna een rondje toepen voor de lol,
de jukebox kreunt zijn grijsgedraaide platen
en bij die ene schiet je toch weer vol,
gelukkig heeft geen mens wat in de gaten.

Een meisje lacht je toe van tijd tot tijd,
alsof ze je al langer heeft gemogen
en elke keer voel je je weer gevleid,
al reikt haar glimlach nooit tot aan haar ogen.

De laatste ronde als het Laatst Gericht
en dan klinkt het signaal: ‘De bar gaat sluiten,’
je voelt je naakt staan in het witte licht
en haast je naar het veilig donker buiten.

Maar als je door de nacht naar huis toe gaat,
je hoofd op hol, je benen nog in orde,
en spieg'lend voor een etalage staat,
denk je: ‘Mijn God, dat ben ik nou geworden.’

Wereldpremière
Drs. P.

Versvormen in de lichte poëzie moeten aan min of meer stringente eisen voldoen.

Bij het ollekebolleke bijvoorbeeld gelden onschendbare voorschriften ten aanzien van formaat, metrum en regelindeling, en rijmzuiverheid natuurlijk. Elders is men vrij in de keuze van het metrum en/of het aantal strofen. Slordigheid in rijm, maat of taalgebruik is echter nooit tolerabel. Argumenten als ‘het is maar voor de aardigheid’ verdienen geen aandacht.

Verder behoort een versvorm ruim voldoende toepassingsmogelijkheden te bieden; dat is een der mooiste eigenschappen van het ollekebolleke.

> Zeg, hoever zijn we nu?
> O - Tweede Ronde al
> Kijk eens, Light Verse
> Rukt daar tomeloos op
>
> In het verloop van de
> Literatuurwedstrijd
> Ligt hij vermoedelijk
> Weldra op kop

De strikte bepalingen (waaronder die, dat r. 6 maar één woord mag bevatten met de hoofdklemtoon op de vierde lettergreep) vereisen taalvaardigheid en behendig voetenwerk, maar beperken geenszins het operatiegebied. Ieder onderwerp - dat dan wel door r. 2 moet worden gepresenteerd - ligt binnen het bereik.

De stel&sprong laat meer vrijheid in de vormgeving, afgezien van aanhef en slot. Vier regels (rijmschema *abab* of *abba*), het geheel

begrensd door een vast woordpaar (x en y, zie lijst verderop). Metrum al naar het woordpaar dit toelaat of oplegt, onderwerp naar verkiezing.

> Stel schielijk een gedicht (vier regels) samen
> Dat rijmt en loopt, en tintelt op de tong
> Begin plus eind: een woordpaar / koppel namen
> Ziedaar de nieuwe versvorm *stel&sprong*

Met woordparen bedoel ik de algemeen gangbare of bekende constructies, niet ‘soep en stokbrood’ of zoiets maar wel ‘koek en ei’, zo in de volksmond bestorven dat men *en* rustig door een ampersand kan vervangen.

Het aantal woordparen in onze taal is indrukwekkend, en als u vertrouwde firmanamen, boektitels e.d. van dien aard toevoegt, en bovendien wat rondkijkt in andere talen, verkrijgt u een vrijwel onuitputtelijke voorraad. Combinaties als woord&beeld, doen&laten, komen&gaan lenen zich voor een veelheid van thema's, met heug&meug, kunst&vliegwerk e.d. heeft u rijmtechnisch en/of inhoudelijk minder armslag. Dat versterkt dan weer de uitdaging.

Er is niets op tegen om een stel&sprong op een der elementen te laten slaan, of op alle twee. Trouwens, het zal soms moeten-bijvoorbeeld als u gebruik maakt van Vroom&Dreesmann, of moord&doodslag.

In onderstaande summiere lijst vindt u heel gemakkelijke, veelzijdig verwerkbare woordparen en ook ongemakkelijke. Met enig nadenken zult u het assortiment nog een stuk ruimer kunnen maken.

leven&welzijn	dames&heren
open&bloot	schering&inslag
haren&snaren	woord&beeld
debet&credit	goed&wel
mijn&dijn	nu&dan
hart&nieren	doen&laten

hou&trouw	Schuld&Boete
loven&bieden	hail&farewell
huis&haard	Ponts&Chaussées
geuren&kleuren	Koot&Bie

Een sportieve opgave is het verbergen van die trefwoorden, liefst zelfs visueel. In het Nederlands met zijn tamelijk fonetische schrijfwijze zal dit laatste niet dikwijls lukken. Wel het *auditief* wegmoffelen in homogrammen:

> Kom, en geniet van zomers Scheveningen
> U zult er vele prijzen op zien slaan
> U hoort alom de Tros Top 40 zingen
> Verpakkingsresten zien u jolig aan

Dit is dan een stel&sprong op komen&gaan. Zelf ben ik er niet voor, daar dit procédé leidt tot monsterachtigheden als St. Rijke mensen zijn gemeen / En denken: ‘Geld is slechts van nut / Voor ons, en niet voor iedereen’ / Dus als ze 't zien, dan pakken ze 't.

Uw eerste impuls is nu, een geschikt woordpaar te zoeken. Daarna brengt u, zo mogelijk, camouflage aan. Aldus krijgt u voor zeg maar door&door te maken met ik noem maar iets Dorine&stukadoor. U verzint een kader waar die twee in passen; graag een beetje geestig. Dit hoeft u dan alleen nog maar in 4 regels (met behoorlijk rijm en metrum) onder te brengen.

Over&sluiten

> ‘Overboord met die schurken! Het volk aan de macht!’
> De opvarenden waren aan 't muiten
> De gezagvoerder vond dat gedoe maar verdacht
> En beval hun, de zitting te sluiten

Open&bloot

‘Open je hart,’ sprak de priester devoot
‘Openheid doet zo veel goed in het leven
Open gerust ook je kleding maar even
Openlijk, eerlijk - leg alles maar bloot’

Nacht&ontij

Nachtdonker zit de ster aan zijn ontbijt
‘Wat moet ik met die zeikthee en dat strontei?’
't Publiek bedelft hij onder zonnigheid
In huiselijke kring verstrekt hij ontij

C&A

Serene slaapster onder donzen deken
Jawel, daar ligt ze nu-Amelia
Al gauw wist ik haar tegenstand te breken
Eerst zei ze U, toen oh! tenslotte ah...

Le rouge & le noir

Le Rouge, en somme, n'a pas eu de veine
Tuait un' poul' passage St. Bernard
Fut répéré, ensuite, rue Sedaine
Et descendu bd Richard Lenoir

Thurn&taxis

Turnier-ein Wort mit reichem, frohem Klang
In England sehnt man sich nach diesem Praxis
Wobei zwar kürzlich ein Versuch misslang
Es macht doch nicht denselben Spass in Taxis

P&O

‘Pee, if you must, but in the installation’
Thus spoke the dinner host in his *château*
‘Instead of on this floral decoration
A simple gesture which to me you owe’

Nieuwe grafschriften
(op de manier van De Schoolmeester)
Eric van der Steen

Van een Journalist
Misschien stel 'k u teleur,
maar dit is geen primeur.
Primair is: voor 'k het wist
lag ik al in de kist.

Van een Boer
De planten en de dieren,
de koeien en de stieren,
de hond, de grond, de stront,
het vrouwmens en de meid,
ik ben nu alles kwijt.

Van een Binnenhuisarchitect
Op het gebied van interieurs
is dit iets inferieurs.

Van een Dassenverkoper
Nog steeds kijk ik verrast om:
de Dood deed *mij* de das om.

Van een Vrek
Steeds telde ik mijn geld,
Nu ben ik uitgeteld.

Van een lijdzame Zwerver
Tenslotte kwam ik hier terecht
en 'k heb me er bij neergelegd.

Tekeningen

Een genie in de marge
(Kijken naar Poesjkin)
Marko Fondse

Een wijdverbreide *opinic chic* wil dat Poesjkin de dichter onvertaalbaar is. Een argument was geloof ik dat Poesjkin als eerste zeer grote dichter het nog groene Russisch in één klap definitief naar de hand van de muzen gezet had. Maar daar is inmiddels het nodige op afgedongen. Volgens mij zaten de kwaliteiten in de man zelf, veel meer dan in de taal van zijn tijd. In die gouden eeuw van de Russische poëzie is tenslotte ook de nodige bombast geschreven. Maar goed, die groene frisheid zou dan in onze talen niet meer te evenaren zijn, omdat die door langdurig literair gebruik zo vaak herijkt, met nieuwe betekenissen geladen en dus te gelaagd zouden zijn geworden.

Nu kan ik van bestaande Poesjkin-vertalingen heel wel genieten. Misschien omdat ik automatisch de kennis van de originelen in mijn lectuur meebetrek? Ik kan dat niet meer beoordelen, ik ken ze nu eenmaal. Zo kan volgens mij een musicus ook nooit meer naar muziek luisteren als iemand die géén noten heeft gegeten.

Zouden Poesjkinisten met de originelen in handen eigenlijk ooit verder komen dan: ‘wat is dit mooi, wat is dit simpel?’ Hoe bewijs je dat? Door er zo'n stuk bombast naast te geven als vergelijkingsobject? Maar daar heeft iemand die geen Russisch kent weer niets aan.

Veronderstel dat Poesjkins ‘frisheid’ aan de hand van vertalingen niet aan te tonen is, hoe moet je dat dan wel doen? Soms heb ik de hoop dat de krabbels van Poesjkin hier enige uitkomst kunnen brengen. Ik zal een bruggetje slaan, een heel wankel overigens.

Ik zag eens een pagina manuscript van Frederik van Eeden, uit een ongepubliceerd versdrama. In de kantlijn van de keurig uitgeschreven, zeurderige versregels verschijnt opeens in een andersoortige, gehaaste hand de tekst van het beroemde *Ik heb de witte waterlelie lief*. De aan de lopende tekst onthouden inspiratie stolde als een snelle krabbel in de marge.

Met de tekeningetjes van Poesjkin krijg je de indruk dat het soms net zo gesteld is. Er moeten er meer dan 2000 van zijn, bijna allemaal behouden in de literaire handschriften. De teksten zitten dan vaak vol doorhalingen. Wat de ene muze voorlopig niet gegund blijkt, gaat over naar een andere. De genialiteit wijkt uit naar de marge.

Ik kan niet beoordelen of Poesjkin een geniaal tekenaar was; wel vind ik zijn tekeningetjes die van een geniaal mens. Als dichter of prozaist is Poesjkin zelden wijdlopig. In enkele regels kan hij een situatie neerzetten, een landschap, dat je het haast flauw van verrukking voor je ziet. Diezelfde kwaliteit vind ik in de tekeningen terug. Komt dat omdat ik weet dát ze van een genie zijn? Gelukkig zijn er schilderkundigen die mijn fascinatie delen.

Poesjkin heeft een paar 'ideale' gestalten geschapen als literator, maar idealiseren doet hij geloof ik nooit. De paardjes van afb. 1 zijn gezien door een oog dat alleen essentialia aan het papier doorgeeft. Ze zijn pure biefstuk en toch zie je een heel paard, een 'ideaal' paard. Je denkt onwillekeurig aan de rotswand-tekeningen van Lascaux en *en passant* hervind je in Poesjkin de 'oermens' die een nog onvertroebelde relatie onderhoudt met de directheid van de volkspoëzie, het moeilijkst te evenaren genre, - voor vertalers helemaal een wanhoopsopgave. De twee boslandschapjes (afb. 2) lijken ook een neerslag van een door geen enkele 'kunstopvatting' doorkruiste waarneming.

De drie gehangenen (uit het handschrift van *Poltáva*, 1828) hebben niets van de dramatiek in Goya's oorlogstaferelen, maar in hun verstilling zijn ze voor mij niet minder schokkend. Dat lijkt me geen gering resultaat voor iemand die voor de buitenwereld niets 'bewijzen' wil, maar die hoogstens bepaalde emoties voor zichzelf tot klaarheid wil brengen in de strikte privé-sfeer. De tekeningen waren niet voor de buitenwacht bedoeld (afb. 3).

Treffend is bij Poesjkin de gelijkenis met de afgebeelden in de portretkrabbels. Over zijn eigen voorkomen zijn wij redelijk geïnformeerd door de Poesjkinikonografie, waartoe zeker de meer dan vijftig zelfportretten horen. Het zelfbeeld vertoont een grote constantie; maar de veranderingen in de loop van zijn

tijd zijn verbluffend goed vastgelegd: die van de wat verwaten, zich van zijn kwaliteiten welbewuste jonge aristocraat, tot het grimmige genie dat de tegenspoeden van het leven wel gezien heeft, zoals het ons van het laatste zelfportret uit 1836 aankijkt, een jaar voor zijn dood (afb. 12 en vv.).

We weten dus heel goed hoe Poesjkin zichzelf zag. Het beeld is niet strijdig met portretten door tijdgenoten. Hetzelfde geldt voor Poesjkins krabbels van vrienden en tijdgenoten van wie wij ook andere afbeeldingen bezitten. Frappant is de schets van de onstuimige dichter-militair Denis Davýdov (afb. 5). Ter vergelijking beelden wij ook zijn conterfeitsel door een vakman af (afb. 4). Het portretje van Voltaire is een wonder: een genie gezien door een genie, zelfs als het op een bestaande afbeelding terug zou gaan (afb. 10).

Afb. 7 toont ons Arína Rodiónovna, Poesjkins *ńjanja* (kindermeid) die hem volgestopt heeft met volksvertelsels en van wie hij veel gehouden moet hebben. Sovjet-Poesjkinisten halen haar graag aan als voorbeeld van Poesjkins ‘volksverbondenheid’, maar ik kan dit onverfraaide wezen nooit zien of ik moet denken aan die ideologisch zwakontwikkelde provinciale volksvrouwtjes die met levensgevaar wel eens een korst brood of een vrucht toewierpen aan de kettinggangers op weg naar Stalins dodenarchipel.

Ik hoop dat de tekenaar Poesjkin de lezer dichter bij de literator Poesjkin zal brengen.

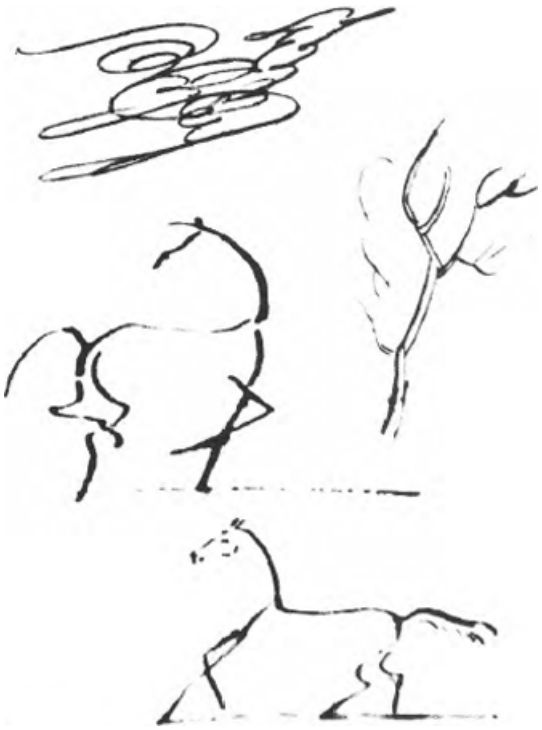

Afb. 1

Afb. 2

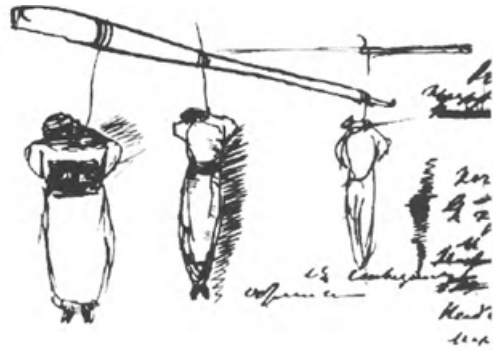

Afb. 3-5

Afb. 6 Kalypsó Polychróni

Afb. 7 Arina Rodionovna

Afb. 8 De figuur met bril in het midden is Karel Gerardovič Vangetrev, Poesjkinist en auteur, in effigie anticipatus.

Afb. 9 Twee maal Tatjana, heroine uit Jevgéni Onégin. *Uit het handschrift van Boek IV, 1824.*

Afb. 10-11 Voltaire en Lord Byron (1836, 1835).

Afb. 12 en vv. Zelfportretten (1820).

Afb. 13-15 1821, 1828, 1823

Afb. 16-17 1823, 1829

Afb. 18-20 Ongedateerd. Laatste zelfprotret, 1836

Vertaald proza

Over Marina Tsvetajeva
Charles Timmer

Marina Ivanovna Tsvetajeva (1892-1941) behoort samen met Anna Achmatova tot de grootste Russische dichteressen van de 20ste eeuw, liever, van alle tijden, immers, de 18de en 19de eeuw kenden in Rusland geen vergelijkbare namen.

Haar vader was professor aan de Moskouse universiteit, haar moeder, van Duits-Poolse afkomst, was pianiste. Marina Tsvetajeva begon in 1910 te publiceren. Later, in de jaren dertig vooral, is zij proza gaan schrijven. Iosif Brodski, de bekende dichter uit Leningrad, noemde Tsvetajeva's proza eens, met een parafrase op Clausewitz: ‘de voortzetting van poëzie met andere middelen’. Hetgeen niet wil zeggen dat Tsvetajeva ‘poëtisch proza’ schreef. Verre daarvan: het is een proza *pur sang*, maar wel kenmerkt het zich door wat men een ‘extra dimensie gevoeligheid’ zou kunnen noemen. Opmerkelijk namelijk voor dit proza is dat het niet met een pen lijkt te zijn geschreven, maar met voelsprieten. Voelhorens die het woord zorgvuldig aftasten op zijn smaak, kleur, vorm, klank, inhoud om het daarna in de regel te plaatsen waar het hoort en het een speciale Tsvetajeviaanse zin te geven, een ‘verrijking door de context’, kan men zeggen, waardoor er een zeer persoonlijk, evocatief element aan het proza wordt toegevoegd. En er is nog iets: al het proza van Marina Tsvetajeva is autobiografisch: uiteraard zijn dat haar jeugdherinneringen, maar ook de portretten die zij geeft van tijdgenoten-dichters en schrijvers als Majakovski, Pasternak, Rilke, Mandelsjtam, Andrej Bjelyj e.a. - het is alles *vu à travers un tempérament* en wel het soms heftige, alle nuances registrerende temperament van de schrijfster. Haar portretten zijn subjectief, maar juist daardoor van een uitzonderlijke penetrantie. Wie haar portret van Andrej Bjelyj ‘Een geest in ketens’ heeft gelezen kan zeggen dat hij een onvergetelijke ontmoeting heeft gehad.

Marina Tsvetajeva's *Herinneringen* zijn bijna uitsluitend de herinneringen van een klein meisje van 4-9 jaar aan haar wereld, dat

wil zeggen, aan haar omgeving en aan haar eigen gedrag in deze omgeving. Ergens karakteriseert zij hen als ‘herinneringen van onderop’, van beneden naar boven dus: het zijn dan ook in woorden gevatte confrontaties en associaties van een kind dat *opkijkt* naar de dingen om zich heen, een pianokruk (*Moeder en muziek*), aardbeien (*Flagellantenvrouwtjes*), de zee (*Mijn Poesjkin*), de duivel in de slaapkamer (*De duivel*), de dood (*Bij oude Pimen*). Kenmerkend voor dit proza is zijn bijna tastbare concreetheid: het woord bij Tsvetajeva is geen teken dat een ‘boodschap’ overbrengt, maar het woord is het ding zelf dat het *betekenen* wil en tegelijk is het als woord ‘ding’, dus een specifieke klank en vorm, dus bijwijlen ook een stuk speelgoed voor een dichteresje van negen jaar ...

Marina Tsvetajeva had het moeilijke leven dat iedere dichter te doorstaan heeft. Na de revolutie van 1917 emigreerde zij in 1922 met haar dochtertje Ariadna (Alja) naar Berlijn (haar man was toen reeds in het westen), vandaar ging het naar Praag en ten slotte naar Parijs. Haar belangrijkste proza is daar ontstaan. Maar het vond toentertijd bij de Russische emigranten weinig weerklank, en de weerklank die kwam was meestal begripsloos en vijandig, gelijk alles wat origineel is vijandschap wekt. Daarbij kwam dat Marina Tsvetajeva alleen als dichteres en schrijfster kon leven, met het gevolg dat het gezin - er was nog een zoon bijgekomen - dikwijls armoede leed. In het midden van de jaren dertig schreef zij aan een vriend van haar: ‘Alles duwt mij hiervandaan weg in de richting van Rusland, waarheen ik niet reizen kan: hier heeft niemand mij nodig - daarginds ben ik onmogelijk ...’ Hierin ligt de tragedie van de dichteres samengevat. Zij heeft de druk niet kunnen weerstaan en is, met haar zoon die toen veertien was, naar Sovjetrusland teruggekeerd in 1939; haar dochter en man waren reeds in 1937 gerepatrieerd. In Moskou ging haar voorspelling ‘In Rusland ben ik onmogelijk’ op een meedogenloze manier in vervulling: twee maanden na haar aankomst werd haar man gearresteerd, toen ook haar dochter; haar vrienden en collega's onder de Russische schrijvers keerden haar bijna allen vriendelijk, maar beslist de rug toe - zelfs Pasternak, haar grote, poëtische liefde, kon niets voor haar doen. Marina Tsvetajeva werd na het uitbreken van de oorlog

naar Jelaboega, een kleine stad in de Tataarse ASSR, geëvacueerd, waar zij, een negenenveertig jaar *oude* dichteres, vloeren kon dweilen om aan de kost te komen en waar zij zich op 31 augustus 1941 heeft opgehangen.

Marina Tsvetajeva's proza is in de Sovjetunie tot heden slechts gedeeltelijk en ook dan niet ongeschonden gepubliceerd, in haar bekende prozastuk *Mijn Poesjkin* bij voorbeeld is in de Sovjetrussische edities de zin: 'Je gaat Poesjkin toch niet verbeteren zoals de bolsjewieken het doen' geschrapt.

In het Nederlands zal een representatieve selectie uit het proza van Marina Tsvetajeva verschijnen in de reeks 'Privé-Domein' van De Arbeiderspers onder de titel: *Herinneringen en Portretten*. - Het boek had ook kunnen heten: 'De geschiedenis van de eeuwwisseling in de ogen van een kind' - met de aantekening erbij dat het grootste gedeelte van dit proza is geschreven in de jaren dertig, toen de wereld zich op de grootste catastrofe uit haar geschiedenis voorbereidde ...

Flagellantenvrouwtjes
(De Kirillovna's)
Marina Tsvetajeva
(Vertaling Charles B. Timmer)

Zij bestonden alleen in het meervoud, omdat je ze afzonderlijk nooit tegenkwam, maar altijd met zijn tweeën, zelfs als het om één mandje aardbeien ging met zijn tweeën, een jongere en een oudere, een die wat jonger was samen met een die een beetje ouder was, warnt ze waren allemaal van een zekere collectieve leeftijd, de leeftijd van het absolute getal - tussen de dertig en veertig en allen met eenzelfde gezicht, zonverbrand, barnsteengeel en van onder de zwarte rand van eenzelfde soort hoofddoek - wit en wattig - verschroeide je één en hetzelfde collectieve oog, sloeg één en hetzelfde grote bruine ooglid de plumeau van zijn wimpers omlaag. En daarbij droegen zij ook allen dezelfde collectieve naam, ze hadden niet eens een voornaam, alleen een vadersnaam: Kirillovna, alleen achter hun rug noemden de mensen hen de ‘flagellantenvrouwtjes’.

Waarom Kirillovna's? Wanneer er nooit van een Kirill sprake is geweest? En wie zou die Kirill ook hebben kunnen zijn, soms inderdaad hun vader, maar waarom dan meteen van zo'n hele troep, van wel een dertigtal? Of veertig, of nog meer? - en allemaal dochters, geen enkele zoon? Want die rossige Christus was kennelijk geen zoon van Kirill, gezien het feit dat de Kirillovna's hem niet als hun broer beschouwden. Ik zou nu zeggen: die zo vele dochters bezittende Kirill heeft alleen bestaan in de vorm van een aan een meisjesnaam gehechte vadersnaam. Maar daar brak ik mij destijds het hoofd niet over, evenmin als ik nadacht over waarom een *stoomboot* een naam als ‘Jekaterina’ had gekregen. Het was Jekaterina - en daarmee uit. Kirillovna - en daarmee uit.

Maar de pittige klank van ‘flagellantenvrouwtjes’ die eigenlijk door de disharmonie met hun zedigheid en ingetogen gedrag

verrassing moest wekken, verklaarde ik door de wilgen, waaronder en waarachter zij leefden als een zwerm witkoppige vogels, witkoppig vanwege hun hoofddoeken en vogels, door toedoen van de eeuwige toespeling die ons kindermeisje maakte als zij ons er langs leidde: ‘Kijk, daar heb je hun flagellantennest’, zonder dat zij er iets kwaads mee bedoelde, gewoon als een opmerking die onderweg van Pesotsjnoje naar Taroesa nu eenmaal aan de beurt kwam: ‘Kijk, nou zijn we de kapel al voorbij ... kijk, en daar zien we de watertrog al: we zijn dus halverwege ... en kijk, daar heb je hun ...’

Hun ‘flagellantennest’ betekende eigenlijk zoveel als de toegang tot de stad Taroesa. De laatste - na de hoeveelste? - afdaling; een volledig duister na zoveel licht (terstond compleet en tegelijk groen), een koele lucht na de hitte, na de droogte een klamme vochtigheid en dan opeens over een opengespleten, diep in de aarde gedrongen, er als het ware uit opgroeiende balk over de koude, zwarte, luide en snelle beek, achter de eerste uit wilgetwijgen gevlochten omheining aan je linkerhand, onzichtbaar achter wilgen en vlier - hun ‘flagellantennest’. Jawel, een nest en geen huis, want het huis was door al die klimop geheel bedolven en ook al ging er af en toe een hek op een kier open, het oog, door al die schoonheid, al dat rood verbijsterd, vooral van de aalbessen, had geen erg in het ergens grijswordende gordijn, zag het niet zoals het ook de eigen wenkbrauw niet kon zien. Over een huis van de Kirillovna's werd nooit gepraat, alleen het park was een onderwerp van gesprek. Het park had het huis opgeslokt. Had men mij toen gevraagd wat de flagellantenvrouwtjes uitvoerden, dan zou ik zonder dralen geantwoord hebben: ‘Ze wandelen door hun park en ze eten bessen.’

Maar nog even verder over die ‘toegang’ tot Taroesa. Het was de toegang tot een ander rijk; de toegang was op zichzelf een rijk apart dat zich langs de hele straat uitstrekte, als je van een straat kon spreken, wat je niet lang kon volhouden, immers, links lag er behalve de eindeloze omheining niets en rechts zag je niets dan klissen en zand en dan die ‘Jekaterina’ ... Het was geen ‘toegang’ tot de stad, maar een ‘overgang’ er naar toe, een over-gang van ons (van een apart staand huis in een geïsoleerde natuur) naar - daarginds (naar mensen, het postkantoor, de markt, de kade, naar de winkel van Natkin en verderop naar de

stadsboulevard), een overgangsstation, een tussenrijk, een doorgangszône. En dan ging ons eensklaps een licht op: het was immers geen toe-gang, geen over-gang, maar een *uitgang*! (Het eerste huis betekende altijd toch ook het laatste huis!). En niet alleen een uitgang uit de stad Taroesa, maar uit alle steden! Uit alle Taroesa's, uit alle wanden en banden, uit die van je eigen naam, je eigen huis - een uitgang! Uit alle lijfelijkheid - in de ruimte.

Meer dan van het hele Taroesa, meer dan van die ‘visites’ dat wil zeggen tractaties, vreemde kinderen, hield ik van die ene seconde van afdaling, die seconde van het binnentreden, van het zich vertreden in de groene, koude duisternis van de beek, die ogenblikken langs de grauwe, eindeloze omheining van wilg en vlier, waarachter - zo is het mij bijgebleven - alle bessen tegelijk rijp werden, de aardbei bij voorbeeld samen met de lijsterbes, waarachter het altijd zomer was en de volle zomer ineens, met alles wat er rood en zoet aan was, waar je alleen maar hoefde binnen te gaan (alleen, dat deden wij nooit!) of alles viel je zo maar in de schoot: aardbeien en kersen, en aalbessen, en vooral de vlierbezie!

Alleen appelen kan ik me niet herinneren. Het waren uitsluitend bessen. Want appelen die ze, hoe zonderling ook in zo'n stad als Taroesa, waar ze die in een goed oogstjaar - en elk jaar was een goed oogstjaar! - in grote wasmanden naar de markt brachten en die zelfs de varkens niet meer lustten, - appelen hadden de Kirillovna's niet, omdat ze die bij ons kwamen halen, bij ons in onze ‘oude tuin’, dat wil zeggen, in de door ons aan zijn lot overgelaten, verwaarloosde tuin vol verwilderde, allerkostbaarste soorten half eetbare appels, alleen geschikt om te worden gedroogd. Alleen waren het niet *zij*, die ingetogenen met hun zedig neergeslagen ogen, die om appels kwamen, maar *zij*, dat wil zeggen, hun Moeder Gods met Christus, de rossige magere Christus met zijn gespleten baard en spleetogen - nu zou ik zeggen: met zijn waterige geheelonthoudersogen, in lompen gehuld, op blote voeten, hún Christus - met hún Moeder Gods, een oude vrouw, reeds niet meer barnsteengeel, maar leerachtig van kleur en gelooid van huid en hoewel niet in lompen gehuld, toch met iets heel griezeligs over zich. Mijn ouders lieten hun overrompelende bezoeken heel gelaten over zich heengaan. ‘Daar

was die Christus weer om appelen aan de deur ...', of: 'Ach ja, ze scharrelden weer eens in de buurt rond, die Moeder Gods met haar Christus ...' *Zij* stelden nooit een vraag, en *de onzen* kwamen nooit met een verbod. De Moeder Gods met haar Christus waren zoiets als een huiselijke bezoeking, of wel een noodlotsbezoek, een aan het huis gehechte nalatenschap, en wel omdat de Kirillovna's eerder dan wij in Taroesa waren gekomen, eerder dan allen, misschien zelfs eerder dan de Tataren, wier verroeste kogels we soms nog in de beek vonden. Hun komst was geen overrompeling, maar een afpersing. Overigens moet ik er wel aan toevoegen dat als wij kinderen ze betrapten als ze aan het werk waren, zij, vooral Christus, toch in zekere zin de aftocht bliezen, zich uit de voeten maakten door zich achter een andere appelboom te verschuilen, waar de Moeder Gods dan ondertussen al bezig was om schielijk een grote jutezak te vullen. Op zo'n ogenblik wisselden zij geen woord met elkaar en ook ons kwam het niet in ons hoofd op om onze aanwezigheid door onze stem te onderstrepen, wij waren als het ware stilzwijgend overeengekomen dat zij - niets deden en wij - niets zagen, dat zekere personen, òf zij, òf wij, of misschien ook zij en wij samen - niet bestonden, dat het allemaal - nou ja ...

'Papa! We hebben Christus gezien.' - 'O, zijn ze er weer eens geweest?' - 'Ja.' - 'Nou, Christus zij met hen!'

Over de appelen die zij meenamen stelden onze ouders nooit een vraag en gaven wij nooit opheldering. Soms troffen wij de rossige Christus ter plekke slapend in een hooiberg aan. De oude Moeder Gods zat er dan naast en waaierde de vliegen van hem weg. Dan zeiden wij geen woord en liepen op onze tenen en met hoog opgetrokken wenkbrauwen, elkaar alleen met de ogen op onze *vondst* wijzend, weg, naar onze 'kuil', waar wij met onze benen over de rand bungelend bleven zitten, met een verstolen blik op *dat daar* wat aldoor sliep en op *dat daar* wat aldoor vliegen aan het verjagen was.

Soms zei njanja, niet tegen ons maar in ons bijzijn tegen de 'bonne' dat die Christus een bittere dronkaard was en dat ze hem weer uit de sloot hadden moeten opvissen, maar daar keken wij niet van op, omdat wij zelf aldoor in die greppel zaten; het woord *bitter* in dit verband suggereerde een dronk-

aard die je in je mond de bittere smaak van levende alsem gaf (wij allen aten voortdurend alles), waarna je een hele emmer kon leegdrinken.

Soms zong Christus en de Moeder Gods zong dan de tweede partij en dan verbaasde het ons helemaal niet dat zij veel meer met een mannestem zong en hij eerder met een iele vrouwestem en dit wekte ten eerste geen verwondering omdat de Tsvetajevkinderen nooit ergens verbaasd over stonden en ten tweede omdat zij een donker, stevig gebouwd type was en hij licht haar had en er zwakjes uitzag en zo kwam het dat elk van de twee zong met de stem die hem of haar toekwam, in overeenstemming dus met eigen kleur en eigen kunnen - als een mug bij voorbeeld en een hommel. En zo daalde in onze groene greppel uit de groene wildernis van de appelboomgaard een lied neer, een lied over zekere groene tuinen ... Wij vroegen ons zelfs nooit af (en ook nu weet ik het niet), of zij moeder en zoon waren, en wij hebben niet alleen onze ouders, maar zelfs njanja voor wie wij niet bang waren nooit gevraagd, waarom zij *Moeder Gods* en *Christus* werden genoemd en dat niet omdat wij voetstoots geloofden dat zij het waren, die van de ikonen (ja, die van de ikonen en tegelijk toch ook van de appelen ...) - niet het een dus maar ook niet het andere. Het kon zijn dat die namen op zichzelf al zo'n ontzag inboezemden: per slot kan zich toch niet iedereen zo maar Moeder Gods of Christus noemen! - en stelden die namen iets vast waar niet aan te tornen viel, iets onomstotelijks. Ons gevoel van toen redeneerde ongeveer zo: ‘Het feit dat ze appelen stelen bewijst dat ze niet *helemaal* Christus en de Moeder Gods zijn, maar aangezien ze toch Christus en de Moeder Gods zijn, betekent dit dat hun stelen niet helemaal stelen is.’ Trouwens, stelen deden ze eigenlijk niet, ze bedienden zichzelf en verborgen zich, zoals ik nu inzie, niet voor ons (kinderen zijn zelf bedelaars en dieven), maar voor de ogen der mensen, zoals wilde dieren en kinderen (en niet alleen wilde dieren en kinderen alstublieft!) het niet kunnen verdragen, wanneer zij worden aangestaard. Kortom, voor ons was dat zwerverspaar niet gewoon maar een stel mensen, maar ook al waren ze dan niet helemaal de echte *die-van-dáár*, dan toch wel iets als *die-toch-ook*.

Christus en de Moeder Gods leefden (ik bedoel woonden, van hun leven weet ik niets af) van de anderen geïsoleerd, je zag ze altijd samen, nooit apart en dikwijls dacht ik, wanneer ik hen gadesloeg: ‘Zo, net zo moet *die* Moeder Gods van toen *die* Christus zijn nagegaan - dat is het juiste woord, nagegaan, op zijn hielen, met nog net zoveel afstand dat ze hem niet op de hielen (van zijn blote voeten) trapte. Zij ging hem na alsof ze hem lichamelijk overeind moest houden - zo zwak was hij, zo iets zieligs, alsof hij niet daar naar toe ging, waar hij zelf heen wilde, waar zijn benen hem naar toe wilden brengen - al wist zijn been ook lang niet zeker, waar het naar toe ging: nu eens volgde het een spoor, dan weer stootte het tegen een steen, dan tegen een aardkluit, of gleed het helemaal zinloos schuin ergens in weg. Zo kwam je ze ook op de markt tegen en langs de wegen en in de distelvelden langs de Oka ... Maar net zoals de anderen, de zusters (de Kirillovna's) nooit om appelen kwamen, brachten deze twee, de moeder en de zoon, nooit bessen bij ons. De gedachte alleen al was te potsierlijk dat Christus opeens met een mandje ‘Victoria’-aardbeien zou komen aanzetten! En zo diep als de Kirillovna's bij een onmoeting bogen, zo afwezig was zelfs de geringste hoofdknik bij de Moeder Gods om van Christus niet eens te spreken - die keek niet alleen met zijn blik, maar met zijn hele lichaam langs je heen.

‘Mevrouw! De Kirillovna's zijn met aardbeien aan de deur. Moeten wij wat hebben?’

We staan in de vestibule, moeder voorop en wij, uit angst dat onze gezichten plotseling begeerte zouden kunnen verraden (het onderbewuste, dat probeerde moeder het felst te bestrijden) achter haar met links en rechts van haar uitgerekte halsjes. Eindelijk ruk je je los van die aardbeien om eensklaps een zich *nauwelijks* van de grond opheffende flagellantenblik te ontmoeten (wij waren immers zo klein!) met een alles begrijpend spotlachje. En terwijl de aardbeien uit de zeef in een kom worden overgestort, steekt een van de Kirillovna's (welke? ze zijn immers een en dezelfde! Een en dezelfde in dertig gezichten onder dertig hoofddoeken!), zonder haar toch nog neergeslagen ogen van de zich verwijderende rug van moeder los te maken kalm en doodbedaard de ene aardbei na de andere in de

dichtstbijzijnde, vermetelste, gulzigste mond (vaak de mijne!), als in een gleuf. Hoe kon zij geweten hebben dat onze moeder het niet goed vond om vlak voor het eten zoveel van die aardbeien tegelijk naar binnen te schrokken? Zij wist dat uit dezelfde bron als wij het wisten: moeder bracht een verbod nooit onder woorden, maar haar ogen zeiden alles.

De Kirillovna's, dit kan ik met vreugde getuigen, hielden meer van mij dan van alle anderen, misschien wel juist vanwege mijn gulzigheid, mijn blozende uiterlijk, mijn sterkte. - Andrjoesja was lang en mager, Asja klein en mager, maar een dochtertje als ik zouden zij, die kinderlozen, maar wat graag willen hebben - één voor hen allen!

'De flagellantenvrouwtjes houden toch maar het meest van mij!' met die gedachte viel ik, die mij tekort gedaan voelde, meestal in slaap. 'Want mama en Avgoesta Ivanovna en njanja houden meer van Asja (papa was zo'n goeierd, dat hij van allen en iedereen 'het meeste hield!'), daar stond dan tegenover dat ik de lievelinge van grootvader was en van de flagellantenvrouwtjes! Voor zo'n band had de deftige telg uit het Oostzeegebied mij weleens dankbaar kunnen zijn!

Onder alle voorstellingen van het Paradijs in Taroesa is mij één als de allerparadijselijkste bijgebleven, omdat die voor mij het summum van zaligheid is geweest. Op een keer hadden de flagellantenvrouwtjes ons hele gezin gevraagd om mee te gaan naar het hooien en o verbazing, o verbluffing (moeder had een hekel aan familieuitstapjes, trouwens, aan alles wat in groepsverband gebeurde, vooral als het haar kinderen betrof), o complete verbijstering - wij mochten mee. Op uitdrukkelijk aandringen van vader natuurlijk. - 'Maar zij wordt immers weer misselijk,' had moeder over mijn bij voorbaat schuldige hoofd in het midden gebracht, 'die kan beslist niet tegen het schudden van het rijtuig en moet dan overgeven. Die is altijd misselijk, overal misselijk en ik begrijp absoluut niet van wie ze dat heeft. Papaatje (zo noemde zij die 'grootvader') is nooit misselijk, ik ook niet, jij niet en eigenlijk zijn ook Ljora en Andrjoesja het nooit, ook Asja niet, maar zij wordt al misselijk als ze een wagenwiel ziet.' - 'Nou goed, dan wordt ze maar misselijk,' beaamde vader lankmoedig - 'zo'n beetje onpasselijk, als dat

alles is ... (en je kon zien dat hij met zijn gedachten al ergens anders was) - een beetje misselijk, nou, mooi, goed ... (zich gauw herstellend:) Maar misschien wordt ze het ook niet, in de frisse lucht ...' - 'Wat heeft frisse lucht ermee te maken?' wond moeder zich op die door het panorama van onderweg bij voorbaat al uit haar humeur was. 'Of het nou een wagon is, of een wagen, of een boot, of een landauer met of zonder veren, of op een pont of in een *ascenseur* - misselijk is ze altijd en overal en dan spreken ze nog van "zeeziek"!' - 'Als ik loop ben ik niet misselijk,' breng ik schuchter, maar tegelijk pinnig in het midden, moed vattend uit vaders aanwezigheid. 'We laten haar met haar gezicht naar de paarden zitten en we nemen wat pepermuntjes mee,' probeert vader te overreden 'en als het moet een extra jurkje!..' - 'Nou, maar ik ga niet naast haar zitten, hoor! Niet naast haar en niet tegenover haar!' barst Andrjoesja los die al een hele poos gemelijk heeft toegekeken. 'Iedere keer ben ik het die naast haar moet zitten, net als toen in de trein, weet je nog, mama, toen ...' - 'We nemen eau de cologne mee,' oppert vader, 'en ik ga wel naast haar zitten.' - ('Probeer het alleen niet op te houden!' zegt hij vertrouwelijk tegen mij, - 'als het je te pakken krijgt, zeg het dan, we laten de paarden even stilstaan en jij klimt de wagen uit om een ogenblikje lucht te scheppen. We zijn immers niet naar een brand onderweg ... Wel raar anders, hoe zou het komen dat jij altijd misselijk bent?' - Dan op sussende toon: - 'De natuur, je natuur, niets aan te doen. Je kunt het zelfs zo inkleden: 'Papa!' zeg je, 'mag ik die papaver daar even gaan plukken!' - En dan spring je vlug het rijtuig uit en holt nog een stukje verder weg om moeder niet van streek te maken!')

Kortom, we reden weg - en kwamen, jawel: mét die papaver in mijn hand, aan waar de flagellantenvrouwtjes aan het hooien waren, ver van Taroesa, in een soort uiterwaarde.

'Kijk, kijk, Marina-Marinoesjka ... hoe komt het dat je zo groen ziet? Van het vroege opstaan, lieverd? Nog niet uitgeslapen, oogappel?' - De Kirillovna's drongen om mij heen, sloten mij in, sleepten me mee, lieten mij van hand tot hand gaan, alsof ze mij in een reidans binnenleidden, allen tegelijk en in één keer beslag op mij leggend, alsof ik een aan hen allen toebehorende

flagellanten-kostbaarheid was. De mijnen herinner ik mij in dat paradijs niet: papa en mama niet, noch de ‘bonne’, of njanja, en ook geen Ljora of Andrjoesja of Asja. Ik was - van hen. Samen met hen harkte ik en schudde ik het hooi, temidden van hen, van al die zo druk in de weer zijnden kwam ik weer op krachten, met hen dook ik onder en kwam ik weer boven als het bekende torretje in het onsterfelijke gedicht (‘vliegensvlug!’) samen met hen liep ik naar de waterput, met hen legde ik een houtvuur aan, met hen samen dronk ik thee uit een reusachtige bontgekleurde kop en net als zij knabbelde ik aan een klontje suiker, en met hen zou ik ...

‘Marina, schat, oogappel, blijf toch bij ons, als ons dochtertje, dan zul je samen met ons in het park wonen, onze liederen met ons meezingen ...’ - ‘Dat vindt mama niet goed.’ - ‘Zou je anders wel bij ons willen blijven?’ - Ik zwijg. - ‘Nee, natuurlijk zou je dat niet, alleen al uit medelijden met je mamaatje niet. Want die houdt immers zo-óveel van je.’ - Ik zwijg. - ‘Zou ze je misschien voor geld willen afstaan?’ - ‘Ach wat zouden we dat mamaatje van haar gaan vragen, we nemen haar gewoon mee!’ zei een wat jongere. - ‘We nemen d'r mee en sluiten haar bij ons in het park op en laten niemand bij haar toe. Zo zal ze bij ons achter de omheining blijven wonen. (Er begint in mij een wilde, schrijnende, fantastische, hopeloze hoop te gloeien: en áls het opeens?..) Ze gaat samen met ons kersen plukken, we zullen haar Masja noemen ...’ zegt diezelfde op een zing-zangtoon, - ‘wees niet bang, lieverd,’ zei een wat oudere die mijn geestdrift voor angst aanzag, - ‘niemand zal je zo maar meepakken, hoor, maar kom toch bij ons op bezoek in Taroesa met je papa en mama, of met je njanja, want je komt toch iedere zondag voorbij, dan kijken we allemaal naar jullie, maar jullie zien ons niet, nou maar wij zien alles, hoor, iedereen ... In een wit piqué-jurkje, zo kom je uitgedost langs en in laarsjes met knopen ...’ - ‘Maar wij kleden je op onze manier aan!’ zegt de zing-zang wildzang weer, - ‘een kleine zwarte pij, een wit ho-ofddoekje en we laten je haar lang groeien, tot een mooie vlecht ...’ - ‘Wat zit je haar toch op stang te jagen! Ze slikt het allemaal nog als zoete koek! Iedereen heeft zijn eigen lot. Zij wordt hoe dan ook een van de onzen - onze gedroomde gast, ons door ons bedachte dochtertje ...’

En dan omhelzen ze mij, dan drukken ze mij tegen zich aan, tillen mij omhoog, heffen mij op - oef! - bovenop een van de hooiwagens, op een berg, in de zee, onder de hemel van waaruit alles onmiddellijk te overzien is: papa in zijn shantung-jasje, en mama in haar rode hoofddoekje, en Avgoesta Ivanovna met haar Tiroolse hoedje en het gele kampvuur en de allerverste zandbanken van de Oka ...

Daar zou ik willen liggen, op het kerkhof van de flagellantenvrouwtjes in Taroesa, onder een vlierstruik, in zo'n graf in lichtblauw zilver, daar, waar de allerroodste, de allergrootste aardbei van onze streek groeit.

Maar ingeval dit onuitvoerbaar mocht zijn, als het mij niet alleen niet vergund is daar te liggen, maar ook als dat kerkhof er dan niet meer zou blijken te zijn, - dan zou ik graag willen dat ze op een van die heuvels, vanwaar de Kirillovna's naar ons plachten af te dalen naar Pesotsjnoje en wij naar hen toegingen, naar Taroesa, uit de steenhouwerij van Taroesa een grafsteen voor mij zouden oprichten met:

Hier had zo graag willen liggen MARINA TSVETAJEVA

Parijs, mei 1934.

Vertaalde poëzie

Reis van de drie koningen
T.S. Eliot
(vertaling Peter Verstegen)

‘Een koude advent was het zeker,
Net de slechtste tijd van het jaar
Om te reizen, en dan nog zo ver:
Het gaan zwaar en het weer guur,
Echt hartje winter.’
En de kamelen vol schaafwonden, pijn aan hun hoeven, weerspannig,
Gingen er bij liggen in de smeltende sneeuw.
We dachten met spijt soms terug aan
De glooiende zomerpaleizen, de terrassen,
En de zijdezachte meisjes die sorbets serveerden.
Toen het vloeken, het woedend gemor van de drijvers
Die er de brui aan gaven, hun drank en vrouwen verlangden,
En de vuren gingen 's nachts uit, en er was onvoldoende beschutting,
En de steden waren vijandig en de kleinere plaatsen afwerend
En de dorpen vuil en inhalig:
Een zware tijd was het zeker.
Uiteindelijk reden we liefst de hele nacht door,
Nu en dan een uur slaap,
Met in onze oren de stemmen die zongen
Dat het allemaal dwaasheid was.

Toen bereikten we, vroeg in de ochtend, een minder koud dal,
Nat, onder de sneeuwlijn, de lucht van begroeiing,
Een stromende beek, een waterrad beukte het donker,
En tegen een lage hemel een drietal bomen.
En een oud wit paard in de wei in galop er vandoor.
Toen kwamen we bij een herberg met wingerd boven de deur,
Zes handen in 't gat van de deur die gokten om zilver,
En voeten die tegen de lege wijnzakken trapten.
Maar niemand wist iets te vertellen, dus gingen we verder
En vonden de plaats die wij hadden gezocht, net op tijd,
Die avond; het was (kun je zeggen) geslaagd.

Dit alles was lang geleden, ik weet het nog goed,
En ik zou het opnieuw doen, maar noteer
Dit noteer
Dit: bracht de ster ons zo ver voor
Geboorte of Dood? Er was een geboorte, stellig,
Dat stond vast en we twijfelden niet. Ik kende geboorte en dood,
Maar ik hield ze toen voor verschillend; deze Geboorte was
Een hard, bitter lijden voor ons, als de Dood, onze dood,
We keerden naar eigen land terug, deze Koninkrijken,
Maar voelen ons hier niet meer thuis, in de oude leer,
Bij een volk van vreemden dat klit aan zijn goden.
Ik zou blij zijn met nog een dood.

Noot: de eerste vijf regels van het gedicht vormen een (bekort, geparafraseerd) citaat uit een kerstpreek van de Engelse theoloog Lancelot Andrewes (1555-1626).

Kostas Karyotakis (1896-1928)
Marko Fondse

De Nieuw-Griekse poëzie werd decennia lang beheerst door de massieve gestalte van Kostís Palamás (1859-1943), een dichter van grote, universele concepten vanuit een Griekse optiek: de Grote Idee. Deze kreeg een gevoelige klap door de ‘Grote Katastrofe’ van 1922, toen de Turken miljoenen Grieken uit Klein-Azië naar Griekenland dreven. De gebeurtenissen confronteerden het land met een haast onoverkomelijk gevoel van ontworteling en zinloosheid. Door zijn eigen defaitistische geaardheid moet Kóstas Karyotákis een ideale woordvoerder van zijn generatie geweest zijn. Als mens volledig opgesloten in zichzelf en nauwelijks vertrouwend op enig ideaal uit het verleden, leeft hij in een potdichte *kamer*, waarin hij zichzelf beurtelings in zwaarmoedigheid en agressiviteit verteert. Hij weet wel dat het eigenlijke leven zich buiten zijn ‘kamer’ afspeelt, maar er is voor hem geen kontakt mee mogelijk. In het provinciegat Preveza (zo heet ook zijn laatste gedicht) maakt hij, haast uit schaamte, een eind aan zijn leven.

Zijn directe invloed is weliswaar kort, maar zeer krachtig geweest. Tegen zijn nihilisme waren grote tegenkrachten vereist. Pas het optreden in de jaren '30 van grote dichters als Seféris en Elýtis, die enerzijds aansluiting vonden bij de grote Europese stromingen van het interbellum, anderzijds uitweken naar de Griekse eilanden voor een nieuw levensgevoel, heeft de verlammende doem die van Karyotakis uitging kunnen doorbreken. De uitstraling van hún poëzie is niet alleen voor Griekenland bevrijdend geweest, zij was en is het mondiaal en langdurig. Wat daarvoor mentaal moest worden overwonnen laat zich het best aan het werk van Karyotakis aflezen.

De volgende twee vertalingen van Hero Hokwerda zijn in het origineel rijmend.

[Gedichten Kostas Karyotakis]

De ideale zelfmoordenaar
Kostas Karyotakis
(vertaling Hero Hokwerda)

Hij sluit de deur achter zich toe, hij neemt weer
zijn oude, op zij gelegde brieven voor zich,
leest in alle rust, en tenslotte doet hij
voor de laatste keer zijn slepende rondgang.

Zijn leven, zegt hij dan, was een tragedie.
Mijn God, de vreeslijke lach van de mensen,
het zweet en de tranen, de nostalgie van
het hemelruim, de eenzaamheid van de wereld.

Hij staat voor het raam en kijkt naar de bomen,
de kinderen, de natuur in de verte,
de steenhouwers die het marmer bewerken,
de zon die voor altijd onder zal gaan.

Alles is afgelopen. Kijk, het briefje,
kort en eenvoudig, groots, zoals het goed is,
van onverschilligheid en van vergeving
vervuld voor de tranen van wie het zal lezen.

Hij kijkt in de spiegel, kijkt dan hoe laat het is,
vraagt zich af of het waanzin is of een vergissing,
‘nu’, fluistert hij, ‘is alles afgelopen’,
in zijn binnenste zeker van het uitstel.

Preveza

Dood is: de kraaien die krassend te keer gaan
op de zwarte muren en op de daken,
dood is: de vrouwen die liefde bedrijven
als ging het om het schoonmaken van uien.

Dood is: de smerige schamele straten
met hun grootse en glorieuze namen,
de olijfgaarden, de zee rondom en zelfs ook
de zon: dood temidden van alle doden.

Dood is: de agent van politie die inpakt
en na gaat wegen een ‘ondermaatse’ portie,
dood is, op het balkon de hyacinthen
en de onderwijzer lezend in zijn krantje.

Preveza's Basis, Garnizoen en Kazerne.
Komende zondag speelt voor ons de fanfare.
Ik heb bij de Bank een spaarboekje genomen,
met een eerste inleg van dertig drachmen.

Op je gemak wandelend over de kade
denk je: ‘besta ik?’ en dan: ‘je bestaat niet!’
Aankomst van de lijnboot, de vlag gehesen,
misschien komt meneer de Prefect ons bezoeken.

Was er tenminste, temidden van al die
mensen, maar iemand die doodging van walging ...
Zwijgend, bedroefd en met alle decorum
konden we ons op zijn begrafenis vermaken.

Gedichten
Federico García Lorca
(vertaling Dolf Verspoor)

De gil

De ellips van een gil
gaat van bergwand
tot bergwand.

Uit de olijvenwei
wordt hij tot regenboog
zwart op het nachtblauw.

Ay!

Als een vioolstreek
liet de gil de
lange snaren trillen
van de wind.

Ay!

(Die in de holen wonen
komen met walmende lampen)

* Uit een volgend jaar bij Meulenhoff te verschijnen bloemlezing van Lorca's poëzie in vertalingen van Dolf Verspoor.

Sevilla

Sevilla dat is een toren
van scherpe boogschutters vol.

Sevilla om te kerven
Córdoba om te sterven

Een stad op de loer naar
lange soepele ritmen
om in elkaar te krullen
tot labyrinthen:
laaiende
wijnranken.

Sevilla om te kerven!

Uit de hemelboog vurig
over zijn laagland schiet
gedurig
de pijl van zijn rivier.

Córdoba om te sterven!

En waanzinnig van einders
mengt het onder zijn dranken
van Don Juan het wrange
en Dionysus' voleinding.

Sevilla om te kerven!
Leve Sevilla om te kerven!

Lied van de kleine dood

Dodelijke weide van manen
en bloed onder de aarde.
Weideland van oud bloed.

Schijnsel uit gister en morgen.
Dodelijke hemel van gras.
Schijnsel en nacht uit zand.

Ik kwam de dood er tegen.
Dodelijke weide uit aarde.
Het was een kleine dood.

De hond op het terras.
Enkel mijn linkerhand
doorkruiste eindeloze
bergen van dorre bloei.

Sintelen kathedraal.
Schijnsel en nacht uit zand.
Een kleine kleine dood.

Een dood en ik een mens.
Een mens alleen en daar
een kleine kleine dood.

Dodelijke weide uit manen.
Sneeuw huivert er en kreunt
buiten achter de deur.

Een mens? En dan? Zo blijft het:
een mens alleen, en daar:
wei, schijnsel, liefde en zand.

Cordobaanse wijk

Ze schermen zich in huis
tegen de sterren af.
De nacht zakt in elkaar.
Binnen: een meisje dood
met een scharlaken roos
verborgen in het haar.
Door traliewerk beklagen
zes nachtegalen haar.

De mensen steunen rond
met wijdopen gitaren.

Qasida van de liggende vrouw

Je naakt zien is weer denken aan de aarde.
De aarde glad, van zijn paarden ontdaan.
Zonder een oeverriet, gave gestalte,
dicht voor het komende: zilver de grens.

Je naakt zien is de siddering begrijpen
van regen zoekend naar een tere loot,
de koorts der zee met het eindeloos voorhoofd
die nooit de glans zal vinden van zijn wang.

Het bloed zal daveren door de alkoven,
stormenderhand met fel fonkelend zwaard -
maar waar een hart van padde ligt verscholen
of het viooltje, zul je nooit verstaan.

Je buik is één verwoed gevecht van wortels,
je lippen onomlijnde dageraad.
Onder de lauwe rozen van je slaapstee
wachten de doden kreunend op hun beurt.

[Gedichten Alisdair Maclean]

Rammen
Alisdair Maclean
(vertaling Nini Brunt)

Hun horens zijn zuiver barok,
zo dik aan de wortel als een mannepols.
Ze hebben gouden ogen en Romeinse neuzen.
Alle ooien zijn verliefd op hen.

Ze zijn goed uitgerust voor de liefde.
In hun bloeitijd zijn ze in evenwicht;
het geslacht aan het ene eind van hun lichaam
evenaart het recht het aan de andere kant te gebruiken.

Als twee van hen tegenover elkaar komen te staan
in de paartijd
springt er een vonk over.
Hun koppen schieten naar voren als kanonskogels.
Massieve granieten bergen versplinteren tot echo's.

Nooit worstelen ze, als herten en stieren doen.
Traag vechten ze het uit. Wie het hardst stoot wint.
Soms gaan ze zó ver achteruit voor een aanval
dat ze elkaar uit het oog verliezen
en gewoon beginnen te grazen.

Ze zijn oneindig en onuitputtelijk stom.
Je kunt hetzelfde beest bevrijden
uit hetzelfde braambos
vijftig keer.
Zo'n dik omhulsel om zo weinig hersens te beschermen
- alsof Fort Knox gebouwd was om één enkele cent te bewaren!

Maar jaar na jaar groeien die horens.
Het geslacht verliest het op het laatst;
het evenwicht helt in de richting van de kop.

Ik vond eens een dode ram.
Hij was vastgeraakt met zijn voorpoten
in het donkere water van een veenplas,
verdronken voor er hulp kon komen
louter door het gewicht van zijn schedel.
Jonge ooien graasden dichtbij,
immuun voor zijn daverende lust.
Hij knielde op de oever, gebogen over zijn eigen beeld,
zijn grote kop begraven in de grote kop tegenover hem.
Zijn horens, vooruitgestoken op de oude wijze,
hadden ten slotte doorgestoten tot de ander.

Onder ons

Onder ons spreken wij zelden;
onze tongen zijn dik van gewoonte.
Binnen ons huis, in deze tijd van het jaar,
is alleen het tikken van de klok
en het klikken van mijn moeders breipennen
als ze zichzelf weg-breit van waar
ze begon. Mijn vaders pagina's ritselen.
Hij maakt een nest van kranten voor zichzelf.
Ik zit in een hoek te roken. Iedere keer
dat ik een trek doe aan mijn sigaret hoor ik
het zachte suizen van tabak die as wordt.

* *Alisdair Maclean, geboren te Glasgow in 1926; zijn bundel* From the Wilderness, *waaruit de hier vertaalde gedichten gekozen zijn, was de Poetry Book Society Choice van 1973*.

Over het vertalen van Poesjkins ‘De stenen gast’

Karel van het Reve

De hier volgende vertaling van *Kamennyj gost'* is op dezelfde wijze tot stand gekomen als de eerder gepubliceerde vertaling van *Vystrel*.*

Gedurende enkele collegejaren - in dit geval twee of drie - werd in het Leidse Academiegebouw wekelijks een bijeenkomst van anderhalf uur gehouden, waarop deze eenakter in verzen uit 1830 werd vertaald door Margriet Berg, Yolanda Bloemen, Linda Beylsmit, Stella Haase, Sanne Jacobs, José van Leeuwen, Magda de Poorter, Anne Pries, Karel van het Reve, Louis Smit, Dirk Storm en Marja Wiebes. De regels waren dezelfde als bij het vertalen van *Vystrel*: er werd bij eenvoudige meerderheid van stemmen beslist welke der voorgestelde vertalingen werd aanvaard. Dissidenten konden hun eigen variant laten noteren. Later werd de hele vertaling nog eens doorgenomen. Daarbij verdwenen de meeste varianten. Opmerkelijk was dat blanke verzen gemakkelijker te vertalen bleken dan proza. Dat is te begrijpen als je bedenkt dat de maatdwang het aantal mogelijkheden drastisch beperkt. Een regel als *Vse govorjat: net pravdy na zemle* kan op veel manieren min of meer correct in Nederlandse proza worden vertaald: iedereen zegt dat er geen rechtvaardigheid op aarde is; ze zeggen allemaal dat er op aarde geen recht te krijgen is; allen zeggen: er is op aarde geen recht; ze beweren allemaal dat er op de wereld geen rechtvaardigheid te vinden is - dat zijn al zo vier vertalingen, waar weer allerlei combinaties uit mogelijk zijn. Maar moet je binnen het jambenschema blijven, dan vervalt er een heleboel: *allen zeggen* kan bijvoorbeeld niet aan het begin van de regel. *Dat er geen recht op aarde is* kun je niet gebruiken omdat het te lang is. Je kunt er alleen maar *elk zegt* of *men zegt* voorzetten, of *zegt elk* of *zegt ieder* erachter. Maar *elk* is niet zo goed omdat het herinnert aan constructies als ‘elk zingt zijn lied en krijgt zijn deel’: *elk*

* *Het schot*, Stichting ‘De Roos’ Utrecht 1978. Eerder gepubliceerd in Hollands Maandblad 1974-323

betekent een beetje ‘ieder afzonderlijk’. Al is het verschil tussen ‘ik wandel elke dag’ en ‘ik wandel alle dagen’ niet zo groot, toch betekent ‘elk zegt’ niet hetzelfde als ‘allen zeggen’ of ‘iedereen zegt’. Je zegt trouwens nooit ‘elk zegt’. Je komt dan vanzelf terecht in iets als *Iedereen zegt: er is geen recht op aarde* of *Men zegt altijd: er is geen recht op aarde*. Van die twee varianten verdient de eerste de voorkeur omdat de vertaling exacter is. Er staat in het Russisch niet *govorjat vsegda*, maar *vse govorjat*.

‘Rechtvaardigheid’ en ‘gerechtigheid’ vervallen ook allebei omdat ze te lang zijn, tenzij je *vse govorjat* onvertaald laat en zegt *Er is op aarde geen gerechtigheid*. Maar *pravda* is een zo ‘breed’ woord dat recht, rechtvaardigheid en gerechtigheid er alle drie min of meer in passen, en dan is het onnodig om een deel van de regel onvertaald te laten of naar de volgende regel door te schuiven. We gaan er nu eenmaal van uit dat we *vertalen*: de auteur heeft het zo gezegd en wij proberen het zoveel mogelijk ook zo te zeggen en niet anders. Alleen als het niet anders kan zeggen wij het anders. Verder was het opmerkelijk dat over poëtische zaken een vrij grote mate van eenstemmigheid mogelijk was in een gezelschap dat naar leeftijd, literaire belangstelling, afkomst nogal heterogeen was en eigenlijk alleen maar bijeengehouden werd door studierichting (Slavische talen met Russisch als hoofdvak) en aardigheid in vertalen. Zo zouden we, als we *Mozart en Salieri* hadden vertaald in plaats van *De stenen gast*, het er waarschijnlijk over eens geworden zijn dat in *Iedereen zegt: er is geen recht op aarde* het rijm zegt-recht een beetje storend werkt, maar toch ook weer niet zo erg storend. (Het laten staan van zo'n storing heeft dan soms weer een naieveteitseffect zoals in de regels van Gorter: ‘Alleen de mens is schuldig / Neen, hij is ook onschuldig’. Ook zouden we het er over eens geweest zijn dat als er in het Russisch staat Vse (allen) govorjat (zeggen): net (er is niet) pravdy (gerechtigheid) na (op) zemle (aarde), dat je dan de kans niet ongebruikt voorbij moet laten gaan om alles in precies dezelfde volgorde te zeggen. Ook zouden we het er misschien over eens geworden zijn dat onze vertaling van die eerste regel conversationeel begint en plechtig eindigt: Iedereen zegt: er is geen recht op aarde.

Tijdens onze besprekingen raadpleegden wij telkens twee bestaande Nederlandse vertalingen: die van Aleida G. Schot en die van Charles B. Timmer. Toen we al een eind onderweg waren vond ik thuis het machineschrift van een vertaling die ik tijdens de oorlog gemaakt had, zodat we daarna met drie bestaande vertalingen werkten. Onze regel was dat deze drie vertalers geacht werden deel uit te maken van ons collectief. Wij deden geen moeite onze vertaling van de hunne te doen afwijken. Als wij vonden dat een hunner een regel onverbeterlijk goed had vertaald, dan namen wij die vertaling over. Dat gebeurde overigens niet vaak.

De hierboven gegeven beschrijving van de democratische regels volgens welke onze keuze tot stand kwam kan de vraag doen rijzen naar de echtheid van die democratie. Een docent heeft - dat is althans te hopen - een zeker overwicht over zijn studenten. Heb ik dat overwicht gebruikt om mijn voorstellen erdoor te drukken? De vraag is voor mij moeilijk te beantwoorden en voor mijn studenten nog moeilijker. Een bevestigend antwoord zou mij immers tot een dwingeland en mijn studenten tot gedweeë volgelingen maken. Ten gunste van een ontkennend antwoord pleit, dat een door mij voorgestelde of gesteunde variant nogal eens, al of niet onder hoongelach, verworpen is. Ook zou ik niet zoveel jaren een vertaalcollege gegeven hebben als ik van studenten alleen teruggekregen had wat ik ze zelf had voorgezegd: ik heb nooit begrepen welk soort bevrediging een docent in dat soort activiteit kan vinden. Daar staat natuurlijk tegenover dat mijn invloed op de vertaling groter geweest is dan die van enige andere deelnemer, niet zozeer wat de voorgestelde varianten betreft als wel wat betreft de manier van vertalen. Van het begin af aan heb ik duidelijk gemaakt dat op mijn vertaal-college vertaald wordt ‘wat er staat’, dat wil zeggen dat wij, binnen redelijke grenzen natuurlijk, zo dicht mogelijk bij het origineel blijven, dat wie *Skazal on* met ‘zei hij woedend’ wil vertalen omdat uit de contekst blijkt dat de spreker woedend is, of met ‘blafte hij’, omdat de spreker zich nogal onbeschoft uitdrukt, beter meteen op kan stappen en zelf een college ‘creatief vertalen’ kan beginnen. Dat geldt ook voor hen, die *eine keuchende Lokomotive* niet met een amechtige of hijgende

of puffende of hijgende en blazende lokomotief willen vertalen, maar met een ‘lokomotief met rokershoest’, omdat hij denkt dat je bij het vertalen vooral vlotte, hedendaagse uitdrukkingen moet gebruiken.

Wat dat ‘hedendaagse’ betreft: je hoort en leest nogal eens dat de taak van de vertaler vooral hierin ligt dat hij het te vertalen werk in ‘hedendaags’ Nederlands moet overzetten. Ik heb de nadruk op die eis nooit begrepen. Immers iemand die *Anna Karenina* in het Russisch leest, leest een tekst die geschreven is in het Russisch van meer dan honderd jaar geleden. Waarom *moet* een Nederlandse vertaling van dat boek met alle geweld gesteld zijn in het Nederlands van 1980? Het lijkt me juist ideaal voor een Nederlandse lezer die geen Russisch kent om dat boek te lezen in een volmaakte vertaling, gemaakt in 1880. Dan komt de Nederlandse lezer van 1980 het dichtst bij de Russische lezer van 1980, die immers ook een honderd jaar oude tekst leest. Alleen die vertaling uit 1880 kan *nu* niet meer gemaakt worden, omdat er geen vertaler meer bestaat die die taal als zijn moedertaal beheerst. Wij gingen bij het vertalen uit van de gedachte, dat wij deze honderdvijftig jaar oude - sinds mijn oorlogsvertaling veertig jaar ouder geworden! - tekst getrouwelijk moesten overzetten in onze eigen taal, in ons geval in de taal van een groep Nederlanders, geboren tussen 1921 en 1955. Wij streefden er naar geen ‘gedateerde’ woorden en uitdrukkingen te gebruiken, oude of moderne, maar een Nederlands dat door een Nederlander uit 1880 begrepen zou worden en ook door een Nederlander van 2080. Het eerste is niet meer, het tweede nog niet te controleren, maar we probeerden het. Ook probeerden we streek-, familie- en milieuwoorden te vermijden. Als bleek dat een woord of uitdrukking aan een onzer onbekend was of alleen bekend in een andere betekenis, dan trachtten we dat woord in onze vertaling te vermijden. Verder is het misschien interessant te weten dat het deelnemen aan dit college niet meetelde voor enig examen en dat het nooit in mij opgekomen is dit werk als een ‘projekt’ aan te melden. Het leek mij goed dat er hier en daar aan onze universiteiten hoekjes overblijven waar beoefenaren der wetenschap onder elkaar kunnen zijn.

Don Juan

De stenen gast
Alexander Sergejevitsj Poesjkin

Leporello. O statua gentilissima.
Del gran' Commendatore!...
... Ah, Padrone!

Don Giovanni

Eerste scène

Nacht. Kerkhof bij Madrid. Don Juan en Leporello

DON JUAN
Wachten wij hier de nacht. Ah, eindelijk
Bereikten wij de poorten van Madrid!
Dra snel ik langs de straten mij bekend,
Gedoken in mijn kraag, de hoed in de ogen.
Wat denk je: zou mij iemand zo herkennen?

LEPORELLO
Nee, Don Juan is moeilijk te herkennen!
Als hij zijn er zoveel!

DON JUAN
Dat meen je niet.
Ach, wie herkent mij?

LEPORELLO
Elke wachter, elke
Zigeuner, elke dronken muzikant,
Of iemand van uw slag, een dolle ridder,
Een mantel om, en een rapier opzij.

DON JUAN
En wat dan nog, laat ze me maar herkennen!
Als ik de koning maar niet tegenkom.
En verder vrees ik niemand in Madrid.

LEPORELLO

Maar morgen dringt het tot de koning door:
De balling Don Juan is eigenmachtig
Verschenen in Madrid. Wat zal hij, denkt ge,
Dan met u doen?

DON JUAN

Hij stuurt mij weer terug.
* Ze zullen me waarachtig niet onthoofden:
Een landverrader ben ik nooit geweest!
Uit vriendschap heeft hij mij van hier verbannen
Opdat mij de familie van de dode
Niet lastig vallen zou.

LEPORELLO

Dat is het juist!
Ge hadt daar rustig moeten blijven zitten!

DON JUAN

Ik dank je feestelijk! Ik ben daar bijna
Gestorven van verveling. Wat een mensen
En wat een land! De lucht? ... net rook. De vrouwen? ...
Zie je, mijn domme Leporello, 'k zou
De minste Andalusische boerin
Niet ruilen voor de grootste schoonheid daar.
Aanvankelijk bevielen ze mij wel,
Die blauwe ogen en die blanke huid,
Die schroom - maar 't meest de charme van het nieuwe.
Maar God zij dank had ik het gauw begrepen.
Je bent wel gek je met hen in te laten.
Er zit geen leven in. 't Zijn wassen beelden.
Nee, dan de onze. Wacht eens, deze plek
Is ons bekend; heb jij het ook gezien?

LEPORELLO

Ja zeker wel. Het Sint Antoniekloster
Herinner ik me goed. Als ge hier kwam
Dan bleef ik in dat bosje bij de paarden.
Ik moet bekennen, een vervloekte plicht.
Gij bracht de tijd hier aangenamer door
Dan ik, dat is wel zeker.

DON JUAN

Arme Inez!
Zij is niet meer! Hoe heb ik haar bemind!

* *Ze zullen me toch niet het hoofd afslaan:*

LEPORELLO

Ik weet het: Inez, de zwartogige.
Drie maanden hebt gij haar het hof gemaakt.
Met Satans hulp is het maar net gelukt.

DON JUAN

In juli ... in de nacht. Een vreemd behagen
Placht ik te vinden in haar droeve blik
En dodelijk bleke lippen. Het is vreemd.
Jij vond haar, dacht ik, niet een echte schoonheid.
En inderdaad, zij was niet waarlijk mooi.
Alleen haar ogen, en die blik, waarvan
Ik de gelijke nimmer zag. Haar stem
Was altijd stil en zwak, als van een zieke.
Haar man, dat was een harteloze schurk,
Heb ik nadien vernomen... Arme Inez!

LEPORELLO

Toch kwam na haar nog menig ander.

DON JUAN

Zeker.

LEPORELLO

Als we 't beleven, komen er nog meer.

DON JUAN

Je hebt gelijk.

LEPORELLO

Kom, welke Madrileense
Zullen we nu eens op gaan zoeken?

DON JUAN

Laura!
Ik ga meteen op weg.

LEPORELLO

Dat mag ik horen.

DON JUAN

Meteen naar binnen. Is er iemand bij haar,
Dan vraag ik hem om uit het raam te springen.

LEPORELLO

Natuurlijk. Ha, we zijn weer opgevrolijkt.
De doden verontrusten ons maar kort.
Wie komt daar aan?

(Monnik op)

MONNIK

Zij zal nu zo wel komen.
Wie zijn dat daar? Zijt gij misschien de mensen
Van doña Anna?

LEPORELLO

Wij zijn eigen baas.
Wij lopen hier maar wat.

DON JUAN

Maar wie verwacht gij?

MONNIK

Zo dadelijk moet doña Anna komen
Naar 't graf van haar gemaal.

DON JUAN

Wat! Doña Anna,
De weduwe van commandeur de Solva,
Gedood - door wie ook weer?

MONNIK

Door de verdorven,
Gewetenloze heiden don Juan.

DON JUAN

Kijk ereis aan, de faam van don Juan
Drong zelfs tot in het vredig klooster door.
De monniken verkondigen zijn eer.

MONNIK

Kent gij hem soms?

LEPORELLO

Wie, wij? Niet in het minst.
Waar is hij nu?

MONNIK

Hij is niet in de stad.
Hij is ver weg, verbannen.

LEPORELLO

God zij dank.
Hoe verder weg, hoe beter. Dat gespuis
Moest allemaal in éne zak de zee in.

DON JUAN

Wat klets je nou?

LEPORELLO

Zwijg stil: dat was met opzet...

DON JUAN

Dus hier heeft men de commandeur begraven?

MONNIK

Zijn vrouw heeft hier een standbeeld opgericht
Te zijner eer. Zij komt hier elke dag
Om er te bidden voor zijn zieleheil
En er te wenen.

DON JUAN

Vreemde weduwe!
En is zij mooi?

MONNIK

Wij kloosterlingen mogen
Ons niet door vrouwelijk schoon laten bekoren.
Maar liegen mag niet. Zelfs een monnik kan
Haar wondermooie schoonheid niet ontkennen.

DON JUAN

Haar echtgenoot was dus met recht jaloers.
Hij hield zijn Anna achter slot en grendel.
Niemand van ons heeft haar te zien gekregen.
Ik zou wel graag eens met haar willen praten.

MONNIK

O, doña Anna spreekt nooit met een man.

DON JUAN

Maar spreekt zij wel met u, eerwaarde vader?

MONNIK

Met mij is het wat anders. Ik ben monnik.
Daar komt zij aan.

(Doña Anna op)

DOñA ANNA

Eerwaarde, laat mij binnen.

MONNIK

Ik kom, señora, ik verwachtte u.

(Doña Anna volgt de monnik)

LEPORELLO

En, is het wat?

DON JUAN

Ik kon haar haast niet zien

Onder de zwarte sluier die zij draagt.
Alleen een slanke enkel zag ik even.

LEPORELLO

Voor u is dat voldoende. Uw verbeelding
Schetst ogenblikkelijk de rest erbij.
Uw fantasie is sneller dan een schilder.
't Is om het even waar ge mee begint:
Wenkbrauwen, voeten...

DON JUAN

Luister, Leporello,
'k Ga kennis met haar maken.

LEPORELLO

Nu nog mooier!
Waar is dat goed voor? Eerst doodt hij de man
En nu wil hij de weduwtranen zien.
Gewetenloze!

DON JUAN

Maar het is al donker.
Zolang de maan nog niet is opgekomen
En duisternis in schemer heeft verkeerd,
Op naar Madrid.

(af)

LEPORELLO

Mijn God, een Spaanse grande
Zoekt als een dief de nacht en vreest het maanlicht.
Hoe lang moet ik zijn grillen nog verduren?
Vervloekt bestaan! Waarlijk, ik kan niet meer!

Tweede scène

Kamer. Souper bij Laura

EERSTE GAST

Ik zweer je, Laura, dat nog nooit tevoren
Je spel van zo'n volmaaktheid is geweest.
Hoe schitterend heb je je rol begrepen!

TWEEDE GAST

En hoe hem uitgewerkt! Met welk een kracht!

DERDE GAST

Met welk een meesterschap!

LAURA

Ja, ieder woord
En elk gebaar is mij vandaag gelukt.
Ik gaf mij vrij aan de bezieling over.
De woorden welden op, of zij ontsproten
Niet aan het slaafs geheugen, maar aan 't hart.

EERSTE GAST

Waarlijk, zelfs nu nog schitteren je ogen,
Gloeien je wangen. De vervoering is
Nog niet van je geweken. Laat niet, Laura,
Haar nutteloos verkoelen; Laura, zing,
Zing iets voor ons.

LAURA

Goed, geef me de gitaar.

(zij zingt)

ALLEN

Bravo! Bravo! Onvergelijkelijk!

EERSTE GAST

Heb dank, tovenares! Gij hebt ons hart
Geraakt. Van de genietingen des levens
Staat slechts de liefde boven de muziek.
Maar ook de liefde is melodie... Ziedaar:
Zelfs Carlos is geroerd, je sombere gast.

TWEEDE GAST

O, wat een zoete klanken! Hoe bezield!
Wie schreef de woorden, Laura?

LAURA

Don Juan.

DON CARLOS

Wat? Don Juan!

LAURA

Hij schreef ze ooit een keer,
Mijn trouwe vriend, mijn trouweloze minnaar.

DON CARLOS

Een goddeloze smeerlap is jouw vriend.
En jij, jij bent een dwaas.

LAURA

Je lijkt wel gek.
Ik laat je zo door mijn bedienden kelen,
Al ben je honderdmaal een Spaanse grande.

DON CARLOS

Roep ze maar binnen.

EERSTE GAST

Laura, hou toch op.
Don Carlos, wees niet boos. Ze was vergeten...

LAURA

Wat? Dat Don Juan in eerlijk tweegevecht
Zijn broer gedood heeft? Had hij Carlos zelf
Maar neergestoken.

DON CARLOS

Het was dom van mij
Om boos te worden.

LAURA

Ha, je geeft het toe.
Laat ons dan vrede sluiten.

DON CARLOS

't Was mijn schuld.
Vergeef me, Laura, maar je weet dat ik
Die naam niet onverschillig aan kan horen.

LAURA

Kan ik er iets aan doen, dat deze naam
Mij elk moment weer op de lippen komt?

GAST

Welaan, ten teken dat je niet meer boos bent
Moet je nog voor ons zingen.

LAURA

Ja, ten afscheid.
Het is al laat. Maar wat zal ik dan zingen?
Ah, luister.

(zingt)

ALLEN

Prachtig, ongeëvenaard!

LAURA

Vaarwel nu, heren.

GASTEN

Laura, goedenacht.

(zij gaan weg. Laura houdt Don Carlos tegen)

LAURA

Jij, razende, blijf bij me. Je bevalt me.
Je was het evenbeeld van Don Juan,
Zoals je woedend uitviel tegen mij
En knarsetandde.

DON CARLOS

De gelukkige.
Je hebt van hem gehouden.

(Laura knikt)

Veel?

LAURA

Ja, veel.

DON CARLOS

Houd je nog steeds van hem?

LAURA

Op dit moment?
Nu? Nee, nu niet. Ik kan geen twee beminnen.
Vandaag bemin ik jou.

DON CARLOS

Vertel mij eens:
Hoe oud ben je nu, Laura?

LAURA

Achttien jaar.

DON CARLOS

Je bent nog jong, en jong zul je nog blijven
Een jaar of vijf of zes. En om je heen
Zullen ze zich een jaar of zes verdringen,
Je vleien, met geschenken overladen
En 's nachts met serenades amuseren
En in gevecht om jou elkander doden
Des avonds, op een tweesprong. Maar wanneer
Die tijd verstreken is, wanneer je ogen
Wegzinken tussen rimplig zwarte leden,

En grijze haren schemeren in je vlecht
En je een oude vrouw genoemd zult worden,
Wat zeg je dan?

LAURA

Wat ik dan zeg? Waarom
Daarover denken? Wat een dwaze woorden.
Of denk je altijd dergelijke dingen?
Kom, open het balkon. Hoe stil de hemel.
De zoele lucht is roerloos en de nacht
Geurt naar citroen en naar laurier. De maan
Schijnt helder in het dichte, donkre blauw,
En traag roepen de wachters: 'Alles rustig!'
Maar ver weg, in het noorden, in Parijs,
Daar is misschien de lucht bedekt met wolken.
Er valt een koude regen en het waait.
Maar wat kan ons dat schelen? Luister, Carlos:
Ik wil een glimlach zien op je gelaat.
Ja, goed zo.

DON CARLOS

Lieve duivelin.

(er wordt geklopt)

DON JUAN

Hé, Laura!

LAURA

Wie is daar? Van wie is die stem?

DON JUAN

Doe open!

LAURA

God, nee toch!

DON JUAN

Goedenavond.

LAURA

Don Juan!

(Laura valt hem om de hals)

** Wie is daar? Wie zijn stem is dat?*

DON CARLOS
Wat? Don Juan! ...

DON JUAN
Laura, lieve vriendin!

(kust haar)

Wie is er bij je, Laura?

DON CARLOS
Ik, Don Carlos.

DON JUAN
Dat wij elkaar hier tegen moeten komen!
Morgen sta ik geheel tot je beschikking.

DON CARLOS
Nee, nu, op dit moment.

LAURA
Houd op, Don Carlos!
Je bent hier niet op straat. Dit is mijn huis.
Ga alsjeblieft hier weg.

DON CARLOS
Ik wacht. Komaan,
Je bent immers gewapend?

DON JUAN
Als je dan
Niet wachten kunt: vooruit.

(zij vechten)

LAURA
Aj, aj, Juan!

(zij valt op het bed. Don Carlos valt)

DON JUAN
Laura, sta op. Het is voorbij.

LAURA
Wat nu?
Dood? Mooi is dat, en nog wel in mijn kamer.
Wat moet ik nu beginnen? Heethoofd! Duivel!
Waar laat ik hem zo gauw?

DON JUAN

't Is mogelijk
Dat hij nog leeft.

(bekijkt het lichaam)

LAURA

Nog leeft? Kijk dan, vervloekte!
Je trof hem recht in 't hart, heus niet er naast.
Er komt geen bloed uit het driehoekig wondje.
Hij ademt ook niet meer. 't Is fraai.

DON JUAN

Nou ja,
Hij heeft het zelf gewild.

LAURA

Hè, Don Juan,
't Is ergerlijk, jij hebt ook altijd wat,
En nooit jouw schuld. Waar kom je nu vandaan?
Ben je allang hier?

DON JUAN

Ik ben net gekomen.
Maar heimelijk. Ik ben nog steeds verbannen.

LAURA

En je dacht zeker dadelijk aan Laura?
Dat klinkt heel mooi, maar ik geloof het niet.
Jij kwam toevallig langs en zag mijn huis.

DON JUAN

Welnee, mijn Laura, vraag het Leporello.
Buiten Madrid, in een vervloekte herberg
Ben ik gelegerd. En om jou te zoeken
Kwam ik de stad in, Laura.

LAURA

Lieve vriend,
Hou op!... Die dode hier. Wat doen we met hem?

DON JUAN

Laat hem maar liggen. Voor het ochtendgloren
Breng ik hem weg, gewikkeld in zijn mantel,
En leg hem op een straathoek neer.

LAURA

Alleen
zorg er dan wel voor, dat ze je niet zien.
Gelukkig maar dat je niet eerder kwam,
Net zaten hier je vrienden nog te eten,
Ze zijn juist weg. Wanneer je ze ontmoet had...!

DON JUAN

Laura, hou je allang van hem?

LAURA

Van wie?
Hoe kom je daar nu bij. Je ijlt.

DON JUAN

Zeg op,
Hoevele malen heb je mij bedrogen
In mijn afwezigheid?

LAURA

En jij, schavuit?
Vertel me eens... Nee, praten doen we straks wel.

Derde scène

Het standbeeld van de commandeur

DON JUAN

Alles gaat goed. Ik stak bij ongeluk
Don Carlos dood. Sindsdien houd ik me schuil
Als vrome monnik. Ik zie elke dag
Mijn lieve weduwe, en zij heeft mij
Ook opgemerkt, geloof ik. Tot nu toe
Hebben we terughoudendheid betracht.
Vandaag spreek ik haar aan. Het is hoog tijd.
Waar zal ik mee beginnen? ‘Sta mij toe’...
Of nee: ‘Señora’... Och, wat in mij opkomt,
Dat zeg ik haar onvoorbereid, gelijk een
Improvisator van een liefdeslied...
't Wordt tijd dat zij verschijnt, want zonder haar,
Vermoed ik zo, verveelt de commandeur zich.
Hoe kolossaal is hij hier voorgesteld!
Hoe breedgeschouderd! Wat een Hercules!
De overledene was klein en schriel.

Zelfs als hij op zijn tenen stond, dan nog
Had hij zijn eigen neus niet kunnen raken.
Toen wij elkaar bij 't Escoriaal ontmoetten,
Reeg ik hem aan mijn degen en hij stierf
Gelijk een vlinder aan een speld. Toch was hij
Een trots en dapper man, en nors van aard.
Daar komt zij aan!

(Doña Anna op)

DOñA ANNA

Hij is er weer. Eerwaarde,
Ik heb uw overpeinzingen gestoord.
Vergeef het mij.

DON JUAN

Ik moet vergeving vragen
Aan u, mevrouw. Misschien belet ik u
Om uw verdriet de vrije loop te laten.

DOñA ANNA

Mijn smart, eerwaarde vader, draag ik in mij,
En in uw bijzijn stijgen mijn gebeden
Ootmoedig naar de hemel. Ik verzoek u
Uw stem met mijn gebeden te verenen.

DON JUAN

Ik samen met u bidden, Doña Anna!
Ik ben een dergelijke eer niet waardig.
Ik waag het niet met mijn onreine lippen
Uw heilige gebeden te herhalen.
Ik kijk alleen maar uit de verte toe
In diepe eerbied, als gij, stil gebogen,
Het bleke manner met uw zwarte haren
Bedekt - dan lijkt het mij alsof een engel
Een heimelijk bezoek brengt aan dit graf.
In mijn ontredderd hart vind ik dan geen
Gebeden. Ik verwonder mij in stilte
En denk: gelukkig hij, wiens koude manner
Verwarmd wordt door haar hemelse adem en
Besproeid wordt door de tranen van haar liefde.

DOñA ANNA
Hoe wonderlijk die woorden - vreemd!

DON JUAN
Señora?

DOñA ANNA
Maar ge vergeet...

DON JUAN
Wat? Dat ik een onwaardig
Kluizenaar ben, en dat mijn zondige stem
Hier niet zo luid behoorde te weerklinken?

DOñA ANNA
Het scheen mij toe... Ik heb niet goed begrepen...

DON JUAN
Ach, ik begrijp het. Alles weet gij, alles!

DOñA ANNA
Wat weet ik dan?

DON JUAN
Dat ik geen monnik ben.
Ik smeek u op mijn knieën om vergeving.

DOñA ANNA
O God, sta op, sta op! Wat zijt ge dan?

DON JUAN
Een ongelukkige; aan hopeloze
Hartstocht ten prooi.

DOñA ANNA
O God, en bij dit graf!
Verdwijn.

DON JUAN
Een ogenblik nog, doña Anna,
Een ogenblik!

DOñA ANNA
En als er iemand komt!...

DON JUAN
Het hek is dicht. Een ogenblik!

DOñA ANNA
Welnu,
Wat is het dat gij van mij wilt?

DON JUAN

De dood.
O, laat mij hier aan uwe voeten sterven,
Laat men mijn schamele resten hier begraven
Niet naast het graf dat u zo dierbaar is,
Niet hier dichtbij, maar ergens verderop.
Daar, bij de drempel van de toegangspoort,
Opdat gij soms mijn grafsteen aan zult raken
Met uwe lichte voet, of met uw kleed,
Als gij op weg zijt naar dit trotse graf
Om er uw hoofd te buigen en te wenen.

DOñA ANNA

Gij zijt waanzinnig.

DON JUAN

Is de wens te sterven
Soms een bewijs van waanzin, doña Anna?
Als ik waanzinnig was, dan wenste ik
Te blijven leven en dan zou ik hopen
Uw hart met tedere liefde te beroeren.
Als ik waanzinnig was, dan zou ik nacht
Op nacht vertoeven onder uw balkon,
* Uw slaap met serenades verontrusten.
Ik zou me niet verbergen, maar juist zorgen
Dat ik door u steeds weer werd opgemerkt.
Als ik waanzinnig was, dan zou ik niet
In stilte lijden...

DOñA ANNA

Noemt ge dit in stilte?

DON JUAN

Het was het toeval, doña Anna, dat
Mij spreken deed. Als 't anders was geweest
Dan hadt ge nooit mijn droef geheim vernomen.

DOñA ANNA

En is het al sinds lang dat gij mij liefhebt?

* *Uw slaap verstorende met serenades.*

DON JUAN

Sinds lang of nog maar kort, dat weet ik zelf niet.
Pas sedert dat moment ken ik de waarde
Van het kortstondig leven. Pas sindsdien
Begrijp ik wat het woord geluk betekent.

DOñA ANNA

Ga weg - gij zijt een zeer gevaarlijk man.

DON JUAN

Gevaarlijk, ik?

DOñA ANNA

'k Ben bangu aan te horen.

DON JUAN

Dan zwijg ik nu; maar jaag niet hem van hier,
Die enkel in uw aanblik troost kan vinden.
Ik koester geen vermetele illusies,
Ik stel geen eisen, maar ik moet u zien,
Als ik dan toch tot leven ben veroordeeld.

DOñA ANNA

Ga weg van hier. Het is hier niet de plaats
Voor zulke taal, voor zulke redeloosheid.
Kom morgen naar mijn huis. Indien gij zweert
Mij met eenzelfde achting te bejegenen,
Ontvang ik u - wat later op de avond -
Want sinds ik weduwe geworden ben
Ontvang ik niet.

DON JUAN

O, engel doña Anna!
* God trooste u, zoals gij zelf vandaag
Een arme ongelukkige getroost hebt.

DOñA ANNA

Nu moet ge werkelijk gaan.

DON JUAN

Een ogenblik!

DOñA ANNA

Nee zeker niet, ik moet nu weg, want bidden
Kan ik niet meer. Gij hebt mij afgeleid
Met wereldse verhalen, en mijn oor

* *Trooste u God*

Is zulke taal reeds lang ontwend, maar morgen
Ontvang ik u.

DON JUAN

Nog durf ik niet te geloven.
Ik durf mij niet te geven aan 't geluk.
Ik zal u morgen weerzien. En niet hier,
En niet in het geheim.

DOñA ANNA

Ja, morgen, morgen.
Hoe is uw naam?

DON JUAN

Diego de Calvado.

DOñA ANNA

Vaarwel dan, don Diego, (af)

DON JUAN

Leporello!

LEPORELLO

Wat wenst mijn heer?

DON JUAN

Mijn beste Leporello!
Ik ben gelukkig!... Morgen - 's avonds laat...
Mijn Leporello, morgen - zorg jij voor...
Ik ben gelukkig als een kind.

LEPORELLO

Gij hebt
Met haar gesproken? En zij heeft misschien
Twee lieve woorden tegen u gezegd,
Of gij hebt haar uw zegen meegegeven?

DON JUAN

Nee, Leporello, nee. Een rendez-vous,
Een rendez-vous heb ik met haar.

LEPORELLO

Waarachtig,
O weduwen, gij zijt ook alle eender.

DON JUAN

Ik kan wel zingen van geluk, ik kan
Van louter vreugd de wereld wel omhelzen.

LEPORELLO
Wat zal de commandeur daar wel van zeggen?

DON JUAN
Denk je dat hij jaloers wordt? Ach, welnee,
Hij is toch zeker een verstandig man,
En rustiger geworden sinds hij stierf.

LEPORELLO
Bekijk zijn standbeeld dan maar eens.

DON JUAN
Hoezo?

LEPORELLO
Het lijkt alsof hij woedend naar u kijkt.

DON JUAN
Zeg Leporello, ga eens naar hem toe
En nodig hem eerbiedig bij mij uit.
Nee, niet bij mij, bij doña Anna, morgen.

LEPORELLO
Uitnodigen? Een standbeeld? Maar waarom?

DON JUAN
Natuurlijk niet om met dat beeld te praten.
Vraag of hij morgen komt, bij doña Anna,
Wat later op de avond, om de wacht
Te houden bij de deur.

LEPORELLO
Gij wilt een grap
Uithalen, en met wie!

DON JUAN
Schiet op!

LEPORELLO
Maar...

DON JUAN
Ga!

LEPORELLO
O wonderschoon en onvolprezen standbeeld!
Mijn meester on Juan vraagt u eerbiedig
Te komen naar... Bij God, ik kan het niet,
Ik durf het niet.

DON JUAN
Ik zal je, lafaard!

LEPORELLO

Goed.
Mijn meester vraagt u morgenavond laat
Te komen naar het huis van doña Anna
En bij de deur...

(het standbeeld knikt bevestigend met het hoofd)

Ai, ai!

DON JUAN

Wat is er?

LEPORELLO

Ai!
Ai, ai, ik schrik me dood.

DON JUAN

Wat is er met je?

LEPORELLO

Het standbeeld...ai!...

DON JUAN

Je knikt.

LEPORELLO

Niet ik, maar hij!

DON JUAN

Wat klets je nou voor onzin!

LEPORELLO

Ga dan zelf maar.

DON JUAN

Let maar eens op, jij nietsnut.

(tot het standbeeld)

Commandeur,
Ik vraag je bij je weduwe te komen -
Ik ben daar morgen ook - en daar de wacht
Te houden bij de deur. Wat doe je? Kom je?

(het standbeeld knikt opnieuw)

O God...

LEPORELLO

Heb ik het niet gezegd?

DON JUAN
Kom mee!

Vierde scène

Doña Anna's kamer

DOñA ANNA
Ik heb u wel ontvangen, don Diego,
Maar ik ben bang, dat mijn bedroefd gesprek
U wel vervelen zal: ik arme vrouw,
Ik denk nog steeds aan mijn verlies. Ik meng,
gelijk april, mijn tranen met een glimlach.
Waarom toch zwijgt gij?

DON JUAN
Ik geniet in stilte
Bij de gedachte hier alleen te zijn
Met de charmante doña Anna. Hier,
Niet daar, bij 't graf van die gelukkige.
Niet langer zie ik u daar neergeknield
Voor uw versteende echtgenoot.

DOñA ANNA
Don Diego,
Gij zijt jaloers dus, en mijn echtgenoot
Kwelt u nog in zijn graf.

DON JUAN
Het past mij niet
Jaloers te zijn. Gij hebt hem uitverkoren.

DOñA ANNA
Mijn moeder dwong mij don Alvar te huwen.
Wij waren arm, en don Alvar was rijk.

DON JUAN
Gelukkige! Hij legde aan de voeten
Van een godin vergankelijke schatten,
En smaakte daarvoor bovenaards genot.
Als ik u eerder had gekend, hoe graag
Had ik mijn stand, mijn rijkdom, alles, alles
Gegeven voor één vriendelijke blik.
Ik was uw heilige wil tot slaaf geweest,

Uw kleinste wens had ik mij ingeprent,
Om die steeds voor te zijn, zodat uw leven
Een sprookje zonder eind zou zijn geweest.
Helaas! Mij was een ander lot beschoren.

DOñA ANNA

Diego, stil! Ik zondig al wanneer
Ik naar u luister. 'k Mag u niet beminnen.
Een weduwe moet trouw zijn aan het graf.
Als gij eens wist hoe don Alvar mij liefhad!
O, don Alvar had nooit als weduwnaar
Verliefde dames in zijn huis ontvangen.
Hij zou de echtelijke liefde steeds
Getrouw gebleven zijn.

DON JUAN

Kwel niet mijn hart
Door eeuwig van uw echtgenoot te spreken.
Meer dan genoeg ben ik door u gestraft,
Al heb ik straf verdiend, misschien.

DOñA ANNA

Waarom?
Heilige banden binden u aan niemand.
Dat is toch zo? Als ge mij liefhebt, bent ge
Voor mij en voor de hemel gerechtvaardigd.

DON JUAN

Voor u! O God!

DOñA ANNA

Hebt gij mij dan misschien
Ooit iets misdaan? Vertel het mij.

DON JUAN

Dat nooit!

DOñA ANNA

Diego, wat betekent dit? Wat is er?
Hebt gij mij iets misdaan? Zeg mij dan wát?

DON JUAN

Nee, tot geen prijs.

DOñA ANNA

Diego, dat is vreemd.
Ik vraag u, nee, ik eis van u...

DON JUAN

Nee, nee.

DOñA ANNA

Ah, zo gehoorzaamt gij dus aan mijn wil!
En wat hebt gij zoëven nog gezegd?
Dat gij niets wenste, dan mijn slaaf te zijn.
Ik word nog boos, Diego. Antwoord mij.
Wat hebt gij mij dan toch misdaan?

DON JUAN

Ik durf niet.
Als ik het zeg, zult gij mij zeker haten.

DOñA ANNA

Nee, nee, bij voorbaat is het u vergeven.
Maar ik wil weten...

DON JUAN

Wens toch niet te weten
Het vreselijk, het dodelijk geheim.

DOñA ANNA

Een vreselijk geheim! Gij kwelt mij. Ik
Brand van nieuwsgierigheid. Wat is het toch?
Hoe kunt ge mij nu ooit beledigd hebben?
Ik kende u niet. Vijanden heb ik niet
En had ik nooit. De moordenaar van mijn man
Is de enige.

DON JUAN

(terzijde) Nu nadert de ontknoping.
Zeg mij, die ongelukkige Don Juan,
Kent gij die niet?

DOñA ANNA

Die heb ik van mijn leven
Nog nooit gezien.

DON JUAN

Koestert ge in uw hart
Wrok tegen hem?

DOñA ANNA

Dat ben ik wel verplicht.
Maar ge probeert de aandacht af te leiden
Van wat ik u gevraagd heb, don Diego.
Ik eis van u...

DON JUAN

Wat, als ge don Juan
Ontmoeten zoudt?

DOñA ANNA

Ik zou de schurk het hart
Doorsteken met een dolk.

DON JUAN

O doña Anna,
Waar is je dolk? Hier is mijn borst.

DOñA ANNA

Diego!

DON JUAN

Ik ben Diego niet, ik ben Juan.

DOñA ANNA

O God! Dat kan niet, ik geloof u niet.

DON JUAN

Ik ben Juan.

DOñA ANNA

Dat is niet waar.

DON JUAN

Ik heb
Je man gedood, en dat betreur ik niet,
Noch voel ik wroeging over wat ik deed.

DOñA ANNA

Hoor ik het goed? Nee, nee, onmogelijk.

DON JUAN

Ja, ik ben don Juan en 'k heb je lief.

DOñA ANNA

(vallend) Waar ben ik? Waar... ik word onwel...

DON JUAN

Mijn hemel!
Wat heeft ze nu! Wat heb je, doña Anna?
Sta op, ontwaak, kom tot jezelf. Je Diego,
Je slaaf ligt aan je voeten.

DOñA ANNA

(zwak)

Laat me toch!
Jij bent mijn vijand. Jij hebt me ontnomen
Al wat ik in het leven...

DON JUAN

Lieflijk schepsel!
Met alles wil ik boeten voor mijn daad.
Hier aan je voeten wacht ik je gebod.
Beveel en 'k sterf. Beveel me en ik adem
Voor jou alleen.

DOñA ANNA

Dus hij is don Juan...

DON JUAN

Is het niet waar? Men heeft hem u beschreven
Als een schavuit, een monster, doña Anna.
Misschien is wat men zegt niet zonder grond.
Op mijn vermoeid geweten drukt misschien
Veel kwaad. Ja zeker, ik was lange tijd
Een volgzaam leerling der verdorvenheid.
Maar sinds het ogenblik dat ik u zag,
Zo lijkt het me, ben ik geheel herboren.
De deugd bemin ik, sinds ik u bemin,
* En voor de eerste maal zijg ik voor haar
In ootmoed, bevend, op mijn knieën neer.

DOñA ANNA

O, don Juan is welbespraakt - dat weet ik,
Ik heb 't gehoord; hij is een sluw verleider.
Men zegt gij zijt een goddeloze slechtaard,
Een ware duivel. Hoeveel arme vrouwen
Hebt gij in het verderf gestort?

DON JUAN

Niet een
Van hen heb ik bemind.

DOñA ANNA

Moet ik geloven
dat don Juan de eerste maal verliefd is
En mij niet als een nieuwe prooi beschouwt!

DON JUAN

Was het mijn plan geweest u te bedriegen,
Had ik dan toegegeven en de naam
Aan u genoemd die gij niet horen wilt?
Hoe blijkt hieruit dan arglist of bedrog?

* *En voor de eerste maal val ik voor haar*

DOñA ANNA
Wie kan dat weten? - Maar dat gij de moed hadt
Om hier naar toe te komen! Als men u
Hier had herkend, was dat uw dood geweest.

DON JUAN
Wat maal ik om de dood? Voor een zoet moment
Met u geef ik mijn leven zonder klagen.

DOñA ANNA
Hoe komt gij, roekeloze, hier ooit weg?

DON JUAN
(haar handen kussend) Om 't leven van de arme don Juan
Zijt gij bezorgd! Dus koestert gij geen haat
In uw verheven ziel, o doña Anna?

DOñA ANNA
Ach, kon ik u maar haten, don Juan.
Wij moeten echter afscheid nemen nu.

DON JUAN
Wanneer zien wij elkander weer terug?

DOñA ANNA
Ik weet niet... Eens...

DON JUAN
En morgen?

DOñA ANNA
Waar dan?

DON JUAN
Hier.

DOñA ANNA*
O don Juan, wat is mijn hart toch zwak.

DON JUAN
Een stille kus, als teken van vergeving.

DOñA ANNA
't Is tijd, ga weg.

DON JUAN
Eén koele, stille kus.

DOñA ANNA
Wat ben je toch vasthoudend! Nou, vooruit.
Wat is dat voor gebonk? Verdwijn nu... snel!

* O don Juan, wat is mijn hart toch wankel.

DON JUAN
Vaarwel, tot ziens, lieve vriendin.

(gaat weg en komt weer binnen rennen)

Ah! Ah!

DOÑA ANNA
Wat is er? Ah!

(het standbeeld van de commandeur komt binnen. Doña Anna valt)

STANDBEELD
Ik ben hier op uw wens.

DON JUAN
O God! O doña Anna!

STANDBEELD
Laat haar gaan.
Alles is uit. Je siddert.

DON JUAN
Ik? Welnee.
* Ik riep je en ben blij je hier te zien.

STANDBEELD
Geef mij de hand.

DON JUAN
Zoals je wilt... O, zwaar
Is de omklemming van zijn stenen vuist.
* Blijf van mij af! Laat los! Laat los mijn hand!...
Ik sterf!... Het is gedaan... O doña Anna!

(zij storten in de diepte)

* *Ik vroeg het en ben blij je hier te zien.*
* *Laat af van mij! Laat los! Laat los mijn hand!*